

24164

BIBLIOTECA
DE LA
Universidad de Salamanca.
Est. 16. Caj. 5. Núm. 4

OPUSCULA SEPTEN-
decim lectu digna, sex & quinquagin-

ta tractatibus absoluta, variaq; doctrina referta: in
publicam vtilitatem, maximè autem sacer-
dotum, nunc omnium primùm edita.

+ Antonio

Doctore Honcala, Canonico, à sa-
cris concionibus in Ecclesia
Abulensi, Authore.

~~Num. 16. cap. 5. num. 4.~~

AD ILLUSTRAM ADMODUM AC REVE-
rendissimum Dominum D. Didacum Alauensem, Es-
quielem, Episcopum Abulensem, ac
Præsidentem Regium.

ex delabomp. de legas de la ... de lib...

Opusculorum Indicem mox à dedicatoriis
Epistolis reperies.

SALMANTICAE,
Excudebat Andreas à Portonariis
M. D. LIII.

*Si laus allicere nos ad recte faciendum non potest, nec
metus quidem a fœdissimis factis potest auocare.*

PRO MILONE.
Don Diego
Savila

617039939

1a

27164

1a

27164

✠ Arnoldi Schurerii Brabanti, Casti-
gatoris Typographici, in laudem Au-
thoris & Voluminis,
Elegiaci.

Huc archiuorum lector properato sacrorum:
Huc quem syncerè Pagina sacra iuuat.
Mystica quicquid volet Mystarum nomina nosse,
Quorum vsus, summo sacrificando Deo.
Omnia panduntur quo sint idiomate scripta,
Hebræo, Latio, Argolicoues simul.
Cætera Librorum me proderè nomina gestis:
Deficeret citiùs Phœbus & alma dies.
Non ità, quod fama est, Minoidos atria Cretæ
Irremeabilibus plena fuere viis:
Doctoris claræ quàm diu noëmata famæ,
Lectori, Honcalæ, commoda multa dabunt.

Ἦ ἄνα Κουρης Υἱε θεου Τέκνον, οὐποτε σεῖο
λήσεται ἀρχόμενον, οὐδ' ἀποπαιόμενον.
ἀλλ' αἰεὶ πρῶτον τε καὶ ὕστατον ἔντε μέσοισιν
λείπει. Σὺ δέ εὖ κλῆθι, καὶ ἐθλὸν δίδου.

Iam cum sacrifici studium est euoluere libros
Sacratos, Drachmas proferat, huncque legat.

Becha Adonai chafithi, al euotfa lolam. γδλ. λ'

✠ Franciscus à Soto, Canonicus ac Pro-
episcopus Abulensis, suo Antonio Honcalæ, eius-
dem Ecclesiæ Canonico, & Ecclesiastæ
eximio. S. P. D.

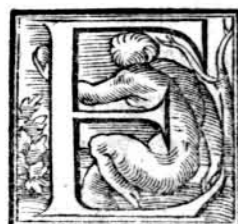
Ccepi tua hæc Opuscula perlegenda, vnice sacri eloqui
interpres, fideique enarrator, quæ rectius opera dixerim:
vt pote quæ vario doctrinæ & eruditionis genere refer-
tissima sint, & quæ verum præbent aliorum tuorum ope-
rum maximum specimen. Quibus perlectis non potui
non mihi mirum in modum placere, quando te nobis talem tantumque virum
nostra hæc Abulensis Ecclesia præstitit. Quapropter haud immerito om-
nes huius alumni, quotquot sumus, eidemmet ecclesiæ, plenis (vt iacta-
tur Prouerbio) tibi gratulari tenemur, ob tam splendidum fulgentissi-
mumque filium nobis, & toti orbi concessum. Quid autem de tuis Opuscu-
lis exigua ingenio nostri censura sentiat? nihil amplius est quod iudicet,
quàm quòd te autore structa, tuæque probitatis lima abrasa, & vt aurum
igne probari solet, ad me manusque meas tuo examine tuoque iudicio satis
probata & circumspècta peruenerunt: quæ nostræ autoritatis etiam suf-
fragiis ac calculis comprobamus. Vnde tantum hac in re nobis superesse
videtur, vt commonefaciamus, & exhortemur omnes, huius dioceseos,
& aliarum regionum viros, sacris, vel non, initiatos ordinibus, vt Opu-
scula hæc tua obuiis vniis, ac toto pectore suscipiant: quæ tantum recon-
ditioris & altioris doctrinæ præ se ferunt, quantum alia opera ferre vi-
dimus. Adeò hoc verum est, vt illa non Opuscula, sed sacros quosdam
Silenos mira arte structos apud omnes esse prædicem, & de illis æquum
proclamare censuerim illud, Maior in exiguo hoc regnat Volumine vir-
tus. Deus Optimus Maximus faxit vt te nobis in ventura sæcula super-
stitem reddat, vt studiorum tuorum labores, ac assiduas vigilias, & lucu-
brationes subinde in vulgus emittas atque ædas, sincero illo animo quo so-
litus es, & mente. Videlicet gratia non popularem auram captandi, sed
diuinum promerendi fauorem. Bene Vale nostræ Almæ Ecclesiæ decus
singulare, buccinatorque eximie Domini sermonis. Iterum bene vale: no-
stri semper memor.

Verè tuus ex animo, Licentiatus Francisc. Soto.

✠ ii

Blasius Gonsaleus sacrae Theologiae
 Licentiatus, Parrhacensis Canonicus, è Pinciano
 Collegio à Cardinali eius autore nomen for-
 tito, cunctis ad sacerdotalia sacra promo-
 tis piam sanctamq; mentē, per quā
 debitū Deo cultū dignè red-
 dāt, vehemēter exoptat.

H Tenim purissimū illud electionis vas, Paulus Apostolus, doctor
 gētiū in fide & veritate, dilectissimi Cōsacerdotes, in ea Epistola
 quam Ephesianis transmisit, testatur, Deum Optimum ac Ma-
 ximum, quod eum addecebat maxime, Ecclesiae suae providē con-
 suluisse, instituendo in ea, quosdam quidem Apostolos, alios
 Euangelistas, alios Prophetas, alios Pastores & Doctores, in con-
 summationem sanctorum, in diuini ministerij opus ad ædificationem corporis mystici
 quae est Ecclesia Christi. Subinde autem illis primatibus suffecit prædicatores aposto-
 licos, viros euangelicos, & ecclesiasticos tractatores, qui diuinam legem probē, ac san-
 ctē, & piē interpretantes, plurimos ad iustitiam veramq; pietatem colendam, percom-
 modē erudiant, mentesq; fidelium sacra religione imbuant, Deoq; addicant: scilicet
 semet imitatores Christi, gregisq; Christiani cultores exhibētes. Qui instent præterea
 sacris peragendis, renatisq; in Christo custodiendis atq; pascendis, peruigiles. Rapidos
 compellant fugere lupos. Nec non ab haeresum spurcijs, errorumq; illuuiē, plebem in-
 taminatam seruent, radioq; caelestium sacramentorum fulgore eam illustrent. Ad
 hæc ad populum cōcionantes, & vitia vituperent, & virtutes laudent: & quasi tuba
 vocem suam exaltantes, opportunē, importunē, arguant, increpent, semperq; peccato-
 ribus instent, vt resipiscant: probosq; ad vltiora merita capeffenda prouocent, ani-
 ment, vrgeant. Horum profectō numero haud immeritō Antonius Honcala in Theo-
 logicis doctor, Ecclesiae Abulen. à cōcionibus Canonicus, annumerandus videtur. Pol-
 let enim tribus illis sacris linguis, Hebraea, Graeca, atq; Latina: quae plurimū ad sacrarū
 scripturarū intelligentiā faciunt, si pium, modestum, atq; commodum nacta sint tra-
 ctatorem. Pullet & scholasticis in disputationibus, non vulgaribus tum acuminibus,
 tum resolutionibus: quippe qui in Salmanticensi Academia toto terrarum orbe floren-
 tissima, duos & viginti annos in Theologica palestra, tum discendo, tum docendo
 strenuē admodum exegerit. Iam verò Abylam accersitus, nequāquam inertiae aut se-
 gnitiae se dedit: sed indefesso labore & assiduo studio non modo sanctorum catholi-
 corūq; scripta euoluit, sed etiā suos quoq; ipse foetus non infeliciter edidit. Nam & in
 opera Diui Hieronymi Epitomen fecit: in qua veluti digito ostēdit ingentes illius Do-
 ctoris

ctoris thesauros. Emisit & in lucem Pentaplon, Opus vtiq; ad veræ pietatis institutio-
 nem perutile. Continet & domi egregios in Genesin Commentarios, editurus quum
 primū affuerit ei facultas. Omitto enarrationes sacras, opus diuinorum mysteriorum
 copia refertissimum: ad id quod instat veniamus. Tractatus enim quosdam quā bre-
 ues, tam foecundos: quā distinctos, tam certos: quā apertos, tam viles, ecclesiastica
 Regiaq; autoritate edendos curauit. In quibus pertractat de promouendo diuino cul-
 tu: atq; de decimis, primitijs, & oblationibus reddendis: vt adsint in templo dei, non so-
 lum quae sunt necessaria ac vtilia in vsum & ornatum sacramentorum, sed vt etiam
 sacrorum ministri adsint congrua cotidianæ sustentationis stipendia. Docet & qui-
 bus comparetur dignitas sacerdotibus, vt sacratissimam Eucharistiam inculpatē con-
 ficiant. Quaq; solennitate defunctorum in Christo exequiae sunt celebrandae: nè hereti-
 cis quibusdam eas de medio tollere perperam conantibus quispiam assentiat. Ad hæc
 cogit sacerdotes ipsos, vt absque Simoniae labe, & auaritiæ suspitione operas suas, tum
 ad Missarum celebrationem, tum ad earum procurantibus ipsas applicationem
 paciscantur. Cessatores autē increpat, negotiososq; clericos improbat: & dū
 taxat, vbi ve extrema, vel magna necessitas poscit, eis negotiari per-
 mittit. Hæc denique omnia atque alia id genus, sacerdos hic in sa-
 cerdotalem vsum adeo cautē, apertē, distinctē, piēque per-
 tractat, vt quisquis ea perlegerit, intelligat: intellecta
 diligit: dilecta tum seruet, tum præster. Valere
 obseruadissimi Ecclesiae sanctae ministri:
 & Honcalam nostrum vestris ora-
 tionibus iuuare, quò diuino præ-
 sidio munitus, in dies am-
 plius aliquid in publi-
 cam vtilitatem
 emitat.

iii

VNIVERSIDAD
 DE SALAMANCA

GEDOS.USALES

Reuerendissimo ac Perillustri Do-
 mino. D. Didaco Alauenfi, Esquiueleo, Epi-
 scopo Abuleñ. dignissimo, Cesareæ Ma-
 iestatis à consiliis, atq; optimo
 Illiberitanæ Cancellariæ
 Præsidi, Antonius Hō
 cala Yanguensis
 S. P. D.

F A EST, DIGNISSIME PRÆSVL, IN-
 feriorum erga suos superiores conditio, vt quo
 quisq; modo potest, suam in illos obseruantiam
 commonstrent, si non inciuiles videri velint. Quā
 quidem inciuilitatem procul ego à me esse cupi-
 ens, quod in præsentiarum potui, qui semper parū possum, id
 quantulumcunq; sit, Amplitudini tuæ dedicandum censui. Ad
 quod & conuenere aliæ prorsus idoneæ rationes. Etenim tum
 dulcis patriæ propinquitas: tum antiqua mea in Præstantiam ve-
 stram haud inanis beneuolentia: tū splendidissima maximarum
 virtutum tuarum incrementa, hoc à me officii maximè postu-
 lant: tum quia sub te, mi Domine, egregio admodum duce, Chri-
 sto milito: tum demū, quia hæc scripta ea præcipuè continent quæ
 ad rem sacerdotalem maximè faciunt: ac perinde nemini aptius
 quàm sacerdotum nostrorum principi dedicari debuerunt: pe-
 nes quem ius est & arbitrium, talia examinandi, diiudicandi, ca-
 stigandi, probandi, vel reprobandi. Quòd si tua Dominatio,
 qua valet sapientia & autoritate, hos Tractatus comprobauerit,
 dignosq; lectu censuerit, procul dubio in publicum prodire au-
 debunt: & quò citius fieri poterit, prælis excudendi mandabun-
 tur. Vale Præsulū decus, & prælustre iustitiæ seruādæ columen.

Opusculorum Catalogus.

Primum opusculum, de virtute re-
 ligionis qua Deo debitum exhibemus cultum,
 atque ministris illius debitam susten-
 tationem, habet Tra-
 ctatus sex.

- Primus agit de Decimis. folio primo, pagina prima.
 Secundus, de Primitiis. fol. 3. pag. 2.
 Tertius, de Oblationibus. fol. 12. pag. 1.
 Quartus, de Distributionibus quotidianis. fol. 25. pag. 2.
 Quintus, de Simonia. fol. 24. pag. 1.
 Sextus, de Pia festorum celebratione. fol. 57. pag. 2.
- Secundum opusculum, de Iustitia, habens Tractatus quatuor
 Primus, An clericus lethale crimen cōmittat, res ecclesiastica
 vel auarè recondens, vel prodigè consumens. fol. 77. pag. 2.
 Secundus, an clerico licet certo quodam modo negotiari. fo. 67.
 pagina. 1.
 Tertius, de Aduocato, an teneatur alteri parti secreta causæ ma-
 nifestare. fol. 74. pag. 2.
 Quartus, de vsura. fol. 75. pag. 2.
- Tertium opusculum, de stipendio sacerdotum pro sacrificii
 oblatione, & aliorum officiorum spiritaliū ministerio, &
 de digna celebratione, habet Tractatus septem.
 Primus tractatus, de paciscēdo præmio temporali pro officio spi-
 rituali. fol. 16. pag. 2.
 Secūdus, de valore Missæ, decem & octo articulis digestus. fol.
 26. pag. 2.
 Tertius, quis aut dignè aut indignè ad Eucharistiæ communi-
 onem accedat. fol. 45. pag. 1.
 Quartus, an aliquis possit scire se habere cordis munditiam,
 qua opus est ad dignā Eucharistiæ cōmunionem. fol. 48. pa. 1.
 Quintus, de quadruplici certitudine. fol. 50. pag. 1.
 Sextus, de octo virtutum gradibus per quos oportet pios sacer-
 dotes ad altare Dominicum ascendere. fol. 73. pag. 1.
 Septimus, an sacerdos licitè possit ab Eucharistiæ celebratione

iiii absq;

Opusculorum Catalogus.

- absq; peccato mortali perpetuò cessare. fol. 47. pag. 1.
- ✿ Quartum opusculum, de exequiis & suffragiis defunctorum, habet sex tractatus.
- Primus, de quadruplici foro luendarum leuiù aut grauium peccatorum pro peccatis. fol. 59. pag. 1.
- Secundus, quanto præstat satisfactionem pro peccatis Deo reddendam hac in vita fieri, quàm in aliam differri. folio. 61. pagina prima.
- Tertius, an bene faciant qui pro se adhuc uiuentibus officium defunctorum fieri procurant. fol. 62. pag. 2.
- Quartus, de exequiis pro defunctis celebrandis. folio. 63. pagina prima.
- Quintus, de exequialium dierum numero. foli. 65. pagina prima.
- Sextus, an animæ Purgatorio loco detentæ nouerint se quorundam fidelium suffragiis iuari. fol. 65. pag. 2.
- ✿ Quintum opusculum, de Matrimonio, habet vnicum tractatum qui septem capitulis digestus est.
- Vnicus tractatus, an Papa dispensare possit cum fratre vt fratris mortui uxorem ducat. fol. 93. pag. 1.
- ✿ Sextum opusculum, de fide, habet vnicum tractatum.
- Vnicus tractatus, an peccator verè dicere possit, Credo in Deū. fol. 75. pagina secunda.
- ✿ Septimum opusculum, de baptismo, habet vnicum tractatū.
- Vnicus tractatus, an satis piè sentiant qui infantes presentanea morte excludente baptismi susceptione, fide & votis parentum Christo accedere putant. folio septuagesimo quinto, pagina prima.
- ✿ Octauum opusculum, de consensus ratione, & de bona & mala concupiscentia, habet quinque tractatus.
- Primus, de consensus ratione. folio nonagesimo primo, pagina secunda.
- Secundus, Exacta de primis motibus censura. fol. 55. pag. 2.
- Tertius, quanto studio à fidelibus maximeq; ecclesiasticis sit amplectenda fouendaq; bona concupiscentia. fol. 52. pag. 2.
- Quartus, quanto studio mala concupiscentia sit à fidelibus, precipuè

Opusculorum Catalogus.

- cipuè Ecclesiasticis abiicienda reprimendaq; & quoad fieri possit extinguenda. fol. 54. pag. 2.
- Quintus, quòd sicut improbo feruore mala concupiscentia estuat, & bona extinguitur: sic probò concupiscentia mala reprimuntur, & bona exeritur. fol. 56. pag. 2.
- ✿ Nonum opusculum, de conscientia, habet vnicum tractatum.
- Vnicus tractatus, quatenus conscientia siue recta siue erronea quempiam obliget. fol. 51. pag. 1.
- ✿ Decimum opusculum, de quibusdam locis diuinæ scripturæ, quæ quatuor tractatibus enarratur.
- Primus, concio de tribus thesauris. fol. 69. pag. 1.
- Secundus, explanatio illius loci Matthei. 6. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester delicta vestra. fol. 77. pag. 1.
- Tertius, locus Gregorianus in Homelia sexta Euangeliorum assertus, super illud, Tu es qui venturus est, an alium expectamus? fol. 74. pag. 1.
- Quartus, de tribus decadibus, quibus maior minorq; mundus constat. fol. 89. pag. 2.
- ✿ Vndecimum opusculum, de expositione peregrinarum dictionum quæ in diuinis officiis diurnis decantantur, sectum est in tractatus quindecim.
- Primus agit de nonaria precatone replicatis Kyrie eleison & Christe eleison. fol. 98. pag. 2.
- Secundus, quid Amen hebraica dictio latinis sonet. Et quis sit eius vsus in sacris tam literis quàm mysteriis. fol. 99. pag. 2.
- Tertius, quid Latinis valeat hebraicum Alleluia. Et cur inter sacra nunc admittitur, nunc intermittitur in sacris. fol. 100. pag. 2.
- Quartus, de mystico Neumatis ritu. fol. 101. pag. 1.
- Quintus, cur Summa articulorum fidei catholicæ Symbolum sit dicta, authore Cypriano. fol. 102. pag. 2.
- Sextus, quid distet inter credere Deo, & credere Deum, & credere in Deum. fol. 103. pag. 1.
- Septimus, de Symbolo Niceno inter sacra viua voce cantando. fol. 104. pag. 1.
- Octauus, de Trishagio, hoc est de Hymno quo inter sacra Deus

ter

Opusculorum Catalogus.

- ter sanctus celebratur. fol. 104. pagina secunda.
- Nonus, cur Trishagio addita sint quedam alia verba quæ in die Dominicæ Crucis referuntur. fol. 105. pag. 2.
- Decimus, de Hebraico Sabaoth. fol. 106. pag. 1.
- Vndecimus, quid Maiestatis nomen in Deo significet: & quid distet à gloria. fol. 107. pag. 2.
- Duodecimus, quid Hebraicum Hofanna significet. folio centesimo octavo, pagina secunda.
- Decimustertius, cur in Symbolo Niceno, articulo de resurrectione appositum est, Secundum scripturas. folio centesimo nono, pagina secunda.
- Decimusquartus, quid sit, Agnus Dei: & cur ab eo in sacratissima synaxi, misericordia petitur. fol. 110. pag. 1.
- ❧ Duodecimū opusculū, de ratiōe vitæ sermonis ingrati apud populū, ac grati cōmodiq; adhibendi, vnicū habet tractatum. Vnicus tractatus, qualiter sacerdos sermonē ingratiū incōmodūq; vitare: gratum verò cōmodumq; populo exhibere debeat. fol. 112. pag. 2.
- ❧ Decimumtertium opusculum, de ratione instituendi, pascendi, ac gubernandi gregis dominici, tractatu vno constat. Vnicus tractatus, qua modestia ac industria tum episcopus tum quiuis sacerdos cui animarum cura incumbit, oues sibi concreditas regere debeat. fol. 114. pag. 1.
- ❧ Decimumquartum opusculū, de ieiunandi ratione, vnico cōtentum est tractatu. Vnicus tractatus, continens exactam de ieiuniorum obseruatione censuram. fol. 115. pag. 1.
- ❧ Decimūquintū opusculū, de horrendo execrandoq; inductionis adulterinorum colorum abusu, cui scemina in se exornandis plus satis dant operam, vno tractatu perstringitur. Vnicus tractatus tam utilis quàm iucundus, de fuco, cerussa, stibio, gypso, purpurisso mulierum, conclusionibus absoluitur quatuordecim. fol. 118. pag. 2.
- ❧ Opusculū decimū sextū maximè eximium, de ratione cōsequendi peccatorum remissionem, vnico absoluitur tractatu, eoq; insigni.

Tracta-

Opusculorum Catalogus.

- Tractatus vnus & is insignis lectūque longè dignissimus, de salubri peccatorum contritione, capitibus quatuor perficitur. fol. 121. pagina prima.
- ❧ Decimumseptimum opusculum, idemq; huius voluminis nouissimum, de dolendi ratione pro peccatis, vnicum itidem fortitum est tractatum. Vnicus tractatus de dolendi ratione piè atq; salutariter pro peccatis, tribus dotatur capitulis. fol. 126. pag. 2.

Catalogi Opusculorum Finis.

❧ Authoris protestatio. ❧

Abes ergo in Volumine hoc septendecim Opuscula, ac tractatus sex & quinquaginta, Ad laudem Omnipotentis Dei, & Beatissimæ Virginis Matris illius. Quos censura sanctæ matris Ecclesiæ catholicæ & Apostolicæ toto pectore summittimus.

Soli Deo Gloria.

VNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

GREDO.SUALES

I
OPV SCVLVM E DECEM

& tribus primum: de virtute religio-

nis qua Deo debitum exhibemus cultum,

atq; ministris illius debitam su-

stentationem.

DOCTORE HONORALIA SACRÆ

THEOLOGIÆ PROFESSORE, CANO-

nico, atq; verbi diuini apud Abulam

concionatore, authore.

Commodus de Decimis sec-
clesiasticis Tractatulus: isq;
ordine primus.

Quæstio.

¶ Vtrum Decimæ sint de
iure diuino?

¶ Prima conclusio.

Dicere publicè, aut
prædicare absq; de-
claratiua distinctio-
ne, decimas nõ esse de
iure diuino, scandalo-
sum est. Quia vul-
gus hoc audiens, cum nesciat discernere,
credit, decimas, & quantum ad sub-
stantiam, & quantum ad quotam por-
tionem, esse tantum de iure positiuo.
Ex quo sequitur

¶ Primũ Corollarium.

Difficile erit excusare ita loquentes
a lethali peccato: religiosos autem

ab excommunicatione: quæ infertur ex-
tra, de pœnis. Clementina, Cupiètes.

¶ Secundum Corollarium.

Propterea prudenter Doctores lo-
quentes de decimis distinguunt q; cõ-
siderande sunt, vel quantum ad substan-
tiam illarum, vel quantum ad quotam.
Et tunc ponitur prima propositio.

¶ Prima propositio.

Decimæ quantum ad substantiam ear-
um, id est q; dentur temporalia sa-
cerdotibus ministrantibus in spiritali-
bus, semper fuerunt de iure natura, &
diuino, quanuis nondum scripto. Pa-
tet. Quia hoc semper fuit insitum men-
ti ratione naturali, vt temporalia sup-
peditarentur spiritalium ministris.
Et hoc ius diuinum fuit expressum in le-
ge veteri. Sicut testatur Paulus, de-
clarans illud, Non obturabis os bouis
triturantis. Et in euangelio, Domino
dicente, Dignus est operarius mercede
sua. Et rursus Paulus. Quis vnquã mi-
litat suis stipendiis?

¶ Secunda Propositio.

Decimæ, quantum ad quotã non sunt sic de iure naturali. Patet. Quia non est magis insitum rationi, quod detur pars decima, quam octaua vel duodecima: licet ad hoc sit aliqua moralitas, propter perfectionem numeri denarii: in quo est creatus mundus maior, & institutus mundus minor, per Decalogum in vita politica. Et per tres virtutes theologales, & septem dona spiritus sancti, in vita spirituali. Sed hæc moralitas non sufficit constituere ius naturale obligatorium.

¶ Tertia Propositio.

Decimæ quantum ad quotã, nõ erant de iure diuino scripto & positio in lege nature. Patet. Quia non legitur, deũ tũc tẽporis alicui præcepisse vt redderet decimas, licet Abraham eas dederit, & Iacob vouerit propter prædictã moralitatem, que nõ est sufficiens ad statuendã legẽ. Vel fecerunt illud prophetice, & instinctu quodã diuino: quia statuẽdã erant in lege veteri, & approbãdẽ in lege noua: & ad præfigurandum aliqua mysteria.

¶ Quarta Propositio.

Decimæ erant de iure diuino scripto & positio in lege veteri. Patet. Leuit. 23. Omnes autem decimæ terræ, siue de frugibus, siue de pomis arborũ, domini sunt. Et idem replicatur in multis aliis locis scripturarum sanctarum.

¶ Quinta Propositio.

Decimæ, quantum ad quotã, nõ sunt in lege noua de iure diuino scripto & positio, decernẽte talẽ vel tantã quotã. Patet hoc. Quia nec in literis euangelicis, nec apostolicis inuenitur de

terminata talis quota, nec fit mentio in nouo testamento de decima: nisi in quantum pertinebat ad eos, qui ad huc erant sub lege, vt patet diligenter intuenti Nouum Testamentum.

¶ Sexta Propositio.

Decimæ, quantum ad quotã, sunt de iure positio in lege noua. Probatur. Non sunt de iure diuino, nec de iure naturali, ergo ex iure positio.

Hoc etiam patet per multos textus extrã, de deci. Et in Decre. 16. q. 1. Quod si dixeris, erant de iure diuino in lege veteri, ergo & in lege noua, quãtũ ad quotã: nihil valet cõsequẽtia. Quia pceptũ de quota decimarũ erat iudiciale, vel ceremoniale, vel vtrũq; qd̃ abolitũ est p passionẽ Christi, vt pbat Apostolus ad Roman. 7. & ad Gal. 4. & ad Hebrẽos. 7. Trãslato enim sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat. & ca. 10. Aufert præteritam, s. testamẽtũ, vt sequens statuatur, nempe nouum.

¶ Septima Propositio.

Decimæ quantum ad quotã sunt de iure diuino exẽplariter. Patet. Quia ecclesia sumpsit exẽplum à lege veteri taxandi decimã fructuũ, & hoc merito, & cõueniẽter, & dignẽ. Cõueniẽter (inquã) quia dispositio huius quotæ erat facilius admittenda à fidelibus laicis, ad quam erant cõsueti in lege veteri, facilius enim homines aliquid cõtinuãt, quã alud incipiãt. Dignẽ, quia si nõ obstat mysterii ratio, cãteris paribus melius est sequi determinationẽ legis diuinẽ, quã humanẽ. Merito, quia si sacerdotibus legis veteris dabatur decima, multo magis debetur tantundem dari

dari sacerdotibus legis noue. Siquidẽ melioris testamenti sunt ministri, & melioris sacramenti, & ad maiora obligantur: iuxta illud, Nisi abundauerit iustitia vestra, plusquam phariseorum & scribarum, non intrabitis in regnum cœlorum. Ex quo primò patet quod ad hunc sensum accipienda sunt dicta summorum Pontificum, & sanctorum dicentium decimas in lege noua esse de iure diuino: quod est intelligendum non de veteri, quasi nunc obligante, sed vt exẽplari, & quasi inuitante ad eandem decimarũ quotã imponendã in lege noua, quæ dabatur in veteri. Infero secundo, grauitè peccare laicos a grẽ ferentes decimas esse debitas sacerdotibus Euangelicæ legi: & esse, vt illi obmurmurãtes dicunt, tã vberes illis decretas. Tũ quia si in lege veteri tribus Leuiticę dabatur ab aliis vndecim tribubus decima pars fructuũ, nõ deductis expensis: ex quo fiebat, vt illa sola haberet vndecim partes frugũ: & reliquis tribubus vix remaneret septima, deductis expensis. Multò magis eiusmodi abundantia debetur clero Christiano: tum quia sacerdotes noue legis, fructus decimales superfluẽtes propiã necessitati, & decetie sui status, recõdunt in pauperum vsus, vt patet per illud Augustini. 16. q. 1. Cap. decimę tributa sunt egẽtũ amaruũ. & c. lege ibi. & idẽ reperitur extrã, de decimis. cap. Tua nobis. Distribuire autẽ sacerdotes ea, quæ supersunt vel cognatis pauperibus, vel alienis, experiẽtia docet, vt impudẽs & imprudens habẽdus sit, qui neget hoc. Et si aliorũ clericorũ sit vita minus honesta,

aut auarior, non tamen fas est laicis de suis Præpositis sententiam ferre, nec ab ipsis decimas subtrahere, vt in Concil. Constã. decretum est: & sicut in eodem cap. dicit summus Pontifex. Prætextu autem nequitie clericorum nequeũt laici eas decimas aliis, nisi quibus ex mãdato debent, pro suo arbitrio erogare: cum nulli sit licitum aliena cuiquã concedere præter domini voluntatem.

Iam verò animaduerte Lector, quod aliud est quærere, quo iure debentur decimæ, de quo satis superius dictũ nobis est, & quærere vtrum decimæ debeantur sacerdotibus à laicis: pro quo sit prima propositio.

¶ Prima Propositio.

Decimæ non solum, quantum ad substantiam, sed etiam quantum ad quotã, sunt debite sacerdotibus in lege noua. Nã vt bene inquit sapiẽtissimus Episcopus Abulen. super Matthẽum, cap. 23. quæst. 148. Nemo dubitat, an decimę debeantur, nisi qui indisciplinatus est: Nam omnia Decreta & Decretales Epistolæ in titulo de decimis hoc clamant. Quibus non assentire, vel ad hæresim vel ad schisma pertinet. Hæc ille. Confirmatur: quia vt dicit sanctus Thomas. 2. 2. quæst. 6. & quodlibet. 2. articulo. 10. Ad Ecclesiam pertinet, determinare ius naturale & diuinũ in eo quod est indeterminatum, quantum pertinet ad cultum diuinum: Ita quod facta determinatione, populus Christianus tenetur ei obedire. Idẽ de iure diuino: iuxta illud Lucæ. 10. Qui vos audit, me audit: Et qui vos spernit, me spernit. Et illud Pauli. 1. Thessal. 4. Itaquẽ

Itaq; qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum: qui etiam dedit nobis spiritum suum. Et ad Romanos. 13. Obedite præpositis vestris. Intelligere autem hoc, quod ad ius Canonicum pertinet determinare, talem quotam, octavam, vel decimam, vel duodecimam: ut summus Potifex dignius & congruentius, & opportunius, & utilius, & magis necessariū esse decreuerit. Et q; ad ius diuinum pertinet, quod plebs Christiana obediat tali determinationi: donec aliud Rectoribus ecclesiæ summoq; Potifici visum fuerit expedientius & magis necessarium. Inquit enim sanctus Thomas, quolibeto. 2. art. 8. Omnes tenentur ad decimas, velint, nolint. Et addit: Possit Ecclesia statuere, si causa subesset, vel in maiori vel in minore numero: puta, quod reddatur octava vel duodecima, sicut & quod detur decima. Nec obstat huic assertioni illud Alexandri Papæ, quod habetur extra, de decimis, cap. in aliquibus regionibus. vbi ait: Illæ quippe decimæ necessario soluede sunt, quæ debentur ex lege diuina, vel loci consuetudine approbata. Nam ut ait sapientissimus Episcopus Abulensis, in loco supra allegato, quod Alexander in sua Decretali voluit facere differentiam inter decimas prædiales, & personales. s. quod circa prædiales non attenditur ita consuetudo, siue in substantia, siue in quâtitate, siue in qualitate: id est, de quibus rebus & quanta pars, scilicet decima vel duodecima, vel minor quota: quum de lege diuina statutum fuit, de quibus, & quantum solui deberet. Et ideo ait

circa hoc: lex canonica non recipit mutationem, quum definitum inuenerit de lege diuina, quam voluit imitari, sicut circa personales. Quia de lege diuina non erant expressæ, non facit lex canonica tantam necessitatem & determinationem solutionis: sed est magna autoritas consuetudinis circa substantiam & quantitatem, id est de quibus rebus, & quanta portio soluat. Et propter hoc facit circa tales decimas mentionem de consuetudine approbata. Hæc ille. Ex quibus sequitur Secunda propositio.

Secunda Propositio.

Soluentes decimas personales iuxta consuetudinem patriæ, vel non soluētes easdem iuxta patriæ desuetudinem, sunt tuti in conscientia: ita ut nec soluētes possint cessare à solutione earum siue mortali peccato, & debito restituendi fraudatas: nec, non soluētes tenentur soluere, quas nunquam soluerunt: nisi in casu, quo ecclesia indigeret, & peteret. Quia tunc laici tenentur dare de omnibus veri nominis decimas, non solū prædiales, sed etiam personales, quousque esset ministris ecclesiasticis sufficienter prouisum. Quia ad hoc tenentur de iure naturali, scilicet ut suppeditet populus temporalia, ministrantibus in spiritualibus. Et de iure euangelico, dicente Paulo, prima ad Corinthios capite nono: Dominus ordinauit his, qui euangelium annuntiant, ut de Euāgelio uiuant. Hæc est sententia Alexandri de Hales, & domini Altissiodorensis, & Sancti Thomæ quolibeto sexto, art. 10. & aliorum. imo sicuratus notabiliter indigeat, etsi nō petat, ipse populus

populus tenetur ei prouidere. Et si non prouideat ei stipendium honestæ sustentationis, peccabit venialiter vel mortaliter, multò magis quàm ille qui non subuenit pauperi in necessitate: quia plus tenetur iste suo plebano, & ministro spiritualium, quàm pauperi laboranti simili, vel aliquanto maiore necessitate. Hæc est sententia domini Catetani super secunda secundæ sancti Thomæ. q. 87. ar. 1. Ex quibus constat animaduertant, & sibi consulant, in quanto periculo versantur, qui adnectunt beneficia alienarum ecclesiarum monasterijs, & collegijs, & ecclesijs cathedralibus: prout eas proprijs curatis, & relinquentes vicariis tenuissimum victum. Vnde nō modò non possint pauperibus subuenire, sed nec sibi sufficere: ex quo sequitur eiusmodi mercenarios ferè nullam habere auctoritatem in populo, & omnia agere ad nutū scabiosarū ouium: nē, si veritatem dixerint, & virgam discipline addiderint, priuentur pauculis illis oblatunculis, quibus vitam miserā transigunt. Et ita fit ut ad literā, Vicarius videns lupum venientem fugiat: quia mercenarius est, & non pastor: & non pertinet ad eum de ouibus. Sed iam transeo ad Tertiam propositionem.

Tertia Propositio.

Vi post inuulgatū præceptū ecclesiæ de decimis prædialibus soluēdis reuerūt ei obedire, & decimas subtraxerūt, iudicētes primitus desuetudine illas soluēdi, peccauerūt mortaliter. Tū quia tenebātur obedire præcepto Papæ, habēti vim obligatoriam ex iure naturali, & diuino, & canonico: ut ait

sanctus Thomas, quol. 6. ar. 10. Tum quia fuerūt in causa ut defraudaretur ecclesia in eisdē decimis, in posterioribus nō soluētib; propter consuetudinem non soluēdi prauē inoltam. Pro quibus ponitur quarta propositio.

Quarta Propositio.

Non soluētes decimas prædiales in locis & de rebus, vbi & de quibus non est consuetum eas solui à tempore immemoriali, non peccant, quando sacerdotes notabiliter non indigent, aut non exiguntur à non soluētib;. Probatur hæc propositio ab Alexandro de Hales. Quia cum præceptum de soluēdis decimis sit præceptum affirmatiuum, obligat semper: sed non pro semper: sed pro loco & tempore. Et sicut præceptum de honorandis parentibus non obligat me ad subueniendum eis, nisi quando indigeant, aut petant: ita & præceptum de soluēdis decimis, sacerdotibus, non obligat, nisi quando ipsi indigent, aut petunt: siue petāt viua voce, siue consuetudo petat pro eis. Sanctus Thomas quoq; eos excusat, quol. 2. ar. 8. In terris, ait, in quibus nō est consuetudo cōmunis q; decimæ detur, & ecclesia nō petit, videtur ecclesia dimittere, dū petere dissimulat: & ideo in terris illis nō peccāt, decimas nō dādo. Quod et probat à cōtrario sensu ex facto apli ibidē.

Hanc quartam propositionem limitat sanctus Thomas in quol. 6. art. 10. dicens q; intelligitur in eos, qui non soluunt propter immemorabilem consuetudinem non soluēdi, dummodò careant obstinatione non soluēdi, si ab eisdem decimæ exigentur. Dicit enim

in solutione ad secundum. Nec peccant illi, qui non soluunt decimas in terris in quibus non est consuetum: peccarent autem, si obstinate, exigentibus dare recusarent. Verum tamen est quod in parte loquens de eodem, addit temperamentum, forte dicens, Nec tamen sunt in statu damnationis, qui non soluunt in locis illis, in quibus ecclesia non petit, nisi forte animi obstinatione habentes voluntatem non saluendi, etiam si ab eis peterentur. Super quo loco ait Caietanus, quod nolentes dare petentibus ministris decimas, possent allegare aut prescriptionem, aut Ecclesie Romanæ tacitam condonationem: eò quod tam diuturno tempore sciuit et tolerauit. Idcirco autor sub dubitationis nota hæc dicit, Sed quauis potentes allegare has duas causas sint excusabiles à peccato obstinationis, quando putant se iure tueri, nihilo minus addendum est id, ad quod voluit et censuit illos teneri sanctus Thomas. Pro quo ponitur quinta propositio, ex eodè Sancto Doctore, quol. 2. ar. 8. ubi post multa verba sic concludit.

Quinta Propositio.

Petet ergo quod nulla consuetudo contraria absoluit hominem ab obligatione reddendi decimas: quia hæc obligatio fundatur supra ius diuinum, et supra ius naturale: unde semper tenentur homines reddere decimas, si ecclesia exigat, etiam contraria consuetudine non obstante. hæc ille. Vbi adeò aperte sententiam suam declarauit, ut nullus sit relictus dubitationi locus de ipsius intentione. Quod si dixeris quod hæc pro-

positio est intelligenda solum in casu, quod ministri ecclesie indigerent: non est ita: quia quolibeto. 6. ar. 10. concludit, quod pauperes tenentur dare decimas sacerdotibus diuitibus, quia eis ex officio debentur: non obstante contraria consuetudine: asserens teneri illas eis dare, si ab illis exigantur: tum quia si sacerdotes indigerent, propter scandalum vitandum, non tenerentur sacerdotes non exigere decimas: quia in tali casu locum habet illud Gregorii, Vtilius scandalum nasci permittitur quam ut veritas relinquatur. Imò tenentur sacerdotes admonere laicos subuenire sibi indigentibus: si quidem non excusantur à peccato quo implicantur nolentes dare temporalia seminantibus spiritualia propter contrariam consuetudinem. Ergo intelligenda est propositio sancti Thomæ in casu, in quo sacerdotes non indigeant. Et ita videtur intellexisse illa Beatus Antoninus Florentinus. 2. par. ti. 4. cap. 3. §. 6. Ita etiam intelligit illam Syluester in Summa, in. 1. par. cap. 1. de decimis, quæst. 3. et. 4. Concordat cum eisdem Cardinalis de Turre cremata super Decre. caus. 16. q. 1. cap. Reuertimini. quæst. 7. ubi approbat et refert dictum Goffredi consentientis cum Hugone Cardinale dicente, Decimæ prædiales ex præcepto debentur: et contra illas nec in totum, neque in partem, nec in diminutionem aliquam, potest valere consuetudo. Quod intelligas nisi forte per Papam approbata esset, per conuentionem seu amicabilem compositionem, auctoritate superioris subsequenter factam. Ita etiam intelli-

git

git sanctum Thomam Adrianus Romanus Pontifex quol. 5. ar. 1. membro. 2. Si dicas, Sanctus Thomas dicit in prædictis locis, laudabiliter facere sacerdotes, cum non petant decimas solitas non solui: maxime, ubi timetur scandalum: et ego idem dico. Sed si petantur à sacerdotibus decimæ insuetæ, et si non facerent bene illi, petendo: tamen laici tenentur eas soluere: non obstante contraria consuetudine. Sed ne forte prætextu scandali dilaceres ecclesiasticos, audi Alexandrum de Hales. 3. parte, quæst. 51. membro. 6. ar. 1. dicentem, Est scandalum particulare, et scandalum generale. Propter scandalum particulare non est veritas iustitiæ dimittenda, nec differenda: sed propter scandalum generale. scilicet quod timetur schisma, vel generale periculum, differenda est et mitiganda: quia in talibus, sicut dicit Augustinus, hoc solum bene agitur, ut vita hominum corrigatur. et c. Vide ibi. Sed dices, Quis petet decimas per desuetudinem non solutas? Non dubium, quin Papa possit petere, petitione compulsiua: et vniuersalis ecclesia: atque iurare ut soluantur. Sed cur non petet, saltem petitione simpliciter diocesanus, imò curatus? quorum interest agere ad rehabendum ius ab initio male intermissum? Erit itaque actio iuxta canonicas sanctiones, cuius interest: licet decisio causæ tandem pertineat ad Summum Pontificem. Et si quaeras, à quo tempore quis teneatur soluere decimas insuetas de nouo repetitas: benignior sententia et efficacior est, ut ait beatus Antoninus Florentinus, ut tandem à tem-

Vide inde
cisiōni-
bus Rotæ

pore repetitionis soluantur. Hæc est sententia sancti Thomæ, et Adriani quolibet. 5. et practicata est conclusio in Hispania, in Epato Placentino et Cauriensi. Et constat in Gallia apud Rothomagos, plebeios coactos esse in curia ecclesiastica ad reddendas decimas de foeno, et de aliquibus aliis, de quibus apud eos inconsuetum erat reddere decimas. Nec iuvat dicere, quod Calaguritanis non fuerunt iussi reddere decimas de lanis, quia hic est sermo de decimis pure prædialibus. Et decimæ lanarum sunt mixtæ ex prædialibus et personalibus: et magis pertinent ad personales quantum facit ad exigendi ius: in quibus soluendis statuitur consuetudini. Propter quod sicut absoluti fuerunt Calaguritanis à tali solutione propter desuetudinem: ita et conuicti sunt Exomenses soluere decimas de lanis: quia apud eos erat consuetudo. Abulensis tamen, ubi supra, quæst. 185. in eam declinat partem, ut putet consuetudinem excusare à peccato, et à debito soluendi decimas, ubi à tempore immemoriali non fuerunt solutæ: sed forte ipse intelligit de consuetudine non solum scita et tolerata, sed etiam approbata per summum Pontificem: quia parum est nixus suæ sententiæ, concludens hanc quæstionem per hæc verba: Sed magis ait ecclesie sententiam in hoc audire, quam nobis definire placet. Quod si tantus Doctor hæc dixit, satis fuerit mihi explicuisse sententiam sancti Thomæ: præcipue cum videam alios quosdam theologos multum deferre consuetudini in soluendis et exigendis deci-

A iij mis.

mis. Ideo pro decimis soluendis ponota
lem propositionē ex. S. Thoma, quol. 2
arti. 8.

Sexta Propositio.

IN terris in quibus est consuetudo, q̄
decimæ soluantur, ipsa consuetudo
quasi exposulat decimas: unde pecca-
ret, qui non redderet. Hæc ille. Ex quo
sequitur, quod talis statim est in mora
non reddendi, & tenetur restituere eas
integras, à tempore, in quo cessauit
eas soluere. Et hoc manifestum est.
Quia nec iste talis excusatur à pecca-
to & delicto soluendi aliquo iure et con-
suetudine: imò ius est in contrarium, ex
trà, de decimis. cap. Cum homines. Vbi
ita præcepit Alexander Tertius, sum-
mus Pontifex: Mandamus quatenus
eos cogatis vt decimam statim fructi-
bus collectis persoluant: atq; de sub-
tractis et retentis dignam satisfactio-
nem exhibere procurent. Vide glos.
ibidem. Et hæc est sententia Alexan-
dri de Hales. 3. par. quæst. 51. membro
5. Et beati Antonini, & aliorum Do-
ctorum, tam Theologorū quàm Cano-
nistarum. Ex hac propositione mani-
festè sequitur, quod decimæ prædiales
soluendæ sint de agris tam antiquis quàm
noualibus. Quia eadem est ratio de his
sicut & de aliis. & hoc iura proclamāt.
Nec alicubi est consuetudo in contra-
rium: nec si esset, aliquid iuaret, cum
sit contra bonos mores. Et hæc est sen-
tentia Alexandri de Hales. 3. parte,
quæst. 51. membro. 6. ar. 1. ad secundum.
Et quia hoc est manifestum, non vlti-
rius moror in probando. Sed tantum
allegotextū, cap. tua. extrà, de decimis.

vbi sic dicit Innocentius Tertius: nec oc-
casionē decimationis antiquæ, licet in
feudum decimæ sint concessæ, sunt de-
cimæ noualium vsurpandæ. Cum in ta-
libus non sit extendenda licentia, sed po-
tius restringenda. Hæc ibi. Et in hoc
fundatur ius agendi super spolio con-
tractales subtractores decimarum: vt
constat ex cap. Querelam. extrà, de ele-
cti. Sequitur secundo q̄ agricolæ vel
coloni conducetes terras ad firmam &
ad firmam, id est, sub certo tributo ad tē-
pus, vel annuali censu ad perpetuum, te-
nentur soluere decimas, prius quàm sol-
uant tributa, vel censum: vel saltem do-
mini prædiorum accipientes talia tri-
buta vel census, tenentur soluere deci-
marū quotam partem. Hæc conclusio
patet manifestè, extrà, de decimis. cap.
à nobis. vbi sic dicit Innocentius Ter-
tius Pistorien. Episcopo: Fra. tuæ ita
respondemus, quod à dantibus & reci-
pientibus possessiones ad firmam, de fru-
ctibus quos percipiunt decimæ sunt sol-
uendæ: nisi ab eis ostendatur, quare ab
eius solutione sint immunes, privilegiū:
vel quod acceperint eas in feudum, vt
dicit glos. In quo tamen casu consuetu-
do non equiparatur privilegio, quantum
uis sit antiqua: quia non potest esse
præscripta, cum laicus non sit capax
iuris percipiendi decimas: vt est senten-
tia tam Theologorū, quàm Canonista-
rum. Sed clarius eodem titulo in cap.
Cum non sit. vbi sic legis: Cum non sit
in homine quid semen respondeat seren-
ti: quoniam iuxta verbum Apostoli,
Nec qui plantat, nec qui rigat, est ali-
quid: sed qui incrementum dat, Deus:
Ipsum

Ipsum quidem mortificato semine, plu-
rimum fructum affert. Nimis auarè
quidam in decimis defraudare nituntur
census & tributa, quæ interdum inde-
cimata prætereunt: de frugibus primi-
tus deducentes. Cum autem in signum
vniuersalis domini, quasi quodam spe-
ciali titulo sibi Dominus decimas re-
seruauerit: nos & ecclesiarum dispen-
diis & animarum periculis obuiare vo-
lentes, statuimus, vt in prærogatiua
domini generalis, exactionem tributa-
rum & censuum, præcedat solutio deci-
marum. Vel saltem hi, ad quos tributa
vel census indecimata perueniunt, quo-
niam res cum onere suo transit, eam per
censuram ecclesiasticam decimare cogā-
tur ecclesiis, quibus de iure debentur.
Hanc Decretalem ita esse ad literam
seruandam, asserit Alexander de Ha-
les. 3. par. q. 51. membro. 5. ad. 4. dicens:
Quæ est comparatio domini terreni ad
dominum coelestem, ea est comparatio
domini ad dominū. Terrenus enim do-
minus habet dominium particulare &
transitorium: & est subiectus Domi-
no coelesti. Dominium verò coeleste
est perpetuum & generale. Quia er-
go decima soluitur sacerdoti vicario
dei in signum coelestis & generalis do-
mini, ideo solutio decimæ debet præceda-
re solutionem census: & etiam ipse cen-
sus & tributum decimari debent, quia
& ipsum dominium temporale subiectū
est domino coelesti, si receptus fuerit cē-
sus ante solutionem decimæ. Hæc ille.
Et quia hæc subiectio domini ad domi-
num est de iure naturali, & diuino ab-
solutè, nulla consuetudo potest excusare

istos dominos, quin soluant suam partē
decimæ, quam habuerunt ex aceruo non
decimato atq; integro. Eadem est sentē-
tia. S. Thome secunda secundæ. q. 87. ar.
2. ad. 4. dicens: Debentur autem deci-
mæ de fructibus terre, in quantum pro-
ueniunt ex diuino munere: & ideo deci-
mæ non cadunt sub tributo, nec etiā sunt
obnoxie mercedi operariorum. & ideo
non debet prius deduci tributa, & pre-
tium operariorum, quàm soluantur de-
cimæ. Sed ante omnia debent decimæ so-
lui ex integris fructibus. Hæc ille. Qui
etiam reddit rationem sumptam ex iu-
re naturali, quam respexit ecclesia, cum
conderet hoc statutum: contra quam ra-
tionem naturalem nulla valet consuetu-
do. Concordat Cardinalis de Turre cre-
mata. 16. q. 1. capit. reuertimini. q. 9. &
Abulensis, & alii doctores. Nec inuat
dicere, q̄ accipientes talia tributa &
tules census de aceruo non decimato, lo-
cauerunt, vel distraxerunt agros suos,
non pro frumento sed pro pecunia: quæ
non solet decimari, in hac patria: quia
res trāsit cū onere suo in se, vel in suo eq-
ualēti, vt dicit textus præallegatus. Et
quia intentio Pontificis est cōsulare dispe-
dis animarū, & indigentis clericorum,
quibus non esset sufficiens prouisus, si
hac ratione diminuerentur decimæ: quia
sic possent omnes domini prædiorum lo-
care vel distrahere suos agros, pro tri-
buto aut censu in pecunia numerata cō-
paranda ex fructibus deductis & ven-
ditis. ante decimationem integram. &
manerent ecclesie priuatæ omnino de-
bitis decimis. Quod quia manifestè est
contra bonos mores, & contra statuta
ecclesiastica

ecclesiastica, & notabile, & non dissimulandum damnum ecclesiarum: intercludenda est hæc via damnificandi ecclesias. Nec excusaris à tali solutione, dicens, Ego non conduco agros meos taliter pro pecunia in fraudem ecclesiasticorum, quia licet non faceres hac intentione, tamen, quia factum est in se fraudulentum, & redit materia in formam suam, ideo teneris soluere portionem decimarum ac si intendisses fraudem facere: & nescio quomodo excuseris à peccato. Sed ut nullum habeas subterfugium, vide quid dicat dominus Abulenensis, super Mattheum, cap. 23. quæst. Dicit enim, Si soluta fuerint tributa, & census ante decimationem, tenentur isti ad quos prædictæ partes perueniunt decimare eas: quia res transit cum onere suo, eo cap. Et tamè tūc esset de parte illa duplex decima danda, una prædialis, & altera personalis: quia una est tãquam de fructibus, & alia tanquam de lucro. Hæc ille. Ex quo liquet manifestè, quòd si consuetudo non decimandi pecunias excusaret à peccato, & eximeret à debito decimandi pecunias, quæ pertinent ad decimas personales quæ proueniunt ex lucro: non tamen excusaret à peccato, sed nec eximit à debito soluendi pecunias, quæ sunt decimæ prædiales: & ad eas pertinent, quia debentur de integris fructibus. Hæc est proculdubio veritas, propter quam quidè veritatem tuendam, non male faciunt in hoc signanter & specialiter casu ecclesiastici repugnantes laicis occupantibus suas decimas, exigentes illas integras: Nè tacentes videantur fauere illarum

audaciæ: quia errori, cui nõ resistitur, cõsentitur. Præsertim cum alii ab hinc quadraginta annis, alii triginta, alii à paucioribus coeperint diminuere & retinere, & sibi vsurpare decimas de quibus nunc agitur, contra ius & fas: & contra illud Gregorij Papæ. 16. q. 7. c. decimas à laicis possideri apostolica auctoritate prohibemus. Imò ut dicit dominus Altissiodorensis, Theologus grauissimus, Similes non haberet aliud unde viueret, quàm decimas contra ius occupatas, deberet eas potiùs restituere & mendicare, quàm retinere eas cum peccato mortali. Animaduertant & illud, eiusmodi decimarum detentores hac via eos non solum non ditescere, sed etiam citiùs depauperari, ut ostendit diuus Hieronymus super Malachiam, & habetur. 16. q. 1. cap. reuertimini. Et sanctus Augustinus ibidem, cap. decimæ sunt tributa egentium animarum. Hæc scripsimus, zelo patefaciendæ veritatis moti, quæ iudicio meliùs sentientis, libenter summittimus. Vale lector.

Tractatus de Primi-

tiarum ratione.

Regit quondã à nobis amicus quidam, cui abnuere fas non erat, ut compendio quodam primitiarum rationem paucis ederemus, sicut in decimis feceramus. Quod fecimus, rem potius perstringentes, quàm pertractantes: ut sit integrum, et qui plura ea de re nosse uoluerit, primarios autores consulere.

Cap. 1.

Caput. I.

Remittit igitur hebraicè vocantur Resith: à res quod est caput: sicut græcè ἀρχαὶ ab ἀρχῆ, quod est principium, & principatus: Latine quoq; à primatu primitiæ appellantur. Ex quo euenit ut nomen primitiæ geminã obtinuerit significationem. Nam interdum significat id quod cetera tempore antecedit, & sic filii primogeniti, vocantur primitiæ in Psalmo. 77. Et percussit, ait, omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum. Significat & idem nomen id quod est dignitate præcipuum, secundum quod Dominus præcepit Israëlitis offerri argenti & auri, lapidumq; pretiosorū primitias: id est ea quæ essent ceteris meliora, pretiosiora, atq; digniora. In eundè quoq; sensum in Numerorum libro, dixit Leuitis: Si præclara & meliora quæq; obtuleritis ex decimis, reputabitur vobis quasi ex area & torculari dederitis primitias. primitiæ ergo dicti sūt primi fructus ex agro suscepti, qui deo offeruntur: quoniam tempore alios præcedunt: nec non dignitate pretioq; reliquis præstant. Priora enim tempore, sunt Deo tanquam primo rerum datori offerenda: atq; meliora tanquam optimo honorum largitori. Quod cum fit, rectè pièq; fit: si verò nõ ita fiat, impiè præuèq; fit. Exemplo sunt duo illi omnium primi fratres Cain & Abel. Bene enim Cain nouit, aliquid esse deo offerendum: sed non bene selegit offerenda. Nam cum diuinus Propl. etia inquit,

Gen. 4.

ut offerret Cain de fructibus terræ: nõ ait de cunctis fructibus, nec de potioribus. Sed in communi ait, de fructibus terræ. Quo denotatur proculdubio offerentis tum inobseruantia, tum incuititas: qui sine delectu id quod primò obuium reperit, Deo Optimo ac Maximo obtulerit. Cui vni separata, id est selecta, potissimaq; munera sunt offerenda: qualia frater eius Abel & piè & liberaliter Deo obtulit. Obtulit enim de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. Probe Augustinus: ^{Aug.} Abel, ait, de placidis potiora elegit, quæ Deo offerret, ut pius, ut urbanus, ut deniq; sapiens, & diligens. Cain verò velut rusticus & negligens, velut insipiens & improvidus, nullam fecit electionem: ut per hoc intelligatur minus deuotus. Fuerit autem & opere pretiū ad huius sententiæ confirmationem, asferre verba quibus apud Malachiam Prophetam Dominus sacerdotes sacrorum negligentes, quanuis adhuc sub vmbra legis degentes, expostulant dicēs, Offeritis super altare meum panem pollutum, & dicitis, In quo polluimus te? In eo quòd dicitis, Mensa Domini polluta est. Si offeratis coctū ad immolandum, nonne malum est? Et si offeratis claudum & languidum, nonne malū est? Offer illud ductu tuo, si placuerit ei? aut si susceperit faciem tuam? dicit Dominus exercituum. Ex hoc loco cõstat & illud, dandum esse nimirum crimini, euāgelicis sacerdotibus, si ad synaxim conficiendam, vinum euavidum, aut acetosum, aut vappidum, aut panem cariolum, mucosumue, siue aliqui vitiatū corruptumq;

corruptumq; conferant. Quanto autē discerniculo malignos decimatores oblatoresq; primitiarum & sacrificatores negligētes à piis ac studiosis Dominus Deus dirimat, ex ipsa eadem scriptura constat. Ait enim: Et respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain autem, & ad munera eius non respexit. Super quo Chrysostomus ita philosophatur: Quid est, & aspexit? id est approbavit, laudavit mentē, coronavit volūtate, & quasi quis dicat, factus est cōtētus est. Attēde rē mirā, cuius oblationē, dona vocavit: quia pretiosa, eximia, & immaculata obtulerat. Nō quod nullis notis aspersa, sed quae vndequāq; pretiosa erant: tum ob mentem eius qui obtulerat: tum quia primogenita erāt, & ex illis electissima, & ex adipibus ipsis, id est ex optimis optima: ad Cain autem, & ad munera eius non respexit: quia & offerens Deo displicuit & munera eius reprobavit. Scriptum est enim, Victimae impiorum abominabiles sunt, & vota iustorum placabilia. Neq; enim (vt Gregorianis verbis utar) in omnipotentis Dei iudicio tam quid muneris, quam à quo detur, inspicitur. Hinc est quod scriptum legimus, Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain autem, & ad munera eius non respexit. Ex qua re patēter ostenditur, quod non tantum offerens à muneribus, quantum munera ab offerente, Domino placuerunt. Namq; Salomone teste, Dona impiorū nō probat altissimus, nec respicit in oblationibus eorum, nec in multitudine sacrificiorum propitiabitur peccatis eorum. Pla-

cet deniq; Deo pius offerentis affectus, eodemq; placet & ipse offerens. Placent & externa munera, quum fuerint à pia castaq; mente profecta. Sed haec dicta sint tam de offerendorum delectu, quam de offerentium pietate.

Caput secundum.

Caput hoc secundum ad tractatū de oblationibus plurimum facit.

Nimvero ex iis ipsis, quae in proximo cap. descripsimus, constat, nomē oblatio generaliter usurpatū fuisse, prout est commune & niuersis, quae quomodo-cumq; faciunt ad cultum diuinum: ad quem peragendum summa obseruantia deferuntur. Aitamen & eadem in se certa ratione distinguuntur: nam ad sacrificium ea tantum pertinent, quae ita Deo sacrantur, vt circa ipsa aliquid fiat, puta cū animal vel occidebatur, vel comburebatur: vel panis in Eucharistiā consecratur: consecrataq; hostia frangitur, & comeditur. Facit & ad hoc, nominis interpretatio: siquidem sacrificium à sacrificando dicitur: quoniam cū homo id celebrat, sacrum facit. Oblationis verò accommodato vocabulo dicuntur, cū ea quae ad altare deferuntur, integra manent: vt nummi, panes, lintea, calices, vrceoli, & cetera id genus. Decimae quoq; nō sunt proprie sacrificia nec oblationes: quia teste sancto Tho-

mas, nō immediatē Deo, sed ministris diuini cultus offeruntur. Primitiae autē medium quendā locum tenent. Nam & rationem oblationis partim subeunt, quatenus Deo: quaedam earum sponte & immediatē offeruntur: partim decimarum rationem sapiunt, quatenus in usum ministrorum, certaq; ferē quantitate redduntur. Erant enim Israelitis sub lege scripta agētibus multa variaq; primitiarum genera ad diuinū cultum pertinentia: eademq; diuinis statutis mandatisq; constituta, & à filiis Israel reddenda. Nam erant quaedam primogenitorum primitiae, de quibus Exodi cap. 13. praeceptum est, Separabis omne quod aperit vuluā Dño. Et quod primitiuum est in pecoribus tuis, quicquid habueris masculini sexus consecrabis Dño. Erant & primitiae pecuniarum, aliarumq; rerum necessariorū vtiliumq; ad tabernaculi cōstructionē, eiusq; ornamenta. De quibus Exodi cap. 25. Dominus ad Moysen, Loquere filiis Israel vt tollant mihi primitias. hic plane dicit, non segetum primitias: sed partem quandam separatam destinatae pecuniae cuiusq; offerentis ad opus diuinum, construendumq; tabernaculū: sicut primitiae segetum, solent separatim & diligenter dari. Dabatur autem quantum quisq; volebat: non autem pars determinata sicut decima. Et hoc notat littera quae sequitur, Ab omni homine, qui offert eas vltro-neus, accipies eas. Erāt & primitiae manipulorum hordeaceorum: de quibus Leuitici cap. 23. Feretis manipulos spicarū, primitias messis vestrae, ad sacerdotem qui eleuabit fasci-

culum coram Dño, vt acceptabilis sit pro vobis. Id quod fiebat, in Azymo rum festo. Sicut & primitiae duorum panum, in festo Pentecostes offerebantur, praecipiente Dño: Solennitatē hebdomadarum facies tibi, in primitiis frugum messis tuae triticeae. Erant & primitiae ciborū, de quibus Ezechielis cap. 44. praeceptū est, Primitiua ciborū vrorum dabitis sacerdoti, vt reponat benedictionē domui suae. Porro pluribus ex enumeratis primitiis vt pote vltro-neis succedere spontanea oblationes, siue pingues, siue tenues: q̄ sunt in ecclesia Christi, vel ad peragendū sacrificiū, vel templi aedificationē: vel ea quas dicunt manuales, ad sacerdotū sustentationē, & pauperum subuentionē. Et quanquā he oblationes secundū suam propriā rationem sint vltro-neae, in quatuor tamen causibus, quos beatus Thomas enumerat in articulo primo questionis. 86. secundae partis secundi libri, cōtingit, vt aliquis eas soluere quadrupliciter teneatur. Primo quidem ex praecedenti cōuentione: sicut cū alicui conceditur aliquis fundus ecclesiae, vt certis tēporibus certas quasdam oblationes faciat: quod tamen census rationem habet. Huc attinet, quod in cap. praeter hoc. distin. 32. dicitur, Oblationes ecclesiae Dei fideliter reddantur à laicis: aliās à sanctae ecclesiae communionē separentur. Secundo modo propter praecedentem deputationem seu promissionem: sicut cū aliquis offert, donatione inter viuos: vel cū relinquit in testamento ecclesiae aliquam rem immobilem vel mobilem in posterum soluendam. Sonat ad idem,

B caput

caput Statuimus. 16. quæstione prima. vbi cauetur, quod oblationes & decimæ, quas populus dare debet, extra parochialem ecclesiam sine consensu episcopi, non dentur. Idem confirmatur cap. propter hoc. ex distinctione trigesima secunda, paulo antè citato.

Tertio, inquit, modo propter ecclesie necessitatem. Puta si ministri eius non habeant aliunde, vnde sustententur. id quod triplici lege probatur, naturali, veteri, & Evangelica. Quas Apostolus explicat dicens, Quis militat suis stipendiis vnquam? Quis plantauit vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte eius non manducat? Et nè quis hoc Apostolum suo sensu, & non secundum legem Dei dicere putet, subdit, Nunquid secundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi, Non alligabis os boui trituranti. Et velut exponens legem addidit, Nunquid de bobus cura est Deo? an propter nos vtiq; dicit? nam propter nos scripta sunt. Et sequitur, Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? Et sequitur, Nescitis quod qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? Et qui altario deseruiunt, cum altario participant. Ita & Dominus ordinauit, his qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere. Etenim postquã Dominus Iesus vetuit Euangelicos Prædicatores portare sacculum & peram, ostendens eis, vnde viuerent, subiicit, Edentes & bibentes quæ apud illos sunt.

Dignus est enim operarius mercede sua. Quarto demum modo propter consuetudinem generalem, vbiq; terrarum in ecclesiis seruata. Tenentur enim fideles in aliquibus solennitatibus, aliquas oblationes fieri consuetas, exhibere. Id quod Gregorius Septimus fieri statuit. Sic enim decreuit, de consecra. distinct. 1. Omnis Christianus procuret, ad Missarum solennia aliquid Deo offerre: & ad memoriam reducere quod Dominus per Moysen dicit, Non apparebis in conspectu meo vacuus. Etenim quauis spiritualia semper & vbiq; sunt Deo offerenda: hic tamen locus de corporalibus oblationibus est peculiariter intelligendus, sicut ipsa litera simpliciter accepta manifestè sonat.

Ad quod & facit quod simile illud legale, ad cuius memoriam omnes fideles vtriusque sexus reuocat, necessariè de oblatione ac sacrificio corporali, ad litteram, est intelligendum.

¶ Quod si quæras, quibus diebus teneantur huiusmodi munera sacerdotibus offerre? Certè in solennitatibus sanctorum solennioribus, & diebus Dominicis, in quibus populus Christianus à seruilibus operibus vacat, spiritualibus intentus, rebus diuinis celebrandis præsens esse debet. Huic sententiæ concordat gloss. eodem cap. Omnis Christianus. super verbo, vacuus. Quæ dicit, Non apparebis vacuus. s. à bonis operibus: vel ad litteram, videlicet corporali bus donis. Et est consiliu id præstare in diebus priuatis: sed in prædictis diebus festiuis, est præcepti. Et videtur q. tales oblationes sint ex debito extgēde, & ad

cas

cas dandas Parochiani sunt cogendi. argumentum. 16. cap. statuimus. Sed contra. 12. quæst. 1. cap. duo. Sed credo quod si sacerdos pauper est, potest eis diuina officia subtrahere, nisi det ei oblationes: vt extra, de simonia. Cum sit.

Thomas. 2. quæstio. 2. cap. charitatem. hæc glossa. Sanctus autem Thomas in solutione ad tertium argumentum articuli primi, quæstionis. 86. ad secundam secundum, ita tradit: Illi qui oblationes debitas non reddunt, possunt puniri per subtractionem sacramentorum: non per ipsum sacerdotem, cui sunt oblationes faciendæ: nè videatur per sacramentorum exhibitionem aliquid exigere: sed per superiorem aliquem. Hic autem animaduerte cum Caietano, quod non ad rem, sed apparentiam respicit ratio, dicens quare sacerdos non debet priuare sacramento negantem debitas oblationes: nè scilicet videatur pro sacramento eas exigere. Oportet enim sanctos, ab his quæ foris sunt testimonium habere. Si tamen negaret, puniendo peccatorem, non est secundum veritatem symoniacus: vsurparet tamen sibi superioris iurisdictionem. Sed nunc insurgit dubium. Quid faciet sacerdos? Si enim ministret sacramentum existenti in peccato mortali, peccat: si non ministret peccat. Erit ergo perplexus. Ad hoc dicitur, quod sacerdos debet charitatiuè monere hominem non reddentem debitas oblationes, vt saltem sit paratus consulere conscientie suæ, iuxta boni viri iustum arbitrium. Et si quidem ita monenti consenserit, potest illi iam in bono statu,

per hoc existenti, sacramentum ministrare. Si autem sibi non consenserit, protestari coram aliis debet, quod non id facit, quia ad se peruenire debent oblationes: sed quia ille non est paratus conscientie suæ consulere, negat ei sacramenta, donec superior consultus, quid sit agendum, provideat atque discernat. Eritq; sacerdotis eam rem soli Prælato denuntiare. Et iam interim testetur, non tanquã iudex, sed tanquã deuitans participare in peccato mortali cum illo pertinaci, se negare ei sacramenta. ac perinde non remanet perplexus, nec oportet eum vsurpare sibi superioris potestatem. Tu autem demum animaduerte, tunc habere locum de reddendarum quarumlibet oblationum iure consultationem, quando est rationabilis ambiguitas, sint illæ tribuendæ necne. Nam cum aliquo quatuor illorum modorum supra positorum, obligatio illa est manifesta: manifesta est iniquitas & pernicacia offerre nolentis: non est ei dandum sacramentum propter simulatam illam consulendi voluntatem. Postremò censet sanctus Thomas in duobus primis casibus iuxta præscriptum ad integrum esse oblationes reddendas, in duobus tamen vltimis remanere oblationem voluntariam, quantum ad quantitatem vel speciem rei oblatae. Quod tamen non debet tam paruū esse, quod pro nihilo reputetur: nec tale, quod sit inutile. Id enim nequãquam esset sacerdotali indigentia subuenire: sed illudere.

B ij Enim

Capitulum tertium.

Numerò primitiæ proprie vocabantur, quæ ex primis terræ frugibus, tritico, hordeo, typha, oleo, vino, ac cæteris similibus, ex quibus decimæ dabantur, ad Dei domum, in sacerdotum usum deferebantur, præcipiente Domino Exodi cap. vigesimo secundo: Decimas tuas & primitias non tardabis offerre. Etenim primitiarum ius initium habet à natura: profectum à lege: & à voluntate complementum, Quod enim primitiarum ius à naturali ratione originem ducat, ex his constiterit. Quemadmodum enim Optimo ac Maximo Deo, suo pte ipsius maiestatis iure sacrificium est adhibendum: & sicut ipsi veluti locupletissimo rerum creatori, qui tribus decadibus hominem constituit, vniuersorum quæ terra germinat, decimæ sunt retribuendæ: & sicut eidem tanquã per benigno bonorum omnium donatori spontaneæ oblationes sunt referendæ: ita ceu præcipuo primoq; autori frugum vniuersarum, quas tellus ipsa pfert, suo ipsius primatus iure, primitiæ sunt offerendæ: & illius gratia, ministris eius conferendæ. Sicut ergo naturali iure tenetur homo, non solum interiori mentis reuerentia, Deum colere, sed etiam exteriori quodam opere maiestatem eius debet venerari, id est sacrum ei facere, sacrificiumq; offerre: ita eidem tanquã primo bonorum omnium principio, fructuum quos terra in humanos usus profert primitias naturali iure tenetur offerre. Quemadmodum ite nature lege cõstringitur homo

frugum decimas, ad alendos diuini cultus ministros tribuere: ita obligatur easdem primitias in sacrificantium commo- dum, & indigentium supplementum reddere. Et sicut natiuo quodam gratiæ reddendæ affectu, incitatur homo peculiares quasdam oblationes Deo tanquã liberalissimo donorum suorum largitori, pecularia scilicet quædam munera referre: Ita & has primitias reddere opus est. Nam vt ait sanctus Thomas, primitiæ ad quoddam genus oblationum pertinent: quia Deo cum quadam bonorum à deo susceptorum professione exhibentur. Id quod ex vigesimo sexto Deuteronomii capite constat. Thom. ubi & sic habet: Suscipiens sacerdos cartallum de manu eius qui defert, primitias ponat ante altare domini Dei sui. Et postea mandatur differenti primitias, dicere: Id circo nunc offero primitias frugum, quas dominus dedit mihi. Offerebantur itaq; ex speciali causa scilicet in recognitionem diuini beneficii, quasi aliquis profiteatur, se à deo fructus terræ percipere: & ideo se teneri ad aliquid eorum Deo exhibendū: secundum illud, quod Primi Paralipomenon libri vltimo capite scriptum est, Quæ de manu tua accepimus, reddimus tibi. Cùm ergo ad Dei honorem attineat, eiusmodi bonorum ab eo receptorum professio, ad ius naturale pertinet, hominem aliquid ex rebus sibi à Deo datis, ad est illarum primitias, ad eius honorem ipsi offerre. Præterea sicut notum est, ciuiles res considerantibus, ciuem debere offerre principi suo aliquid, quo profiteatur se esse

se esse illi subditum: & compertum est quemlibet seruum debere suum dominum agnoscere, atq; signo quopiam seruitutem suam fateri: alioqui non plus negotii esset eis cum suis, quam cum alienis dominis: sic & exploratum est, natura duce, debere creaturam ratione vigentem, & creatorem suum agnoscere, & se signo aliquo ab eo conditam profiteri. Deniq; quod illud Deo offerendum oportet esse non modò spirituale, sed etiam corporale quoddam, docet nos aperte satis ipsa hominis natura, ex corpore & anima constituta: scilicet vt non modò intellectualem, sed etiam sensibilem signo homo apud Deum agat: sicut sensibili notione ad intellectualem suapte natura proficit. Quod si obicias nobis, ea quæ naturali iure mortales constringunt, eis esse nota naturaliter. Non autem sic esse illis notam primitiarum rationem. Respondetur, non esse homini, cùm primum rationis usum attigerit, per se manifestum à Deo se fuisse conditum, ab eo pendere, regi, eoq; indigere, vt à miseria liberetur, eodemq; fruatur: non est ei per se notum, sic vt conceptis terminis confestim sunt et euidenter enuntiationes illæ, quas græci vocant ἀξιώματα: nos, dignitates. Quales sunt, Vnumquodq; vel est, vel non est. & Omne totum est maius sua parte. Sed tamen est ei naturalis eorum cognitio: quia si naturali mentis lumine tantummodò diligenter vtatur, facili ratiocinatione potest illa superiora de creatore & creatura sibi cognoscenda plenè colligere: ac perinde scire se ob-

noxium Deo suo sacrificiis, oblationibus, primitiis, decimisq; in illius cultum offerendis, atq; in illius honorem expendendis. De talibus ratione naturali sagaciter vtentibus Apostolus pronuntiauit: Quod notum est dei, manifestum est illis. Deus enim illis manifestauit. Docet præterea nos generalis ferè vniuersarum gentium in reddendis decimis consensus, earum debitum deo reddendum, quadantenus natura constare. Vnde Plinius in Historia mundi, romanorum abstinentiam commedans, inquit, non gustasse eos vina, aut nouas fruges prius quam sacerdotes primitias liberent. An non & ab euo condito id ipsum factitabatur? Siquidem tū Cain de frugibus terræ: tum Abel de primo genitis ouium munera Domino offerentes, non modò sacrificarunt, sed etiã primitias obtulerunt. Id quod proculdubio naturali quadam ratione inducti, præstiterunt. Quade re Chrysostomus doctè philosophatur inquit: Quæras quis docuit hos duos primos fratres, aliquid Deo esse offerendum? Certè nemo. Neq; enim Cain doctorem aliquem habuit, neque Abel suggestorem & consiliarium: sed vterque conscientie suæ magisterio, & sapientia humano generi diuinitus suppeditata, ad offerendum aliquid Deo incitatus fuit. Sciebat enim vterq; & clarè sciebat, quod congruum esset, ex suis possessionibus aliquid Deo offerre. Non quod eo dominus indigeat, sed vt suam gratitudinem declaret is qui tali beneficio indiget. Nulla enim re indiget Deus, nullisq; nostris

nostris opus habet: sed ob ineffabilem misericordiam nostrae infirmitati se attēperat, & propter salutem nostram hęc fieri tolerat, ut dei agnitio humane nature virtutis sit schola. hęc ille. Quibus tantus Doctor manifeste declarat, receptissimam offerendarum primitiarum observationem ab ipsa naturali intelligentia diuinitus mortalibus indita originem duxisse. Nec dubium, quin sicut Noë egressus ab Arca mox Deo holocaustum obtulit, obtulerit & Domino primitias. Idem de Patriarchis Abraham, Isaac, & Jacob, aliisque piis viris ante legem datam, credere dignum est. Quae omnia profecto praeludia quaedam fuerunt, quibus homines imbuebantur, ut hisce cultibus sub naturali lege assueti, legibus, mandatis, & statutis de sacrificiis, oblationibus, primitiis, atque decimis à Deo per Moysen ferendis, prona mente obtemperarent.

Caput quartum.

HT profecto sicut naturale ius exigit ut homo ex rebus sibi à Deo datis aliquid exhibeat ad eius honorem: ita naturalis equitas requirit, ut ex primis frugibus primitias ei retribuatur: quae naturae equitate lex diuina declarauit & firmavit, precipiendo, ut stricto iure deberetur, atque redderetur. Est igitur hęc offerendarum primitiarum equitas, ius quoddam medium inter ius omnino naturale, quale est, honorandi parentes: & omnino posituum, quale est, Non arabis in boue & asino. Et quia, ut ait Aristoteles, cuius medium est in nomi-

natum, certant extrema de media regione, euenit ut quidam partim doctorum senserint primitias tantum iure positiuo, vel legali, vel canonico deberi: quidam partim verò iure naturali. Sanctus autem Thomas medium tenuit, ni ego fallor: quod expressit dicens loco prius citato, Pertinet autem ad ius naturale, ut homo ex rebus sibi datis à deo aliquid exhibeat ad eius honorem: sed quod talibus personis exhibeatur, aut de primis frugibus, aut de primis fructibus, aut in tali quantitate, in veteri lege fuit iure diuino determinatum: in noua autem lege definitur per determinationem Ecclesiae. Elicet autem & amplius sancti Thomae mens, ex solutione ad primum argumentum, distinguens inter proprias purasque ceremonias legis, quae simpliciter futura Christi mysteria prospiciebant: qualis erat, Agni paschalis immolatio, & Azymorum celebratio, & inter ceremonias communiter dictas: quae tamen multum naturalis debiti in se continent: quale est sacrificii oblatio. Sic enim ait: ceremonialia proprie erant in signum futuri: & ideo praesentia veritatis significatae, id est Christi & ecclesiae cessauerunt. Oblatio autem primitiarum fuit in signum praeteriti benefici: ex quo & debitum recognitionis causatur secundum dictamen rationalis rationis. Et ideo in generali huiusmodi obligatio manet. Vidisti sanctum Doctorem nunc in naturale, nunc in legale ius, reddendarum primitiarum debitum, reuocantem. Scilicet ut ostenderet natura & lege mixtum esse. Sed iam

afferamus

afferamus aliquos locos ex veteri lege, quibus Israelitae has primitias, sacerdotibus deferre tenebantur. Etenim Exodi cap. 22. sic praecipit Deus populo Israel: Decimas tuas & primitias non tardabis offerre. & rursum capite eiusdem libri. 23. Primitias frugum terrae tuae deferres in domum Domini Dei tui. Ex his autem duobus mandatis manifestum est Israelitas diuino iure obligatos fuisse, reddendis inferendisque in templum Domini primitiis: ab earumque oblatione cessantes, peccatum peccasse mortale. Id quod vel ex eo aperte liquet, quo dominus apud Malachiam prophetam queritur de iis qui primitias soluere negligebant, dicens: Si affigit homo Deum, quia vos affigitis me? Et dixistis, in quo confiximus te? In decimis & primitiis. vos maledicti estis. Etenim dubium non est, quin deum in re tam graui configere, id est offendere, peccatum sit criminale, praesertim cum sit meritum maledictione plebendum. Porro eisdem rationibus quibus ostensum est, primitias sub lege veteri fuisse sacerdotibus reddendas, iure quodam naturali simul atque legali ita: umò potius euangelicae legis tempore, eodem iure naturali, et tamen coniuncto canonico ecclesiasticis sacerdotibus eadem primitiae debentur. Id quod clariùs percipies, si repetas septem conclusiones caeteris priores, quas de iure reddendarum decimarum, in tractatu de decimis digestimus: quauis decimae strictioris iuris videantur esse, quam primitiae. Denique teneri cunctos laicos, ad reddendas primitias compertum est ex illo Alexandri Secundi decreto, quod ha-

betur distinctione trigesima secunda, capit. Praeter hoc. paragrafo, praecipietes. ubi sic ait: Deinde, subaudi, praecipimus, ut decimae seu primitiae seu oblationes viuorum & mortuorum ecclesiae Dei fideliter reddantur à laicis, & ut ipsae in dispositione episcoporum sint: quas qui retinuerit, à sanctae ecclesiae communionem separetur. Facit & ad idem quod habetur. 16. q. 7. capi. decimas. Oportet autem congruentius nos decimas & primitias, quas iure sacerdotum esse sancimus, ab omni populo accipere: quas fideles, domino praecipiente offerunt, iuxta illud vaticinium Malachiae, Cap. 3. Inferte omnem decimam in horreum meum, ut sit cibus in domo mea. Ex his autem constat, neque clericos, neque religiosos esse obnoxios reddendis primitiis, de aliquibus praediis, siue ecclesiasticis, siue patrimonialibus, si ipsi ea per se collant. nam si laici eadem exerceant, ipsi laici tenentur tunc decimas, tunc primitias sacerdotibus persolvere. Non inquam tenentur aut clerici aut Religiosi primitias soluere: quia Canon solos laicos constringit obligatque, & nulla est illis soluendi consuetudo, sed potius desuetudo seculi & tolerata, per quam nec à clericis & religiosi primitiae soluuntur, nec ab eis exiguntur, quauis decimae exigantur. Nam quauis ecclesiae parochiales ponunt querelas aduersus religiosos, quod fraudantur ab eis suis iuribus, ut patet extra, de decimis, cap. Ex multiplici. & cap. commissum. & cap. dilecte. & calugendum. & cap. licet. & multis aliis, in quorum nullo faciunt mentionem primitiarum: sed decimarum tantummodo.

B iiii

quo

quo manifestè insinuât, se minimè degra-
uari eo q̄ primitiæ à religiosis non sol-
uuntur. Nec id mirū cū primitiæ sint mi-
noris iuris ac oneris quam decimæ: sicut
decimæ personales, quam prædiales. Ex
quo fit, vt q̄ fuerit, vel cōmuni iure vel
priuilegio liber à solutione decimarum
prædialium, sit & immunis à soluendis
tum primitiis, tū decimis personalibus,
sumpto argumento à maiori ad minus
negatiuè, in his quæ sunt eiusdè generis.

Caput quintum.

Et profectò huiusmodi pri-
mitiæ in veteri lege in ius
sacerdotum totæ cedebant,
nihilq̄ ex eis *Leuitas* attrin-
gebat, vel in vsus sanctuarii dabatur,
nihilq̄ earum in altari cremabatur: sed
sicut decimæ omnino *Leuitis* dabantur,
ita & sacerdotibus primitiæ. Id quod
de *Numerorū* libri capite vnde vigesi-
mo liquet. Sic enim locutus est domi-
nus ad *Aarō*, aliosq̄ sacerdotes: Omnè
medullam olei, & vini, & frumenti,
quicquid offerunt primitiarum domi-
no, tibi dedi. Vniuersa frugū initia, quæ
gignit humus & domino deportantur,
cedent in vsus tuos. Et paulò post:
Omnes primitias sanctuarii, quas offe-
runt filii *Israël* domino, tibi dedi, & fi-
liis tuis, & filiabus tuis iure perpetuo:
scilicet durante *Leuitico* sacerdotio. Nā
trās lato, sacerdotio, necesse est vt legis
trās latio fiat. Ideo vidēdū est, quibus
sint iure cāonico primitiæ tribuēdæ. Et
quidem nullo iure sunt laicis debitæ, nec
eis licet ipsas vsurpare, quandoquidem
non sunt ecclesiastici ministri: sed po-
tius iidē eas ecclesiasticis ministris sol-

uere tenentur, vt exploratū est ex duo-
bus capitulis *Decreti*, in capite proxi-
mò citatis. Ex quibus etiam liquet, nul-
latenus illas esse tribuendas sacerdoti-
bus religiosis: quia religiosi nulla iura
à populo recipiunt: sed potius ipsi mini-
stris ecclesiæ soluunt: nisi aliquo priu-
ilegio pontificio facti sint soluendo im-
munes. Et patet extrà, de decimis, in ca-
pitulis paulò antè allegatis. Enimuerò
si monachi, vel cœnobitæ populum ha-
beant sibi subiectum, cui teneantur rem-
diuinam facere, nec non sacramenta mi-
nistrare, ius est eis & decimas & pri-
mitias & oblationes à parochis suis ac-
cipere. Quibus ergo debetur primitiæ?
procul dubio ecclesiæ & ministris eius
vt secundum episcopi prudentiam in
vsus ecclesiasticos dispensentur: vel
iuxta communis iuris dispositionē: vel
secundum cuiusq̄ ecclesiæ consuetudinē.
id quod liquet. 16. q. 7. cap. decimas. Ex
quo euenit, vt in aliquibus ecclesiis pri-
mitiæ sint fabricæ attributæ: in aliqui-
bus ædituis, id est sacrorū custodibus:
in aliis demum ipsis ministris. Denique
si quærat, vtrum primitiæ sint dan-
dæ ecclesiæ, in qua quis recipit sacramē-
tum: aut ei in cuius territorio sunt fun-
di? Respondetur, seruandam esse con-
suetudinem, vt ei dentur cui eas dari
moris est. Consuetudo enim in hisce iu-
ribus magnam vim habet. Si verò desit
consuetudo, quæ litem dirimat, & eccle-
sia in cuius territorio sūt fundi, primis
illis fructibus egeat, & non alia, ex bo-
no & æquo indigenti dari debent. A-
lioqui cū primitiæ multum sapiant de-
cimas personales, quia in lege noua non
est

est eorum quantitas determinata, sicut
veteri lege: videtur, quod sicut decimæ
personales persoluuntur ab eorum debi-
tore in sua parochia, ita & primitiæ in
eādē sunt soluendæ. Id quod & *Rai-
mundus* & *Hostiensis* sentiunt.

Caput sextum.

Iam verò si quis quærat, quo-
ta primarum frugum pars
fuerit eis primitiis deputa-
ta, sciat in toto *Pentateu-
cho* eam nou fuisse definitam: sed *Ma-
gistrorum* autoritate, fuisse inter qua-
draginta & sexaginta definitam. *Eze-
chielisq̄* tempore sexagesimam dunta-
xat in templum deferri. Legimus enim
apud *Ezechielem* præcipiente domino,
certamq̄ primitiarum tunc tēporis sol-
uendarum quantitatem definiente. Et
hæc sunt primitiæ quas tolletis: sextam
partem *Ephi* de coro frumenti, & sex-
tam partem *Ephi* de coro hordei. men-
sura quoq̄ olei. Batus olei decima pars
cori est: & decem bati corum faciunt:
quia decem bati implent corum. Ete-
nim corus triginta modios capiebat:
& per consequens, Batus qui est deci-
ma pars cori in liquidis continet tres
modios. Et itidem *Ephi* in aridis. Su-
per quo *Hieronymus* scribit: id quod
& habetur extrà, de decimis, in cap. 1.
ita differit: *Deu. 16. 10.* hoc est decimā par-
tem omnium frugum *Leuiticæ* tribui
populus ex lege debebat. Rursum ex
ipsis decimis *Leuiticæ*, hoc est inferior
ministrorum gradus, decimas dabat sa-
cerdotibus, & hæc est quæ appellaba-
tur *Deu. 18. 14.* Erant quoq̄ & a-
liæ decimæ, quas vnusquisq̄ de populo

Israël in suis horreis separabat, vt
comederet eas cū iret in templum in
vrbe ad conuiuia *Hierusalem*: & in ve-
stibulo tēpli, & sacerdotes & *Leuitas*
inuitarent ad conuiuia. Erant autē &
aliæ decimæ, quas pauperibus reconde-
bant: quæ græco sermone appellantur
τοξοδενδρα. At verò primitiua, quæ
de frugibus offerebantur, nō erant spe-
ciali numero definita, sed offerentium
arbitrio derelicta: traditionemq̄ acce-
pimus, non lege præceptam, sed magi-
strorum arbitrio inolitam. qui plurimū,
quadragesimam partem dabat sacerdo-
tibus: qui minimum, sexagesimam. lice-
bat offerri, quodcūq̄ voluissent. Quod
igitur in *Pentateucho* dubium derelictū
est, hic specialiter definitur, propter sa-
cerdotum avaritiam. Nē amplius à po-
pulo exigant in primitiis offerēdis: hoc
est vt sexagesimam partem offerant
eorum, quæ gignuntur è terra. Ex eo au-
tem quod *Hieronymus* vsus est exigen-
di verbo, *Panormitanus* colligit, primiti-
as non fuisse oblationes spontaneas,
sed debitas: quasi exigere hoc loco si-
gnificet, ab iuito extorquere, iudicis au-
toritate suffragante. Alioqui primiti-
iarum quantitas tota ferè defraudare-
tur, si quilibet arbitrio suo quantum mi-
nimum vellet, de frugibus suis, in primi-
tias accommodaret. Quod si quispiam
censeat quotam eandem de primis fru-
gibus soluendam nunc esse, quæ olim sol-
uebatur: quandoquidem summus ponti-
fex veteris legis statutum de sexagesi-
ma parte primitianda, restituit, inserēs
illud *Decretalibus* epistolis: Responde-
mus, *Papam* non commemorasse illud,

s. Tbo.

vt eò primitialis quota decerneretur, sed vt exemplar haberetur: non vt compellens ad eandem quotum modo per solvendam, sed inuitans. Vnde sancto Thomae videtur, inter illos duos terminos, quadragenarium, videlicet sexagenarium, primitias nunc esse offerendas secundum consuetudinem cuiusq; patrie. Quod si iterum obiciat, eodem tenore verborum, factam esse mentionem primitiarum & decimarum, ac perinde eandem esse obligationem reddendi quotam illam partem, tam de decimis, quam de primitiis prescriptam. Respondemus, quod licet illa duo eodem verborum tenore referantur, non tamen pari iure obligant. Et vnde id constat? certe ex vtriusq; natura: quia decimae, vt pote omnino necessariae, sunt lege definitae: primitiae vero non sunt aequae necessariae, sed commoda & congruae. Ideo sicut ait Thomas, primitiarum quantitas non fuit determinata: quia primitiae dantur per modum oblationis, decimus ratione est, eam esse voluntariam. Super quo acutè Caetanus: Primitiarum exhibitio habet in se duo, & ipsum remdandam, & modum dandi ex ea. Itaq; si consideretur res danda, sic cadit sub obligatione precepti statutis, quod primitiae dantur: si vero consideretur modus dandi, scilicet quod datur per modum oblationis, quae suapte natura est spontanea: sic habet, quod non sit certa quantitas primitiarum obligata ex lege, praesertim canonica: sed videtur relicta offerentium arbitrio, vt vnusquisque secum expendat quantum primitiarum ecclesiae inferre debeat. Sed quia

si quantitas primitiarum soluendarum offerentium arbitrio prorsus relinquatur, in procliu esset, vt nimis parum primitiarum, aut forte nihil offerretur: prudenter inquit Sanctus Thomas, in noua lege ea quantitas definitur, per determinationem ecclesiae: ex qua homines obligantur, vt primitias soluant secundum consuetudinem patrie: & indigentiam ministrorum ecclesiae. Porro placeat, hanc fecundam sancti Thomae sententiam, quatuor dictis explicare. Quorum primum sit: Si sacerdotes sic temporalibus bonis egent, vt nec ex decimis, nec ex aliis oblationibus, quae in Dei ecclesia inferuntur, satis sit eis, vt necessarium victum ac congruum habeant, honestumq; vestitum: populus tenetur eis tantumdem primitiarum contribuere, quantum est eis opus ad comode viuendum, & honeste induendum, & ecclesiae decenter vacandum. Nam naturalis ratio dicitur, ministris ea quibus egent, ab aliis quibus operantur, plene suppeditari. Et in lege scriptum est, & a Paulo replicatum: Non alligabis os boui trituranti. Et illud, Qui altario seruit, de altario viuere debet. Quid? quod ad easdem primitias ecclesiae indigenti reddendas tenetur etiam is, qui nunquam antea, illas soluerit? Nam sicut in proposito casu naturalis ratio dicitur, indigentibus esse aliquid tribuendum: ita naturalis eorum indigentia, imò & honestas praescribit, quantum sit eis tribuendum. Nempe quantum sufficiat eorum indigentiae complete subuenire: nec ab huiusmodi obligatione, vt pote naturali, absolui laici possunt, quatuor

Dente. 1. Cor. 9.

me

2. nime dederint. Secundum dictum. Cessante praedicta ecclesiae indigentia, qui nunquam primitias soluerunt, non tenentur eas de nouo soluere. Praesumitur enim pro illis, aut ipsis fuisse ex aequo & bono ab habente exigendi potestatem, remissas: aut ab eodem fuisse quomodolibet redemptas: ac perinde tales, primitias minime soluentes, nihil criminis inde contrahunt, suntq; in conscientia tuti: si tamen parati sint eas sacerdotibus deferre, si eis indigeat ecclesia. Si autem in contrarium obstinata mente deflexerint, haud dubium, quin mortiferum peccatum peccent.

3. Tertium dictum. Qui soliti sunt primitias soluere, non tenentur seruare modum illum inter quadraginta & sexaginta, quem Hieronymus ex veterum Magistrorum traditione retulit. Quoniam ecclesia Christi non tenetur seruare statuta legis, a cuius ingo illius gratia nos liberauit: licet possit illa, noua institutione, Christi vicarius imitari: veluti uaturali rationi consona, & aliquando Deo placita. Nullatenus autem, quatenus ceremonialia fuerunt illa statuta, hoc tempore impunè seruari possunt. Id enim esset valde impium & sacrilegum. Siquidem illorum obseruatione praesignaretur Christum adhuc esse venturum, qui iam ab hinc mille & quingentis, & quinquaginta duobus annis uenerit. Sed de hoc paulò antè in hoc eodem

4. dem capite exactius disseruimus. Quartum dictum. Soliti primitias in dei domum afferre, tenentur eas reddere, secundum consuetudinem ab ipsis antea seruata: vel iuxta morem suae ipsorum pa-

triae: praesertim vicinarum ecclesiarum. Quod si proximae patriae in reddendis primitiis inter se differant, obligatus primitiis potest eligere modum primitiandi, quem propinquiores sibi tenet. Sic & ille, cui Papa determinatè praeciperet, primitias de nouo soluere, eandem primitias soluendi rationem seruare teneretur: aut certè, què modum ipse uellet: nisi fortè tam parua mensura illas metiretur, vt meritò pro nihilo haberentur. Tunc enim ab ipso praelato compellendus esset, vt probabilem mensuram adhiberet. Haec demum videtur sanior moderandi primitias ratio: siue illae ecclesiae ministris, siue eius fabricae sint accommodandae.

Tractatus de obla

tionum ratione: ad quem maxime pertinet Caput secundum proximi tractatus: estq; hoc loco in primis relegendus.

Caput primum.

Nimuerò quærat quispiam, vtrum sit melius, Deoq; acceptius, aliquid offerri Deo, quam pauperibus erogari. Et quidem videtur optatius esse illud pauperibus distribui, quam Deo offerri: dicente Domino per Osee Prophetam: Misericordiam volui, & non sacrificium: & scientiam Dei plus quam

Cap. 33.

holocausta. Id quod & magister cœlestis apud Matthæum cum pharisæis arguentibus eum, quod cū publicanis & peccatoribus comederet, respondit: Eūtes discite, qd est, misericordiā volui & non sacrificium. Paulus quoq; apostolus, velut posthabitis oblationibus quæ in sacrificium offerebantur, Hebræis præcipit: Beneficentiæ autem & communionis nolite obliuisci; talibus enim hostiis promeretur Deus. Ex aduerso autem stat eiusdem Domini autoritas, qua sacram illam pretiosi vnguenti in se effusionem à pia muliere factam, ad probauit: discipulorumq; pro pauperibus sententiam ob murmurationem repressit. Eos enim obturgās, dixit, Quid molesti estis huic mulieri? Bonum opus operata est in me: Pauperes enim semper habetis vobiscū: me autē nō se per habebitis. Ad huius quæstionis ab solutionē sit prima cōclusio. Si oblatio deo facta, & elemosyna homini data absolutē comparentur, oblatio præstat elemosynæ: Quoniam altioris virtutis, excellentius est opus. Offerre autem Deo religionis est actio: Donare autē pauperi est liberalis misericordiæ opus. Melius igitur est deo aliquid offerre, quàm illud homini donare. Etenim si religio & misericordia inter se comparētur, multo excellentior virtus est religio, quæ directē in Deū tendit, & circa eum immediatē versatur, quàm misericordia, quæ directē in hominem tendit & immediatē circa eum negotiatur. Ac p̄inde deuotio, adoratio, & oratio in deū, ceteraq; id genus actiōes sunt sua p̄te natura elemosyna multo p̄fectiores

imō & sacrum facere, quatenus ad Dei honorem sit, atq; ad eius maiestatem declarandam dirigitur, perfectius opus est, quàm alere pauperes, vestire nudos, & reliqua corporalia misericordiæ opera. Quia illis homo propinquior, & cognatior, & similior efficitur deo, vltimo expetendorum fini, quàm his. Sicut sanctus Thomas docet in articulo sexto quæstionis. 81. ad secundam secundæ libri Thom. 2. Secunda conclusio. Si consideretur id quod offertur, quatenus in vtilitatem sacrificii cedit, melius est dare illud homini quàm Deo: quia homo indiget, non autem deus: qui neq; nobis neq; nostris, neq; sacrificio sibi offerendo indiget. Hac utiq; ratione dominus elemosynam sacrificio prætulit: commodū scilicet hominum respiciens: cum dixit, Misericordiam volo & non sacrificiū. In hanc sententiam acutē sanctus Thomas philosophatur dicens: Deum non colimus per exteriora sacrificia aut munera, propter seipsum, id est propter suam ipsius vtilitatem: sed propter nos & proximos: id est ob nostram proximorumq; commoditatem. Non enim indiget sacrificiis nostris: sed vult illa sibi offerri, propter nostram deuotionem & vtilitatem. Et ideo misericordia qua subuenitur aliorum defectibus, est sacrificium magis acceptum, vt pote propinquius vtilitatem proximorum inducēs: secundum illud quod habetur in vltimo Epistolæ ad Hebræos capite: beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. In his enim quæ exhibentur aliis, propter eorum vtilitatem est exhibitio laudabilior,

hor, quæ sit magis indigenti: quia est vtilior. Deo autē non exhibetur aliquid propter eius vtilitatem, sed propter eius gloriam, nostram autem vtilitatem. Quare summa modō dictorum hæc est, Si consideres donum, quatenus offertur propter Deum & Optimum & Maximum, cui debetur honor & gloria ab omnibus tam angelis quàm hominibus celebranda, sacrificium præfertur elemosynæ: si verò illud idem expendatur prout ad vsum sacrificandi commodū, sic misericordia sacrificio merito præfertur. Quoniam indigenti perutilis est elemosyna. Oblatio verò muneris quātumuis pretiosi Deo prorsus est inutilis: vt pote ad quē Propheta sapiēter ad modū inquit, Deus meus es tu: quia bonorum meorū non eges. Ex his itaq; discussis, apertè liquet. S. Thom. minime secum disidere. 22. q. 30. art. 4. præferendo miam sacrificio: & q. 81. ar. 6. anteponendo miam religionē. Iam sit tertia conclusio. Cū Dñs ait, Miam volo & nō sacrificiū: haud absolutē sacrificii exterioris oblationē reprobat. Quandoquidem id offerri sibi in odorem suauitatis sepe præcipit: & ab eodem celebrando cessantes grauitè increpauit. An non & Deus homo factus sacrosanctū Euchariæ sacramentum constituit? & quotidie in ecclesia sua sancta & catholica conficiendū præcepit? summaq; deuotione celebrandū? Cur ergo sic loquitur ac si illud omnino reprobaret? profectō vt nobis penitus itimet, si ob vtilitatem sacrificetur, longē miam sacrificio prestare, id est, magis velle, homini indigenti misericorditer subueniri, quàm sibi

nihilō carenti sacrificari. Sicut mauult in nobis esse Dei scientiā, id est piā sui ipsius agnitionē, in hominis mente sibi deuota, quàm exterius holocaustum offerentis charitate vacuū: sicut quilibet ordinatē volens, magis vult finē, quàm ea quæ sunt ad finem. Finis autem exterioris sacrificii, quantū ad nostram pertinet vtilitatem, est charitas erga Deum & proximum acquirēda, habēda, possidēda, excitanda, augēda: ac p̄inde misericordia in proximum exercēda. Hæc est maxima virtus, nō dubiū quin charitas, cui sacrificiū coniunctū Deo placet, à qua disunctū, Deo displicet. Hinc p̄fectō Abēlis munera interiori pietate cōdita, Deo placuere: Caini verò munera impietate cōtaminata, illi displicuerūt. Huc sanē p̄tinet illud qd Dñs aduersus hoēs criminosos sibi sacrificantes apud Esaiā loquit, Quō mihi multitudinē victimarū vrarū? dicit dñs Cap. 2. Plenus sum. Holocausta arietum, & adipem pinguiū, & sanguinem vitulorum & hircorum nolui: & cætera, quæ sermo propheticus percurrit. Quō mihi, ait: Quasi dicat, Nunquid propter meam vtilitatem iussi sacrificare? Absit. Plenus sum: vt pote abundantissimus vniuersorū honorū fons. Idcirco exploratū vobis sit, qd quantū ad me attinet, neq; vestra gratiarū actione iucundior in memetipso fio, neq; vestra glorificatione clarior, neque honore, neq; magnificis muneribus ditior, neq; amplissima & multiplici oblatorum copia opulentior, neq; consilio prudentior, neq; scientia sapientior, neq; Imperio potentior. Hoc enim est meæ propriū maiestatis, vt ne-

C vt ne-

ut neque crescere, nec minui illo modo possit: eo enim sum simpliciter perfectus, omniumque perfectissimus, quo nihil mihi addi detrahiq; potest, quod meam maiestatem vel augere, vel minuire valeat. Cur ergo Clementissime rerum Pater hostias tibi offerri iubes? Procul dubio propter vestra commoda: ut fides vestra adaugeatur, spes confirmetur, charitas incendatur, fiducia conualescat, deuotio excitetur: & de mum pia mecum frequensq; per vos conuersatio ineatur, familiaritas spiritualis exerceatur, pietasq; conspicua omnibus gentibus reddatur. Denique ad me nulla inde redit utilitas, sed nec ad vos redabit si interior pietas exteriori cultui defuerit: spiritus enim sum, per me metipsum beatus, & beatificus: ac perinde que mihi cognata sunt, a vobis requiro. Cor videlicet mundum, mentemq; piam, sanctosq; animi recessus, non munerata pietate vacua expecto. Spiritu & veritate adorari volo. Hæc ubi sunt, cætera omnia licet absint, non desunt. Sed si his communita adsint, ea libenter accepto. Intellexit hoc utique meus ille Propheta atque Rex, qui ambulauit corde perfecto coram me, quando cecinit: Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem: utique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus contritatus: cor contritum & humilatum Deus non despicies. Hæc enim ubi per tuam beneficentiam præstito fuerint: tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, id est quod a pia mente, de iusto lucro, de honesta actione, de spontanea voluntate fuerit oblatum.

Caput secundum.

Am vero libet ex his que proximo cap. definita sunt tanquam è summo totius huius disputationis vertice, mathematicorum more, quædam Corollaria, que Græci *λογισμολογία* vocant, congruenter deducere. In primis igitur illud, authore Hieronymo, eos longe falli, qui cum Dei præcepta non faciant, donis variis atq; muneribus, Deum redimere se posse credunt. Quo malo periit Rex Saul, sicut in primo Regum libro, memoriæ proditum est. Ad quem Samuel, Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia, quam victimarum & auscultare, magis quam offerre adipem arietum. Quia quasi peccatum hariolandi est, repugnare: & quasi scelus idolatriæ, nolite acquiescere. Hæc autem sic habere, declarat marginalis glossa, dicens, Melior est obedientia quam victimarum. Nempe quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò voluntas propria mactatur. Tanto ergo Deum quisq; citius placat, quanto magis represso arbitrii sui superbia, gladio præcepti semet immolat. Hariolandi verò peccatum inobedientia dicitur: ut quanta sit virtus obedientiæ, ex aduerso demonstratur. Secundò cõsequitur & illud: iniquè quoq; & sceleratè facere, qui ea que meretricio, alio ue turpi lucro acquisierunt: & qui ea que concussione vel calumnia ab imbecillis, ac pauperibus extorsierunt: & qui parta per rapinam, furtum, dolos, fraudes,

fraudes, vsuras, ac simoniam, ad altare offerunt: nullatenus enim eis talia oblata profunt, sed obsunt potius.

Addunt enim peccato peccatum: nempe iniustitiæ aduersus proximum, in Deum blasphemiam: prætendunt enim tam impia & iniqua donaria offerentes, Optimo Maximoq; Deo tanquam cuidam violentissimo atq; iniquissimo tyranno illa placere: cum ei maxime displiceant. Ab his demum parum absunt, qui augendæ religionis prætextu, beneficia vnius ecclesiæ ad aliam transferri faciunt, & ex alienis basilicas dotant, atq; sui suorumq; memoriam celebrant, ut ad posteros porrigant. Id quod tum rerum natura, quæ sua cuique tribui dicitur, prorsus vetat: tum lex, quæ alieni agri messes demetere prohibet: tum canonica quæ sua cuique ecclesiæ iura atque proventus sui territorii reddi iubet. Esto quòd ex ecclesia habente vetigalia superflua, alteri eis indigenti impartiri necessaria & liceat & deceat. Deniq; in Carthaginensi Concilio cautum est, eorum qui pauperes opprimunt dona, a sacerdotibus refutari. Et quidem merito. Quoniam, ut ait Ecclesiasticus, Dona iniquorum non probat Altissimus: nec respicit in oblationes iniquorum: neq; in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Qui offert sacrificium de substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. Deniq; tantum abest oblatum ex alieno sacrificium a Deo acceptari, ut quod ex tuo offerendum attuleris, neutiquam admittatur, nisi alienum prius restitueris. Hoc enim est, quod Dñs Iesus

apud Matth. præcipit, dicens: Si obtuleris munus tuum ad altare, & ibi recorderis fueris, & frater tuus habet aliquid aduersus te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius recõciliari fratri tuo: & tunc venies offer munus tuum. Non igitur sufficit, ut munus tuum pie offeras, sed & iniuriæ proximo illatæ penitere te opus est: neq; sat est eidem te reconciliari, vel veniam ab offenso petendo, sed oportet ei satisfacere: vel illa tui ei damnum, quo melius potueris, resarcendo: siue sit ille præsens, siue absens: si absq; magno atq; iniquo dispendio debita satisfactio ad illum peruenire queat. Vel certè decet te publice protestari, promptum esse atq; in parato habere ad repensandum iniuria affecto, quicquid ius & æquitas exigat. Quid si offensus ille iustam satisfactionem sibi oblatam, malignè non admittat? sed prætermissio iuris ordine, ultionè manu propria capiendam persequitur? Profecto iam ille, qui cum offenso, quantum in se est, redire satagit in gratiam, inculpate munus suum altari inferre potest. Imò hic expectandæ recõciliationis procurator habet aliquid aduersus eum, qui iustam recõciliationem repellit. Quid? nempe iniustam repulsam, propter quam minime fas est ipsi repulsori munus suum ad altare offerre. Quid si ille iniuria affectus, non sua sed iudicis manu vlcisci prætentat? Si id non improbo vindictæ appetitu incensus, sed probo iustitiæ zelo motus persequitur: sublato tñ de medio scandalo: accedat ad altare, & in nomine Dñi munus suum Deo offerat. Attamen quia hoc est mortalibus valde difficile

C u ficile

ficile, tutius est vel petenti veniam concedere, vel prætermisso ordine iuris, iustam admittere satisfactionem, quam apud iudicem aduersum illum agere, præsertim quando reipublice utilitas id patitur, aut deposcit. At quid faciet hic olim offensor, nunc autem verus reconciliationis procurator, vt munus suum ad altare possit offerre? Procul dubio, vbi fecerit quod in se est, ad reconciliandum: quanuis homicidium commiserit, cuius verè poenituit, & à quo in foro conscientie est absolutus: potest inculpatè munus suum ferre ad altare: quinetiam sacram Eucharistiam piè petere, & sanctè percipere. Quia non tenetur hic reus explere per se hunc modum iudicalem, quem vltor sanguinis exequitur. Non enim licet huic reo presentare se iudici, vt ab eo occidatur: quia nemini fas est ad sui ipsius occisionem facere, nisi fidei catholice ratio id exigeret: licet teneatur æqua mente iustum de se iudicium ferre. Postremò sunt hæc exploratiora: quia teste Euthymio, sermo Domini de reconciliandis fratribus, refertur indifferenter ad eum qui affectus est iniuria, & ad eum qui iniuriam irrogauit. Et si quidem male passus es, iniuriam illi remitte, & patiente esto. Quòd si iniuriam irrogasti, medere iniurie, nihilque relinuas eorum quæ ad reconciliationem faciunt. Decuit igitur quòd cuius sacrificium propter inimicitiam non suscipitur, huius quoque vita omnibus sit abominabilis. Consequitur & illud ex suprascriptis, Deum non tam corporalium externorumque sacrificiorum multitudinè magni

tudinemque adprobare, quam illud interius & spirituale: sacrificiū enim Deo spiritus cōtribulatus. Suffragatur & huic sententiæ Micheas propheta, diligentissimè acceptabile Deo sacrificium inquireus, atque dicens, Quid dignum offeram Deo? Curuabo genu excelsos? Nunquid offeram ei holocaustomata, aut vitulos anniculos? Nunquid placari potest in milibus arietum, aut in multis milibus hircorū pinguiū? Nunquid dabo filiū meum pro scelere meo: fructum vētris mei pro peccato meo? Indicabo tibi o homo quid sit bonū, & quid Dñs que rat abs te: utique facere iustitiā & iudiciū, & diligere miām, & sollicitū ambulare corā Deo tuo. Super quo Hieron. Hieron. Querit à nobis Dominus, & quasi necessariam habeat nostram salutē, poscit accipere, quod danti prodest: vt faciamus iudicium, id est vt nihil absque ratione & consilio faciamus: vt antè mēs iudicet, quod factura sit, & postea opere compleat: & misericordiā diligamus, & non quasi compulsi aut necessitate misericordes simus: quoniam hilarerem datorem diligit Deus. Nec dicamus, Vade hodie, & cras reuertere, & dabo tibi: cum possis citò darre. Querit vt & ambulemus corā Deo, id est, vt quecumque facimus, diuino sint digna conspectu, vt eam sollicitudinem in rebus agendis adhibeamus, per quam potius Deo, quam hominibus placeamus. Tale sacrificium offerri sibi Deus exigit, cum in Psalmo loquitur: Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter, quò ostendam illi salutare Dei. Denique sacrificiū laudabile est Fides

in Christum, que per dilectionem operatur: per quam ad ipsum peruenitur Salvatore, qui est vnica victima Deo acceptissima. Quæ licet semel fuerit in ara Crucis oblata, quotidie tamen super ecclesiasticū altare, & in sacramentum consecratur, & in sacrificium offertur. Hæc denique est hostia viua, hostia sancta, hostia immaculata: quæ vniuersam illam veterum hostiarum multitudinem re ipsa compleuit, spiritu consummauit, vmbra exclusit, veritatem contulit.

Caput tertium.

EDiam propositam olim quæstionem quodammodo repetentes, inuestigemus, vtrum stantibus suprascriptis de sacrosancto altaris mysterio, præstiterit id quod rectè, probè, ac piè dandum sit, pia quidem mente in sacratissime Eucharistiæ celebrandæ vsus, quam in pauperum subuentionem, expendere. Huic etiam quæstioni respondetur per quædam prologia. Quorum primum sit: Offerre aliquid in vsus sacrificii, vel ecclesiæ, vel ministrorum eius, absolute loquendo, melius est & commendabilius, quam id ipsum pauperibus erogare: quia illud est opus altioris virtutis, nempe latriæ: hoc autem inferioris, videlicet liberalis misericordiæ: vt superius fuit declaratū cap. 2. tractatus de primitiis. Secundū dictum. Si pauperes non urgeant extrema necessitate, vel valde magna: & instet deo sacrificandæ tempus, melius est ei illa offerri quibus opus est peragendo sacrificio, vel ecclesiæ, vel

sacerdotibus, quæ pauperibus ea dare: quia id exigat sacrificandæ opportunitas. Nec ea sunt custodienda ad alios in futuro incertos pauperes, quorum vsus præsens colendæ religionis articulus extigit. Etenim virtus virtuti non est impedimento. Quoniā tam morales quæ spirituales virtutes vel ita sunt inter se ipsas cōnexæ, vt alia aliā deposcat: sicut spes fidē, fortitudo prudētiā: vel certè ad eò adinuicè consentiūt, vt pro loco & tempore, persona & causa, mutuo sibi cedant. Sic coniugalis castitas fortitudini dat locū, vt vir vxori alioqui debitū redditurus, procul domo absit, atque stet pro patria velut quidam murus, eam ab hostiū incursum defensurus. Sic & contemplatio diuinarū rerum, humanarū actioni pro negotiorū qualitate non raro cedit, dicente Augustino: Otium sanctum querit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Denique propter hanc laudabilem amplectendamque virtutum alternis vicibus exercendarum opportunitatem, simul & suam ipsius personæ dignitatem Dominus Iesus pientissimam illam pretiosissimam vnguenti effusionem à religiosa muliere in se factā adprobauit: obtrebantiumque illi murmur velut importunum repressit. Nam piū sanctumque fuit opus, ei qui Deus erat & homo, eiusmodi obsequium præstari: id enim fieri, & Crucis, & mortis, ac sepulture tempus iam iam instans, appetebat. s. vt adhuc mortali, & paulo post ab humanis recessuro tale obsequiū adhiberetur, quo eius maiestas illustraretur, & sepultura prægnaretur, & suauissimè gloriose resur-

rectionis odor quodammodo presentiretur, cura pauperum iam opportunius tempus ommissa. Tertium dictum. Si ecclesie sancte ministri tanta rerum indigentia laborarent, quanta plebei pauperes, illis potius quam istis tribuendum est: siquidem sunt dignitate prestantiores, et preter communem utrorumque indigentiam, accedit ecclesie ministris ius illud, quod Dominus expressit, dicens: Dignus est operarius cibo suo. Quodque Paulus in posterioris Epistole ad Corinthios, 6. cap. pluribus exposuit: ut superius retulimus. Quartum dictum. Si pauperes ad extremam necessitatem prolapsi sint, eis potius quam ecclesie tribuendum est: siquidem eis non potest tunc temporis aliter subueniri. nisi confestim ipsis subueniatur, certum est eosdem illico perituros. Preterea si licite potest quisque vel de alieno quod apud se habet, vel aliunde occulte capto, extreme indigentiae succurrere: multo magis tenetur quod est sui turis, egentibus, quam ecclesie erogare. Et in tantum est hoc verum, ut alienum illud, quod in istiusmodi necessitatis articulo erogauit, non debeat primario Domino restituere: extrema enim indigentia fecit illud suum ipsius indigentis. Quia et ipsa ecclesia non modo debet ex superfluo pauperes alere, sed etiam si necessitas exigat, sacra vasa distrabere tenetur: puta ut eorum pretio captiui ab hostibus fidei detenti redimantur: ut docet Ambrosius in primo de Officiis libro. id quod et habetur. 11. q. 2. cap. Aurum, inquit, habet ecclesia, non ut seruet, sed ut erogat, et subueniat in necessitatibus.

Quintum dictum. Quamuis pauperum egestas haud sit extrema, sed ei propinqua: vel magna, vel ferè magna: in distribuendis muneribus pauperes et ecclesie et sacerdotibus sunt preferendi. Etenim materialis ecclesia templum est lapideum ac inanime: fidelium autem coetus, templum est Dei viuum et spirituale. Unde Apostolus ad Corinthios, Templum Dei sanctum estis vos. Et iterum, Corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, quem habetis in vobis. ac perinde hæc illi est anteponenda: quemadmodum finis, his que sunt ad finem, præfertur. Id quod Magister celestis aperte docuit, quando Phariseis accusantibus eum quod permitteret discipulos suos esurientes spicas in Sabbatho vellere, manibus confricare, teneraque grana comedere: respondit, Dico autem vobis, quod templo maius est hic. Si autem sciretis, quid est, Misericordiam volo et non sacrificium neque condēnassetis innocentes. Dominus enim est filius hominis, etiam Sabbathi. Sextum dictum. Si parentes alicuius extrema laborent egestate, filius tenetur potius eis succurrere, quam Deo vel homini dare: quin etiam sublata de medio ultima necessitate, si patres alicuius his careant, quibus eis est opus ad commodum victum, congruentemque sibi statum, filius debet eis potius tribuere, quam Deo, qui talibus non indiget: et potius quam aliis hominibus. Quia filius honorandis parentibus est obnoxius, naturali debito, diuina lege confirmato. Et in Euangelio etiam renouato, necnon communi charitatis atque gratitudinis iure

est

est eis obligatus, a quibus substantiam, educationem, atque doctrinam accepit. Denique quia hoc in casu offerre Deo est omnino voluntarium: suppeditare autem parentibus victum atque cultum est natura debitum atque urgentius. Merito Dominus redarguit Phariseos, perperam tradentes, melius esse aliquid offerre Deo, quam illud egenis parentibus subministrare. Dixit enim eis, referente Mattheo Euangelista: Quare et vos transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vestram? Nam deus præcepit, Honoram patrem et matrem. Vos autem dicitis, quisquis dixerit patri vel matri, Munus quodcumque ex me est, tibi proderit: et non honorabit patrem suum vel matrem suam. Etenim, ut ait Euthymius, seniores Iudeorum docuerant iuuenes, ut prætextu diuini cultus parentes contemnerent. Si quis enim parentum peteret a filio ouem, aut vitulum, aut aliquid quippiam, præcipiebant illis, ut dicerent: Munus est deo, quodcumque ex me, in tuum vertetur commodum: hoc est, deo consecratum est, quodcumque a me lucrificis et ita docebat eos despiciere parentes, ac legem transgredi. Ignominia siquidem est, legisque transgressio, filios resistere parentibus. Septimum dictum. Si pauperes paucis egeant, præsertim his, que facile parantur, melius est ecclesie si eo indigeat, quam pauperibus illud dare: quia diuina humanis, ubi nihil est quod obstet, sunt anteferenda. nullus enim est, qui dubitet, pius esse donaria deo offerri, ut collapsa deo dicata domus restitatur, diruta resarciatur et necessaria congruaque diuino cultui ornamenta con-

pareretur, ac reficiatur. Nonne deus ipse talia munera tanquam sibi debita exigit? exigit utique: sicut constat, per ea testimonia, que ex Malachia propheta in superioribus attulimus. quin et per Aggeum prophetam, cessatoribus pestem, sterilitatem, aliisque incommoda comminatur dicens, Quia domus mea deserta est et vos festinastis vnusquisque in domum suam, propter hoc prohibiti sunt super vos caeli, ne darent rorem. Et terra prohibita est, ne daret germen suum: et vocavi siccitatem super montes et super triticum et super vinum et super oleum, quecumque profert humus: et super homines et super iumenta et super omnem laborem hominum. Octauum dictum. Si quis reprobet oblationes, que in ecclesia Christi inter sacra fieri solent, cum Luthero est censendus hereticus. Sic enim habet quoddam Gægrensis concilii decretum, Si quis oblationes, que in ecclesia dei fiunt spernendas esse crediderit, memoriasque sanctorum contemnedas, anathema sit. Nonum dictum. Si quis communem vulgi egestatem hinc consideret, illinc vero tum ecclesie, tum ecclesiasticorum vel superfluas vel abundantes diuitias expendat, cognoscet plerumque, commodius esse hominibus, quam deo: id est pauperibus et egenis quam ecclesie ministrisque eius aliquid donari. Quod intelligi volo, inuolatis antiquis ecclesiarum sacerdotumque iuribus, probatisque offerendi consuetudinibus. his enim seruatis facile amplectendum est id quod Iacobus in sua epistola catholica inquit, Religio munda et immaculata apud deum et patrem hæc est, visitare pupil-

C iiii los

los & viduas in tribulatione eorum. Confirmatur hoc. Quoniam tam ecclesiastica, quam ministri ecclesiastici, quod superest eis ad vsus proprios, pauperibus distribuere tenentur. Tum quia dona offeruntur à diuitibus non modò in vsus ecclesiæ, & ministrorum, sed etiam pauperum. Tum quia nihil superfluum debet retineri, quorum vsus sit aliis vel necessarius vel commodus. Postremò diligenter animaduersus, quæ in hoc capite digessimus, poteris ô studiose Lector, sanè accipere ea quæ contra obmurmurationem discipulorum super vnguenti pretiosi effusione dominicæ excusatione Theophylacti scripsit, dicens: *Quando quis offert Deo domum, nè auerferis illum, neq; confringas alacritatem eius, abdicens illum, vt det pauperibus: sed sine implere oblationem. Quòd si quis consilio tuo indignuerit, vtrum oporteat facere, an pauperibus dare, an offerre Deo: consule illi, vt det pauperibus: at quàm offert, indignum est auersari illi. Decet enim, honorem quem Deo debemus, præferamus simpliciter omnibus: etiã misericordie. Noli enim, quia propter misericordiam Christus suscipit in se misericordiam, quasi sibi facta esset, existimare quòd oporteat contemnerre deum, & elemosinã tantum curare: quia sic sacrilegum liceret, & de sacrilegus esset elemosina dàda: verum nõ sic se habet: quia nõ est idẽ misereri pauperum, & colere ac honorare ipsum mot christum. Audis Pauperes enim, inquit, se per habebitis vobiscum: me autẽ nõ semper. Vi des igitur, quomodo aliud sit misereri pauperibus: tametsi Christus suscipiat*

perinde ac si in se collocaretur, quod pauperibus impenditur: & aliud sit curam impendere Christo. Hæc ille.

Tractatus, Vtrum
pro agēda re diuina sit fas sacer
doti præmium exigere
temporale.

Articulus primus.

Vit nobis olim proposita quæstio, liceretne pro re diuina agenda aliquod corporale bonum petere? Et quauis hæc quæstio latissimos sinus habeat, eam tamen reduximus ad eam præcipuè difficultatem discutiedam, quam in acceptanda Missæ celebratione pius sacerdos sentire possit. Id quod eo libētius aggressi sumus quo magis opus est, ea in re sacerdotem rectam mentem habere, quietamq; conscientiam, nec non integram famam, prorsusq; alienam ab omni tum auaritie tum simonice labe. Quare seruantes propositæ quæstionis modum, illud in primis pro ea explicanda est adnotandum, Simoniam esse studiosam voluntatem emendi, vel vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum. Quòd si hæc ambitiosa cupiditas mente tantum retineatur: ab sebo lasticis disputatoribus Simonia Metalis appellatur. Si verò eam exterius vel pactum vel opus subsequatur, Realis nuncupatur. Est & aliud prænotandum: Quadrupliciter aliquid dici spirituale. Primò essentialiter: qualia sunt di

uina

uina natura, gratia eius, fides, spes, charitas, eptemq; spūs sancti dona, aliæq; virtutes: quorum omnium essentia, aut est spiritus, aut est spiritualis. Deniq; oēs perfectiones, quibus homines efficiuntur consortes diuinæ naturæ, sunt spirituales. Secundo modo dicitur aliquid spirituale causaliter, q; ad id quod sit spūale quadatenus producendum, sit causa. Sunt & talia septem illa sacramenta, quibus Christo credentes sanctificantur. Eius enim veluti quibusdam diuinis instrumentis, piis mentibus spiritualis gratia, & quæ eam comitantur virtutes, diuinitus infunduntur. Tertio modo vocatur aliquid spirituale efficienter: quales sunt actiones ab spirituali gratia, honore, officio, vel quocūque spirituali munere procedentes: veluti, baptizare, confirmare, poenitentes absoluerre, Eucharistiam conficere, eam fidelibus communicare: & cætera id genus. Quarto demum modo aliquid dici potest spirituale, vel antecedenter, vel consequenter. Antecedenter quidem, id quod sit ad spirituale ordinatum: quale est ius patronatus, cunctaq; vasa sacra ad cultum diuinum peragendum ordinata. Consequenter autem, quod de spirituali munere exoritur: quale fuerit proculdubio ius recipiendi decimas, primitias, cæterasq; oblationes: quas sacerdotum ministris populus reddere tenentur. Deniq; secundum hos quatuor spiritualitatis modos, prædicta quæstio discutiti potest: vt iuxta primū sensum quæ ratur, liceatne sacerdoti petere temporale præmium pro eo, quod est spirituale, per essentiam: qualis est gratia tam

creata, quàm increata: quæ Eucharistia dignè sumenti donatur. Et huic quæstio respondetur, nullo pacto id fieri posse, absq; simonice labe. Quoniam res per essentiam suam spiritualis, nullo corporali pretio compensari valet: Vnde Sa Prouer. 3. piens in Prouerbis, Pretiosior est cunctis opibus sapientia: & omnia quæ de siderantur, non valent huic comparari. Quòd si de sapientia creata hoc est verum, multò magis diuina: est sic & inestimabilis gratia spiritus sancti. Vnde beatus Petrus Simoniacam prauitatem in ipsa sui radice detestans, & cum ea autorem eius Simonem illum Magum condemnans, imprecatus est ei dicens: Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Ex quo sequitur, neq; hominem neq; deum posse vel gratiam, vel virtutem moralem, siue spirituales corporali pretio proprie vendere: sicut nõ potest facere quòd homo sit asinus, constante vtriusq; natura. Et re vera sicut est impossibile, totam asinam naturã humanæ nature dignitatem adæquare: ita vniuersa corporalia bona, minimum alicuius boni per essentiam suam spiritualis valorẽ exequare nequeunt. Ac perinde de iure stricto inter bona corporalia & huiusmodi spiritualia, nulla valet esse iusta commutatio: vt iam rectè dixisse videatur Guillelmus Alifio. Alifio. siodorensis: Deus virtutem dare potest: vendere non potest. Quòd si quis nobis occurrat, & dicat hac ratione quoq; colligi, venalẽ seruũ, nulla pecunia, nulloq; equorũ, vel boum, vel lapidum pretio solum pretio iustè cõparari posse: quoniam

nam

niam hæc omnia longè infra hominis excellentiam, spiritusq; dignitatem subsi-
deant: quod admittere absurdū fuerit,
cū vulgò serui hisce rebus iustè compa-
rentur: is audiatur Augustinum in libro
vndecimo de ciuitate Dei, capite deci-
mo sexto ea de re ita differentē: Alius
modus est æstimationis rei, secundum ra-
tionem nature sue, secundum quam viuē-
tia preponuntur non viuētibus, & sen-
sitiua non sentientibus, & rationalia
irrationalibus. Alius verò est æstima-
tionis modus, p̄ suo cuiusq; rei vsu, secū-
dum quem quædam non viuētia viuē-
tibus preponuntur: sic panis præponi-
tur muri, & nummi pulicibus. Quando
igitur vel duobus equis vel decem mili-
bus dipondiorum homo vānundatur,
non vtiq; fit comparatio inter ea. secū-
dum eorundem naturarū dignitatem, sed
secundum vtilitatis vsus æstimationem.
Vnde iustè fit, vt plerunq; cariùs com-
paretur equus, quàm seruus: & gemma
quàm famula. Quod si rursus huic re-
sponsioni occurras, eadem ratione sequi,
vt fas sit spiritualia corporalibus com-
mutari, non quidem secundum naturarū
earum dignitatem, sed secundum vsus ea-
rum æstimationem: attende non esse si-
mile, quod induxisti. quoniam serui vsus
est corporalis, ideoq; re temporali com-
parari valet. At verò rei essentialiter
spiritualis, maxime diuinę gratię vsus
est omnino spiritualis: ac perinde sicut
res ipsa spiritualis per essentialitatem: ita &
vsus eius nullo corporalium rerum pre-
tio taxari valet.

Secundus Articulus.

Quod si queratur iuxta secū-
dū propositæ quæstionis sen-
sum, Vtrum sacramentum
spiritualis boni causatiuū, re tempora-
li commutari, vendiq; valeat? Respon-
detur, posse id quidem fieri, non autem
iure fieri. Etenim de facto vendi potest
quod potest actu transferri ab vno in
alterū, si quidem illud est appetibile:
tale autem est sacramentum: si quidem sa-
cramentum datur per manum sacerdo-
tis, quantumuis impuri, prauiq;. Alio-
qui fluctuaret ecclesia, nihilq; certi ha-
beret in administrandis sacramentis: cū
nemo sciat, an sit dignus odio vel amo-
re. Non autem sic latet ecclesiam mini-
stri intentio, qui eam manifestis signis
notificare valet, de cuius probitate ac
fide minimè ambigitur. Deniq; ipsi mi-
nistro nota est sua ipsius intētio ac sub-
inde certus est ei sacramenti effectus,
in his qui obicem contrarię voluntatis
nec sacramento, nec eius effectui pone-
re possunt: quales sunt infantes bapti-
zandi. Sed hec aliās exactiùs discutien-
da relinquimus: dummodò ex dictis con-
stet sacramentum de facto distrahi pos-
se. Quod autem nullo iure, neq; diuino
neq; humano illud vendi valeat, sic pro-
batur: Nihil potest ab aliquo iustè ven-
di, nisi venditor vtcunq; sit eius domi-
nus. Sacerdos autem non est sacramen-
torum dominus, sed duntaxat dispen-
sator: secundū illud Pauli Apostoli in
quarto prioris ad Corinthios epistola
capite: Sic nos existimet homo vt mini-
stros Christi, & dispensatores myste-
riorum Dei. Non ergo illa iustè vende-
re potest. Accedit ad hoc expressum
domini

Domini, id fieri prohibentis, mādatur.
Sic enim apud Mattheum imperat,
Gratis accepistis gratis date. Hic autē
occurrūt nobis difficultates, neq; pauce
neq; leues super his que sunt modò defini-
ta: idq; in primis ex euāgelica parabola,
in qua proponitur ptiosa illa margari-
ta, distractis oibus t̄paris rebus emen-
da. Super quo diuus Gregorius ita pro-
nuntiat: Regnum cœlorum quantum ha-
bes, tantum valet. Hinc sic arguitur.
Licet emere regnū cœlorum: est igitur
licite vendibile. Quod si illud est licite
vendibile, est & sacramentum. Pla-
cet hunc modū paucis propositionibus
resoluere. Quarum prima sit. Cœlorū
regnum haud dicitur proprie vendibile
pro re aliqua temporali: quia in eiusmodi
commutatione non est reperire secun-
dum rationem dati & accepti æquabi-
litatem: dicente Apostolo, Non sunt
condignę passiones huius temporis ad
futurā gloriam, quę reuelabitur in no-
bis. Quod si passionibus gratia vacuis
p̄ deo toleratis, margaritū illud beatifi-
cum non est iustè comparabile, multò mi-
nūs reliquis humanis operationibus cha-
ritate Dei desertis comparandum est.
Ad sit & secunda propositio. Regnū
cœlorum non ineptè dicitur emi, exten-
so pretii vocabulo ad meritum. Meri-
tis enim sanctorum comparatur regnū
cœlorum. Verū huiusmodi negotiatio
ad perfectam emptionis rationem mi-
nūs attingit: quoniam meritum non con-
stat primariē vel dono, vel actu, vel pas-
sione exterioribus, sed interiori piōq; af-
fectu, secundum quem quispiam interiori-
bus actionibus eternam vitam prome-

retur. Etenim ita piē atq; sanctē operā-
ti redditur summa illa gloria, tanquam
æquale meritis ipsius premium, secundū
exactam strictę iustitię commutatiuę
rationem, si actum ad actum, id est, meri-
tum ad præmium conferas: secundum
illud Pauli, Reposita est mihi corona
iustitię. Si verò merentem hominē deo
remuneratori conferas, haud reperias
deum stricto iure ex æquo homini ad a-
liquid ei reddendū obligari. Cui semper
autore Apostolo, Deus ipse responde-
re potest, Quid habes quod non accepi-
sti? si autē accepisti, quid gloriaris qua-
si non acceperis? Hac etenim ratione
quilibet iustus & agnoscit & confite-
tur in se diuinam beneficentiam, quod
per Dei bonitatem gratis accepit: vn-
de mereretur, & pro meritis premium:
& cum magno illo Baptista in laudem
Christi loquitur, Et de plenitudine
eius oēs accepimus, gratiā pro gratia.
Iam forsitan hinc quisquam insurgat
& ita colligat: Si licet actibus interiori-
bus Deo gratis vitam eternam ab eo
promereri: ergo & exterioribus: si qui-
dē exterior actus particeps est perfe-
ctionis, quā habet interior, quo fieri im-
peratur. Quod si exteriori actu, vel do-
no, vel possessione licet emere regnum
cœlorum, licebit & eiusdem sacramentū
distrabi. Sed profectò quisquis ille ad-
uersarius est, nō bene colligit: quia licet
sit fas hisce rebus exterioribus per cha-
ritatem Deo oblati, & gratiā au-
gmentum & vitam eternam ab illo e-
mere: non tamen bona spiritualia que
dat sacerdos, ab eo licite externis rebus
parari queunt. Quoniam gratiarū au-
gmen-

Gregor.

Roma. 8.

gmenta & vita eterna sub meritum veniunt. Gratia autem prima, quae per sacramenta, praecipue per baptismum datur, non cadit sub merito. Alioquin non esset gratia, dicente apostolo: Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin gratia iam non est gratia. Denique regnum coelorum, quod vanale nobis a Deo proponitur, Dei moneta emendum est: id est actione recta, Dei charitate formata. Prima autem sacramentalis gratia, emi nequit, ab eo qui Dei monetam non habet, sed diaboli, id est peccati nummum. Quid si habeat ille gratia Dei vacuus probos alioquin mors? neque eis stricto iure gratiam primam emere valet: quia eiusmodi mores sunt res quaedam temporales, & ab humana ratione profectae, ac perinde non altius assurgunt, ut gratiam spiritualem, quae super tempus & hominis naturam fertur, de condigno attingant. Sed & adhuc aduersus hanc solutionem infestus oppugnator sic argumetur. Haberi primam gratiam per baptismum, licet temporalium rerum donatione de charitate profecta abundantiore gratiam, maioremque Spiritus sancti copiam expetere atque emere. Siquidem huiusmodi donatio Deo est accepta: ut pote eius moneta, hoc est gratia signata. Multo igitur potius ei licebit, quod uis aliud sacramentum vel a sacerdote vel episcopo postulare, atque comparare. Sed profecto id non sequitur: quia alterum alteri est dissimile. Etenim dare temporalia Deo, ut spiritus sanctus aut primo, aut abundantius habeatur, non est aliud, quam deum ipsum ad benevolentiam prouocare: ut quemadmodum ho-

mo aut sacerdoti offert, aut pauperibus propter deum temporalia donat: ita Deus velit ei spiritualia largiri. Sed dare temporalia sacramentorum ministris pro eis acquirendis secundum se sumptum, non est prouocare deum, neque ipsum ad amicitiam inuitare, ut de nobis, vel in nobis spiritum suum augeat: cum eiusmodi commutatio sit illo Dei precepto vetita, *Gratis accepistis, gratis date.*

Articulus tertius.

Ed adhuc remanet scrupulus quidam, qui lectorem sollicitet. Erat enim olim preceptum veteri populo a domino datum, *Non apparebis vacuus in conspectu meo: quo ille populus odstringebatur certis quibusdam diebus munera in domum Dei inferre, ad idque naturali iure conspirante. Unde christiani tenentur diebus dominicis & in aliis precipuis festis sacerdotibus aliquid offerre: id quod in tractatu de Primitiis & Oblationibus monstrauimus. Quo recepto arguitur sic: Laici tenentur temporalia pro spiritualibus sacerdotibus suppeditare: licet ergo clericis pro temporalibus spiritualia laicis subministrare. Hic scrupulus videtur de medio tollendus, explicata amphibologia, quam particula, Pro, tam in clausula antecedente, quam in consequenti inducit. Nam si in illo antecedente, laici tenentur corporalia pro spiritualibus sacerdotibus suppeditare: illa prepositio*

tio, pro, causam denotet efficientem, verum est, laicos debere corporalia pro spiritualibus sacerdotibus dare: quia spiritualia sunt causa efficiens, id est motiua, ob quam laici tenentur clericis temporalia offerre talia ac tanta quae sufficiant suo ipsorum statui fulciendo: hoc autem non est spiritualia emere, sed fouere. Si vero eadem prepositio, pro, determinet illud verbum, suppeditare, pretium denotando: sic eadem propositio falsa est: quia ut superius ostendimus, temporalia spiritualibus coequari nequeunt. Si autem eadem dictiuncula finalem causam adsignificet, ita distinguere opus est: quoniam aut illa denotat immediatum dandi temporalia finem: & sic accipitur illa particula proprie, & praedicta propositio non est simpliciter concedenda: quia secundum talem significantiam non est proportio medii ad finem: quia temporalis boni ad spirituale, nulla est proportio: siquidem inter se genere distat. Aut illud, pro, connotat mediatum finem & subsequentem, etiam vera est illa propositio: quia tunc immediatus dationis temporalium finis, vel est oblationis bonitas, vel Deum offensum placare, vel obligare sacerdotem ad aliquid repetendum. Finis autem medius ac proximè consequens est ea quae licite expetitur, sacerdotis oratio. Finis vero vltimus & quasi è latere consurgens, est culpe ac poenae dimissio, vel diuinæ gratiæ adeptio. Sic enim pie ac probe temporalia spiritualibus, tanquam perfectioribus bonis subordinantur. Nam ut rectè ait Aristoteles, *Deterius est melioris gratia. Iam ve-*

ro quemadmodum proposita argumentationis antecedens distinximus, ita & nunc oportet eius consequens distinguere. Erat autem hoc: Clerici tenentur dare spiritualia pro temporalibus. Nam si illa propositio, pro, determinet illud verbum, tenentur: verum est quod dicitur. Sic enim illud pro, designat causam motiuam: non quidem principalem, sed minus principalem & incitatuam. Etenim facile sacerdotes mouentur ad impartienda laicis spiritualia, a quibus temporalia receperunt. Spiritualia inquam, non quidem per essentiam: gratiam enim & gloriam dabit Dominus: sed sacramenta gratiæ, quorum sunt administrati. Si vero illud, pro, denotet pretium aut finem, siue mediatum, siue immediatum, falsum est illud consequens. Quia temporalia neutiquam sunt finis, siue mediatum, siue immediatum spiritualium per se & absolute consideratorum. Non enim superiora sunt gratia inferiorum. Si autem illa propositio, pro, dicat finem subsecundarium & administrationum sacerdotis intendentis habere temporalia, quibus sustentatus spiritualibus vacare valeat: fas est utique sacerdotibus, laicis ministeria spiritualia prestare pro temporalibus. Siquidem spiritualia ministeria sine temporalibus fulcimentis diu prestare non possunt. Hæc denique sic sunt accipienda, ut finis sacerdotis in mysticis functionibus precipuus, sit Dei honor, animarumque salus. Subsecundarius vero & administrationum modesta quaedam rerum temporalium acquisitio ad supplendam rerum indigentiam, non modo naturalium, sed etiam eorum, quae sunt necessaria ad decentem ecclesiastici status auctoritatem:

D quum

Quartus Articulus.

CAeterū vt adducta Augustini sententia fiat notior, operæ pretiū fuerit, discute re tertium propositæ ab initio quæstionis sensum. Is erat, vtrū sacerdoti liceat petere aliqd ex pacto stipendio sustentationis. Pro quo explicando illud in primis cōstet, stipendium sustentationis nequaquā mercedis rationē habere: sed subventionis necessariæ vel cōmodæ ecclesiasticis ministris. Ac perinde qui dat illis aliquid tēporale, puta pecuniā, aut triticū, aut vestem, aut cætera id genus, pro eorum sustentatione, minime dat ea in pretium operarum laborisue eorum: sed in victum atq; vestitum, vt habentes alimentum & quibus tegantur, diuinis mysteriis gratis vacare queant. Est & secundo animaduertendum, sustentationis stipendiū bifariā posse viro ecclesiastico obuēire. Primò gratuita populi oblatione, vel prælati autoritate. Secūdo ex pacto & cōuentione, inter sacerdotē & populū inuitā. Iam sit prima propositio. Si stipendiū cotidianæ sustentationis, vel gratuitò, vel superioris autoritate alicui clerico impendatur, non exigit necessitatem in eo pro cuius sustentatione donatur. Id quod ex eo compertū haberi potest quòd episcopo quāuis diuiti, visitati tamen parochias, à parochis secundum iura debetur ea, quæ vulgò procuratio dicitur. Constat & idem, eò quòd fas est sacerdotibus haud indigentibus accipere nonnulla vtilia, quasi quædam stipendia: idq; per consuetudinē approbatam:

quin & ad subuentionem pauperum, aliarumq; personarum, quibus ipse sacerdos iure naturali atq; diuino prouidere tenetur. Ex prædictis exploratum est, modestam in sacerdotibus voluntatem acquirendi cōmoda temporalia ad prædictum vsus, posse causam esse, non modo sine qua spiritualiter non minus raretur: sed etiam incitatuam, per quam sacerdos inducatur ad præstandum officium quādo aliunde non teneretur: aut quum nō potest omnibus horis sacris interesse, eligat eas, quibus maiores fructus, copiosiorq; merces sunt assignata sibi vtilia & ad pios vsus necessaria. Cuncta demique supradicta sancti Thomæ Aquinatis autoritate confirmantur. Cuius verba sunt hæc, quæ ille posuit in articulo secundo ad quæstionem centesimam secundæ partis secundi libri. Ait itaque, Accipere pecuniam pro spirituali sacramentorum gratia, est simonia: quod nulla consuetudine potest excusari: quia consuetudo non præiudicat iuri naturali. Accipere autem aliqua ad sustentationem eorum qui sacramenta ministrant, secundum ordinem ecclesiæ & consuetudines approbatas, non est simonia nec peccatum. Non autem id sumitur, tanquā præmii mercedis, sed tanquā stipendium necessitatis. Vnde super illud Apostoli, prioris ad Timotheum epistolæ, Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt: Augustinus ita pronūtiat: Accipiant sustentationem necessitatis à populo, mercedem dispensationis à Domino.

batam: quæ aut malā radicem aut violentam exactionem non habuerit. Id quod præcipue verum est quando illud laicus, aut gratis offert, aut sponte soluit: imò & stante tali consuetudine, populo consentiēte præscripta, possent talia à nolentibus reddere, iuste exigi, gratia seruandæ bonæ consuetudinis, & fidelis pietatis, & honoris diuini, & ecclesiasticæ dignitatis. Ac perinde non tantū in priuatum suum ipso rum clericorum vsus, quantum in diuini cultus fauorem. At verò dictæ consuetudinis prætextu non potest aliquid à sacerdote exigi per sacramentorum subtractionem, nec sua ipsius autoritate à laicis auferri. Sed vt inquit sanctus Thomas in articulo tertio quæstionis centesimæ ad secundam secundispiritualibus prius exhibitis, licite possunt statuta & consuetæ oblationes, & quicumque alii prouentus, à nolentibus, attamen soluere potentibus, à sacerdotibus exigi: superioris nempe prælati autoritate intercedente, dummodo pusillorum offendiculum caueatur, & in exigendi ea intentione, non mentiatur iniquitas sibi. Adimpleaturque illud, Ab omni specie mali abstinete vos. Secunda propositio. Stipendium cotidianæ sustentationis licite constituitur ex pacto reddendum sacerdoti, eo indigenti. Etenim quoniam si tale stipendium sic est necessarium, vt sine eo minister salua suæ personæ consistentia, statusq; sui honestate, diuina exercere nequeat officia: liquet eiusmodi stipendiū non minus in pactum iuste reuocari, quā reliqua ad diuinum ministeriū exequen-

dum necessaria, & cōmoda, atq; decencia. Nam sicut sacerdos ad alicuius instantiam Eucharistiā celebraturus, iure suo potest, sub pacto à procurate Misam agi, exigere vt ei suppeditet locum sacrum, calicemq; sanctasq; vestes, atq; vinum & panē, sine quibus sacramentū ritè recteq; confici nequit: ita potest iuste pacisci suā ipsius sustentationē, sine qua nequit sacris deseruire mysteriis. Confirmatur & hoc ecclesiastica consuetudine scita & tolerata, à catholica ecclesia approbata: qua fit, vt sacerdotes egeni per annū altario ministraturi in aliqua basylica de annua sustentatione ei reddēda absq; vllò cōsciētis scrupulo paciscantur. Accedit & validissima Caietani acutissimi viri ratio. Ea est: Velle stipendiū annuæ sustentationis non est velle tēporale pro spirituali. Ex pacto ergo eiusmodi stipendiū exigere, non est vendere spirituale pro temporali. Siquidem pactū actionum materiam nō mutat. Quare huiusmodi pactio nec est ambitiosa, neq; iniqua. Quòd si nobis obicias haud pauca summi Pontificis iura prohibere, nè ecclesiastica ministeria sub pacto disponantur: hanc objectionem quibusdā dictis repellere tentabimus, quorum sit primū: Pacta quibus ecclesiastica ministeria simpliciter & absolutè agēda constituuntur, sunt simoniaca iurēq; prohibita: vt si quis in hæc verba paciscatur, Ego volo tantā pecuniam mihi reddendā, si pro te sum celebraturus, aut pro quouis sacerdotali ministerio pro te exequendo. Secundū dictū. Pacta, quibus ecclesiastica ministeria secundum quid, & cum quadam

Dii limita-

limitatione agenda constituuntur, nec illicita sunt, neque lege prohibita. Verbi gratia: Si quis sacerdos sic pangat, Si ego ministraturus tibi sum in spiritualibus, volo tantum pecuniarum pro sustentationis meae congruo stipendio: quia minori subuentione, expetito ministerio commodè incumbere minùs valebo. Deniq; pactiones sic ab indigētibus ministris limitatę, neq; apud Deum, qui rectum cor videt, sunt simoniacę: neque apud ecclesiam, cui ministri indigentia est nota, & pactio manifesta: non quidem absoluta, sed conditionalis, conditione eam inculpabilē reddente. Ex quo videtur sacerdotem victus atque vestitus indigum, non modò per annum, sed per mensem, imò & per diem, pacisci posse, priùs quàm rem diuinam agat. Potest enim liberè dicere eis qui eum ad Missam agendam pro se inuitant: Vobis indigentia mea facillè constiterit, si vultis me pro vobis hodie sacrum facere, oportet vos suppeditare mihi sufficiens hodiernę sustentationis stipendium. Alioquin alium expectabo, qui me sufficienter alat. Nec enim video in hoc casu vllam differentiam inter pactionem annuam, & mensuram, & diurnam, nisi secundum aut diuturnius aut breuius spatium temporis. Siquidem conuentionis huiusmodi ratio nequãquã temporis diuersitate mutatur. Cum subuentionem istiusmodi expetere, nec est per se malum, nec vllam mali speciem includit. Tertium dictum. Sacerdoti habenti aliunde, quibus honestè vitam ducat, altarioque deseruiat, non licet cum populo super stipendio quotidianę su-

stentationis tanquã sibi absolutè necessario, sed tanquã simpliciter et debito, pactum inire. Nam cum eo absolutè nõ indigeat, nequit nisi mentiendo de eodẽ velut sibi absolutè necessario pacisci. Certum est enim eum mētiri qui pręterdit absolutè indigere se subuentione qua absolutè noneget. Forsitan occurrat aliquis huic dicto illa Seruatoris in sententia, Dignus est operarius cibo suo: accedite & apostolo dicente, Nemo militat suis stipendiis. Ac perinde licere sacerdoti diuiti pro ministerio suo sustentationis stipendiũ pacisci. Sed ad hoc respondemus, tam Dñm q̄ apostolũ eius in suis eloquiis præcipuè prætere dēre debere populum in primis egētĩ ministro necessaria tribuere: nẽ ipse ab eo illa medicare cogatur, aut alio aliquo labore, siue arte, eadem minùs deceter acquirere. Nã quòd idem Apostolus suis manibus acquirebat quę sibi suisq; comitibus erāt necessaria, supererogationis apostolicę fuit. Id enim sapiētissimè faciebat, tum ad vitandum pusillorum scandalũ: tum ad reprimendam Pseudapostolorũ auaritiã: tum ad habendum quod pauperibus distribueret. Deniq; nequãquam Apostolus citatis verbis præterdit, licere sacerdoti opulento pactionem facere de quotidianę sustentationis stipendio, tanquã absolutè ei necessario: siquidem mentiretur egestatē quam non patitur: mendacium autem iusti contractus subiectũ esse non valet. Nonne temporalia spiritualibus subseruire debēt? Debent utiq;. Sed pro quotidianę subuentionis stipendiũ tanq̄ absolutè necessario, neutiquã diuitibus, sed pauperibus subueni-

subuenire sac̄ erdotibus laici debent. Debitũ enim huiusmodi non respicit sacerdotē simpliciter, sed indigentē sacerdotē. Neq; hinc sequitur quin sacerdos opulentum habens patrimonium possit eum populo pacisci super stipendio quotidianę sustentationis. Nam licet non paciscatur pro eo tanquã absolutè, id est omni modo sibi necessario, potest tamen de eodẽ pangere tanquã simpliciter sibi debito: & pro officio quod exercet id ipsum laici tenentur ei reddere quod alatur: cũ non teneatur iure stricto alere se bonis suis, vel patrimonialibus, vel aliunde acquisitis. Hinc etiã constat, sacerdotem diuitē cui pingue patrimonium accessit, postea quã curã agebat animarum posse licitè accipere à populo temporales redditus, siue decimas & primitias siue alias oblationes, quę tum hac, tum aliis de causis ei debentur: nẽpe vel ratione laudabilis consuetudinis, vel ecclesiastico iure, vel superioris autoritate, atq; legitimo ipsius beneficii titulo. Hęc deniq; sententia ita temperata, quę veluti media incedit inter extremas illas, nõ videtur mihi dura: cũ per eam ferè cuncta quę ad hanc rem pertinent peruia expeditaq; pateant, sacerdotibus tam diuitibus quàm pauperibus. Quinetiam Ioannes Gersonius aliiq; tractatores cõtrariam Caietani sententię sententiam fouentes, sanctorũ autoritate cõpulsĩ, tandem ad hoc deuoluuntur vt ingenuè fateantur, clericos quibus sua patrimonialia sufficiunt, haud debere ecclesiasticos prouentus sibi sumere, vt eis ditescant, aut eis fundos multiplicet, aut cognatos ex pauperibus diuites faciãt. Sed vt ea in

digentibus atq; pauperibus iuxta suam cuiusq; conditionē distribuãt. Esto plus aliquid, ceteris paribus cognatis, quàm aliis dare possint. Suffragatur & nobis, quod Ioannes Gersonius in tractatu de sollicitudine ecclesiastica, dicit: Contingit aliquãdo præter & ultra necessitatem præsertim aliqua recipere quępiam non pro solo sacerdotalis personę statu, sed etiã ad aliorũ maximè, qui à nobis pendent, commodã prouidentiam, piãq; subuentionē. Et secundũ hoc aperte ille in nras partes cõcessisset, si antem aduertisset, q̄ cum ex regula diuini Augustini sacerdos nõ omnibus indigentibus, siue pauperibus: id enim impossibile fuerit: sed illis tantũmodò suis donis subuenire teneatur, qui aliqua propinquitate vel cognationis, vel loci, vel temporis, vel accepti beneficii, vel exhibitũ officii, vel peculiaris curę ei coniuncti sunt. Id quod ad eiusdem status decentiã procul dubio attinet. Recipere enĩ sacerdotē temporalia ad proprię personę statusq; sustentationē, & recipere eadem ad propinquorũ subleuationē, ad eandẽ receptionis rationem pertinet: scilicet ad proprii status sacerdotalis sustentationis stipendium. Sustentationis enim nomine non solum victus & vestitus, sed etiam quicquid est ei opus ad decentiam sui status, & eorum quorum cura ipsi incumbit, cõtinetur. Nec enim mendicare sacerdotē decet vt habeat unde subueniat cognatis suis: siue semibus, siue paruulis, siue alioqui indigētibus, aut amicis pauperib; aut famulis, vel parochis, quibus naturali iure, tũ charitatis pietate, quantũ pot̄ subuenire tenetur.

D iii Tandem

Quintus Articulus.

Idem ad quartum sensum principalis questionis ventum est. An videlicet sit fas sacerdoti locatarum operum stipendium pacisci? Id est, an liceat sacerdoti conventionem facere, de stipendio recipiendo pro spirituali actione: qualis est baptizare, & cetera id genus. Pro huius autem dubii congrua solutione illud præferamus, locatarum stipendium operarum, mercedis rationem propriè habere, secundum illud quod in Matthæi Euangelio legimus: *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Ex quo liquet eum qui pro locatis operibus aliquid accipit, debitam sibi mercedem, quasi laboris pretium accipere: id enim hoc nomen, locatio, laboris connotat. Supponamus & illud, quod auctore sancto Thoma Aquinate, actus aliquis dicitur spiritualis, dupliciter: Primò quidem ex parte principii: quando talis actus alicui personæ conuenit propter aliquid spirituale quod ei inest: sicut episcopo consecrare basilicas: sacerdoti sacrificare vel baptizare. Secundo autem modo aliquis actus dicitur spiritualis ex parte finis: qualis est docere liberales artes, quarum finis est veritas, quæ res est spiritualis: non tamen ex parte principii. Cum talis actus possit à gentili philosopho non habente principium aliquod tale, id est, spirituales potestatem, exerceri. Tertio demum est præsupponendum, aliud esse loqui de Missæ celebratione abs-

lutè & simpliciter, quæ est actio per se spiritualis, per se spirituale potestatem consequens, & ab agente per se intenta: & aliud loqui de celebranda Missa in tali loco & diei hora, & toties in hebdomada: & laborioso itinere, & aliis huiusmodi, quæ non sunt per se ipsa spirituali potestati coniuncta. Supponitur & quarto, quædam esse mixta ex temporali & spirituali, in quibus principale quæsitum est temporale, accessorium verò spirituale: quædam autem è diuerso, in quibus id quod præcipue quæritur, est spirituale: accessorium verò temporale. Iam verò his quatuor prænotatis tribus proloquiis est nobis proxima quæstio dirimenda: quorum sit primum, Opera ex temporali & spirituali mixta, in quibus principale quæsitum est temporale, licitè possunt certa mercede locari: quoniam in eis locandis minimè appetiatur illud spirituale accessorium, sed ipsum principale comitatur: secundum illud peruulgatum dictum: *Accessorium sequitur suum principale.* Attamen hoc primum proloquium constantis tunc est veritatis, quando ipsum temporarium principaliter quæsitum, propter spirituale ei accedens carius nullatenus æstimatur. Quoniam ipsum spirituale siue sit principale siue accessorium, non potest esse constituendi temporalis valoris ratio, hinc fit vt fundus adornatus iure patronatus spiritualis, nequeat cariori pretio distrahi, quàm si eo careret. Ex eodem & illud exploratum sit, fas esse locare eas operas temporales, quæ sunt accessorie spirituales: nempe tantummodo ex parte finis dum modo talis æ-

stima-

stimatio duntaxat fiat ipsarum operarum ratione, & nihil ei accrescat illius finis respectu. Catores igitur & organiste cum cōducuntur, vt in locis cultui diuino dedicati inter sacra modulètur, iuste ac piè operas suas modulatorias æquabili pretio sub pacto locare valent: quoniam præcipuum, quod ab eis quæritur, est clara, & intenta, incūdaq; vox, artis opus, & humana industria: hæc autem minimè sunt spiritualia, etsi ad finem spiritualem referenda cōducantur. Idem quoq; licet aduocatis, & liberalium artium, atq; naturalis vel moralis philosophiæ magistris: haud veniunt dantibus ipsam veritatem, sed suas solū operas. Siquidem principaliter humanum ab eis auxilium expeditur, vel ad iustitiam obtinendam, vel scientiam acquirendam. Siquidem patronus siue aduocatus, clienti suo cuius causam defendit, temporale patrocinium operamq; prorsus humanam impendit, ac subinde pecunia æstimabilem. Scientiarum quoq; doctores maximam discipulis ad eas discendas opem afferunt, dum eos ad studium, & labores, & vigilias tolerandas incitant: summaq; industria discenda ita eis proponunt, explicant & declarant, sciēdiq; compendia edocent, vt ab illis directi, quæ eis proponuntur, facile perdiscant. Quæ omnia humana sunt, ac perinde humanis pretiis comparabilia, atq; vendibilia, quatenus hæc comparantur laboribus, & sumptibus, & vigilis, atq; solitudinibus: atq; iam parta seruantur, & sudoribus curisq; expetentibus impertiuntur. Neque quia peritior aduocatus patrocinando, & doctior magi-

ster docendo minus laborat, quàm imperitior aduocatus, aut indoctior magister, minorem debet mercedem recipere: quia olim magis laborando acquisiuit sibi maiorem vel patrocinandi, vel docendi facultatem: merces autem ei reddenda non modo præsentibus, sed etiam præteritis laboribus, curis, atq; sumptibus respondere debet. Eadem item ratione magister theologicus potest piè ac iuste pacta mercedem diuinam sapientiam discipulos docere: non vtique ipsam venditans, sed laborum suorum premium accipiens. Nec ab eo percipiendo prohibetur: quia ad doctoralem dignitatē ab scholastico cancellario promotus fuit: id enim fit, non vt detur ei aliqua spiritualis earum dignitas, quas Deus gratis dat: sed ne indocti docendi auctoritatem sibi usurpent. Quod si nobis opponas, Dei Prophetas, & apostolos, & prædicatores: quibus non licuit vnquam ex pacto operas suas locare: Respondemus, & Prophetas & Apostolos gratis & absq; villo labore diuina mysteria tum suscepisse, tum tradidisse, id eò non licuisse eis operas suas pretio æstimasse: vt pote minimè laboriosas. Esto eis licuerit, cotidiane sustentationis stipendium capere. Iam verò Theologiam docere, atq; Euangelium prædicare, in hac causa longè dissimiliter sese habent. Nam Theologicus Doctor propter humanum, sicut in aliis scientiis, auxilium quæritur: Sic vt manus sit operator, licet eius finis sit diuinus: prædicator autē operator est diuinus, vt pote quoddam Spiritus sancti instrumentum quo Deus vtitur ad

D iiii illumi-

illuminandos, & purgandos, & perficiendos homines, quò tãdem filiorũ Dei adoptionẽ consequãtur. Indicio est nulli licere prædicatorum munus obire, nisi ad id vtcunq; diuinitus missus fuerit: secundum illud Pauli ad Romanos capite decimo, Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Est igitur prædicandi munus ab auctoritate spũali, actioq; eius est spiritualis, ac perinde pecunia in æstimabilis. Adhæc ex diuina auctoritate prædicat prædicans, & diuinæ legationis officio fungitur. Tenetur igitur contentus agere stipendiis sustentationis à delegante eum sibi taxatis: ac perinde non potest rursus licite locare semet populo, qui cum delegatore Deo semel pactus est. Quare Petri Paludani sententia infirmatur, eò quòd facultas theologiã docendi, licet sit circa diuinissimã scientiã, principiu tamen habet humanum: quia & ab homine datur, & ad humanum præstandum auxilium est inuenta: potestatis autem prædicandi verbum Dei, principium est diuinum. Et ea ad spirituales opem in perfectionibus diuinis mortalibus infundendis, prædicatoribus ab ipso Deo impenditur. Deniq; in tantum harum potestatum altera præstat alteri, vt teneat sãctus Thomas, contingere Theologicum doctorẽ disputare de peccato, in quo est, in culpate: quod si faceret prædicator, peccaret. Ex quo & illud quoq; constat, licere Theologo non minus quam Canonistæ mercedem accipere, cum in causis vsurariis, aut coniugalibus, aut simoniacis, aut aliis atq; aliis contractibus: & in his, quæ ad suspensionem, irregularitates,

excommunicationes, & interdicta, & schismata, & hæreses pertinent, aut consilium, aut sententiam profert, ratione laboris, vel sollicitudinis, & operarum suarum, sumptuumq; quos discendo facit, æquam mercedem expetere, & exigere, atq; recipere. Non enim Theologos, qui diuinam scientiam studiosis laboribus & suis sumptibus didicerunt, concludit illud Christi præceptum, Gratis accepistis, gratis date: sed eos, qui illam diuinitus sibi infusam, sicut prophetæ & apostoli, acceperunt. Quicunq; enim diuina munera, & virtutes, & facultates vel administrandi sacramenta, vel edendi miracula, & cetera id genus, diuinitus acceperunt: gratis ea adhibere tenentur. Vt sit illius loci sensus: Id quod purè ex gratia sine aliquo vestro labore ac merito à Deo accepistis, gratis date: id est nihil omnino pro illo proximis distribuendo accipiatis. Tunc enim hoc suis discipulis præcepit cum mirabilium operum patratorum, eis potestatem præbuit: vt ex decimo euangelii secundum Mattheũ capite claret. Enim uerò, quia idem propè semper est & theologicus magister & euangelii prædicator, caueat sibi Theologicus magister, nè talem mercedem exigendi libertate abutens, offendiculum euangelio ponat: memineritq; Paulum non modò talia minus exegisse, sed oblata sibi respuisse, manibusq; suis laborantẽ sibi comitibusq; suis victum comparasse, propter introductos falsos fratres, qui existimabant, quæstum esse pietatem: & nè infirmos offenderet, omnemq; malę cupiditatis speciem à se fugaret.

Articulus

Articulus sextus.

An verò velut nouum aliquid, vt lectoris fastidio medeamur. Secundum proloquiũ subiiciamus: quod est, Mixta ex re spirituali & temporali in quibus id quod principaliter queritur est spirituale, nequaquam licet certa mercede locari: quoniam sicut principale, quod est ipsum spirituale, non potest sub locatæ operationis pactione poni: ita nec temporale, quod ei accedit. Id quod ex prædicta regula constat, Accessorium sequitur suum principale. Ex quo manifestè sequitur, actus qui sunt ex principio suo spirituales non posse licite sub operarum locatarum pacto poni, quantum ad temporale per se ipsis accessorium. Tales actiones sunt, euangelium prædicare, baptizare, sacrificium offerre, ad sacros ordines dignos atq; idoneos promouere, & alię istiusmodi. Probatio autẽ huius proloqui hęc est: Licet enim tam labor & industria, quam humana opera & diligentia in sacramentorum administratione, & euangelicæ gratiæ prædicatione, sint temporalia quædam: quia tamen æstimandorum eorum ratio est aliquid spirituale, haud est fas illa aut vendere, aut mercede locare: id quod de sacro oleo, nec non sancto chrismate constat: quorum quodlibet est aliquod corporale: quia tamen non æstimantur, nisi sanctitatis eis additę respectu, nullo modo ea uenundari, vera pietas patitur. Nullus enim rem adeò per se paruam atq; vilem tam magno pretio compara-

ret, nisi pro eius sanctitate obtinenda. Præterea, is cui spiritualis potestas committitur, ad commodum eius vsus, in dispensandis spiritualibus rebus ex ipsa commissione suo pteq; officio obligatur: si aliquid igitur pro eiusdem potestatis vsu recipiat, non intelligitur operas suas locare, quas ex suscepto officio impendere debet: sed ipsum spiritualis gratiæ vsus vendere, merito præsumitur. Ecclesia ideo huiusmodi operarum locatarum pactione iniri vetat, quia suapte natura sunt iniqua: & non e contrario censentur simoniaca, quia sunt prohibita. Per se (inquam) talia sunt & illicita & impia. Quid? quòd etsi nonnulli e regione contendunt, tales pactiones non natura, sed lege illicitas esse: in iure potestatis eas reprobate nobiscum plenè sentiunt. Nec huic nostræ sententiæ aduersatur, illud Apostoli in priori ad Corinthios epistola: Quis vnquam suis stipendiis militat? Non enim Apostolus loquitur de locatarum stipendio operarum, quod mercedis rationem proprie obtinet: sed agit de necessarie subventionis stipendio: id quod ex apostolica argumentationis conclusione aperte liquet. Post multa namq; ab ipsa rerum natura, & lege, & humana consuetudine, ac deum ex euangelio grauer & apposite ad id vnum allegata, tandem concludit, licere diuinæ gratiæ prædicatoribus ex euangelio viuere: idq; ipsum Dominum ordinasse testatus est. Adde quòd ibidem apostolus ipse declarat, de illorum vsu ac esu quæ huic vitæ degende sunt necessari, procul dubio accipienda esse illa Domini verba, Dignus est

est operarius mercede sua. Id quod idem magister coelestis clarius apud Mattheum expressit, dicens: Dignus est operarius cibo suo. Facit et ad idem, quod dominus apostolis suis sine sacculo et pera ad euangelium praedicandum emisit, cibum potumque, id est cotidianae sustentationis stipendium ab auditoribus capere praecipit. Enimvero iam accedat tertium proloquium. Quaecumque temporalia, quae non per se sed per accidens spiritualibus accedunt, recte possunt pacto constitui. Etenim illa regula, Accessorium sequitur principale: est accipienda de eo, quod per se, non autem per accidens, principali accedit. Et profecto ex ordinis susceptione ad accidenter ei coniunctum nullus sacerdos est obligatus: ideoque de nouo sese ad illud praestandum adstringens, sui obligationem ad illud temporale spirituali per accidens accedens, interposito pacto iuste locare ualeat. Quae ob rem constat, sacerdotem probe locare posse sui ipsius personae obligationem, per quam semet constringit, toties in hebdomada, vel mense, vel anno, tali loco, atque certo tempore, vel remoto vel propinquo, adistere, ut ibi ad procurantis votum sacrum faciat: quoniam haec temporalia sunt, et quaedam notabilia propriae libertatis impedimenta, atque ex accidenti sacris functionibus adiuncta. Ex quo etiam colligitur, diuitem quoque sacerdotem hac ratione, si non sit aliunde reddendo ministro obligatus, ad id alicubi praestandum, operas suas locare absque crimine posse. Esto teneatur pusillorum offendiculum vitare, auaritia malum pellere, ab omni

specie mali se prohibere, et quod ei super fuerit, in usus pauperum distribuere. Quod superest, inquit, date elemosynam, et omnia munda sunt uobis. Si tamen illa iure tuo, et nullius cum iniuria dederis. Postremo ex modo explicatis illud quandoque aperitur, sacerdotem diarium, qui non per notabile tempus, sed ad horam prout occurrit, qui ab eo petat Missam celebrandam, officium exhibet, non posse eiusmodi operas pretio taxare: quia ille non plus temporis in facienda re diuina insumit, quam id quod ad eam peragendam per se exigitur: et ideo non est ab actione spirituali se iungendum, cum sit ei coniunctum velut intrinseca ipsius mensura. Piu denique et modesti sacerdotis esse arbitror, sibi ab his temporariis lucris, quantum humana infirmitas patitur, temperare: semperque illud Domini praecipit, Gratis accipistis, gratis date, mente uersare: ne illa dispensatione, quam ille declarauit dicens, Dignus est operarius mercede sua, ad explendam suam ipsius auaritiam, ab utatur. Medio denique diuine minister tutissimus ibis, si inter indigentiam, et abundantiam, eo quod re uera satis est, contentus uixeris. Id quod praestare curabis, si animaduertis illud quod apud Lucam dominus pronuntiauit, Dignus est operarius mercede sua, non ad praesens tantum, sed etiam ad futura praemia referendum esse. Nam ut doctus Gregorius ait, sunt enim iam de mercede operarii ipsa alimenta sustentationis, ut hic merces de labore praedicationis habeatur, quae illic de ueritatis uisione perficitur. Quae in re considerandum est quod

Gregor.

quod uni nostro operi duae mercedes debentur. Una in uia, quae nos in labore sustentat: altera in patria, quae nos in Resurrectione remunerat. Merces igitur, quae in praesenti nobis datur, hoc in nobis debet agere, ut ad sequentem mercedem robustius tendatur. Verus ergo quisque praedicator, non ideo praedicare debet, ut in hoc tempore accipiat: sed ideo mercedem recipere, ut praedicare ualeat. Quisquis namque ideo praedicat, ut hic laudis vel muneris mercedem recipiat, aeterna mercede se priuat. Paulus item domini sententiam animo uersans, in priori ad Timotheum epistola praescribit ut ecclesiasticis ministris pro eorum dignitate quotidiana stipendia a fidei populo praebentur. Qui bene ait, praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in uerbo et doctrina. Dicit enim scriptura, Non alligabis os boui trituranti. Et, dignus est operarius mercede sua. Super quo Ambrosius pulchre tradit: Boni enim dispensatores ac fideles non solum honore sublimi debent digni iudicari, sed terreno, ut non contristentur indigentia sumptuum, sed magis gaudeant fide sua et doctrina. Instantior enim fit, si non minetur inopia: et crescit in illo autoritas, cum uidet se etiam in praesenti laboris sui fructum percipere, non ut abundet, sed ut non desit. Tanta enim merces debetur euangelizantibus uerbum Dei ut in penuria non contristentur, nec abundante extollantur. Hinc et Augustinus.

Augusti.

gelium, ut pro his praedicetur, sed pro aeternis. Si enim sic vendunt, magnam rem uili vendunt. Accipiant ergo sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a Domino. Non enim a populo redditur quasi merces illis, qui sibi in charitate euangelii seruiunt: sed tantum stipendium datur, in quo, ut possint laborare, pascantur.

✿ Casus cuiusdam

exacta discussio, ad Simoniacam labem intercidendam pertinens.

HIT nobis olim casus propositus, ut super eo, quid nobis uideret, simpliciter diceremus. Is est: Petrus, non inquam ille Apostolorum princeps, Ioanni cuidam, non quidem illi Euangelii scriptori, beneficium quoddam renuntiauit: Queritur, utrum Ioannes licite possit dare fructus illius beneficii Martino illius Petri filio, vel nepoti, sibi usurpandos? Respondeamus quod vel in translatione illius beneficii interuenit simonia uel exterior, uel interior, uel neutra: Quod si interuenit simonia conuentionalis expressa, scilicet exterioribus uerbis uel signis inter dantem et accipientem, de tribuendis Martino, illius beneficii puentibus, nullo modo licet Ioanni, eos Martino reddere: quia nullum ius habuit percipiendi tales fructus sibi, neque donandi alteri, cum non habuerit legitimum titulum quo

quo illud beneficium suum ipsius esset. Quin potius tenetur ad restituendos illos fructus, quos receperit, vel dederit alteri, deductis tamen expensis factis in colligendis, aliisque consumptis in ecclesie sue utilitatem. Imo et ipse quoque Martinus si Ioannes non restituerit, tenetur ecclesie omnes fructus inde perceptos reddere, si pactum nouit, aut eis factus est locupletior: quia non potest hic iuste possidere, quod ille iure donare nequiuert. Siquidem minime licuit Petro, transferre in Ioannem illius beneficii titulum, apposita conditione, quod eius beneficii fructus nepoti suo traderentur. Nefas enim est, ut pro temporali bono, spirituale commutetur. Presertim id prohibente Domino, cum ait: gratis accepistis, gratis date. Quin etiam Ioannes ille tenetur, in superioris manu idem beneficium resignare, ut docet sanctus Thomas articulo sexto questionis centesimae, ad secundam secundae, in solutione ad tertium argumentum. Si uero fuit simonia tantum mentalis, nullo exteriori signo manifestata, sed sola intentione et interiore voluntate perpetrata: sunt auctores non contemnendi, tam Theologi, quam Canonistae, dicentes in hoc quoque casu teneri Ioannem ad resignandum beneficium, et ad fructus ex eo perceptos restituendos: eo quod talis simonia, tam iure naturali, quam diuino sit prohibita. Sed his respondet Caietanus, quod in simonia mentali actus exterior secundum suam formam non est prohibitus: quia nulla interuenit commutatio spiritualis pro temporali, licet interiori actui accedat malitia emendi et vendendi alteri

pro altero. Et quia talis beneficii datio et acceptio non est illicita per se, sed tantum per accidens, et ideo ex tali datione Ioanni non prohibetur acquisitio legitimi tituli, ac perinde habet ius recipiendi eiusdem beneficii prouetus. Huius enim sententiae est sanctus Thomas in solutione ad sextum praedicti articuli, dicens quod quo ad deum, sola voluntas facit simoniacum: sed quo ad poenam ecclesiasticam exteriorem, mentalis simoniacus non punitur ut simoniacus, ut abrenuntiare teneatur: sed de mala intentione poenitere. Quem sequuntur et alii egregii doctores, innixi illi capitulo, mandato, extra, de simo. Vbi Gregorius Nonus inquit: Ad resignationes spiritualium et temporalium quae nullo pacto, sed affectu animi praecedente utrinque taliter acquiruntur, in quo casu delinquentibus sufficit, per solam poenitentiam suo satisfacere creatori, eos pro simonia huiusmodi, non teneri dicimus. Denique magna est hac de causa inter auctores controuersia, quam decidere, non opis est nostrae. Verum sicut qui sententiam sancti Thomae secutus fuerit, uidebitur quod non sit ad contrariam impellendus: ita neque qui priorem secutus, beneficium et fructus eius a se ablegauerit, potius fecit quo laudetur, quam quo reprehendatur. Et hoc quidem habet uti que precipere, sed consulere: non uti que ut illi laqueum iniicerem, sed ut longius a periculo discederet. Etenim putarim equidem, quod in casu huiusmodi simoniae mentalis, non licebit Ioanni donare Martino Petri nepoti eiusmodi beneficii bona, si ea donatio habeat speciem mali,

mali, proximis noxiam, uide licet si ex ea sequatur scandalum, id est, grauis apud probos viros suspicio, quae inter Petrum et Ioannem fuit expressa uerbis uel aliquibus signis inuicem cognita conuentio, de tribuendo Petri cognatis beneficiis pronentus. Scriptum enim est, Ab omni specie mala prohibete uos: Et illud, Si scandalizatur frater meus, non comedam carnes in aeternum. Et Dominus committatur, Ve homini illi, per quem scandalum uenit. Quid si in collatione talis beneficii neutra intercessit pactio simoniaca, nec ulla grauis de labe simoniaca suspicio, de talium bonorum donatione suboritur, licebitne illa Martino a Ioanne donari? Sane distinctione est opus ut bene respondeatur. Nam si ille Petri nepos est diues, aut nibilo indiget, ad personae statusque sui sustentationem, nullo modo sunt ei illa tribuenda: quoniam ecclesiastica bona in solos usus ecclesiarum, et clericorum et pauperum aliorumque piorum operum duntaxat, expendenda sunt. Si uero sit ille pauper, fas est ei, ex illis bonis subuenire: imo potius et amplius eidem, quam alteri tribuendum. Hoc enim tum aequitatis, tum gratitudinis ratio deponit. Confirmantur denique praedicta auctoritate sancti Thomae in articulo quinto questionis prius citatae ad secundum respondentis. Si aliquis aliquid spirituale alicui conferat, gratis propter consanguinitatem, uel quancumque carnalem affectionem, est quidem illicita et carnalis collatio: non tamen simoniaca, quia nihil ibi accipitur. Unde hoc non pertinet ad contractum emptionis, uel uenditionis, in quo fundatur simonia. Si autem aliquis dat

beneficium ecclesiasticum alicui hoc pacto uel intentione, ut exinde suis consanguineis prouideat, est manifesta simonia. Quinetiam secundum si detur beneficium consanguineo, ut conferens illud magnificetur, uel fiat potentior, uel eius parentela exaltetur: aut aliquid aliud huiusmodi praeteditur: procul dubio simonia committitur. Siquidem dans, respicit rem temporalem, pro spirituali obtinendam. Si autem quis cognato uel amico det potius, quam extraneo beneficium, quia est eo tam dignus et idoneus quam alter, non peccat: imo bene facit. Quia ceteris paribus, quisque potest in talibus rebus distribuendis, cognatos et amicos aliis praeferre: dummodo non omnia in illis coaceruet, sed aliis pro sua cuiusque dignitate sua portio seruetur. Quae in re a quibusdam praelatis plurimum aberrari solet: qui omnia beneficia suis cognatis quamuis indignis et ineptis, praetermittentes dignos et idoneos, contra ius et fas, auenter condonant. Ex supra dictis demum forsitan compertum esse poterit, quam praeuere agunt in ecclesiastica beneficia aliorum quorumlibet, ut aiunt, capitibus deponunt, ut ea interim dum deponentium nepotes adulescunt, in se sustineant, ut adultis conferant. Talis enim pactio siue expressa siue mentalis, do ut des, iniusta et impii est: et ut quidam existimant simoniaca, atque ecclesiae Christi, ut experimento constat, ualde perniciofa. Sic enim fit ut ueluti hereditaria successione acquiratur beneficia, et plurima possideat qui nec uel uno dignus est et idoneus: ac perinde multi tum digni, tum idonei

E idonei

idonei miserabiliter indigeant. Et quid iniquius vel nocentius in ecclesiasticorum vectigalium distributione accidere potest? quae ea iniquitate eam exerceri, ut in domo Dei vnus esuriat, alius autē ebrius sit?

Censura de quotidianis distributionibus comparandis.

Iuxta mensuram laboris, plus minusue quisque capiat emolumentum, tollens prorsus abusus illum, quo in vna duntaxat hora totius distributiones diei usurpat: et illum quo propositi, vel decani, aut alii officiales, ex hoc solum quod officiales sunt, licet actualiter pro utilitate ecclesiae non absint, quotidianas distributiones percipiunt. Haec ibi. Ex quibus inferunt auctores, tantam assignandam esse pro quotidianis distributionibus emolumentum quantitate, quae sufficiat adducere beneficiatos ad ecclesiam, ut diuinis officiis singulis horis intersint: ac perinde non contendant dispendium, quo puniuntur absentes. Est et eadem emolumentum quantitas competens congruaque presentibus assignanda ab ipso clericorum coetu, quae vocatur capitulum. Quonia tenetur prouidere, ut communiter atque ordinariē sit in choro conuentens tam dignitatum, quam canonicorum et portionariorum numerus: qui prout est opus, et decet, ecclesiasticis muneribus pie sancteque fungatur. Siquidem propter officium datur beneficium: quod si officium perfici negligatur, emolumentum ei accommodatum iniuste tollitur. At verò quia praedicti emolumentum quantitas duobus modis potest assignari. scilicet, vel quod sit ea tam magna quae sine accremento eorum quae absentes amittunt, residetibus adhibito, ipsam perdere nolunt: vel tanta, quae incrementum eorum quae alii perdunt, alii inuitati nequaquam desint, qui in choro residere velint: et hoc tanto est verius, quanto est certius, quotidianas distributiones de omnium fructuum ecclesiasticorum summa decerpi, ut his solum, qui sacris agendis vel ad sunt, vel praesunt, tribuantur. Exceptis illis

illis casibus, in quibus absentes pro praesentibus iure habentur: qui quinque numeri solent. Primus, si quis pro negotiis ecclesiae suae expediendis absit. Secundus si quis non sua sponte, sed summi Pontificis imperio in Romana curia resideat. Tertius, si quis vacet studio Theologiae: non tamen is acquirat quotidianas distributiones, quae non solent dari nisi praesentibus. Quartus, si quis sit in seruitio episcopi. Quintus, si quis egrotet: ita quod morbus sit praecipua causa, cur non intersit diuinis officiis. Nam si quis Canonicus Abulens. pro rebus suis agendis petat Toletum, et ibi infirmetur, non reddetur ei quotidiane distributiones. Sed ad id quod agimus, quod postquam beneficiatus ingressus est chorum, non licet ei ante finem horae quae celebratur, inde egredi, nisi pro causa legitima et rationabili: idque de licentia praesidentis, vel episcopi, vel decani, siue alterius eius loco. Adhibenda tamen est cautio, ne talis egressus sit vel irrationabilis, vel frequens, vel ne egredientis absentia sit in causa, ut diuinum officium, aut intercidatur, aut notabili defectu diminuat. Denique sicut dictum est, Qui in persoluendo officio diuino defecerit, ad restituenda male accepta tenetur. Et si eius accrescendi alius, ipsi sibi capiunt: si autem non, ipse qui defecerit ab eis capiendis abstineat. Quod si amissa ei qui non residet donantur, donatis sibi legitime utetur: quia hoc non est ei prohibitum. Praedicta patent ex cap. unico, de cleric. non resident. libro. 6. vbi gloss. inquit, Quid si illi quorum lucro

accrescunt per alium amissa ei remittant illa, nunquid Canonicus erit absolutus ab eis restituendis? Respondet gloss. quod satis videtur quod sic: cum hic non sit additum, remissionem non prodesse. Quod glossae dictum sustineri posse videtur, quando remissio illa non fuerit in fraudem legis: puta si sibi mutuo beneficiati generaliter defectus sic remittant: quia cum ea omnia in communem aceruum refundantur, nullus propter talem absentiam ferre aliquid damni pateretur. Ex quo fit, ut absentes euadant impuniti, et ideo si absque rationabili causa huiusmodi emolumenta recipiunt, in quo casu restituere tenentur. Sed cui fiet restitutio? non utique ipsis colludentibus. Cui igitur? procul dubio fabricae si egeat, vel pauperibus si ipsa nihil indigeat: ut sentit Gabriel distinctionis quindecimae quarti libri Sententiarum quaestione octaua, articulo secundo. Et quis dubitat auctoritatem Concilii Basiliensis in his quae ab eo absque vlla contradictione, sed tot tantorumque Doctorum consensu decreta sunt, loge praestare cuiuslibet particularis Doctoris opinionem? Merito igitur Cosmas Guymmer in commentariis ad Pragmaticas sanctiones Francorum, a quibus decretum supra dicti Concilii receptum est, expedens verbum usurpat, quod in malum sonat, inquit: Nota quod hic reprobat opinio Ioan. Andr. in Clement. Ut hi qui in vers. certis horis de gta. et quali. qua sequebatur Flo. et approbat opinio Guil. et Gesse. ibidem dicentium, non valere statutum vel consuetudinem ecclesiae, quae est in vna hora, habeat

E ii distribu

distributiões pro omnibus horis. Hen. in cap. quia nonnulli. de cler. non resid. quia talia statuta & cōsuetudines grauant ecclesias, & tendunt ad diminutionem cultus diuini. Ad hoc. c. ex parte. de cōsti. c. 1. de consue. in cuius fauorem fuerunt introductę distributiones quotidianę, vt beneficiati facilius conuenirent ad diuina. ar. Cle. si Dñm. in sin. dereli. & vene. sanc. & ex ambitione procedunt. Ad hoc. ff. de decre. ab or. fa. l. ambitiosa. de consti. c. cum oēs. Et quia denarius diurnus non debetur nisi integrę tota die operanti. d. c. quia nonnulli. de magis. super specula. & quia darent materiam vagandi aliis horis, sic peccādi. ad hoc. c. ex parte. de cōsue. no. Guil. & Ges. in Cle. 1. de celebra. Miss. vbi etiam dicunt, q̄ si in eadē ciuitate sunt tres ecclie collegiatę, in quarū vna sic ordinauerūt Canonici, q̄ qui erit in matutinis lucrabitur oēs distributiones deputatas aliis horis ac si in eis singulis interesset. In alia, qui i vesp̄is, idē. Et in reliqua, qui in Missa, idē. Et sic qui esset canonicus earū omniū lucrari posset oēs distributiões eorū, & omniū horarū vna die. quod huiusmodi statutum non valet, per ea que dicta sunt: & hic patet. Hen. in. c. de multa. de praben. Alber. in tract. ho. q. 24.

Vtrum Missa pro duobus celebrata tantum valeat vtrius eorum, quantum si pro eorum alterutro seorsim celebraretur.

Articulus Primus.

HÆC profectō questio quantum est ardua & implexa, tantum est explicatu necessaria, & scitu digna.

De qua cum sint varię authorū sententię, eam præcipuē nunc Deo duce sequar, quę mihi cōmodior ac tutior visa fuerit. Pro cuius dilucidatiōe primum notare cōuenit, Missā trifariā expendi posse: videlicet quatenus est sacramentum, & sacrificiū, & precatio. Secūdo considerandū est, Missę fructū aestimari ex re ipsa, & vt scholastici loquuntur ex ope operato: vel ex operātis effectu, qui est vel ecclia, vel eius minister, vel fidelis quispiā, qui Missam faciendā procurat. Supponatur & tertio, eiusmodi fructū esse multiplicē, delectationē videlicet spūalem, meritū amplioris tū gratię tū glorię, petitorū impetrationē, & debitorū satisfactiōē. Cōstare quarto oportet eundē Missę fructū multifariā accōmodari posse, generaliter, & specialiter, & specialissimē: & vtiq; ad sacerdotē sacrū facientē fructus ille specialissimē pertinet. Generaliter autē attribuitur toti ecclesie, id est, vniuersis atq; singulis corporis Christi membris: specialiter demū cōuenit ille alicui psonę per quandā specialem applicatiōē, profectā ex particulari intentione atq; deuotione, tum fidelis Missā pro se celebrandā procurātis, tum sacerdotis eam pro illo offerētis. Secūdu quam quidē deuotionē & charitatis feruorem, tam Missam procurans, q̄ celebrās, eius fructus sunt participantē: vt docet. S. Thom. 3. Summę libro. q. 79. art. 5.

Posse

Articulus Secundus.

ROSSE autem sacerdotē celebrantem applicare aliquo modo alicui certę psonę virtutem sacrificii, probat

Augusti.

Scotus duplici authoritate. Augusti. Altera in Enchiridio. Non est, att, negandū defunctorū animas releuari, cum pro illis sacrificiū mediatoris offertur. Ex quo cōstat, tum q̄ celebrans pot de fundis accōmodare hoc sacrificiū, tum q̄ ipsi defuncti ipso oblato a pœnis releuantur. Altera, q̄ habetur in sermone de cathedra. S. Petri: Ostendā, inquit, qua ratione animas defunctorū iuuare possunt sacerdotes. Adhibeant pro eis sanctorū preces, & sacerdotali eos psequatione Dño cōmendēt. Iuuantur ergo animę defunctorū, hoc ipso q̄ sacerdos eis sacrificiū virtutē applicat. Estq; id congruentissimū. Nam si in magna domo nō decet patrēfamilias per se exequi cuncta, quę domesticis sunt distribuenda secūdu eorum tum exigentiā, tum indigentiam: sed ea per ministros ei muneri obeundo pfectos peraget: multo magis in ecclesia dei, q̄ est domus eius, oportet eundē ordinē seruari: & per sacerdotes qui sunt ministri Christi in celebrando eucharistię sacrificio virtutē eius illius familiaribus vel dispēsatoriē, vel dispositiuē accōmodari. Pertinet itaq; ad maiestātē Christi, vt quędā adiunctis sibi ministris pficiat. Attinet & ad magnificā ministrorū dignitatē, vt in rebus totius nature vim superātibus, ipsius dei cooperatores fiant. Nihil em̄ homini diuinus cōtingere pot, q̄ diuinitatis fieri suo pte modo particeps: nec excellentius,

quā Dei fieri cooperatore: & idcirco quāq; non sit cuiuslibet instrumenti applicare hinc vel illi principalis agētis intentū opus: in instrumenti animati qualis est sacerdos, excellentē in ecclesia dignitatis gradū habens, interest non solum sacrificiū offerre Deo, sed etiā eius accōmodare efficaciam. Siquidē est dispensator mysteriorū Dei. Ex quo fit, vt quauis sacerdos gradū illum gratię personalis, quē ipse sibi acquirit ex eucharistię consecratione, eiusq; deuota sumptione in aliū trāsferre nequeat: potest tamen alios fructus sacrificii, vt minister ecclesie & dispēsator mysteriorū Dei, aliis accōmodare: tum dispensatorē vt tribuatur dignis, tū dispositiuē apud Deū interpellādo, vt illius gratię p̄uēti disponantur indigni, qui dignificati eorundē fructuū participes fiant. Sed de applicatione huius valoris Missę specialissimī, imō & generalis, postea exactius dicetur. De speciali autē difficultas est nūc explicāda. Diceret fortē aliq; sacerdotē habere quidē facultatē applicādi Missę fructū, sed non esse ratā eius applicatiōē, nisi certę volūtatis diuinę limitationi, quę est numerum spiritualiū autor, ad amissim cōsentiat. Sed non est ita. Nam cū Deus id sacerdotibus reuelare nō soleat, nunquā sacerdos certus esset, applicatiōē, quā facit, efficacē esse. Dicendū igitur est, sacerdotē nō solum habere facultatē applicādi sacrificiū, sed habere eā quodamō illimitatā, vt pro volūtate sua applicetur illud oibus ac singulis, sicut fuerit applicabile. quidē qd̄ nō solum Missę celebrator, sed etiā procurator pot p

E iii suam

suam deuotionem specialiter applicare sacrificium à se procuratū, viuis, vel defunctis quibus voluerit. Sicut et orationes, et ieiunia, et elemosynas, quas pro eis fecerit. Sunt autē quaedā applicatiōes iam factę, quas violare nō licet. Curati enim recipiētes decimas obligati sunt suis parochis, vt p̄ eis sacra specialiter faciāt. Obligati sunt et Canonici in ecclesiis suis, et oēs sacerdotes, qui in ecclesiis collegialibus resident, vel in aliis collegiis degunt, tenentur pro collegiis, et collegiorū institutoribus Missas celebrare. Hac eadē ratione religiosi obnoxii sunt ad orandū et sacrificandum pro iis qui monasteria instituerūt, eorūq; habitatoribus necessaria victui et vestitui reliquerunt. Quin et religiosi, qui ex medicimonio viuunt, pro benefactoribus eis elemosynas porrigentibus sacrificia et orationes Deo offerre, tum diuino, tum naturali iure, imo et legitimo pacto, atq; rationabili, vel expresso, vel tacito, idē prestare tenentur. In quo sacerdotes, qui nulli ecclesie, aut capelle sunt astricti, liberiorē habent facultatē applicandi Missam, cui voluerint: nisi diario, vel menstruo, vel annuo stipendio constringantur ad diuinum officium in aliquo loco et tēpore pro aliquo celebrandū. Quod sincere et integre psoluere debet, iuxta rationabile ac legitimā vtriusq; tam procuratis, q̄ celebratis Missam, intentionē, vt fiat velut mutua vtrinq; cōpensatio: et aliorū copia aliorum inopiā suppleat, dum seminantibus corporalia, spiritalia accomodantur. Sicut Apostolus in capite nono prioris ad Corinth. epistola lucu-

lente docet. Quid si sacerdos ab uno accepit stipendū, et alteri sacrificiū applicet: vtri eorū valebit? Responso sanior videtur: Quod si talis sacerdos sit ecclesie rector, qui pro populo sacrificare tenetur, nequit de iure alteri, q̄ populo applicare: et si alteri applicauerit, nihil ei p̄derit, sed populo, cui est publice astrictus. Quia sicut valore Missę generalē non pōt alteri accomodare, q̄ toti ecclesie vt ei valeat: ita nec valorē effectuale q̄ publica obligatiōe populo debetur. Quod si fuerit sacerdos obligatus obligatione particulari alicui certę p̄sonę de sacrificiō pro ea, et alteri spectale sacrificiū applicauerit: huic et non illi proderit. Quia neutri eorū nisi ex applicatione actuali valere pōt. Sed applicat in casu posteriori, et non priori: ergo posteriori p̄dest. Siquidē sacerdos est dñs sacrificii, quantū ad eius executionē, et accomodatōnē: nisi forte dicatur, summū sacerdotū principē Christū Iesum corrigere perfidi sacerdotis malitiā, et ei cui legitime debebatur sacrificii fructum reddere. Vt cūq; sit, perfidē agit talis sacerdos. Ac perinde alteri eorum damnum illatum repetito sacrificio restituere tenetur.

Articulus Tertius.

Delectatio spiritualis proueniens ex eo quod Missa celebratur, et offertur Deo in odorem suauitatis, communis est cunctis in charitate Dei manentibus. Quoniam si charitas non querit que sua sunt, sed que Iesu Christi, omnia

omnia facit in Christo communia. In Christo inquam. Quia omnes Christum diligentes delectantur quacūq; actione, atq; sancto opere, que in Christi gloriā fiunt, à quocūq; fiant. Amicus enim vt vult amico bona, ita eo quod ei ad sunt, oblectatur. Quod si quodlibet opus honorificū Christo placet, est et delectabile diligentibus ipsum: omnibus eis placet, et est delectabilis missę celebratio: siquidem eadem est summū et honorificentissimum sacrificium Christo adhibendum. Cui nullum maius sacrum fieri potest, eo quod in se Deum hominem cōtinet. Deducitur autem hinc pulchrum corollarium. Quod? Hoc vtiq;: Quod quātum ad hūc spiritualis delectationis fructum plus confert Missę celebratio meliori pro quo peculiariter non exercetur, quā minus bono, pro quo specialiter offertur. Quoniam hoc modo tantū cuiuslibet valet Missa, quanta est eius charitas: ac perinde habenti plus charitatis magis valet, eoq; amplius delectatur, et spiritualiter nutritur. Et secundum hoc vera videtur opinio Præpositiui, quod habens ampliorem charitatem amplius de quolibet bono in Deum relato delectatur: et plus ei placet, et prodest. Et est aptissima similitudo, qua vtitur ad id ostendendum. Quę talis est: Sicut si candela accendenda pro aliquo diuite illuminando, lucendo non minus prodest aliis presentibus cum eo manentibus, quā ipsi diuiti: imo et amplius si ceteri oculos habeant perspicaciores: ita et bonum opus cum sit luminoso quoddam spirituale, non modo affulget ei pro quo fit, sed etiam aliis spiritu prę-

sentibus, et charitate cōtinentis: tanto que magis prodest cuiuslibet, etiam si pro eo specialiter non offeratur, quanto est per lumē vel fidē, vel glorię perfectionē et per charitatem efficacior, atq; capacior ad percipiendum gaudium de cōsumptione corporis Christi. Ex quo et illud sequitur, quod est, vt ait sanctus Doctor quęstione tertia ad quatuoragesimam quintam distinctionem libri quarti Sententiarum: Beatus superior plus gaudet de inferioris bono, quā inferior ipse de eodem suo ipsius bono. Adscribam verba eius: quāuis, inquit, in regno cœlorum minor gaudet non solum de bono suo, sed etiam de bono superioris: non tamen tantum gaudet de eo quātum superior: quia ratio gaudii in omnibus erit Deus: et ideo quanto altius plus gaudet de Deo, tanto plus gaudebit de quocūq; alio. Vnde superior plus gaudebit de bono inferioris, quā ipse inferior. Esto quod inferior intensius minori suo bono delectabitur, quā matori superioris bono: non modo quia natura sibi proximior est, sed etiā quia charitas sicut prius, ita et vehementius inclinatur habentem se ad se in deo et propter deum diligendum, quā quemuis alium præter Deum: licet latius oblectetur de ampliori alterius gloria, quā sua: sicut est illa maius charitatis obiectum: sicut docet sanctus Thomas in tredecimo vicesimę quartę quęstionis ad secundam secundę partem articulo. Ex quo et illud probabile videtur, quod secundum amorem concupiscentię charitate tamen formatum, est Missa illa delectabilior ei pro quo specialiter celebratur,

E iiii bratur,

bratur, quam aliis, licet charitate perfectioribus. Quia cum valor illius secundum talem applicationem sit solum illius, cui ex deuotione et intentione est ipse, quam celebrantis et specialiter et commodatur, intensius de eadem gaudebit quam alter ad quem fructus ille multiplex de eiusmodi eucharistia prouenit, neque totus neque equaliter pertinet. Sic quidem unicuique plus est amabile proprium bonum, quam alienum. His assentitur Petrus Paludanus quaestione secunda ad distinctionem quadragessimam quintam quarti libri Sententiarum. Denique huiusmodi interior delectatio, quae ex sanctis operibus pijs animis accedit, alter de alijs percipitur. Nam de beatis iam spiritibus siue humanis, siue angelicis eo sentitur quod iam summo bono, ultimoque expetendorum sine facie ad faciem fruuntur. De iis autem quorum peccata in Purgatorio loco diluuntur, quod eorum cruciatus minuuntur, tandemque omnino tolluntur, ut purgati ad coelum euolent. De viatoribus demum, quia bonorum multiplicatione vel nouiter infusa, vel addita singulis ecclesiae membris gratia totius corporis mystici perfectio augetur: et ipse Christus in quantum hominibus suorum profectibus hilarescit. Cum etiam denique credentium bona opera alijs inuicem profunt per mutuam charitatem, quae est vinculum perfectionis.

Articulus Quartus.

Eucharistia cum secundum rationem qua est sacramentum sicut alia sacramenta soli su-

menti proficit, dupliciter et directe videlicet et comitanter confert. Directe quidem eucharistia cuiuslibet se dignè sumenti ad nutrimentum spirituale semper valet. Quodlibet enim sacramentum bene susceptum, accipienti ipsum directe valet ad id ad quod est principaliter institutum. Eucharistiae autem sacramentum est principaliter institutum ad nutritionem spiritualem, quae per unionem ad Christum, eiusque membra perficitur. Caro mea, inquit, verè est cibus: et sanguis meus verè est potus. Et iterum: Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo. Et iterum: Qui manducat me, et ipse viuet propter me. Porro Eucharistia quatenus est sacramentum comitanter confert dignè sumenti se ad remissionem nonnquam mortiferæ, semper autem venialis, atque cuiuslibet poenae pro peccato debite. Quod autem Eucharistia nonnquam à peccato lethifero liberet, ex eo primum patet, quod tam voto, quam actu percepta est sumenti ablutio scelerum: secundum illud Prophetæ non vanè Deum orantis: Ab occultis meis munda me Domine. Si quis enim nullam criminis conscientiam habens, nullumque peccandi lethaler affectum in corde retinens, cumque peccata sua confitenda vel contentenda perscrutaretur, aliquod latens inculpate non inuenit: vel de illo aut non singulariter dolens, vel non perfecte dolens, deuotè ac reuerenter ad eucharistiã accedat: piè creditur quod charitatis gratiam acquirat, quae contritionem perficiat, et peccatorum remissionem conferat. Peccatum item veniale tollit. Si quidem

quidem est illa spirituale nutrimentum ad instaurandum id, quod vel deuotionis tempore, vel leui culpa deperditum est: Ambrosio dicente. Ambrosio in libro de Sacramento, Iste panis sumitur in remediũ quotidianæ infirmitatis. i. culpæ venialis et teporis spūs eam comitantis. Præterea hoc sacramentum habet, sicut et cætera, salutare quosdam et gratuitos effectus ex diuina institutione ad efficaciter per ipsum operandum, deo se determinante quoties ritè celebratur, et non indignitate contraria, quauis negatiua percipitur. Esto quod sacerdos ipse antea in gratia non erat, imò posito quod est impossibile, recepto tamen quod nullus mortalium esset in gratia, posset hoc sacramentum in celebrante ipsum non indignè contrariè ad quosdam spirituales effectus concurrere. Sicut Baptismus in casu prædicto ritè celebratus ab infante tollit peccatum originale, et per ipsum gratia infunditur: et in adulto, in quo non inuenit obicem contrariæ voluntatis suam habet effectum: videlicet ut emundatum ab omni peccato tam originali, quam actuali infusa Dei gratia sanctificet. Siquidem ad baptismi substantiam nec gratia, nec fides requiritur in baptizante: sed sufficit, quod utatur debita materia atque forma, intendens facere quod Christus fieri instituit. Mirabilia sunt hæc, sed et verissima, et totis votis amplectenda: quia mirifica sunt sacramenta quæ in vi sanguinis Christi Dei et Hominis mirificentissimi operantur. Denique Eucharistiæ sacramento siue ritè celebrato, siue ritè suscepto, semper aliquid poenae debite remittitur.

Per ipsum enim fit unio sumentis ad Christum, eiusque membra per charitatem, quæ est res, atque spiritualis eius effectus: non modò quoniam charitas eidem comunitato vel infunditur, vel augetur: sed etiam quando deuotionis feruore dilectio ipsa actu exercetur. Per feruorem autem charitatis non solum culpa, sed etiam poena remittitur, multò magis quam actu eidem charitati contrario, poenæ reatus contrahatur. Potentius enim est bonum, quam malum. Ex quo et illud clarescit, quod quanto charitatis feruor est maior, tanto peccati displicentia vel formalis, vel virtualis est maior: ac perinde illius remissio est maior: dicente de Magdalena Dño Simoni: Amen dico tibi remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. Patet itaque quod ex deuota eucharistiæ sumptione, quatenus sacramentum est, non solum nutritur et augetur gratia, qui est precipuus eius effectus: sed etiam interdum mortalis culpa, et semper aliqua venialis si adsit deletur, et concomitanter aliquanta poena remittitur.

Articulus quintus.

Am verò ponam aliam propositionem de Eucharistia quatenus est sacrificium. Eucharistia quatenus sacrificium, certum quendam et finitum fructum ex ipso, id est ex opere operato affert ei à quo, vel pro quo celebratur, præter eum quem præstat utriusque eorum secundum suam ipsorum deuotionem. Pro hac conclusione firmanda sunt aliqua prænotanda. Quorum

rum primum sit: Si missa præcisè consideretur, prout est sacrificium, & oblatio quedam, potest eius valor dupliciter estimari. Vno modo absolutè secundū se quatenus est oblatio Christi Iesu: & victima quę offertur est Deus & homo: & si quantitas huius sacrificii est infinita valore, sicut res in eo contenta est infinita perfectione: ac perinde hoc sacrificium simpliciter in se æstimatum est infinitè Deo gratum acceptumq; in finitè plicatiuum & satisfactorium, atq; meritorium, Est igitur huius sacrificii effectus quodammodo infinitus, sicut & Passio ipsius Christi in cruce morientis. Est enim hoc sacrificium ratione contenti in eo gratius & acceptius Deo quā sit ei ex osum omne pctm: & excellentius, atq; perfectius, quā omnis gratia gloriaq; sanctorū siue hoim siue angelorū. Non tñ cū offertur in altari à sacerdote, nepe ab homine puro, efficit tantum, quantū effecit, quando fuit in cruce oblatum à Christo, id est Deo Homine. Nam illic huius hostiæ oblatio fuit illimitati valoris ex personę diuinę maiestate. Hic verò finiti ex offerentis, vel procurantis finiti dignitate. Idcirco secundo modo potest taxari eiusdem sacrificii valor ex parte celebrantis ipsum atq; offerentis, quatenus ab eo sanctè exercetur, & piè procuratur, & religiosè alicui applicatur. Et hinc habet quoq; acceptionem quandam apud Deum, iuxta illud Geneseos, *Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Prius enim ad personam, quā ad sacrificia respexit. Quia ex offerentis pietate sacrificiū acceptatur. Hinc*

etiam illa paupercula vidua, quę duo tantum æra siue minuta misit in gazophylacium, plus omnibus misisse à Domino prædicatur: & merito. Quomiam magno Gregorio teste, nõ tam p̄s̄at Deus quantum ab homine offeratur, quā ex quo animo, & quali deuotione offeratur. Hinc passio Christi acceptissima fuit Patri, ac infinitè grata: quia promptissima voluntate, atq; summa deuotione fuit illi oblata. Quam quidem hostiā si solus Iudæus crucifixor obtulisset, minime Deo placuisset, sed maxime displicuit. Nam re vera, sicut quidam cecinit:

Actio displicuit, passio grata fuit.
Ex quo & illud liquet, Eucharistiam non omnino plenè respectu rei contentæ Deo acceptam esse vt nouum fructū præbeat: sed oportere de nouo celebrari peculiariq; actione offerri. Siquidē hoc tale tantumq; bonum in hoc sacrificio contentum, æquale sibi est quando reseruetur in pyxide, & fidelium vsui custoditur: & quando denuò in altari consecratur: & tamen non æqualiter ecclesię cõfert, cū seruetur, & cū celebratur. Nam si tantundem hic & illic valeret, non opus esset singulis diebus iterum, iterūq; celebrari, confici, & offerri. Hæc ita se habere author est diuus Thomas. Cuius verba placet adscribere ex articulo quinto quæstionis septuagesimæ nonæ ad tertiam partem. Dicit enim: *Eucharistia in quantum sacrificium habet vim satisfactoriam, & quantum ad quantitatem oblatis, & quantum ad donationem hominis offerentis: sed in satisfactione magis attenditur affectus offerentis, quā*

quā quantitas oblatis. Et è vestigio infert: Quauis ergo oblatio hæc ex sua quantitate ex parte rei contentæ sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœna: tamen sit satisfactoria illis, pro quibus offertur, vel etiam offerentibus secundū quantitatem suæ ipsorum deuotionis. Et eadem quæstione Articulo septimo ad secundum, idem autor inquit: Sicut passio Christi prodest quidem omnibus quantum ad sufficientiam, & ad remissionem culpæ, & ad adeptionem gratiæ & glorię: sed effectum nõ habet nisi in illis qui passioni eius cõiunguntur per fidem & charitatem: ita & hoc sacrificium, quod est memoriale passionis Domini, non habet effectum, nisi in illis qui coniunguntur huic sacramento per fidem & charitatem. Vnde & Augustinus dicit ad Renatū: *Quis offerat corpus Christi nisi pro his, qui sunt membra Christi? Vnde in Canone Missæ non oratur pro his, qui sunt extra ecclesiam. Illis autem prodest plus, vel minus secundū modum deuotionis eorum. Vult dicere sanctus Thomas, quod sicut infinitus effectus Christi crucifixi est secundū sufficientiam, & ad omnes homines & ad vniuersos glorię & gratiæ gradus extenditur, & non secundū efficientiam: quia non omnes vocati ad eum veniunt: neq; omnes venientes eodē deuotionis gradu accedunt. Concurrit enim secundū naturam causę vniuersalis indeterminate, & secundum se non determinatæ ad huc vel illum, siue hominē, vel gradum: ita & hoc sacrificium ex sua ipsius ratione est infinite sufficientiæ, & indeterminate efficacitæ. Et si*

cut efficacitæ passionis Christi determinatur ad hunc vel illum per aliud atq; aliud sacm: ita efficacitæ huius sacrificii dirigitur ad hunc vel illum siue fidelem, siue gratiæ gradum per hanc vel illam deuotionem. Ex his manifestè patet, quod neq; ex parte ipsius sacrificii id est ex opere operato, neq; deuotione operantis vlli hominum applicatur tota eius virtus, quæ est infinita. Alioquin vna sola Missa aliquis eriperetur, à tota Purgatorii pœna: nec vn̄ potius aut citi⁹ quā ali⁹ inde liberaretur: imò & toti mūdo vnica Missa sufficeret, & frustra adhiberentur aliæ pœnitentiæ satisfactoriæ. Caietanus autem tenet, quod sacrificiū Missæ non solum non habet effectum in aliquo singulari infinito, sed neq; finitum ex opere operato. Quia cū sit infinite virtutis, non habet ex se vnde definiatur ad finitum effectum, ac perinde non esset assignabilis ratio, quare tãtam & non maiorem satisfactionem præstaret. Sed hic nodus facile dissoluitur, assignando pro causa diuinam voluntatem, quæ potuit, & voluit definire huic sacrificio propter eius excellentiam certum satisfactionis gradū, seclusa deuotionis ratione. Sicut fecit in sacramento baptismatis: quod ex opere operato habet certos & finitos effectus, quos efficit in re generatis infantibus absq; vlla eorum deuotione. Vt quemadmodum Eucharistia put est sacm certā gratiā ex opere operato indigne suscipiente efficit: ita & secundū qđ est sacrificium finitum quādam satisfactionē quantā Deus voluit & nouit operatur. Et quis olim in publica quadam disputatione Caietani sententiam

Sententiam

sententiã tanquam probabilem tenuerimus: hæc tamen nobis videtur probabilior, quam cæteri omnes autores comprobant. Et profecto huius sententiæ videtur esse sanctus Thomas super distinctione quadragesima quinta quarti libri Sententiarum, quæstione secunda, articulo primo quæsito tertio. Vbi proposita quæstione, Vtrũ suffragia facta per malos mortuis profint, respondet: Quod in suffragiis que sunt per malos duo possunt considerari. Primũ. Ipsum opus operatum: sicut sacrificiũ altaris. Et quia nostra sacramenta ex seipsis efficaciam habent absq; opere operantis, quam equaliter explent per quoscunq; fiant, quantum ad hoc suffragia facta per malos defunctis profunt. Animaduertendum autem, quod sanctus Thomas arguit hic ab efficacia sacramenti ex opere operato, tanquam à notiori ad similem sacrificii efficaciam tanquam minus notã. Alioquin nihil probaret. Quia sacramentum non habet efficaciam ex opere operato nisi in eo, qui illud precipit: sacrificium autem defuncti non recipiunt in se. Sed fructus eius ex opere operato ad eos peruenit ex Christi institutione, volentis quod hoc maximũ & summum sacrificium semper habeat aliquem effectum, etsi omnes offerentes sint peccatores. Præterea in eadem quæstione articulo quarto, ponit differentiã inter sacrificium Missæ & alia suffragia. Quod alia solum ex opere operantis defunctis profunt: hoc autem etiã ex opere operato. Quid? quod idem sanctus Thomas in articulo quinto ex tertia parte superius allegato, non tam ab

solutè quàm comparatiuè loquitur, dicens: In quantum verò Eucharistia est sacrificiũ, habet vim satisfactiuam: sed in satisfactione magis attenditur affectus offerentis, quàm quantitas oblationis. Et in responsione eiusdem articuli ad secundum, dicit: Quod alia sacrificia & oblationes non operantur remissionẽ totius pœnæ, neq; quantum ad quantitatem oblati, sicut hoc sacrificiũ: neq; quantum ad deuotionem hominis: ex qua contingit, quod etiam hic non tollitur tota pœna. Quare probabilius est hoc sacrificium quoties celebratur habere ex seipso certum quendam & finitum effectũ ex clemẽtia diuina præscriptum, præter eum fructum, quem præstat iuxta deuotionem procurantium, aut ipsum celebratium. Esto quod sanctus Thomas videatur quorundam verborum specie fructũ illum determinatum deuotioni tantum celebrantis, vel procurantis, & aliorum deuotioni attribuere, & non ipsi per se sacrificio. Fuit enim propensior in commendando fructum, qui prouenit ex opere operantis, quàm ex opere operato: tũ quia nulli conuenit fructus ille ex opere operato, qui non habuerit deuotionem erga hoc sacrificium: tum quia fructus ex deuotione proueniens crescit vel decrescit secundum deuotionis proportionem. Quin & putarim equidem, quod sicut adultus ad baptismum accedens tanto maiorem gratiam ex vi sacramenti acquirit, quanto maiori cum deuotione illud suscipit: ita in eo cui Eucharistiæ sacrificium accommodatur, tanto maiorem præbet effectum, quanto maiorem erga ipsum deuotionem habet: vel habuit.

habuit. Distributor enim eiusmodi fructus est Christus, impartiens id quod est commune unicuique secundum suam dignitatem: id est bene affectam voluntatem, & idoneam capacitatem.

Articulus sextus.

Notiescunque celebratur Missa, gñali quadã applicatione offertur p cunctis fidelibus, tam viuis quàm defunctis purgandis, illuminandis, ac perficiendis. Id quod ex Missæ Canone constat. Sicut enim Christus generaliter passus est pro omnibus, sic & sacrificium hoc passionis eius memoratiuum pro omnibus fidelibus viuis ac defunctis generaliter offertur. Et profecto hæc generalis oblatio cuiuslibet sacrificii quantuncunq; specialiter offertur, non solum fit à sacerdote Missam celebrante, sed etiam à toto mystico Christi corpore, & à quolibet eius membro vbicunq; sit. Omnis enim fidelis in communi, actu vel habitu consentit, & expetit, & exigit, à ministris ecclesiæ sacrificium passionis Christi memoratiuum in salutem omnium credentium quotidie repeti, in peccatorum remissionem, & gratiarum augmenta. Hinc & Ecclesia Christi sponsa, & salutis credentium diligentissima procuratrix, potestate à Christo accepta, quodlibet Missæ sacrificium quantũuis alicui singulari personæ à sacerdote applicetur, illud vniuersis fidelibus accommodat, & eis pro-

desse vult. Sic enim fit, vt omnibus spiritualis fructus capacibus profic, vt quilibet eorum dicere possit, Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Prodest igitur fructus hic Missæ satisfactorius cunctis fidelibus habentibus charitatem. Est enim charitas vinculum perfectionis, omnia Christi & ecclesiæ bona suis membris communia reddens. Ex quo liquet, iniuste excommunicatos eiusdem generalis fructus esse participes. Licet enim ecclesia prohibeat publicè excommunicatis sacrificium publicum celebrari, & pro eis preces nominatim fieri: non tamen intendit iniuste excommunicatos Missarum beneficio priuari: neque vetat priuatas pro eis preces fieri. Si enim id prætenderet, perperam erraret, & error posterior peior priore: vt pote alter ex ignorantia, alter ex malitia subortus. Quid si illud intenderet sacerdos? Profecto ipse iniuste excommunicatus minimè destitueretur illo fructu generali. Quoniam sicut iusta excommunicatio non tollit charitatem, sed eam per mortiferum peccatum pertinaci animo retentum sublatam esse requirit: ita si sit iniusta, neque charitatem tollit, neque sanctorum communionem, neque generalem fructum ex communi sacrificio prouenientem. Si quidem ecclesia eum, qui per errorem est excommunicatus, haud merito, sed numero duntaxat à fidelium societate excludit, vt diuus Augustinus testatur. Quod autem non solum dixi sed etiam vniuersaliter dixi iniustam excommunicatio-

F nem non

nem non priuare excommunicatum generalibus sanctæ ecclesiæ suffragiis: vsus fuit communi loquendi modo, quo Doctores hac de re differetes vulgò vtuntur. Etenim siue excommunicatio sit iniusta ex præmissis iuris ordine: siue sit iniusta ex causa, quia nulla prætenditur in sententia: vel si prætenditur, non tamen vera: vel si vera, non tamen sufficiens, & rationalis: si non contineat in se errorem manifestè intolerabilem: teneat tamen & liget excommunicatum in foro exteriori secundum ecclesiam militantem: quanuis priuet illum suffragiis ecclesiæ particularibus faciendis, alioqui publicè siue communiter, & simul pro eo in ecclesia: non tamen generalibus eum priuat. Si verò talis excommunicatio innitatur causæ verè sufficenti ac rationabili, feraturq; seruato iuris ordine, ex prauo tamen iudicis affectu pronuntietur: iniusta quidem est ex parte pronuntiantis eam: quia iniuste ille quod iustum est exequitur: nihilo minus excommunicatū priuat, tam generalibus quàm particularibus ecclesiæ suffragiis. Quia ecclesia non intèdit impartiri sua bonia iis qui ab ea sunt omninò separati, inq; sua pertinacia perseuerant. Si tamen ille pertinax prius quàm excommunicetur, aut postquam excommunicatus est antequàm absoluator, interiori poenitentia ita resipiscat vt à pertinacia cesset, & charitatem recuperet: licet particularibus suffragiis minimè potiatur, generalibus tamen non priuatur. quæ cuiuslibet habenti spiritum Christi distribuuntur, propter communem charitatem, quæ est vinculum perfectionis: vt

docet Petrus Paludanus questione prima, ad distinctionem decimam octauam libri quarti Sententiarum.

Quòd si quæras vtrum hic generalis fructus æqualiter distribuatur vniuersis fidelibus, tam viuus quam mortuis? Respondetur, quòd singulis vtrorumque impertitur secundum quandam deuotionum proportionem. Secundum enim mensuram deuotionis cuiusque, ei valor ille communicatur. Itaque quòd plus valet ei, qui deuotior assistit Missæ, iuxta illud Canonis ipsius Missæ: Quorum est tibi cognita, & nota deuotio: nam quia sacerdos distinctè nescit deuotionis singulorum gradus, non valet certa mensura eis illius generalis fructus suam cuique portionem applicare: ipsi soli Deo, qui merita, gradusque singulorum distinctissime nouit eisdem applicandum, distribuendumque committit. Existenti- bus igitur in Purgatorio applicatur à Deo ipso hic generalis fructus secundum mensuram deuotionis, quam dum hanc vitam agerent, erga ecclesiæ suffragia habuerunt: non autem secundum illam, quam tunc habent. Quia in illo Purgatorio loco non est facultas promerendi, vel commerendi, sed recipiendi vel cruciatus, vel eorum sublationem pro meritis, quæ hanc vitam degentes habuerunt. Propterea huius generalis valoris plus impartitur sacerdoti, qui sacrum Deo piè facit, quàm ei, qui procurat illud fieri: & huic, quàm eis qui nominantur: & eis qui nominantur in sacra, vt fiebat tempore Augustini, quàm iis, qui nō nominantur:

& presentibus, quàm absentibus: quia vt plurimū priores posterioribus plus actualis deuotionis circa Eucharistiam habere existimantur. Sed nanquid sacerdos poterit applicare pro sua voluntate ampliorem huius generalis fructus portionem alicui fidei quàm alteri? Nō id iure facere potest. Quia ipse offert secundum hanc considerationem sacrificium, vt minister ecclesiæ. Cuius nomine fit huiusmodi applicatio generalis, & non alicuius particularis nomine. Quid si id faceret? Certè nihil prodesset ei, cui sic particulariter applicaret: quia peccaret contra rationem iustitiæ distributiue, quæ præscribit benemeritis pro eorum dignitate esse præmia retribuenda. Bonum igitur est cum in aliis, tum in hac maxime generali applicatione sacerdotem mente ad Deum ascendere, & ad eum remittere hanc communem fructus sacrificii comoditatem, vt ipse cuiusque fidelium, quam dignatus fuerit, portionem tribuat.

Articulus septimus.

EST & applicatio quædam fructus Missæ specialissima quæ propria ratione sacerdoti celebranti conuenit. Sicut enim solus ipse celebrat Missam, quantumuis multi vel illam celebrari procurent, vel ei cum celebratur deuotè adsint, sic vt ei specialissimus fructus respondeat, necessarium est. Est enim peculiare eius meritum separatum ab eis, qui nō celebrant, cui præmium congruens respondet. & delectatio peculiaris ex ipso celebran-

di actu augetur, & in eo gratia crescit, tum ipsius sacramenti confectione, tum ex ipsius deuota sumptione. Est & ei in primis eiusdem sacrificii oblatio pro debitis poenis satisfactoria, & oratio petendorum impetratoria. Si tamen sit in gratia ipse sacerdos. Etenim vt ait Scotus, habet idem bonum animi motū, & elicit opus bonum. Siquidè tam oblatio illius, quàm oratio procedit à virtute patriæ, formata per charitatem. Voluntatis enim charitate perfecta elicit dilectionem Dei super omnia, & sui ipsius, & proximi tanquàm sui ipsius, per quam dilectionem imperat sibi elicere actum deuotionis, & oblationis, & orationis interioris, à quibus imperatur & exercetur exterior sacrificii oblatio, & et coniuncta precatio. Deniq; ille motus animi, qui est bona intentio, & illud opus elicitum secundum illam bonam intentionem, non sunt ita meritoria alteri pro quo quis sacrificiū offert aut orat, sicut ipsi sacrificanti aut oranti. Nam charitas magis inclinat voluntatem ad eliciendum actum meritorium apud Deum respectu eius in quo est, quàm respectu alterius. & quia secundum charitatis ordinem quisque habens charitatem magis tenetur velle sibi bonum meritorium, quàm alteri. Sicut enim affectio naturalis quemlibet inclinat ad amandum se potius quàm alterum: ita & spiritalis affectio inclinat habentem ipsam ad diligendū se potius quàm proximum: iuxta illud, Ordinauit in me charitatem. Charitas autem naturalem, id est rationabilem dilectionem non tollit, sed eam perficit.

F ii Gratia

Gratia enim natura non tollit sed consummat. Secundū ergo perfectam charitatem quisq; debet velle actum suum bonum prius, & magis esse sibi meritum, impetratorium, ac satisfactorium, quam alteri. Et forte hunc ordinem inuertentes peccant: sicut multi, qui ex ignorantia peccare videntur, cum bene affecti in aliquem ei dicunt, Quod tale opus meum in charitate factum, quantum mihi soli valitum erat, tantum tibi soli valeat. Nihilominus videtur sicut ipse Scotus & alii fatentur, quod si quis iustus non indiget satisfactione quapiam pro suis peccatis omnino quo ad culpam & poenam sibi remissis, potest alteri opus suum quatenus est satisfactorium specialissime applicare: ita ut si ipse parua leuiq; indigeat satisfactione, & alter magna atque graui, suam alteri accommodare valeat. Siquidem charitatis est flere cum flentibus. Denique in merito gratiæ & gloriæ forsitan nemini licet detrimentum pati, ut alius gloria, vel gratia crescat. Nam quod Dominus charitatis magnitudinem laudans dixit: Maiorem charitatem nemo habet quam ut animā suam ponat pro amicis suis, ad iacturam tum corporaliū bonorum, tum vitæ temporalis referendum est. Quæ omnia cum pietas suadet & ratio exigit, pro spirituali proximi bono & vitæ æterna ei procuranda sunt exponenda. Sed hac de re latius in Centuriis in nomine Anathema, scripsimus.

Articulus Octauus.

Ructus specialis Missæ quatenus est sacrificium meritum, impetratorium, ac satisfactorium, non ex æquo prouenit omnibus existentibus in charitate: ac perinde nō videtur sustinēda in hoc sensu opinio Præpositiui, putantis Missam pro aliquo vno celebratā æqualiter valere aliis habentibus charitatem erga Deum & proximiū. Id quod ex his conuoluerit. Etenim humana iustitia à diuina emānat: & ex ea, velut ex quodam rectissimo exemplari educitur: sic ut quicquid rectitudinis in humana iustitia est, in diuina meliori nota reperitur. Sed apud homines si quis creditori pro vno debitore debitum soluat, alium à suo debito, eidemque creditori debito non absoluit. Cum ergo qui Missam pro alio speciali obligatione celebrat, Deo Summo creditori debitum reddat, eidem duntaxat & non aliis illa Missa prædicto modo proderit. Præterea hic fructus satisfactorius Missæ de se est interminatus, neq; alicui accedit, nisi cui accommodatur per intentionem celebrantis, ac deuotionem eam procurantis. Quare cum vni tantum specialiter ea Missa applicatur, ei tantum non aliis prodest, illa videlicet particulari utilitate. Sed esto quod Missa pro vno aliquo celebrata non afferat aliis fructum illum specialem, vtrum si procuraretur à tribus, & eis à sacerdote eius fructus attribueretur, valebit tantundem singulis, ac si pro singulo quoq; eorum solū offerretur? Huic questioni Præpositiuius in sua sententiā perstans opinatur sic haberi. Sed eā Sctūs

Thomas

Thomas ex professo reprobatur, communi quodam argumento utens, quod est huiusmodi, Quodlibet suffragium quatenus exercetur, habet finitam efficaciam, ac perinde finitū fructum: in multos igitur distributum, minus singulis confertur, quam si pro vno quoque eorum seorsim offerretur. Missæ igitur hoc suffragium non valet tantundem pluribus specialiter accommodatum, sicut unicuiq; eorum, cui singulariter applicatur. Præterea sententiā Præpositiui recepta, ex ea sequitur, quod aliquis dignè celebrans, vnico posset sacrificio totum expoliare Purgatorium, si cuiuslibet sacrificii oblationi non responderet certus fructus, atq; finitus. Ac perinde non opus esset imponere nisi vnā solam Missam celebrandam verè poenitenti, ut absolueretur ab omni poena pro grauissimis peccatis debita. Sed forte huic rationi responderetur, quod vni Missæ non respondet effectus infinitus: sed limitatur ille secundum offerētis & procurantis eam deuotionē. Hinc Caietanus tenet opinionem satis huic affini: scilicet quod Missa celebrata pro duobus, aut tribus, aut pluribus, totidem distinctis intentionibus atque singulariter deuotionibus eidem applicata, tantundem valet singulis, quantum si pro quolibet eorum duntaxat celebraretur. Hanc conclusionem quia non est omnino improbabilis, placuit ipsius auctoris penè verbis fusius explicare. Pro quo secundum illum supponitur, quod cum effectus huius sacrificii de se sit indeterminatus, & determinetur per quandam offerētis vel procurantis ad

hunc vel illum applicationē, ad huiusmodi specialis valoris determinationem duo concurrunt. Intentio videlicet ac deuotio. Intentione enim, quæ propria ferè sacerdotis est, ad hunc vel illum virtus sacrificii dirigitur. Deuotio vero ex qua pendet effectus sacrificii & quantitas satisfactionis, communis est tum sacerdoti, tum aliis siue actu, siue habitu erga sacrificium deuotis. Vnde sacerdos hanc applicationem exercens in Canone Missæ inquit: Quam tibi offerimus pro Ecclesia sancta, & Papa, & cæteris. Et in utroq; Memoro nominando eos pro quibus sacrificium offert, ipsorum memoriam facit. Deinde profert id, quod ad deuotionem pertinet, dicens, Quorum tibi cognita est, & nota deuotio. Hoc enim non solum ad circumstantes, sed ad alios etiam refertur. Ex his insinuans efficaciam huius sacrificii non sola intentione, sed adiuncta quoque deuotione perfici. Huic ita digestis sic pronuntiat Caietanus, Fructus Eucharistiæ non solum vni, sed etiam pluribus est applicabilis, taliter quod tantum valeat unicuique eorum, pro quibus in eodem gradu offertur, ac si pro quouis eorum seorsim offerretur. Quod sic probat, Fructus Eucharistiæ est secundum se infinitus & indeterminatus, applicabilis autem sacerdotis ministerio atque intentione: sicut & est particularis, & determinabilis offerētis deuotione. Sed sacerdos potest non modo vni, sed etiam pluribus vnā Missam applicare: fructusq; eiusdem, atque solius Missæ, cum non sit finitus atque determinatus, potest

F iii respon

respondere sufficenter singulis deuotionibus cunctorum sic applicatorum. Nec enim aliqua deuotione eorum, pro quibus offertur, nec ab omnibus simul eius fructus infinitas vel exhauritur, vel minuitur. Missa igitur celebrata pro pluribus in eodem gradu speciali oblatione potest valere tantum cuilibet eorum, quantum si pro vno quouis eorum praesens sacrificaretur. Ex quo inferitur, quod non solum pluribus, sed etiam infinitis piis affectionibus vnum sacrificium Missae sufficenter respondeat. Nam cum infinita sit huius sacrificii virtus, quantaunque fuerit offerentium id multitudo, tanta erit participationum ipsius effectuum multiplicatio. Id quod non minus in hoc sacrificio, quam in baptismo euenire videtur. Introque enim infinita per Christum spiritalis gratiae copia virtusque concurret, quae baptizandis per intentionem et verba accommodatur. Ex quo fit, ut quemadmodum si ab vno sacerdote vna eademque actione innumeri baptizarentur, quilibet tantumdem gratiae acciperet quantum si solus baptizaretur: ita et si vnum Missae sacrificium multis ab vno eodemque sacerdote vnica oblatione applicetur, quilibet tantum fructus spiritalis iuxta suam deuotionem accipiet, quantum habuisset si pro se solo fuisset oblatum. Et confirmatur hoc eodem ipso Canone Missae, in quo non solum generaliter pro ecclesia, et pro principibus, et omnibus Christianis, sed etiam specialiter pro his, qui in Memento cogitantur, et omnibus circumstantibus hoc sacrificium offerri

dicitur. Constat autem non esse determinatum numerum cogitandorum in Memento, multoque minus est definitus circumstantium sacrificio numerus, qui in eodem gradu reponuntur. Nec aliquis horum ex alterius consortio in alia Missa de eius fructu minus recipit: alioquin optabilius esset cum paucis, aut solum, quam cum multis sacrificio praesentem esse. Nihil autem prodest aduersus haec dicere, supradicta non ad sacrificium, sed ad orationes esse referenda: referuntur enim et ad sacrificia. Etenim expresse ibi dicitur: Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis. Nec solum pro petitorum impetratione, sed etiam pro debitorum satisfactione illud offertur. Sic enim ibidem additur: Pro redemptione animarum suarum. Manifestum est autem redemptionem a malis fieri per satisfactionem. Sic enim Christus nos de captiuitate liberauit, effuso redditoque sanguine suo in redemptionis nostrae pretium.

Articulus Nonus.

Sed ut positio Caietani exactius intelligatur, est considerandum, quod vnum sacrificium offerri specialiter pro pluribus bifariam contingit. Vnico quidem modo quod offeratur vnica deuotione primo delata in omnes, pro quibus offertur. Vt cum quis vnico primoque intentione vult Missam pro omnibus suis defunctis fieri. Secundo modo potest id fieri, ita quod distinctis deuotionibus

Missae

Missae offeratur pro pluribus, ita quod singuli habent aliquem pro se primo offerentem. Iam subinferuntur duae propositiones, praecedentis sententiae Caietani declaratiuae. Quorum prior sit: Si quis primo offerat Missam pro omnibus alicuius multitudinis, et secundo pro eorum singulis, minus valet sacrificium cuilibet eorum, quam si pro vno quouis eorum seorsim offerretur. Quia quando sacerdos mouetur ad celebrandum pro pluribus a solo seipso, vel ab aliquo tantum vno, affectus offerentis, cui respondet effectus fructusque sacrificii est vnus tantum, qui fertur in omnes illos primo, sed non prius totus in singulos. Sed ut conueniunt in aliquo vno, puta numero, vel multitudine eorum, pro quibus sacrificatur, et consequenter effectus talis sacrificii attribuit, primo totus omnibus, sed non eis singulis: sed diuiditur, ac perinde fit minor in singulos. Nec enim valet ista consequentia: Iste celebrans intendit hoc sacrificium valere tantum cuilibet individuo istius collectionis, quantum valeret si pro quolibet eorum primo offerretur: tantum ergo valet. Quia huius sacrificii efficacia haud intentioni sed deuotioni respondet. Non enim quantum per sacrificium satisfacere intendo, tantum satisfacio. Alioquin si intenderem vnica Missa satisfacere pro omnibus, qui in purgatorio loco detinentur, quauis minima deuotione offerretur, eos omnes inde liberarem: quod est prorsus absurdum. Non itaque quantum intendo, sed quantam deuotionem habeo, tantum fructus ex hoc sacrificio habeo. Ex quo liquet quod si

quis offerat Missam adeo feruenti charitate, perfectaque deuotione, quae vnus anni dispendio exequetur, intendatque pro vno solo satisfacere, pro eo plene satisfactum erit. Si vero pro tribus eadem deuotione satisfacere intendat, singuli pro tercia parte poenarum vno anno luendam releuabuntur. Hoc ite sentiedum est de fructu respondere deuotioni laici Missae fieri procuratis, et alicui defunctorum multitudini primo prodesse intendetis, ac subinde singulis ea complexis. Saepem enim satisfactio cuilibet deuotioni respondens est finita, ac perinde si ad plures simul per intentionem applicetur, in partes diuiditur, minusque a singulis participatur. Denique huic sententiae ad stipulatur tanta sanctus Thomas questione secunda ad distinctionem quadragesimam libri quarti Sententiarum: et Scotus vicesima quodlibet quaestione. Ita quaeas quod discrepet Caietanus a communi sententia. Profecto in secundo offerendi modo pro pluribus eucharistiam. Sentit enim, quod si sacerdos moueatur a pluribus distinctis eorum deuotionibus atque procuracionibus ad offerendum propriis sacrificiis, per vnica Missam omnibus satisfacit: quod tantum singulis valeat, ac si pro vno qualibet eorum seorsum sacrificaretur: scilicet, quoniam multiplices deuotiones, diuersaque numero affectus, quibus effectus fructusque sacrificii respondent, primo referuntur in singulos defunctorum, siue viuentium, secundum singulos fideles viuentes mouentes sacerdotem ad celebrandum pro illis. Ac perinde efficacia sacrificii attribuitur primo singulis eorum, nullusque est

F iiii sacrificii

sacrificii effectus, qui secundum banc specialem applicandi rationem, qui totam illam multitudinem, puta trium, aut plurimum respiciat. Et sic unus celebrationis multi sunt invicem numero distincti fructus ac perinde multa sunt non modo iuxta Arithmeticam, sed etiam Geometricam rationem æquales offerentibus fructus atque satisfactiones. Quod sibi hæc vera sunt, vera est etiam in hoc casu prima illa Præpositivi opinio, nec non ad litteram verificatur illud Hieronymi: Cum pro centum animabus Missa, vel Psalmus dicitur, nihil minus quam si pro uno quolibet eorum diceretur, accipitur: Enimvero tentabit quispiam dissolvere fundamenta, quibus Caietanus sententiam suam firmat. Nam in primis ipse fulcit eam eo, quod cum causa universalis non determinetur ad particularem effectum nisi per mediam et particularem causam, virtus sacrificii infinita non determinatur ad finitum effectum nisi per causam particularem. Ad quod respondetur, quod licet causa universalis mere naturalis non ita determinetur: nisi particulari media, Causa tamen universalis voluntaria præcipue eminenter continens omnium secundarum causarum vim, sua libertate potest se determinare ad particularem effectum producendum. Sic enim creavit Deus Angelum Michaelem, et animam Adæ, atque omnium hominum, et singulas gratias, quas animis iustificandis quotidie infundit. Quod autem Caietanus ex Canone Missæ concludit, ex sola procurantium Missam devotione taxari sacrificii fructum, non videtur esse certum. Quia

ut probauimus superius in articulo quarto huius questionis, respondet quoque specialis fructus huic sacrificio ex opere operato: respondet et idem ex sacerdotis celebrantis deuotione, quam sibi peculiariter accommodam ab eo Missæ procurator expetit. Id quod ex eo constat, quod quilibet prudens Missæ pro se dicende procurator non tantum bonum, sed etiam meliorem habere cupit, qui pro se sacrificium offerat. Quod utique nequaquam communi omnium fidelium voto quereretur, nisi participes fierent augmenti illius valoris, quod ex sacerdotis deuotione crescit. Ex quo liquet, quod ex tribus est Missæ valor expendendus: ex opere operato, ut docui supra capite quarto: et ex celebrantis effectu: et procurantis deuotione.

Articulus decimus.

His autem constantibus ponitur talis conclusio. Missa non tantum valet virtute sacrificii distincte applicata pluribus in eodem gradu, sicut si uni soli applicaretur. Quæ primò probatur ex fructu Missæ proueniente ex opere operato. Nullus fructus finitus diuisus in plures aduenit totus, aut integer, aut tantus cuilibet eorum, sicut si ei soli daretur. Siquidem omne totum est maius sua parte. Sed sacrificio Missæ respondet aliquis determinatus effectus, et finitus fructus ex opere operato, ut ostensum est in articulo quarto huius questionis. Non igitur sufficit cuilibet eorum, pro quibus sacrificium agitur, quantum conferret a-

licite eorum, si pro eo solo fieret. Secundo probatur ex fructu proueniente ex bono pioque sacerdotis affectu sacrificium offerentis. Respexit enim dominus ad Abel, et munera ei. Sic ergo meritum sacerdotis offerentis iuxta eius deuotionem quatuor graduum: quod si diuidatur inter quatuor, constat quod unicuique accedat unus tantum gradus illius fructus, et si pro uno solum celebrasset: utique totum fructum tulisset. Quod si dixeris Sacerdos non tenetur accommodare fructum sue deuotionis procuranti a se Missam: hoc est inopinabile. Quia omnes fideles procurantes Missas querunt bonos, quin et meliores, qui pro eis offerant, ut ex eorum pio affectu plus emolumentum reportent. Quod si dixeris: Sacerdos non se obligat ei, a quo accipit stipendium ad celebrandum in charitate: respondetur, quod licet non obligetur ad id expresse, obligatur profecto tacite. Nullus enim fidelis committeret ei Missam pro se dicendam, si sciret, aut præsumeret, eum in peccato mortali celebraturum. Esto: sed si celebret in peccato mortali, non tenetur iterum celebrare pro eodem procuratore. Ita est: quia iam obtulit sacrificium ut minister ecclesie, et illud est ratum apud ecclesiam, ita habet. Sed adhuc tenetur resarcire illam tacturam, quam ille Missæ procurator ex defectu deuotionis ipsius passus est, per alium pium affectum, bonaque opera. Dixeris, non solent Ecclesie ministri obligari ad certum deuotionis gradum, vel in administrandis sacramentis, vel in offerendis sacrificiis adhibendum. ita res habet. Neque nos id faciendum censemus, quan-

uis, exempli gratia, designauimus quatuor deuotionis gradus: sed eo intendimus declarare quod Missæ procurator bono iure intendit se fieri suo pte modo participem fructus deuotionis sacerdotis, quantum ille sacerdos charitate præditus celebrando apposuerat secundam mensuram gratie donationis Christi. Dixerit aliquis, qui admittit ex bono celebrantis affectu commodum procuranti Missam accrescere, posse sacerdotem duobus satisfacere per eandem Missam, si intendat duplo deuotionem: vel si duabus deuotionibus eandem Missam offerat. Sed neutrum horum satisfacere videtur, tum quia procurans Missam, intendit acquirere totum fructum, qui ex una et integra tam oblatione, quam deuotione sacrificantis prouenire solet. Tum quia cum unus sit tantum celebrans, fructus proueniens ex acceptatione personæ, non totus, sed dimidiatus mediis illius duabus deuotionibus procuranti impartiretur. Præterea si sacerdos non teneretur applicare specialiter in tali gradu totum fructum sue deuotionis ei, cui se obligauit pro eo celebrare, sequeretur quod liceret ipsi partem deuotionis propriæ auferre ab illo, et applicare sibi, vel patri suo, vel amicis, quousque vel nihil, vel certe minimum eius relinquere ei pro quo celebrat. Quod plane videtur prorsus absurdum atque paradoxon. Tertio idem probatur ex primi procurantis Missam deuotione, qua meretur, ut in primis sibi reddatur fructus illius Missæ totus. Siquidem et si alius eam agendam minime procuraret, eadem ipso solo procurante celebraretur. Quia

licui

re

re videtur, quod qui priores occupavit in procuranda Missa partes, priores fructus eius partes præcipuerit, ut iam secundo procuratori minor ex sua deuotione fructus quam priori adueniat. Idque non ex defectu contenti in Eucharistia, sed ex Dei decreto, qui vult, ut qui expresse, vel tacite pactus est cum sacerdote pro se solo specialiter celebrare, si soli iuxta deuotionem suam reddatur fructus ille specialis, qui ratione procuratoris debetur. Dixeris è contrario, Si deuotionem secundi, cui sacerdos specialiter applicat, non respondet tantumdem fructus, sicut priori, qui prius mouit eum ad celebrandum, sequeretur, quod quo plures concurrerent ad audiendam Missam in aliqua parochia, minus valeret singulis. Male colligis. Quia Missa parochi est publica, et primo celebratur pro cunctis parochis et ex omnium audientium deuotione crescit valor eius publicus: ex quo unicuique astantium secundum proportionem suae deuotionis participatio illius redditur. Sicut fructus generalis sacrificiorum sancte ecclesie catholice vnicuique fidelium secundum pium eius in Eucharistiam affectum atque cultum distribuitur. Ex quo manifestè constat, quod si quis sacerdos offerat Missam sponte sua pro fratre id nesciente, minus ei missa valeat: quia talis ignorans non habet actualem deuotionem circa illam, quanto plures fuerint tales, minus eis valebit, quam si pro vno quolibet eorum offerretur. Idem quanuis Missa specialiter oblata pro aliquo defuncto, quam ipse procurauit cum viueret, pro sit ei secundum deuotionem quam habuit. At-

tamen si quis pro eo, qui cum viueret, nullam habuit specialem deuotionem, particularem celebret, multo minus obtinebit fructus: multoq; minus si fuerint plures. Hinc Durandus dicit quod Hieronymi dictum intelligitur quantum ad effectum gratulationis, consultationis, vel gaudii, quod habent omnes charitate vnici de bono proximi, et opere bono ex charitate pro defuncto elicit: sed non quod sit æqualitas valoris quantum ad effectum solutionis poenae: quia potest eius valor æquari poenae ab vno solo debite. Præterea non potest aliquis ad plures simul affici tantum, quantum ad vnum solum: sicut non potest haberi tanta amicitia acquisita diuisa in multos, quanta esset in vnum solum collecta: et ideo Missa dicta pro pluribus, vel coniunctis, vel distinctis, ex parte attentionis vel deuotionis sacerdotis, non tantum valet cuiuslibet illorum, quantum si pro illo solo diceretur. Querat aliquis, Cur si quis vnus sacerdos plures simul baptizet, omnes plene sunt baptizati? et si vnus sacerdos pluribus singillatim sacrificium procurantibus id offerat, tantumdem singulis non sufficiat? In promptu est causa. Quia baptismus tantummodo est sacramentum: Eucharistia est et sacramentum, et sacrificium, et oblatio, et precatio: quæ, ut exposuimus, ampliore habent effectum in vnum copulata, quam in plures diuisa.

Articulus vndecimus.

Quod si adhuc Hieronymi auctoritate nobis obiciatur, dicens: Cum pro centum animabus

bus Psalmus vel missa dicitur, nihil minus, quam si pro vna qualibet illarum diceretur, accipitur. Illud in primis animaduertas, illum ea in re psalmum missæ comparasse, cum tamen psalmus non contineat in se infiniti fructus valorem, sicut eucharistia: ac perinde ad orantis, vel celebrantis deuotionem esse referendum. Nam, ut habetur in glossa capituli, non mediocriter de consecratione, distinctione quinta: cui et Scotus suffragatur, duplicem responsionem admittunt Hieronymi verba. Altera est, quod referantur ea ad ipsum celebrantem: ut sit sensus, Nihil minus, sacerdos accipit si bi ipsi celebranti: quia siue pro vno, siue pro pluribus Psalmus Missæ dicatur, semper valet specialissimè ipsi celebranti, et æqualiter et valet, quoniam est equè dispositus: et equè ordinate facit hoc, quod facit: hoc est æquè celebratur pro multis, quoniam pro vno, quando pro vno. Altera responsio est, ut referatur ad casum de quo ibi Hieronymus loquitur, scilicet, quod non minus valet vna Missa dicta pro centum animabus cum cordis hilaritate, quam si pro quolibet vno diceretur cum cordis anxietate et tristitia. Præmittitur enim sic: Melior est quinque Psalmorum decantatio cum cordis puritate, ac serenitate, et etiam spirituali hilaritate, quam totius Psalterii modulatio cum cordis anxietate et tristitia: et tunc subditur illud, quod adductum est: cum ergo pro centum animabus psalmus vel missa dicitur, nihil minus, quam si pro vna qualibet earum diceretur, accipitur: et hic secundus sensus fortè fuit secundum intentionem beati

Hieronymi, volentis sic loqui ad monachorum consolationem. Quod si pro multis tenerentur orare, tamen non oportet tot psalmos legere: quia id vergeret in fastidium, cum melius satisfiat illis si pro eis dicantur pauciores psalmi cum hilaritate: melius etiam valet dicenti, si stare id potest cum obligatione eius. Hæc Scotus. Vbi animaduerte conditionem, quam adiecit: Si stare potest cum obligatione eius. Quia iuxta modum obligationis sacerdotalis, est expeditus satisfactorius missæ fructus. Pro cuius declaratione ponuntur aliqua proloquia. Quorum primum sit: Si quis sacerdos admittat plures ad vnam missam pro eis omnibus simul celebrandam, præmonens eos sine fraude ac dolose pro eis omnibus vnam tantum missam facere, cuiuslibet eorum satisfacit. Siquidem quomodo eis erat obligatus, sacrificium obtulit. Et quanuis quilibet eorum de communi sacrificio minus accipiat, quam si pro eo solum fuisset oblatum, nihilo tamen læditur: quia secundum pactum pro ipso celebratum est: et ex tali sacrificio quam idem expetiuit, portionem accipit. Etenim scienti ac volenti non fit iniuria. Secundum proloquium. Si quis sacerdos specialiter obligetur missam procuranti, quod totum Missæ à se pro eo dicende emolumentum spirituale ipsi tantum in eo gradu applicabit, nequaquam potest illud, nec partem illius alteri sine fraude accommodare. Quia quilibet tenetur adimplere quod licite pactus est, et rectè atque probè reddere potest. Nunc dixerunt olim vniuersi patres in Concilio Africano: Vt pax seruetur, pacta custodiatur.

custodiantur. extra, de pactis. c. primo. Gregorius nonus: Studiosè agendū est vt ea quę promittuntur, opere compleatur. Prętor ita decernit: Pacta quę non dolo malo, nec aduersus leges facta sunt, seruat. Ex quibus patet, quod si sacerdos non applicet soli procuranti Missam, quomodo est ei obligatus, perfidē facit, & tenetur ad resarciendum illi damnum. Deniq; criminaliter peccat, & excommunicari potest, donec ad integrum nocumentum de medio tollat: quodq; omisit, debitē celebrādo restituat. Tertium dictum: Si quis Missę procurator petat a sacerdote sacrificium, his verbis: Celebra dñe hodie p̄ me sacrificiū, reddāq; tibi congruū hodiernę sustentationi stipendium: tenetur pro eo solo missam dicere. Quod sic probatur: Procurans missam his communibus verbis, intendit obligare sacerdotem, vt sic pro eo specialiter celebret vt totus ad se procurantem missę fructus refundatur. Offerens ergo ad id est obligatus. Consequentia probatur ex eo quod habetur, extra, de sponsali. cap. ex literis. vbi sic dicitur: Si alter non intellexerit, quod alter proposuit, ad communem verbi intelligentiam recurratur, & cogatur vterq; verba prolata in sensu illo retinere, quem solent rectē intelligētibus generare. & glossa ibi adducit illud Digestorū de supellectile legata. l. Labeo. Non ex opinione singularū, sed ex communi vsu nomina sunt intelligenda. Antecedens probatur, quia communis intelligentia de talibus verbis habēda, teste Scoto, esse videtur, quod obligans sic districtē sacerdotem ad cele-

brandum pro se, intendit obligare eum ad illud, quod est sibi vtilius, quoad licet at ipsum obligare. In hoc enim consentit communis hominum sententia. Vtilius autem est ei, quod sibi soli accedat fructus, non solum qui respondet suę ipsius deuotioni, sed etiam qui prouenit ex merito personali sacerdotis, & ex ipsius sacrificii virtute. Vnicuiq; autē licet spirituale bonum sine pręiudicio alterius sibi procurare. Quare patet, Missę procuratorem intendisse obligare sacerdotem ad id, quod esset sibi optimum: id est, sibi redderetur totus missę fructus speciali modo debitus, id est ex deuotione procurantis, & pietate offerentis, & virtute sacrificii. Quidē si sacerdos tacuit non intendens sese obligare adeo strictē ad celebrandū pro solo missam procurante, debuit ei suam intentionem aperire, alioqui abligatus permansit. Quia qui tacet, vbi respondere tenetur, consentire videtur: & tanquā si expressē consensisset est iudicandus. Feci autē in tertio dicto mentionē diurnę sustentationis: non quod tale stipendium detur pro valore missę. Esset enim id vtiq; simoniacum, vt in alia questione declarauimus: sed in sacerdotis diurnum victum, sine quo neq; altario seruire, neq; viuere potest. Quod si missę procurator adeo paruam eleemosynā sacerdoti pro se celebraturo porrigat, quod ei non sit ad dimidium pro eo die victum sibi comparandum, licebit ei alium eiusdem missę participem facere, qui suppleat id in quo alius defecit. & ad hoc tenetur vterq; missę procurator: quia qui altario seruit, de altario viuere debet.

re debet. Idq; eos velle censendum est, siue id ipsum expresso, siue tacito consensu significant. Ceterum insipientis est, existimare aliquem Doctorū, vel ipsum Caietanum dedisse ansam sacerdotibus accipiendi pro vna Missa plures, quas dicunt, pietacias. Hoc enim iniquum est, & impium, & eorum qui quęstum putant esse pietatem. Ridiculum enim est & absurdum secundū omnem de fructu Missę participando opinionem putare, quod qui accipit triginta stipendia pro vna Missa dicenda, satisfaciatur tantum cuiuslibet procurantium per vnam Missam pro eis omnibus celebratam, quantum si pro quolibet eorum vnā Missam fecisset. Quare qui promisit Ioanni absolute Missam dicendam pro eo, itidemq; Petro, celebrādo semel tantum pro vtroq; neutri eorum plene satisfaciatur: teneturq; per alia sacrificia, & salutaria opera eis restituere damnum, quod intulit. Ex his constat, falli eos, qui putant per viam pietatis diuinę posse quępiam obligatū vtriq; duorum ad dicendum pro eo vnum Tricenarium Missarum, soluere debitum dicendo vnam tantum pro duobus simul: quasi diuina pietas illud pro vtroque æquē acceptet. Quoniam licet Deus sit misericors, est etiam & iustus, vultq; seruari ius suli vnicuiq;. Vniuersę enim vię Domini misericordia & veritas, id est, iustitia. Et iterum, Iustus est Dominus & iustitias dilexit. Quare quia hic proceditur per viam iustitię, exploratissimum est, quod qui soluit tantum vnum solum pro debentibus duo, pro neutro eorum satisfaciatur totum, sed dimidium tan-

tum pro vtrouis eorum. Et hæc est ratio validissima, per quam sanctus Thomas in quarto Sententiarum reprobatur Prępositiui opinionem. Non enim suffragia profunt defunctis per modum luminis, sed per modum satisfactionis, hoc est debiti solutionis. Quod & confirmat Sanctus Thomas eo, quod ecclesia sancta Catholica particularia suffragia pro particularibus defunctis agēda instituit. & hæc opinio est communior, & tutior, & ideo ceteris probabilior. Lege diuum Thomam Aquinatē quęstione secunda ad distinctionem quadragesimam quintam quarti libri Sententiarum.

Articulus duodecimus.

Verit & Petrus Paludanus, Vtrum soluens simul pro multis tot suffragia, quot debet omnibus sigillatim, a debito liberetur: vt si soluat in commune triginta Missas pro tribus distinctē comendatis, pro quorum quolibet fuerint decem Missę celebrandę. Huic quęstioni respondet, & bene, qđ ille sacerdos nequāquā tribus illis perfecte debitum soluit. Quia minus reddit vnicuique eo, quod tenetur: ac perinde non perfecte soluit. Nam & particularis solutio multa habet incommoda, vt si debeam tibi decē, & Titio decem, Set oq; decem, & soluam hodie decem tantum his tribus, & cras alia decem ipsis tribus, ac perendie alia decē eisdem tribus, non tantum prodest eis, quantum prodesset si statim vni soluissem decem: quibus

quibus receptis continuo posset negotiari, & utilitatem suam procurare, atque tota summa negotiando promouere: & sic est in suffragiorum solutione. Nam si sint in carcere tres, quorum quilibet pro decem aureis detineatur, si primo die simul pro eis omnibus solua tantummodo decem aureos, nullus eorum carcerem euadit, licet omnium eorum debitum minuatur. Si secundo itidem die faciam adhuc, inde nullus eruitur, donec tertio tandem die eodem facto cuncti triginta fuerint persoluti: tunc enim e carcere pariter emittentur. Sed si soluerentur primo die pro eo, qui primitus obligauit decem, eodem die liberaretur. Sic & secundo, secundus: & tertio, tertius. Et sic soluendo pro omnibus confusè decem, singulis trium dierum duorum, primis duobus diebus liberandorum conditionem fecit deteriore. Si ergo aliqui in Purgatorio existentes sic sunt dispositi, quod unus una Missa & non minori suffragio liberandus est, & sint multi tales, una Missa pro omnibus his dicta neminem eripit: sed dicta pro uno quolibet eorum una Missa cum confestim eripit. Alii autem singuli eorum diutius ibi detinentur. Nec hoc dictum est contra Alifsiodorenses credentes nullam Missam celebrari in Christi ecclesia, per quam non plures anime de Purgatorio liberentur. Quia quandoque sunt multi in Purgatorio sic dispositi, ut cito liberentur, vel quia ibi diu steterunt, vel quia pauca purganda habuerunt, ac perinde eis simul eruentis unius Missa suffragium sufficit.

Articulus decimustertius.

Veritur verum plebanus sacerdos omittens Missam ordinariam, quam tenetur dicere pro plebe, cuius curam gerit, satisfaciat, Missam aliquam peculiarem celebrans. Hæc questio non est definita in iure in forma. Quia ut scripsit frater Alfonsus Zamorensis, nullam difficultatem habere videtur. Etenim adeo plana est, suppositis his quæ superius digessimus, ut vulgari quadam similitudine facile dissolui possit. Si enim quis sit obligatus reddere equum, & bouem reddat, minime satisfaciat: & si teneatur soluere decem aureos Ioanni, & restituat illos Petro, nequaquam Ioanni satisfactum est: sic obligatus plebanus celebrare pro plebe, non satisfaciat si celebret pro alio: nec si Missa ordinaria illius diei sit dicenda de Dominica vel de feria, dicat ipse eam quæ est pro defunctis: neque si sit dicenda de beato Iacobo, dicatur de sancto Petro. Fortè excusabit sacerdotem eò, quod dicit officium deuotius. Sed hæc excusatio non est hic idonea, licet alibi admitti possit: quia non est in arbitrio eius situm, eligere quod voluerit officium: sed tenetur dicere quod congruit dno. Quia illud est popolare, ad quod audiendum populus conuenit, & deuotius multo conuenit. Sed forte dices, licet sibi dicere Missam peculiarem pro aliqua priuata persona, cui se obligauit. Sed hoc nihil valet: quia sacerdos plebanus est in spiritualibus populi seruus, & ad officium ei propter beneficium reddendum adstrictus. Seruus

Seruus autem secundum quod seruus est, nequaquam in domini sui preiudicium alteri seipsum obligare valet. Quid si dicat Missam dici congruam pro plebe, & eo cui se obligauit? Certè nemini plenè satisfaciat. quia sicut in superioribus declaratum est, sacrificium Missæ specialiter applicatum, non tantum valet duobus, sicut uni. Alioquin si tantum prodesset pluribus sicut uni, tam efficax spiritualis fructus esset oblatio puri hominis in altari, sicut Dei & hominis, nempe Christi in Cruce. Et si secundum valorem Christi in Eucharistia contenti, qui est infinitus, eius fructus esset expendendus, sufficeret unam Missam pro omnibus uiuis ac defunctis celebrari: sed non ita esse docet sancta & catholica ecclesia, quæ plurimas Missas tam pro uiuis, quam pro defunctis quotidie fieri instituit: & voluit alia atque alia pro aliis atque aliis suffragia fieri: tum quia non semper una Missa sufficit ad liberandum unum à tota poena purgatoria, nedum simul duos. Etenim bene Durandus ait, Si suffragium est æquatum reatui alterius pro quo fit, duntaxat satisfaciat pro illo, & non pro alio. Quia poena quæ æquatur reatui unius, non æquatur reatui duorum. Satisfactio verò cum sit actus commutatiuæ iustitiæ, consistit in quadam æqualitate. Forfitan ad consuetudinem confugies, quasi ea obtinuerit, ut Missa de anniuersario vel aliis votiuæ misceatur, siue interponatur Missæ populari. Sed ea consuetudo nihil ad id prodest. Quia nihil valet consuetudo, nisi sit à viris do-

ctis ac bonis grauibusque comprobata, atque legitime præscripta. Hic autem non est sic: quin potius passim videmus apud viros doctos probosque Missas anniuersarias atque populares inuicem distingui, sicut fit in ecclesiis matricibus, quas suburbanæ, inferioresque imitari tenentur. Idemque fit in religiosis conuentibus: nec potest dici præscribi, quod singulis diebus interrumpitur. Præterea talis consuetudo videtur explodenda: quia est aduersus naturalem æquitatè, ut bonum quod unius tantum est, præter, imò contra eius voluntatem in alios diuidatur. Forfitan autem ea consuetudo valet apud eum, qui scit eam, vel scire tenetur. Quia scienti & volenti, dolus non infertur, nec iniuria fit. Sicut sentire licet de parochianis, qui petunt Missas à curatis, aut de canonicis relictibus anniuersarium canonicis, scientes tamen illud esse de more eorum aliis miscendum, & cum aliis simul complendum. Quod si ea consuetudo non est certa notaque procurantibus anniuersarium, & ipsi vel curati, vel canonici dissimulantes eis non eam manifestant, eosdem decipiunt: ac perinde una Missa talibus anniuersariis nouiter impositis minime satisfacere videntur: ut docet Scotus quodlibeto vicesimotertio. Denique sacerdoti obligato ad aliquam Missam quotidie pro aliquo dicendam, non licet se obligare ad dicendam eandem, vel aliam pro alio eodè die. Quid ergo faciet, si id duobus pollicitus est? Quærat alterum sacerdotem, qui alteram dicat, ut satisfiat utriusque. Quid si sit p̄sens funus, aut agatur nouèdiale?

Tractatus Articulus. 14.

Quærat alium sacerdotem qui auxilietur sibi, & dicantur Missæ distinctæ pro numero obligationum, utpote si vnus celebret Missam funeralem, alter popularem. Quid si sit tantum vnus sacerdos, & alius haberi nõ possit? Si fuerit dies solennis, puta Natalis Domini, aut dies Dominica, celebret de die: si fuerit ferialis dies, videtur quod possit dicere Missam funeralem, secundum ecclesiæ consuetudinem, & populi consensum & pietatem, & ad consolationem cognatorum, & ad mortui releuamen. Siquidem defunctis magis prodesse existimatur Missa ab ecclesia eis accommodata, quam alia. Quod cum acciderit, resarciat sacerdos in vtraque Canonis memoria, altera quæ fit de viuis, altera de defunctis intentissima attentione, & vehementissima deuotione, id quod parochis suis alioqui debeatur. Illud denique sit exploratum, nemi ni licere sacerdoti Missam cuidam altari institutoris voluntate additam, puta altari beati Petri, eam in altari beato Paulo dedicato celebrare, nisi ob rationabilem probabilemque causam legitima Episcopi autoritas ei ad id faciendum suffragetur. Idemque de die atque hora, quibus Missa faciendæ est, assignata, sentiendum seruandumque est, ut ea suis locis atque temporibus perficiatur: sicut scriptum est, Quod iustum est iuste exequere. & ut habetur in Decretis, cap. 13, quæstio. 2. Vltima voluntas defuncti modis omnibus seruari debet: si tamen minimè sit ea, vel probis moribus, vel veræ pietati contraria. Nam si aut recte rationi, atque

fidei, spirituique sancto aduersetur, reprobanda est, & in melius Summi Pontificis auctoritate commutanda.

Articulus decimusquartus.

Illud etiam quod Doctores subtili, aliisque nonnullis auctoribus placuit, non est præmittendum. Multum enim confert ad medendum conscientie scrupulis. Tradit enim, intra eundem modum, quo fructus Missæ alicui specialiter applicatur, plures gradus reperiri. Exempli gratia: Ponantur tres, quibus ille fructus sit specialiter applicandus: puta si sacerdos, vel Missæ procurator intendat, ut quantum potest oblatio valere alicui alii ab offerente principali, tantum valeat Petro: & rursum, quantum valere potest illa alicui alteri à Petro, tantum valeat Ioanni: & itidem post Ioannem, Iacobo quantum potest utilis sit: ac perinde aliis atque aliis, prout per alios atque alios fructus ille accommodatur. Hos autem gradus non esse fictitios ex ipsius Missæ Canone exploratum esse videtur: vbi de personis tam propinquitate, quam officio, quam dignitate differentibus, fit mentio peculiaris. Nec iniuria aliqua videtur fieri Petro in primo gradu huius specialis fructus admissio. Quia consensu vel expresso, vel tacito consentire tenetur huius participandi sacrificii gradibus. Esset enim à ratione & charitate alienum, si Missæ procurator ita sibi vendicaret totum

tum Missæ specialem valorem, ut sacerdotem pro ipso celebrantem nollet esse eius participem, neque parentes, neque fratres, neque Prælatos, neque Reges, neque amicos, neque offerentes in eadem Missa, neque assistentes, neque acolythos & ministros, aliosque circumstantes, qui vel ministerio, vel deuotione celebrantem adiuant. Et fortè nullus reperietur Christianus adeo insolens, ut totum illud vni sibi vendicare audeat: quemadmodum Ioannes Gerson tradit in particula trigesima quinta de ecclesiastica sollicitudine. Et equidem reor secundum hos gradus inducta est illa consuetudo, ab omnibus ecclesiæ prælati seita & tolerata, imò & approbata: consuetudo, inquam, interserendi orationes quasdam, quas Collectas vocant, ut pro aliis quoque per suos gradus idem sacrificium offeratur, & Deus oretur: saluo iure illius pro quo in primo gradu, eis minimè communicabili, Missa specialiter agitur: & pro hoc via hæc est satis modesta, & ad tollendos scrupulos satis idonea videtur. Esto igitur quod ex ordine ecclesiæ, vel ex beneficio recepto tenetur quis offerre specialiter, & hoc in primo gradu pro vno aliquo: non præiudicat tamen illi si eodem speciali modo, in secundo tamen gradu offerat idem sacrificium pro alio, vel applicet virtutem oblationis alicui alii. Idem sentiendum est de tertio in tertio gradu, & sic etiam existimandum est de quibuscunque aliis gradibus alios sequentibus: quia nunquam applicatio in gradu posteriori subtrahit aliquid illi,

cui facta est applicatio in gradu priori. Est autem dubium qui quibus in his gradibus assignandis sint prætereundi. Ego verò cæteris memet præfero: quia proximus mihi sum. Deinde subiungo eum, pro quo peculiariter offertur sacrificium. Deinde parentibus tertio loco illius fructum applico. Quarto gradu fratribus. Quinta benefactoribus. Sexto eos, quibus alicunde teneor pro eis apud Deum vel precando, vel offerendo negotiari. Sed profecto semper hac de re aliquod remanet dubium, quis cui quoto gradu sit præferendus. Nam, ut Scotus ait, in aliquibus est maior indigentia, sicut in mortuis, qui non possunt pro se mereri, quam in viuis: & in peccatoribus, quam in iustis, qui per gratiam propriam quam habent possunt mereri: non autem sic peccatores. & magis indigenti videtur iustum prius subuenire. Ex alia autem parte videtur maior utilitas. Vtilius est enim viatori gratiam augeri, & ex consequenti merita, quam mortuo solam pœnam remitti, vbi non augetur gratia, nec merita crescunt. Videtur etiam quis magis obligatus fratri suo existenti in charitate, quam peccatori, qui nec Deum diligit, nec à Deo diligitur, sicut iustus. & debeo magis eum diligere quem Deus diligit: & qui Deum diligit, quam eum qui contrario modo se habet. Tutius ergo videtur, applicationem facere generalem talem: Domine Deus meus, cui soli sacrificium offertur, qui solus rerum merita cognoscis, digneris oblationem istam specialiter acceptare pro illis, pro quibus

noſti me teneri eam ſpecialiter offerri, & in eo gradu in quo noſti me debere eandem vnicuique accommodare. Hæc autem vniuerſalis applicatio non tollit quin particularibus perſonis vel voce expreſſis, vel certè mente conceptis miſſe fructus ſit accommodandus, quatenus nobis probabili ratione cognoſcere datur: ſicut ſuperius ex parte declaratum eſt.

Articulus decimusquintus.

Am verò meritò Miſſæ officium precibus, ſupplicationibus, & obſecrationibus abundat: quæ communi vocabulo orationes dicuntur. Quoniam inter opera meritoria, oratio habet magis rationem meriti applicabilis alteri: quia ipſa de ratione ſuæ eſt placatiua Dei, & reconciliatiua rei Deo: illius videlicet rei, pro quo per ipſum oratè ſpecialiter offertur. Idcirco conſequenter quaeritur: Vtrum precatio Miſſæ pro pluribus dicta, tantum valeat vnicuique eorum quantum ſi pro vnoquoque eorum ſeorſum diceretur. Pro huius quaſtionis ſolutione eſt notandum, quòd huiusmodi orationis vis latè patet. Eſt enim conſolatoria, meritoria, ſatiſſactoria, & impetratoria. Sit igitur prima Propoſitio: Præſens quaſtio non eſt tractanda de oratione, quatenus eſt conſolatoria: quoniam eiſmodi cõſolatio ex pia oratione proueniens, eſt effectus alicui alteri à precante incommunicabilis, vt pote ſpiritualis ac immanens. Siquidè euenit ex ſola præcati

intentione ad Deum, & ſolerti dicendorum attentione, ac demum myſteriorum meditatione. Vnde Pſalmograph. Memor fui Domini & cõſolatus ſum. Concaluit cor meũ intra me, & in meditatione mea exardeſcet ignis. Et illud, Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo! Sit ſecũda propoſitio: Quaſtio hæc non ingerit nobis difficultatem, quatenus eſt meritoria gratiæ vel gloriæ de condigno. Quia ſecundum hanc rationem, minime orantis merito reſpondet aliquis effectus communicabilis, & diſtribuibilis aliis ab ipſo orante. Cum nemo præter Dominum Ieſum Chriſtum poſſit alteri ex condigno gratiam mereri. Tertia propoſitio: Oratio quantum ad meritum de cõgruo, bene facit ad difficultatem: quia per illud ſacerdos poteſt promereri iis, pro quibus in ſacrificio precatur: non modò quædam bona temporalia, ſed etiam ſpiritualia, vel certè præuiam diſpoſitionem ad gratiam: ſicut Stephanus Paulo, & Cecilia ſponſo ſuo Valeriano. Et quatenus meritum de cõgruo, quod conſiſtit in quadam condecentia, ſcilicet vt facientibus nobis quod in nobis eſt, Deus faciat, quod ipſum decet: non pertineat ad rationem iuſtitia ſimpliciter obligatoriæ: facit tamen ad votum procurantis Miſſam, qui videns ſe peccatorum vinculis conſtrictum, & non ſatis ad ea relinquenda animatum, optat meritoris ſacerdotis precibus adiuuari, vt ad veram & perfectam eorundem peccatorum poenitentiam perueniat: & ideo petit ab eo, vt pro ipſo Miſſam illam peculiarem celebret,

celebret, quæ i Miſſali libro inſcribitur Pro remiſſione peccatorum. Confirmatur & illo Iacobi dicentis: Infirmatur quis in vobis, inducat præſbyteros eccleſiæ. & addit: Et oratio fidei ſaluabit in firmum: & ſi in peccatis fuerit, remittentur ei. Ex hoc etiam loco cõſtat, Orationes quæ interponuntur in officio miſſæ eſſe impetratorias bonorum tũ ſpiritualium, tum temporalium: non ſolum quatenus ex parte noſtra nituntur noſtræ fidei, iuxta illud Matthæi: Quicquid orantes petieritis, credite & fiet vobis. & quatenus ex parte Dei innituntur eius miſericordiæ: dicente Chryſoſtomo: Deus nunquam oranti beneficia denegat: qui orantes, vt non deficient ſua pietate inſtigat, dicens: Oportet orare & nunquam deficere. Sed etiam fit impetratoria charitate, quam ſacerdos erga Deum habet: dicente Domino ad diſcipulos ſuos, Vos amici mei eſtis, ſi feceritis omnia quæ præcipio vobis. Quibus & ſe diligentibus petitorum impetrationem promittens, inquit: Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcumque petieritis, fiet vobis. Facit & ad idem puritas ſpiritualis non modò Miſſam procurantis, ſed etiam ſacerdotis: vt ex mille ſacrarum literarũ locis compertum eſt. Hinc & Ioannis can. 1. cap. 3. Chariffimi, ſi cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam madata eius cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita coram eo facimus. Facit & plurimum ad impetrandum ipſa offerentis deuotio ex fide, ſpe, & charitate profecta. Vnde

& de Chriſto teſtatur Paulus, quòd fuit exauditus pro reuerentiã ſua. Exauditus eſt enim Chriſtus ſecundum quòd homo eſt pro reuerentiã, quam erga Deum habuit. & de mèbris eius Prophetã loquitur: Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos. Eſt & eadem miſſalis oratio nonnihil poenalis. Ex his denique ſuppoſitis alibi exactius diſputandis, inferitur, quòd ſacerdos omniſin miſſa pro pluribus ſibi ſpecialiter in eodem gradu commendatis, minime prodeſt equaliter ſingulis quomodo valeret vnicuique eorum, ſi pro eo ſolo precatio ſpecialiter fieret. Eſt enim valor illius meritoria, ſiue placatoriæ, ſiue impetratoriæ, atque ſatiſſactoriæ orationis finitus. Omne autem finitum, quo in plures diſtribuitur, eo minus ſingulis ſufficit. Nec hoc euitatur ſi quis pluribus fidei, vel deuotionis, vel ſupplicationis actibus pro eorum numero petat. quia licet ipſe fidei habitus in ſe non minuatur, diminitur tamen quilibet talis actualis actus. Quia ſicut actualis amictia humana non eſt adeò vehemens ac perfecta ſi in plures diuidatur, ſicut ſi tota dilectiũ in vnum vnicuique actu colligatur: ita actualis fides, ſiue deuotio, ſiue charitas & reuerentiã in Deũ ſi pro pluribus eodem tempore exerceatur, nõ eſt tam magna, atque valida ſingulorum reſpectu, quàm eſſet vnicuique eorum ſi vis harum virtutum in vnius fauore atque profectum tantummodo dirigeretur, & expendere tur. Quòd ſi dixeris: Diuina miſericordia non anguſtatur petitionum vel numero, vel magnitudine: ſic habet. Etenim

Dei

Dei misericordia, quæ infinita est & æterna, neque minui, neque arctari in se potest: & tamen nõ pro cuiuslibet precibus singula, nedũ pluribus plura largitur. Alioqui ad vni⁹ p̄cẽ cũcta mortali b⁹ bona impartiretur. Præterea ita sentiendũ est firei secũdũ amicitia diuinã: sicut fit in humana amicitia, quæ ab illa deducitur. Sed in amicitia humana dilectio per supplicationẽ impetrat ab amico maius bonum alicui vni, quàm si supplicaret pro multis. Nam pro vno exaudiretur, vt tantum ac tale bonum ei impetret: & si pro multis peteret, vel nõ pro omnibus exaudiretur, vel non tantum bonum impetraret. & hoc secũdũ instam legem amicitia, quam sequentes sancti nec omnibus, omnia, neq; omni tẽpore, neq; sine aliorum sanctorum secũpetentium consortio à Deo petere solent. Namq; nouerũt diuisiones esse gratiarum, & stellam differre ab stella in claritate: & omnia à diuina sapientia in numero, pondere, & mensura disposita suis temporibus fieri: atq; maiora maioribus ministeriis geri. Ex quo fit, vt sancti quanuis diffusissima charitate coram Deo preces fundant, non cuncta petita impetrent. Etenim sancti in cœlo Deũ orantes, plerunq; nesciunt vtrum impetrabũt ab eo qđ petũt: petũt tamẽ quod existimant suis orationibus implẽdum secũdũ Dei voluntatem: impetrant autem illud quod Deus vult fieri per orationes eorum: vt docet sanctus Thomas articulo vndecimo ad questionem octogesimã tertiam secundæ partis secundi libri, in solutione ad secũdũ. Quare sacerdotalis modestia est atque

pietatis, agnoscere mensuram suam, & non se onerare specialibus obligationibus, & maioribus muneribus, quàm exhibere potest, & non præsumere pluribus impetrare quibus forsitan vix ipse sit dignus, vt Chrysostomus inquit.

Articulus decimus sextus

Rorro cum constet, absq; peccato intercedere posse mutuum obligationẽ inter exigentem officia spiritualia fieri, & inter sacerdotem pollicentem illa se redditurum, vt in questione propria hac de re à nobis ædita satis exposuimus: Constet & illud, eum qui sacerdotem occupat sibi soli in spiritualibus celebrandis deseruiat, teneri providere ei, atque præstare quotidianæ sustentationis stipendiũ: ita quod absq; mendicimio talis sacerdos iuxta cõditionem suã possit inde vitam ducere: suppeditatũq; sibi, victui, atq; vestitui necessariis, diuinis officiis persoluendis totus incumbat. Hanc enim congruam temporalium bonorum sufficientiam ecclesiasticis ministris spiritualium procuratores absque vlla fraude præbere secũdũ omnem legem tenentur: sicut Apostolus in priori ad Corinthios epistola luculentẽ docet. Nec excusatur ab hoc debito, dicendo aut admittat hoc tantum, aut tale stipendium, aut abeat: Non enim deerit alicui, qui pro hoc stipendio pro me ministret: quia illi alii teneberis etiam congruum vitæ cum honestate degendẽ stipendium sufficere. Si dicas, Hoc stipendio quantumuis tenuis sacerdos cõtentus agit: nihil

nihil ergo amplius ei præbere teneor. Si quidem scienti & volenti non fit iniuria. Ita est: si plenẽ nouerit ille, atq; voluerit id, quod alioqui sit licitũ. Iste autem minimẽ vult: quia non plenẽ vult. Sed miseram conditionem admittit, nõ miserius propter penuriam mendicare compellatur. Peccat & hoc grauissimẽ quidam ecclesiastici alii atq; alii beneficiis impiẽ referti, atq; miserrimẽ onusti: quibus non satis est aliis tribuenda perperam occupare, sed etiam vicariis suis tenuissimas duntaxat oblatiunculas in alimẽtum relinquunt. sic enim contrarius & fas alius quidẽ esurit: alius autẽ ebrius est. Hi sunt, qui quanuis suis diplomatibus in foro exteriori defendantur nõ excludantur à pluribus ecclesiis, quas vel decepta vel extorta summi Pontificis autoritate improbẽ sibi conuasarunt, & iniquẽ possident: attamen in foro interiori non videntur esse tuti: in quo Deus merita singulorum expendit quibus pro cuiusq; morum dignitate, & seruendi altario facultate suas opes distribui vult. Iam verò molliuntur nonnulli huic malo mederi transferentes in alios beneficiorum titulos retẽtis sibi fructibus: nec intelligunt eo modo cessare se quadãtenus à sacrilega pluriũ beneficiorum incompatibilium occupatione, sed in aliud malum incidere. Namq; retinẽtes sibi totos, vel ferẽ totos fructus debitos iure tituli in alium trãslati, manifesta iniuria afficiunt eum in quem illũ titulum trãstulerunt. Vel quia cum beneficiũ detur ppter officium, præstati officii sunt toti fructus reliquedi: vel certẽ tãta eorũ portio, quãta sit ei opus: non

modò ad quotidianæ sustentationis sui stipendium, sed etiam, vt quibusdam presentaneis pauperum, quorũ gerit curã, necessitatibus subuenire queat. Hęc omnia sic haberi manifestẽ constat ex capite nono prioris epistolæ ad Corinth.

Articulus decimus septimus.

Rostremò dubitauerit quispiam, vtrum recipienti huiusmodi temporalia liceat in casu recedere ab obligatione & onere recepto sibi imposito. Huic questioni respondet Ioannes Gerson in tractatu De solitudine ecclesiastica: quẽ ferẽ omnes Neoterici sequuntur. Respondet inquam per tres propositiones Quarum prima est. Euidens nõ cessitas cessandi à persoluendo officio, puta si vel Episcopus, vel Archiepiscopus, & Summus Pontifex reuocet eũ sacerdotem ad aliquid in vniuersalis ecclesiæ vtilitatem faciendum, vel aliquod necessarium pietatis opus ad certum tẽpus explendũ: vt si pater alibi mortuus est, nec est alius qui funus eius curet, & matrem consoletur, & sororum pudicitia consulat, nisi filius sacerdos: tunc tẽporis nemini dubium, quin illi, quantumuis sit obligatus, liceat abire, & ab officio reddendo cessare. Ad eandem necessitatem pertinet inuitabile impedimentum, vel ex impotentia, vel infirmitate recipientis huiusmodi temporalia. Ex quo videtur Gabrieli sequi, vt ait in Canone, Lectione vicesima octaua: Quod si habens beneficium, puta capellaniam, vnde tãtum duntaxat recipit, quãtum

tum status sui, & conditionis necessitas exigit & non amplius: incidat in corporalem necessitatem, infirmitatem, aut captiuitatem, aut cætera id genus impedimenta, per quæ à prestâdo officio redditur immunis: postea, quando illa euaserit, ommissa nõ tenetur resarcire. Ita quæ missas, aut etiam Canonicas horas, si quas infirmitate, vel captiuitate distriktus dicere non valuit: aut probabiliter opinatus non posse dicere, persoluere neglexit: postquam coualuerit, vel in libertatẽ redactus fuerit, nõ tenet missas repetere, aut psoluere. Quia necessitas eũ sufficienter excusauit ab officio, quod pro certo tempore persoluendum fuit. Secũs autem & sentiendum & faciendum est, si talis sacerdos pingui fruatur præbenda. Vnde non solum decentem statum fulcire sufficit iuxta qualitatem & conditionem suæ personæ, verũ & elemosynam tribuere: aut in arca pecuniam congregatam habeat. Tunc enim officium, quod per se soluere nequit, per alium exequi debet: nõ spiritualium suffragiorum beneficio priuetur qui corporalia bona ad id munus fouendum copiose contulit. Ad eandem excusatoriã necessitatem faciunt fortuitæ ecclesiarũ demolitiones. Vbi enim ecclesia non est sacrificium solenne agendum non est. Erit igitur sacerdos absolutus à persoluendo illic sacerdotali munere. Sed si redditus integri permaneant, alibi officium suum exequi debet. Sicut interdicta ecclesia, in qua constitutum erat, vt ageretur sacrificium: in alia non interdicta sacrum agi debet, vt sacerdos quo melius potest, debitum soluat. Nec dubi

tandum est quin alibi sacrificando satisfaciatur. Absurdum enim esset, si toto interdicti tempore à celebrâdo cessaret: vt sublato interdicto in propria basilica ommissa repeteret. Nam nec ipse posset nisi semel per diem celebrare, nec haberet forsã unde stipendium redderet aliis pro eo celebraturis. Ad eandem necessitatẽ spectat dissipatio hæreditatũ, aut domorum, aut amissio iurium, unde proueniebant stipendia quibus sacerdotes alerentur. Nam si in totum illa sint amissa, omnino eximitur sacerdos ab obligatione, qua tenebatur institutori sacrum facere. Siquidem beneficium quod propter officium dabatur, prorsus deperit. Quod si non totum quotidianæ sustentationis stipendium interiit, ad proportionem partis remanentis spirituale officium exercebitur, vt commodius fieri poterit. Quod quidem vt melius fiat, à Prælato ea de re decretum petere conuenit. *Secunda.* *Urgens utilitas,* quæ quandoq; temporis successu contingit, idonea est causa vt aliquando forma persoluendi suffragii ab institutore præscripta non omnino seruetur: tũc enim iustum est, vt emergens ratio reformet pactum. Nam quemadmodũ in iuramentis & votis generaliter promissis plerunq; accidit, vt quæ bonæ esse videbantur, particularibus quibusdam euentis exigentibus vel non sint seruanda, vel immutanda sint: quia iã noxia sunt, vel inutilia, moribus incongrua, aut ecclesie ritibus dissona. Sit exempli causa: Aliquis instituit Missam quotidie dicendã pro defunctis, quæ est eis in Missali libro assignata: incidat autẽ dies Nata

lis

lis Domini, nec sit alius qui celebret, proculdubio equum est, vt ille relicta missa de functionibus assignata, faciat missam de Natali Domini, vt sublato de medio scandalo, tãti festi solennitati satisfaciatur: imò aliis in diebus plerunq; id fieri licet. Nam, vt ait sanctus Thomas, questione tertia ad distinctionem quadragesimam quarti libri Sententiarum, in officio Missæ nõ solum est sacrificium, sed etiam sunt ibi orationes. Ex parte igitur sacrificii oblatis, missa equaliter prodest defuncto, de quocunq; dicatur: & hoc est præcipuum, quod in Missa fit. Sed ex parte orationum magis prodest illa, in qua sunt orationes ad hoc determinatæ: & ideo missa defunctis assignata, est pro eis dicenda, nisi aliunde suppleatur, & fructus eis augeatur. Puta cum defectus illinc proueniens compensatur per maiorem deuotionem, ad festũ concurrens, vel eius q; dicit missã, vel eius q; facit eã dici: vel demũ per intercessionem sancti, cuius suffragiũ in missa implorat. *Tertia.* *Dispensatio superioris,* siue Episcopi siue Papæ, potest esse iusta causa, vt nõ seruetur ad unguem forma in reddendo suffragio instituta. Etenim ad ecclesie prælatos ex autoritate incidentia dubia determinare spectat: si cut ad doctores ecclesiasticos pertinet eadem doctrinaliter definiri. Hinc fit vt nonnunquam illorum autoritate ex beneficiis simplicibus fiant præbendæ, vel collegia, vel monasteria. Seruandus tamen est in his modus. Nam quid absurdum, quàm quod beneficium curatorum animarum in vna ecclesia deputatũ transferatur in euolumentum alicuius basi-

licæ alterius ecclesie? imò & episcopus patens? Id quod si quando iuste fiat, cauendum est, nõ viuorum, vel defunctorũ animæ priuentur suffragiis ex prima institutione eis debitis. Tales enim mutationes vltimarum voluntatum nefas est fieri, nisi intercedente Pontificis autoritate, ea quæ prius bene sunt instituta, vel in melius, vel certè non minus bonũ magna de causa commutantis: ita vt fiat plena aliunde defunctis ac viuus compensatio. vt si quis præstimoniam quædam procuraret applicari in stipendium magistrorum, qui in publicis scholis eiusdem Dioceseos filios bonas artes ac piæ doceant, vt edocti, digni & idonei sacerdos euadant.

Articulus decimus octauus

Restate aliquid discutendum quod ad ea quæ proximè tractabantur valde facit. Hoc est: Quidam alicui prædium satis opulentum legauit, imposito ei onere, vt ex eo quatuor milia dipondiorum, quæ Marauedinos vocant, singulis annis perpetuò redderet tali sacerdotum coetui, qui toto anno singulis diebus per singulas hebdomadas duas missas in perpetuum ad eius intentionem celebrarent. Successu autem temporis mutatus est valor monetæ: ita vt illud prædium sacerdotibus olim legatum, quod tunc locabatur viginti dipondiorum milibus, nunc septuplo plurius locatur: id est centum & quadraginta dipondiorum milibus, conducitur. Dipondii autem antiqui specie sua non exant, sed duntaxat eorum

eorum vocabulum. *V*ulgò enim *Mara* uedis dicuntur: quod minutissimam hoc tempore monetam significat: quæ licet nulla talis inueniatur in sua specie excusa, valet tamen solum duos asses, id est trigessimam quartam vnius Regalis argenteæ partem. *O*lim autem *Maropetinus* valebat tres denarios: qui valebant triginta *Mara* uedinos huius temporis. *I*am queritur: *V*trum hoc in casu sacerdotibus illi teneantur pro quatuor milibus dipondiorum per totum annum singulis diebus duas dicere *Missas*? *R*espondent ipsi, se nec ad id teneri, nec facere: sed eas tantum dicere, quibus satisfaciunt stipendio quatuor milibus dipondiorum monetæ nunc currentis: hoc est duas *missas* dicere per singulas vnius anni hebdomadas: monetæ antiquæ valore in tantum diminuto, ut vix ad id stipendii, vel paulo amplius sufficiat ei, qui bis hebdomadam pro legatore sit celebraturus. *Q*uod si hoc admittatur, defraudabitur institutor ferè sex partibus ex septem suffragiis à se instituti. *Q*uod videtur et iniustum et intolerandum. *Q*uid agitur faciendum? *Q*uid? *P*roculdubio ut reformetur pactum. *N*am quia prædium nunc est integrum, et cultius, et uberius multo, et temporis successu variato in perpetuum monetæ valore, locatio ei est sextuplo ac septuplo legatario fructuosior et pretiosior: videtur quod ipse legatarius tenetur soluere illa quatuor dipondiorum milia, iuxta antiquam illorum valorem, qui erat congruum sacram agentibus stipendium: donec nummas augendo perueniatur ad iustam mercedem retribuendam in subsidium

victus et vestitus eis qui duas illas *missas* dicturi sunt. *N*ec valet dicere satis esse soluere quatuor illa dipondiorum milia à legatore suffragio determinata, quia legator id fecit: quia tunc temporis ea dipondiorum summa iuxta valorem monetæ tunc currentis erat sufficiens stipendium duas *missas* quotidie dicturis, designaturus amplius, si de valoris illorum mutatione cogitasset. *P*rima enim eius intentio expressa fuit ut perpetuo singulis diebus duæ *missæ* dicerentur: et hic fuit eius principalis finis. *S*ecunda fuit, siue expressa siue tacita, obligare eum cui prædium legabat, ut in omnem euentum congruum quotidianæ sustentationis stipendium sacerdotibus celebraturis redderet. *Q*ui enim præstituit finem, exigit et medium necessarium ei obtinendo. *S*icut ergo stipendium quotidianæ sustentationis tunc quatuor dipondiorum milibus fuit taxatum, quia satis erant: sic et nunc pluribus est definiendum, donec perueniatur ad numerum dipondiorum congruo stipendio parem, facta reductione eorum ad antiqui valoris proportionem. *E*tenim valde iniquum est, quod ex temporis successione, et valoris monetæ mutatione, accrescant plurimum legatario prædii fructus et utilitas, et legatori in dies più suffragium decreseat. *C*onfirmatur hoc per Capitulum, *O*lim. extra, de consibus. adiuncta vltima glossa, et Capitulo, *Q*uanto. extra, de iureiurando. *Q*uod approbat et *Abbas* hoc eodem capitulo, numero decimotertio prope finem, dicens: quid autem si ex testamento, ut quia tempore testamenti plus vel minus valebat mo-

tena

neta quam hodie valeat? et intellige de perpetua alteratione. *D*ic q̄ debet attendi valor existens tempore testamenti: quia de eo videtur testator sensisse: ut in. l. uxorem. §. testamento. ff. de leg. 3. et. l. si. in princ. ff. de auro et arg. legato. tenet *Ioan.* in addit. ad *Speculatorem*, in. §. nunc aliqua. versi. sed pone. *E*t ita consuluit *Oldradus*, ut recitat *Dominus Petrus de Anchar.* in dicto c. *Olim.* *Q*uod si quis putet aliud quiddam in hoc tractatulo circa *Missæ* valorem desiderari, petat illud à tractatulo quæ ea de re magister meus *Martinus de Fritas* olim edidit: quæ honoris gratia nomino. erat enim vir tum doctus tum probus.

¶ *T*am pia quam comoda brevisque existentia Christi in sacratissimo Eucharistia Sacramento Assertio.

*V*erat aliquis, quando *Christus* sacratissimam *Eucharistiam* instituens dixit, *Hoc est corpus meum*: *Hic est sanguis meus*: *V*trum ea demonstratio fuerit propria, an impropria: hoc est figuratiua, an realis. *Hoc est* vtrum verbum, est, sit translatum, ut tantum valeat quantum hoc verbum, figurat, vel significat: sicut in eo quod *Apostolus* dixit, *Petra* autem erat *Christus*: vbi verbum, erat, manifestè positum est pro eo quod est, significabat, vel præfigurabat. *S*ed

non est ita. *N*am verbum, est, proprie, et non translative, realiter, et non figuratiue tum significat, tum est accipiendum: ut vera essentia, et vera existentia corporis et sanguinis *Christi*, sub illis accidentibus esse, sicut est, incūctanter creditur. *E*t ut *Theophylactus* verbis utar, dicens *Dominus Iesus*, *Hoc est corpus meum*, ostendit quod ipsum corpus *Dominici* est panis, qui sanctificatur in altario, et non respondens figura. *N*on enim dixit, *Hoc est figura*: sed, *Hoc est corpus meum*. *I*neffabili enim operatione transformatur, etiam si nobis videtur panis. *Q*uoniam infirmi sumus, et abhorremus crudas carnes comedere: maxime hominis carnem: et ideo panis quidem apparet, sed caro est. *N*on igitur consequitur, ut si in eo, quod *Apostolus* dixit, *Petra* autem erat *Christus*, verbum, erat, positum est pro verbo, significat. *S*ic et in eo quod *Dominus* dixit, *Hoc est corpus meum*, verbum, est, positum sit pro eodem verbo, significat. *N*am sicut *Paulus* præposito, *Bibebant* de spirituali consequente eos *petra*: commonstravit *Christum* ab eo figuratè dictum esse *Petram*, et spirituale esse non materiale *petram*: *I*ta *Christus* postquam dixit, *Hoc est corpus meum*, adiungens, quod pro vobis tradetur: commonstravit idem corpus se tradere discipulis suis manibus quod erat crucifigendum. *S*ic et quando dixit, *Caro mea verè est cibus*, et sanguis meus verè est potus, comòstrat, carnem corpusque suum, re vera esse cibum atque potum. *Q*uod grauissima cominatione confirmauit aduersus eos, qui audito

H tanto

tanto mysterio offensi sunt, dicens, *Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Et quauis contraria huic Catholice sententię hæresis multis conciliis damnata fuerit, placet pauculos inducere locos ex antiquis pariter & sanctis viris, quibus manifestè assertur, Christum verum Deum verumq; hominem, verè & realiter in Eucharistię mysterio contineri: pane videlicet in eius corpus, & vino in ipsius sanguinem diuina potestate conuersis. In primis ita fatetur pluribus in locis Chrysostomus, sed explicatissimè in tertio libro de Sacerdotio, sic exclamans: O miraculū! O Dei benignitatem! qui cum Patre sursum sedet, in illo ipso tēporis articulo omnium manibus pertractatur! ac se ipse tradit volētibus ipsum excipere, & amplecti! Ambrosius quoq; in nono capite libri De iis qui mysteriis imitantur, per plurima exēpla docet quòd corpus Christi quod accipimus, non panis sit, sed caro: quæ ex Virgine nata, quæ crucifixæ, quæ sepulta fuit, & resurrexit. Et Augustinus homelia tricesimatertia: Accesserunt Iudæi ad Christum vt crucifigerent: nos ad eum accedamus, vt corpus & sanguinē eius accipiamus. Ipse dedit nobis manducare corpus, in quo tanta perpeffus est: & bibere sanguinē quem fudit. In sermone quoq; ad Neophytos: Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce: & hoc accipite in calice, quod effusum est de Christi latere. In homilia Psalmi nonagesimoctauī: Adorate scabellum pedum*

eius: De carne Marię carnem Christus accepit: in ipsa carne hic ambulat: ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit: nemo illam carnem manducat, scilicet spiritualiter & dignè, nisi prius adorauerit. Et paulo post quādo Dominus hoc commendans de carne sua loquutus erat & dixerat, Nisi quis manducauerit carnem meam, non habebit in se vitam æternam: Scandalizati discipuli eius sunt quidam, septuaginta ferme, & dixerunt: Durus est hic sermo, quis potest eum audire? & recesserunt ab eo. Durum illis visum est: acceperunt enim illum, stultè cogitantes carnaliter, quā præcisurus esset carnaliter particulas quasdam de corpore. Spiritualiter, inquit, intelligite quod loquutus sum: non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. In his postremis Augustini verbis exultant hæretici: hic se vicisse gloriantur. Sed mirabili cecitate falluntur. Qui enim superius testatus erat, quod carnem quam de Virgine sumpsit, nobis ad manducandū tribuit, quomodo huic tam præclare sententię mox alia sententia potuit obuiare? Intelligent igitur Augustinum docuisse, Christum dedisse nobis ad manducandum ipsum verum corpus suū. Ipsum, inquam, re vera quā tum ad eiusdem substantiā: & quodam modo non ipsum, id est, non ipsum sub sua naturali forma exteriùs tractabile, ac visibile, & palpabile, & carnaliter dentibus lacerandum. Sic enim carnem eius manducare non prodest quicquam: sicut maximè prodest piè sumentibus,

mentibus, illud sub aliena, id est panis specie manducare. Deniq; mirabili diuinæ sapientię dispensatione verbis huius tanti sacramenti consecratoris interpositū fuit: Mysterium fidei: videlicet vt exploratū esset, non humana ratione, sed diuina autoritate nitendum esse, hoc Augustissimum sacramentum conficiētibus. Neq; minore animi promptitudine fideique robore opus esse ad credendum Christum in Eucharistia reuera contineri, quā ad credendū Verbum Carnem factum fuisse. Quam obrem quotiescunque sacerdoti sacratissimam synaxin pertractanti contrarię nebulosæ infidelitatis cogitationes occurrerint, memor se mysterium fidei colere, peracuto ac præfulgenti constantissimæ fidei gladio illas diuerberet, proculque abigat: vt mundum sacrificium, mundè ab eo peragatur. Habet quem, licet iure longè minore, imitetur, maximum Patriarcham, qui pio diligentiq; studio abigebat volucres in animalium carnes, quas Deo sacrauerat inuolantes: nè ab eis fœdarentur.

✠ Annotatio non inepta de Cœna Domini.

Proposuit & his nonnulla de cœna Domini, quæ nonnihil ad Eucharistię rationem facere videntur.

Etenim cœna apud antiquos dicebatur, authore Festo, quod nunc est prandium. Vespera autem dice-

batur, quam nunc cœnam appellamus: vespertinam videlicet comestionem. Facit & ad Festi Pempei obseruationem quod Gregorius volens concordare epulum quod Matthæus prandiū vocauit, Lucas aut cœnam, inquit: Quod verò per Lucam cœna, per Matth. autem prandiū dicitur, nequaquā obsistit. quia cum ad horam nonā apud antiquos prandium fieret quotidie, ipsum quoq; prandium vocatur cœna. Et profectò cum Paulus Corinthiis scripsit: Si quis vocat vos ex infidelibus ad cœnam: nequāquam inter prandium & cœnam secreuit: sed vtrūq; eadem appellatione comprehendit. Putauit Seruius apud antiquos in vsu non fuisse prandia, sed eum multis testimoniis Beroaldus refellit. In sacris quoq; literis, tam prandiū q̄ cœnæ mentio fit: licet frequētius sit cœnæ nomen q̄ prandiū vsurpatū. Certè Dominus apud Lucam Euangelistā vtrunq; coniungit. Dicit enim ei qui se inuitauerat: cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos &c. Seruauit & conuiuiorū ordinem Dominus, prandium cœnæ præferens. Vnde Gregorius exponēs illud Parabolę, Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos: de æterno conuiuium ad quod homines diuina gratia vocātur, sic ait: Id circò autē hoc conuiuiū Dei, non prandium, sed cœna vocatur, quia post prandium cœna restat: post cœnā verò, conuiuium nullum restat. Et quia æterni Dei conuiuium extremum nobis præparabitur, rectum fuit vt hoc non prandium, sed cœna vocaretur. Si apud Matthæum dicitur prandium. Sic habet:

H i i bet:

bet: Ecce prandium meum paravi. Sed cum prandium opponitur coenae, conuiuium gratiae intelligitur, quod in Eucharistia celebratur: coena verò quod in mensa caelesti percipitur: vel idem epulum beatorum prandium dicitur, quia non tardè, sed tempestiue in meridie aeternitatis agitur. Coena autem vltimus est appetendorum finis: in quo mentis satietas non consumitur, sed consumatur: et quia per temporarium, et mysticum prandium quod in ecclesiastico coaltari celebratur, spiriture nouamur. Et digni et idonei redduntur eius participes, vt ad aeternam illam coenam admittantur. Cum mysticam Eucharistiam Dominus Iesus in vltima coena instituit, calicem eius calicem noui et aeterni Testamenti esse professus est. Quam quidem coenam Dominus rectè magnam esse testatur, quòd sit omnium maxima, et inuitantis maiestate, et illustrium conuiuiarum honestate, et splendidissima triclinii munditia, et epulorum solennitate, et pincernarum gratia, et fruendae iucunditatis perpetuitate. Siquidem illius coenae auctor est Deus Optimus et Maximus: Coniuae omnes sancti, tam angeli quàm homines: Triclinium, Empyreum caelum, clarum et splendidum: Epulae, diuinæ dapes, omnium suauitate prerogatiua perfectae: Pincernae, et hominum, beati Angelorum, et angelorum, beati homines. Aut si mauius, pincernae sunt tres illae diuinae personae: non vtique ministrandi subiectione, sed suggerendarum epularum auctoritate. Nullus enim praeter eas panem illum caelestem conuiuui suis inferre potest: quem

qui manducat, habet vitam aeternam. Adhuc mos fuit Christo credentium in primitiua Ecclesia, ad eadem sacramentum conuenire, et prius quidem ad Christi exemplum simul comedere diuites et pauperes, horumque inopia illorum copia supplebatur: vt inde vtrique pari conditione Eucharistiae participes fierent. Qui mos quoniam temporis successu deprauatus fuerat: nam neque alii alios expectabant, neque pauperibus diuites aliquid impartiebantur, sed ad saturitatem usque et ebrietatem splendide epulabantur: Corinthios ea de re diuus Paulus arguit dicens, Conuenientibus vobis in vnum, iam non est Dominicam coenam manducare: vnusquisque enim suam coenam praesumat ad manducandum: et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Pulchre autem, vt ait Theophylactus, coenam Dominicam, conuiuium illum appellat, ad venerandam illius Dominicae coenae imitationem, quam Christus cum discipulis suis egit. Ob idque prandium coenam Domini dicit, perinde ac si inquit, Aduertite quali fueritis re priuati, Dominicae scilicet mensae imitatione: nam Dominicam hanc coenam fecistis priuatam: siquidem quandiu fuerat communis, et Domini esse dicebatur: sunt namque seruis dominorum bona communia. Et quoniam vestrum singuli praueuendo propriam coenam edunt: ita vt pauperes haudquam operiantur, sed scorsum et soli cibum sumant: foedastis profecto hanc coenam: quippe quam ex communi et Dominica, priuatam feceritis. Enimvero pauper fame conficitur: crapulatur vero vir opulentus.

Quo

Quo fit vt duplici modo ea in re delinquatur: nam et inopes despiciuntur: et vos depasti et cibo, qui fuerat pauperibus parandus, oppleti, vino madetis: et subinde ad reuerenda sacra communicanda in compositi et indigni accedere non veremini: quorum participes esse nullatenus decet, nisi fide idoneis, pietate probatis, et sanctitate dignis. Hos iubet Dominus instanter urgere, vt ad coenam eis diuinitus paratam conueniant, depositis haeresum spineis, et incredulitatis deuitis, et superbi entis animi praecipitiis. Quid? quòd et ipse Dominus ineffabili dignatione querit qui cum coenet. Ecce, ait, Sto ad ostium et pulso: si quis audiuerit vocem meam et aperuerit mihi ianuam, introibo ad illum, et coenabo cum illo, et ipse mecum. Ad ostium cordis stat Deus, cum prius ad peccatorem accesserit: pulsat, cum eum ad poenitentiam incitat, et ad gratiam diuinam appetendam monet. Quisquis autem audit pulsantis vocem, diuinæ inspirationi mentis auditum accommodat. Aperit autem, qui recta monenti consentit, et tantum hospitem auenter admittit. Tunc Dominus intrat ad illum, cum mentem eius, pia deuotione adornatam facit, adit, et inhabitat: ac subinde nouus habitator cum eo coenat: quia ipsius fide, spe, et dilectione, caeterisque virtutibus oblectatur. Coenat et ipse susceptor cum domino: quia eius donis, eodemque delectatur: mutua enim charitate fruuntur. Sic enim charitatis conuiuium celebratur: quia charitas nisi inter duos haberi non potest. Sic ergo Dominus, Adsum ho-

spes non rogatus, ad amicitiam tamen inuito, non contemnenda. Spiritualibus suffarcinatus epulis venio, Si quis est bonis meis frui desiderans, et quae à me habeat gratus in donatorem referens: introibo ad illum, et in pectore eius tanquam in domo amici quiescam: fiduciamque habebò, et nunc quidem cum illo coenabo: ipsius enim conscientiae bonis delectabor. Ipse autem in futurum bonis meis opinis valde perfructur in aeternum.

✠ Quis aut dignè, aut indignè ad Eucharistiae communionem accedat.

Paulus i. u. cap. prioris epistolae ad Corinthios. post multa alia sic concludit: Itaque quicumque manducauerit panem

hunc, et biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indignè, iudicium sibi manducat et bibit: non diudicans corpus Domini. Ex his Apostoli verbis constat aliquando Domini cum corpus accipi dignè: aliquando indignè. Et utique ille dignè Eucharistiam participat, qui idoneè, ritè, rectè, probe, ac legitime, nec non pie ea fruitur. Porro indignè corpus Dominicum manducat, calicemque eius bibit, quisquis eis vitur non idoneè, non ritè, non rectè, non probe, non legitime, non pie. Idoneus igitur

H iiii tanto

tanto sacramento vel celebrando, vel communicando est, qui non est infidelis, neque hereticus, neque excommunicatus, nec irregularis, nec suspensus: sed Christo credens, eique tanquam capiti intra ecclesiam, quæ est mysticum eius corpus, unitus manet. Sic enim dicitur, Nolite sanctum dare canibus. Non idoneus vel conficit, vel communicat sacratissimam Eucharistiam infidelis, apostata, hereticus, et schismaticus, et excommunicatus, irregularis et suspensus: quanuis fuerint ad sacerdotale ministerium promoti. Nam licet absolute corpus Christi conficere possint, et aliis illud communicare, non tamen sunt actu idonei ministri: quia ab eiusmodi ministerii facultate ecclesiastico decreto suspensi sunt, donec ad ecclesiam sanctam et Catholicam reuocati, eam repetant, eique incorporantur, et indelebilis illa vel conficiendi, vel communicandi corporis Christi facultas in usum perire valeat. Vnde Leo Papa, id quod habetur. i. q. prima. Aliter quam in Ecclesia, quæ corpus Christi est, nec rata sunt sacerdotia nec vera sacrificia. Non rata dicuntur sacerdotia, non quia non sint, sed quia à Deo non approbantur: non autem vera, quia verum fructum, id est, veram vitam illis sacrilegis non præstant, sed certissimam condemnationem afferunt. Rite autem consecrat, et accipit Eucharistiam, qui in ea celebranda ritum, et modum, formamque à Christo instituta obseruat: dicente Domino, Hoc facite in meam commemorationem. Ac si precipiendo dicat, Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita et

C. in Ec-
clesia
Dicit.

vos faciatis. Non rite item eucharistia utitur, qui in ea vel celebranda vel communicanda formam à Christo traditam non seruant: puta si sacerdos aut corpus sine calice, aut calicem sine corpore consecret, vel sumat. Pulchre Ambrosius: Indignum dicit Apostolus esse Domino, qui aliter mysterium celebrat, quam ab illo traditum est. Non enim potest deuotus esse, quia aliter præsumit, quod datum est ab auctore. Enimvero Catholica ecclesia optimo iure instituit ut à Christiana plebe sub panis tantum forma participetur, ne temere sacerdos ille sanguis aliquando effundatur. Recte sacramento hoc utitur, qui recta intentione celesti pane vescitur. Scilicet ut manducans hunc spirituali vita augeatur: dicente Domino, Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Præter autem hoc sacramento utitur, quicumque illud prauo fine exercet. Vt si quis ob temporarium questum comparandum, et vitam hanc temporalem prorogandam, et non præcipue propter spiritualia lucra acquirenda vitamque æternam capeffendam, illud frequenter: putantes scilicet questum esse pietatem. Probè autem qui se se prius discussit, suamque mentis recessus diligenter perscrutatus est, donec probabili coniectura censeat, nullius criminis reatu se constringi: vel quia nullum lethale commisit, vel quia quorum recordatur, sufficienter eum priuatum poenitet, et pro his quæ sic oblitus est, in genere verè dolet. Vnde Apostolus, Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Improbè autem omnino conscius peccati-

et lethiferi, cuius minimè poenituit, sacramentum arctissime amicitie designatum vel conficit, vel participat. Is enim in morem Iude proditoris simulata amicitia cum sit, verè inimicus Christum scelesco ore deglutit. Ad hoc indignitatis genus pertinet, si quis ignorantia culpabili nesciat aliquid esse peccatum, siue ea sit iuris ignorantia, qua nescit fornicationem esse mortiferum peccatum. hoc enim in promptu est, homini maxime Christiano didicisse. Siquidem lex Dei eius, indita est cordi ipsius. siue ea ignorantia procedat ex negligentia reperiendi perscrutandique peccata, quæ commiserit. Est enim ille reus omissionis eius examinis, quod Apostolus sacram Eucharistiam participaturis præstare iussit, dicens: Probet autem, etc. Quid si omnino inculpate nesciuit esse prohibitum quod commisit vel omisit? ut accidit Patriarchæ Iacob congresso cum Lia? certè is nequaquam indignè ad mensam sacram accedet: sicut nec ille qui sic peccati olim commissi oblitus est, ut adhibita idonea diligentia, eius non reminiscatur. Quid si doluit de peccato, cuius non est sufficienter contritus? Respondet sanctus Thomas, quòd in tali casu non peccat sumendo corpus Christi. Quia homo per certitudinem scire non potest, utrum sit verè contritus. Sufficit enim si in se signa contritionis inueniat. Puta si doleat de præteritis, et proponit cauere sibi à futuris. Esto. hic non incurrit peccatum. Sed queritur, An is gratiam acquirat? respondet sanctus Thomas, dicens: Hoc sacramentum perceptum ab eo qui est

in peccato mortali, cuius conscientia et affectum non habet, in eo potest operari remissionem peccati. Fortè enim primò non fuit sufficienter contritus: sed deuotè et reuerenter accedens, per hoc sacramentum consequetur gratiam charitatis, quæ contritionem perficiet, et remissionem peccati. Facit et ad hoc quod Augustinus inquit, Eucharistia mortuos viuificat. Et apud Ioannem Dominus sepe testatur, se panem esse viuificum, dicens: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et iterum: Panis enim verus est, qui de celo descendit, et dat vitam mundo. Et rursus: Qui manducat me, et ipse viuet propter me. Ex his enim locis satis constat, aliquando contingere, ut is qui nondum viuit per gratiam et charitatem, accedens ad hoc sacramentum absque ulla peccati lethiferi conscientia, et absque ulterius peccandi proposito ipsum deuotè et reuerenter accipit, per eiusdem talè summptionem ex attrito fiet contritus: ac perinde spiritu viuificetur, vel certè ita illuminetur, ut oblitus peccati recordetur, et concipiat de omnibus peccatis dolorem perfectum, id est omnibus suis circumstantiis ad gratiam obtinendam requisitis adornatum. Hic demum non accedit ad sacramentum dignè, quia nondum charitatem habet: nec indignè contrariè, quia nec accedit cum peccati mortalis conscientia, nec cum tanti sacramenti contemptu: sed accedit indignè contradictoriè, id est non dignè: ita tamen ut in ipsa eius summptione per puram gratiam dignificetur per quam charitate Deum diligat, et quilibet peccatum perfectè detestetur. Legitimè autem ad eucharistiam accedit, qui etate,

H iiii

Tempore, loco, & à proprio sacerdote, & prœuia peccatorum suorum confessione ad eam dehandam appropinquat: iuxta id, quod ecclesia decreuit in capite illo celebratissimo: Omnis vtri. sex. de pœnit. Accedit prœterea indignè ad hoc sacramentum, qui non legitime, id est qui non quæ oportet etate, loco, tempore, & naturalie iunio, & prœuia peccatorum suorum confessione ab ecclesia sancta & catholica decretis, ipsum manducare pergit. Etenim mea sententia, qui habes commodi sacerdotis copiam, cui sua peccata tuto pandat, vt ab eis absoluat, si solū contritus celebret, non modò grauius, sed criminaliter etiã in sacramentum committit: tum quia antequam reconcilietur ecclesie per ipsius ministrum, maximū sacramentum audet celebrare, auctore Richardo de Sancto Victore in libro de potestate ligandi atq; soluendi. Tum quia ad maximum sacramentum requiritur maxima dispositio, saltem secundum genus: ea autem comparatur per probationem qua se homo prœparat ad peccatorum confessionem auricularem sacerdoti faciendam: in qua sepe contingit, vt aliquis imperfectè erratorum suorum pœnitens, perfectè pœniteat nonnunquam priusquam absoluat: nonnunquam etiã sacramentalis absolutionis vi. Præterea quod sit per sacramentalē confessionem hæc probatio exercenda, mater ecclesia determinasse videtur in capitulo: Omnis vtri. sex. in quo præcipit, vt peccatorum confessio eucharisticæ communionem præcedat. Accedit cum eorum piorum consensus, qui ita faciendum censent, & eorum consuetudo sic faciunt, quæ hisce in rebus maximi

facienda est. In his enim quæ ad mores rectè formandos attinent, plus videt vir iustus, quàm septem sapientes, qui sedent ad speculandum. Quamobrem constat, cum qui habet copiam sacerdotis, cui peccatum de quo putat se contritum, tunc manifestet, si confessionem differat, negligenter agere, & non modò non dignè, sed etiã indignè sacrificiū celebrare. Hæc docueramus & scripseramus iam olim, priusquam in concilio Tridentino hoc ipsum statutum declaratum esset. Pie demum illum panem comedit, qui prius illum non vulgare, sed penitus diuinum agnoscit: nimirum diuicias corpus Domini, id est ab aliis cibis ipsum distinguens: ac perinde quantum vita morti præstat, tantum hunc coelestem cibario pani præferendum censeat: ac subinde eundem summa reuerentia adoret, & tandem perfecta quantum potest charitate mæducat, vt eruditus perpetuo ad hæreat, eodem Domino dicente: Qui mæducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Postremo impiè coelestem hunc panem manducat, qui Corpus Domini non diiudicat: id est à comuni cibo non distinguit, nihilque prius disquirat, nec tanti mysterii magnitudinem cõsiderat. Ex quo fit, vt nesciat, quantam reuerentiam ei debeat, ad cuius corpus sumendum accedit. Ex quo fit, vt indeuoto animo & irreuerenti ad communionem sacram accedat: ac perinde iudicium sibi manducat, vt reus corporis & sanguinis domini. quippe qui quemadmodum Iudas eum tradidit, & Iudei in ipsum de bacchati sunt: ita ipsum ignominia afficiunt, qui sanctissimum ipsius corpus manibus impuris suscipiunt, veluti cum

Iudei

Iudei cum tenuerunt, & execrando ad mouent ori. Siquidem ipsi eum occiderunt: hi verò per indignitatem nunc eum videtur interimere. Per hoc autem quod frequenter ait, Corporis & sanguinis Domini: manifestat, quod non sit nudus homo qui immolatur, sed ipse Dominus & factor omnium, vt videlicet per hoc ad sacri mysterii communionem accessuros exerceat, Occumenio autore.

Quæritur, vtrum sacerdos licitè possit ab Eucharisticæ celebratione absque peccato mortali perpetuo cessare?

Veritur, vtrum sacerdos licitè possit ab Eucharisticæ celebratione absque peccato mortali perpetuo cessare? Vt igitur Gabriëlis verbis utar, ad hoc videtur dicere Alexander par. 4. q. 51. m. bro. 2. quod sic. Vnde ait: existimo tamen si quis sacerdos non habens curam animarum, nec officium, nec beneficium, propter quod haberet necesse celebrare, & ob reuerentiam sacramenti, & timorem suæ indignitatis cessaret semper, nisi iniungeretur sibi contrarium à superiore, quod non peccaret mortaliter. & satis concordat sanctus Bonan. in. 4. distin. 12. q. 4. dicens, Quod sacerdos si non viuit de altari, sed in sua libertate manet, non tenetur magis quam alius homo, nisi de bono & æquo. & notentur singule clausule, quas ponit Alexander. Bea-

tus verò Thomas illud dictum reputat irrationabile, vnde ait parte. 3. q. 82. ar. 10. & in. 4. distin. 13. q. 2. arti. 1. Vnusquisque tenetur vt gratia sibi data, cum fuerit opportunum, secundum illud. 2. Cor. in. 6. Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Opportunitas autem offerendi non solum attenditur ad fideles Christi, quibus oportet sacramenta ministrare: sed principaliter per comparisonem ad Deum, cui in consecratione huius sacramenti sacrificium offertur. Vnde sacerdoti etiam si non habet curam animarum, non licet omnino à celebratione cessare. Facit ad idem illud Grego. Dum crescunt dona, etiam rationes crescunt donorum. & 1. Petri 4. vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes. Reus ergo erit negligentia, si cui data est potestas nobilissima, illa non utatur ad honorem Dei, & salutem suam, & aliorum viuorum & mortuorum. Sed saltem videtur, quod celebrare teneatur in præcipuis festis, & maximè in illis diebus, quibus fideles communicare consueuerunt. Grauius autem peccant, qui non ex reuerentia sacramenti, sed sua lasciuia, aut secularium negotiorum cura omittunt, quibus dici potest illud. 2. Macchab. 4. quod iam non circa altaris officium dediti erant, sed contempto templo & sacrificiis neglectis festinarunt participes fieri palestræ: & patrios honores nihil habentes, Grecas glorias optimas arbitrabantur. Et licet opinio beati Thomæ videatur probabilis, ratio tamen sua ex verbis Apostoli sumpta non videtur sufficere. Tum quia Apostolus in ver-

bis

bis suis non videtur imponere præceptū. Dicit enim, Fratres, hortamur. Ex hortatio autem non insinuat præceptū. Tum quia sic probaretur, quod teneretur quilibet sacerdos quotidie cessante legitimo impedimento celebrare, ut nullo die gratiā Dei in vacuū proferretur accepisse. Hæc Gabriel. Nobis autē videtur, quod & auctoritas apostolica, & sancti Thomæ ratio, id quod ipse probare intēdit, bene cōcludāt. Nā licet ex hortādi verbū nō semper vim mādātō ferat, aliquando tamen illud insinuat: ut cum Hebræos monet Paulus dicens, videte Fratres, nē forte sit in aliquo vestrū cor malū incredulitatis discedēdi a Deo, sed adhortamini vosmetipsos: ita & in hoc loco, ubi hortatur Apostolus ad ea quæ sunt necessaria ad vitā spiritalē fouendā, atq; promouendā. Unde subiūgit: In omnibus exhibētes vos tāquā Dei ministros. Manifestū autē est, sacerdotē toto anno a sacrificio cessantē non exhibere se tāquā Dei ministrū, cū nō exer ceat ministeriū suū in laudatissima gratiarum actiōe secundū dignitatē sacerdotālē ei diuinitūs collatam. Præcipua autem gratiarum actiō, & sacerdoti propria, & peculiaris est, oblatiō sacrificii in altari: nam inde Eucharistiæ nomē accepit. Præterea non solū ex apostolico loquendi modo, sed ex re quoq; ipsa, liquet exhortationē Apostoli esse præceptū. Siquidem quisq; cauere tenetur, nē Dei gratiā in vacuū receperit, ea dextrē vtēdo, prout & temporis, & loci, & negotii opportunitas exegerit. alioqui si cesset, sicut seru⁹ ille nequā talenti male defossi poenas dabit:

nec ideo tenetur quilibet sacerdos quocūq; die cessante legitimo impedimento celebrare, ut nullo die dicatur Dei gratiā in vacuū accepisse. Quoniā oportunitas illa quæ celebrandi eucharistiā obligationē secū affert. stricto mādātō, non solū includit interiorē sacerdotis dispēsationē, sublati quoq; aliis impedimētis: sed & loci & tēporis cōgruentiā requirit. Itaq; sancti Thomæ ratio hac nititur analogiā, quod sicut in præcipuis solemnitatibus, vel certē maxime in diebus illis, in quibus cæteri fideles laici cōmunicare consueuerunt Eucharistiā, eamq; de sacerdotum manibus accipiūt: sic & in eisdem diebus sacerdotes minime torpeāt, sed sibiipsis hoc sacramētū conficiant, atq; percipiant. Aliās sublato etiam omni alio onere, quid distaret per se sacerdos a simplici laico? Certē nibilo: quod nimis scaudalosum, absurdū que videtur. Caietanus autem de sancti Thomæ sentētia dubitat. Videtur enim ei sacerdotē prædictis diebus ab eucharistiæ sacrificio cessantem non omittere aduersus charitatem, quod esset exitiale crimē: sed cōtra charitatis feruorē, quod venialis est culpæ. Enimuerō cum Christus sacerdotibus præcipiens dixerit, Hoc facite in meā commemorationem. cū autem hoc præceptū sit de maximo sacrificio Deo reddendo, non dubium, quin pro aliquo tempore sacerdotē simpliciter obliget, ut tunc cessando non solū in charitatis feruorem, sed in ipsam quoq; charitatem peccetur. Nec, quod ait Syluester, opinionum varietas tollit ab hac ommissione lethalis culpæ reatum: quia varia Doctorū sentētia nequaquā præiudicat

præiudicat cuius peccato, quin per se sit veniale, vel mortale. Esto, altera contradictionis pars nō sit euidens. Satis enim est, quod certa sit vel multo certior altera. Porrohac in parte sētētia sancti Thomæ videtur rationabilior: quia rationes eius sunt probabiliore, & testimonia validiora. Videtur & vtior: quia sacerdotes ei assentiētes a se ignauitā excutiēt, & ad dignē celebrādū diligenter se præparabunt. Videtur & sanior: quia opinio, quæ nos lōgius a peccādo remouet & cert⁹ a peccato defendit, est potius amplectēda: nē amātes periculū, peream⁹ in illo. Talis est causa, quā nūc tractam⁹. Nā sicut indignē celebrādo nullū est periculū, sic in omittēdo versatur maximum. Quid? quod licet huiusmodi sacrificiā di omissiō p se nō esset mortiferū peccatū, est tū venialis culpa grauissima, & quæ ad exitialem negligentiam aduersus Eucharistiā admittendam cessatorem maxime disponat: iuxta illud, Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meū: quia oblitus sum comedere panem. Quamobrem inertis animi torporem excutiamus, & alacriter ad Christi mēsam accedamus, illud Ambrosianū semper ante oculos habentes: Si tantum Domine reatum nostræ delinquentiæ cogitamus deputatum, obseruationis non implemus ministerium. Graue est enim, quod ad mensam tuam mundo corde, & innocentibus manibus non venimus: Sed grauius est si dum peccata metuimus, etiam sacrificium non reddamus. Licet igitur pro obedientia assistere, pro indulgentia petere, pro officio ministrare, pro remedio immolare, obsecra

re pro populo: Quæso Domine conforta in me quod trepidat, cura quod tēdet, reconcilia quod discordat, euacua quod corrumpit, humilia quod superbit. Sit pia iustitia, clemens correctiō, non quæ absorbeat peccatorem, sed quæ recipiat poenitentem. Da in salutem disciplinam, non in mortem sententiam, exaudi peccatoris precē, qui visitas in dolore gemētē.

¶ Vtrum aliquis possit

scire se habere cordis munditiam, qua opus est ad dignam Eucharistiæ communionem.

Olet & illud queri, Vtrum quis scire possit, se pollere mētis munditia ad dignam sacrificiæ Eucharistiæ communionem requisita. Siquidem ei cōtradidicere videtur Sapiēs in Proverbis, dicens, Quis potest dicere, mundum est cor meum: purus sum a peccato? & illud: Nemo est mundus a sorde, nec infans vnus diei. & illud: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. & illud Isaie: omnes iustitiæ nræ quasi pānus mēstruatae. Sed stat ē cōtrario quod Deus iubet nos habere sanctitatem, dicens, Sancti estote: quoniam ego sanctus sum. & illud Isaie: Lauamini, mundi estote. Nō enim Deus præcipit homini quod ipse facere, ac perinde scire se fecisse non potest: alioqui animus eius semper inquietudine fluctuaret. Ad huius quæstionis solutionem est notandum, hominem emundari

emundari ab originali labe fidei sacramento, hoc est sacro baptismo, quo Christo regeneratur, & intellectus eius sic illuminatur, ut emundetur ab errore te nebris. Fide, inquit, purificans corda eorum. Spe autem emundatur ab appetitu rerum temporalium & mundanarum. Concepta enim fiducia de assequendis bonis æternis & celestibus, facile illorum affectum exuit, & pura mente in ea content: sciens illud, Beati pauperes spiritu: quonia ipsorum est regnum caelorum. & illud, Gaudete & exultate: quonia merces vestra copiosa est in caelis. Purificatur & Charitate, dum ea Deum super omnia diligit, & ab effectibus carnalibus expurgatus, ita Deo adhaeret, ut propter suam munditiam sit illi amicusimus: Dicente Salomone in Proverbiis: qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum regem. & illud, Beati mundo corde: quoniam ipsi deum vident. Ex his constat preparationem animi ad videndum Deum non tam consistere in partis intellectivae perspicacitate, ut Philosophi putaverunt, quam in perfecta affectivae potentiae puritate: sicut Christus tradidit. Ac perinde huiusmodi preparatio uniuersis mortalibus est communis, doctis pariter & indoctis. Siquidem utique possunt & debet cor a peccato mundum habere: quia ea munditia cum hominibus habenda praecipitur: ac perinde cum auxilio Dei acquirenda, ac possidenda, ut nouerint se illam habere, & Deo donante habere. His annotatis ad quaestionis propositae enodationem sit Prima Propositio: Quilibet homo potest habere cor mundum a mortali peccati ma-

cula. quod constat ex illo Psalmistae querentis: Quis ascendet in montem domini? aut quis stabit in loco sancto eius? qui & sibi respondet: Innocens manibus & mundo corde. Non enim pollicetur quod fieri nequit, sicut neque Deus praecipit aliquid impossibile. Secunda propositio: Difficile est plurimise esse prorsus puros a veniali peccato: quoniam in multis delinquimus omnes. Haec sunt peccata venialia sine quibus haec vita vix ducitur. Pro quo sit tertia Propositio. Difficile est etiam perfectis diu seruare cor suum mundum a venialis culpe labecula. Quia scriptum est: Non est homo qui non peccet super terram. Peccat enim non semper sed aliquando. Proponitur quarta Propositio: Qui perfecti sunt, queunt interdum, ad breue tamen tempus, integram habere cordis munditiam. Hanc enim petebat Dauid dicens: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. qui eo profecerat spiritu, ut verè diceret: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Quinta Propositio: Nemo potest asserere ex notitia naturali sibi certum esse semidum omnino cor habere: quoniam neque experimento neque humana scientia id ei exploratum esse potest. Quod sanctus Iob testatur: Si innocens fuero, hoc ipsum ignorat anima mea. Sexta Propositio: Nullus potest absque diuino reuelatu dicere ex notitia certa, fidei certitudine, eademque absoluta, sese mundum cor habere. Liquet hoc ex illo Ecclesiastae: Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen nescit homo utrum amore vel odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur

uantur incerta. Septima propositio. Aliquis potest dicere habere se cor mundum certitudine fidei, conditionali tamen. Haec enim consequentia est bona, ac perinde necessaria. Si hic homo accessit ad sacrum baptismum, idque suscepit absque obice gratiae sibi infundendae, est omnino tam a peccato originali, quam actuali emundatus. Item si alius accessit ad poenitentiae sacramentum, fecitque quod in se erat, gratiam recepit, & est prorsus a peccatorum mortalium maculis expurgatus. Octaua propositio: Qui iudicat probabiliter se fecisse quod in se est ad delenda peccata sua, & ad habendam vel conseruandam gratiam, dicere potest probabiliter certitudine se mundum habere cor. Est enim magistrorum regula fundata in illo Christi dicto: Quisquis audit a patre, & didicit, venit ad me. Cui cumque facienti cum auxilio Dei quod in se est ad comparandam ipsius Dei amicitiam, a Deo ipso gratiam infundi. At forsitan hinc quispiam ansam accipiat asserendi posse aliquem nosse certitudine fidei absoluta, se esse ab omni lethali peccato immunem, & in hunc modum argumentetur: Certum est certitudine fidei absoluta dari gratiam cuiunque faciendi quod in se est ad eam a Deo obtinendam: ego autem experimento noui memet id facere: sum ergo certus certitudine fidei absoluta obtinuisse gratiam, mundumque esse ab omni mortifero peccato. Respondetur ei, Id experimenti non gignere euidenciam faciendi quod in se est, sed vehementer probabilitatem. Nam licet re vera ego practice faciam quod in me est ad habendam gra-

tiam: iudicium tamen speculatiuum, quo ego iudico me facere quod in me est, non est mihi euidens, sed vehementer probabile: & idcirco totus huiusmodi discursus continetur sub morali probabilitate: ac perinde haud sufficit ille facere absolutam, sed valde probabilem certitudinem. Nam licet maior propositio secundum fidem sit certa, attamen quia minor tali experimento minime sit euidens sed probalis, consequens quod semper sequitur debiliore rationationis parte remanet, non euidens, sed probabile, & vehementer probabile. Hac certitudine fretus Ezechias Rex cum oraret ad Dominum dixit: Recordare Domine quaso, quod ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto, & quod bonum est est in oculis tuis fecerim. Nona propositio: Stat quempiam inculpabili ignorantia iudicare se habere cor mundum, cum adhuc habeat immundum maculatum peccati. Idque constat ex illo Pauli Apostoli in 4. prioris epistole ad Corin. cap. Nihil mihi conscius sum, sed nec in hoc iustificatus sum: id est, ut habet glo. interlinealis, in nullo me remordet conscientia: sed non ideo me iustum puto, quia potest esse quod nescio: quia scriptum est, Delicta quis intelligit? Decima propositio: Sunt utique quaedam signa quibus potest homo fidelis non temere contentare semet a peccato mundum esse, ut dignè ad Eucharistiae communionem accedere queat. Quorum utique signorum non minus est, si verbis Dei percipiendis attentum se exhibeat. Qui enim est ex Deo, verba Dei audit. Qui est, inquam, ex Deo, non natura tantum, sed fide: non ore, sed amore:

per voluntatis confirmatione verba Dei audit, non aure corporis, sed cordis. Hic signum magnum sue probationis ostendit, qui caelestem patriam toto anhelat desiderio, carnis petulantiam domat, mundi que gloriam contemnit. Qui aliena non querit, et propria largitur. Qui bene operandi semper habet voluntatem, eamque si facultas datur, opere completere festinat, hic Christi seruus esse dignoscitur. Qui Charitatem cum proximis habet, amicosque diligit in Deum, et inimicos propter Deum: hunc dilectionem etiam Dei habere suspicamur. Qui aliis se non preponit, sed omnibus se infirmiorum existimans, etiam minoribus reuerentiam exhibet: hic Christi humilitatem sequi demonstrat. Qui preterita mala plangit, et plangenda iterum non committit, et ulterius Deum offendendi propositum non habet: hic certe perfecte, vereque poenitens est, et intrepidum viuificum sacramentum accipere potest et debet. Illic enim trepidauerunt timore, ubi non erat timor: ad est timendi causa, qui a Domini conuiuio sine mortalis delicti conscientia meticulose et pusillanimes discedunt, neque satis aduertunt quantam iniuriam illi summae bonitati inferunt: que se illis alimentum tam liberaliter donat. Adhibenda est igitur diligentia in perscrutandis peccatis nostris, ac detestandis quantum in nobis est, et continuo a derit nobis fauor diuinus: pro quo obtinendo orandus est Deus prophetis verbis, Ab occultis meis munda me Domine: et ab alienis parce seruo tuo. Si mei non fuerint dominati inimici mei, tunc immacula-

tus ero, et emundabor a delicto maximo. quod est animi nequissima praesumptio tractandi impuris manibus purissima sacramenta, et impoemienti corde diuinam clementiam renuere. Denique praedicta diligentia adhibita, praemissaque pia oratione, Christianus sacramenta vel sancte perficit, vel inculpat, imo et fructuose recipit: imo et securus de vita decedit. Quod ergo Sapiens dixit: Quis potest dicere, mundum est cor meum et purus sum a peccato, accipiendum est iuxta quintam et sextam propositiones. Quod autem dicit: Nemo est mundus a sorde peccati, nec infans unius diei: de peccato originali recte accipitur, quod per sacrum baptismum diluitur: quod si ad actuale extendatur, tum per baptismum, tum per poenitentiam aboletur. Quod autem de Psalmo inductum est: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, sic accipiendum est, Quod sine iustitia, que est per fidem Iesu Christi, nullus homo apud Deum reputatur iustus: sine qua fide, que per dilectionem operatur, omnes iustitiae nostrae tam priuatae, quam civiles, reputantur tanquam pannus menstruatae. Non quod omnes tales actiones sint peccata, sed quod sine Dei gratia non sunt dignae vita aeterna. Cor mundum crea in me Deus, et spiritum reatum innoua in visceribus meis. Asperges me Domine hyssopo, et mundabor: lauabis me et super niuem dealabor: ut puro ac mundo corde offeram tibi sacrificium iustitiae, sacrificium laudis, sacrificium vitale. Amen.

De quadru-

Esine est his, que proximo capite disseruimus, quadruplicem exponere certitudinem, que ex varia huius nominis, certum, significatione proficiunt. Etenim certum modo ponitur pro claro, manifesto, et indubitato, a verbo cerno, proindeo, quia ex qua videmus, clara, manifesta, indubitataque sunt. Unde in Deuteronomio, Quere sollicitum, et diligenter, rei veritate perspecta: si inueneris certum esse quod dicitur: id est manifestum et indubitatum. Ponitur et certum pro firmo, ut in quinto Sapientiae capite: Accipiet pro galea iudicium certum, id est, firmum et sibi constans, nec odio nec amore mutabile, quod rectum futurum sit: et ut est in Graeco ἀνυπόθετον: id est simplex, et nihilo simulatum. Assumitur et certum ad significandum id, quod idoneis iudiciis persuasum sit. Ut in eo, quod Paulus Timotheo inquit, Recordationem accipiens eius fidei, que est in te non ficta, que et habitauit primum in auia tua Loide, et matre tua Eunice. Certus sum autem quod et in te, id est tuis dictis, factisque fidelibus sufficienter persuasus sum. Dicitur et certum id, quod sit constitutum tantum et tale, quantum et quale volumus. Unde certum vulnus fecisse aliquem dicimus, cum nec plus, nec minus fecit, quam voluit. Martialis,

O quam certa fuit librato dextera ferro!
et in libro Iudicum de Gabaonitis: Se

ptingenti erant viri fortissimi, ita sinistra, ut dextera praeliantes: et sic fundis lapides ad certum iactantes ut capillum quoque possent percutere, ut nequaquam in alteram partem ictus lapidis deferretur. Porro ex his quatuor huius nominis, certum, significatis, oritur quadruplex certitudo. Prima est determinata assensio alterius partis contradictionis clare et indubitata assentiendi. Talis est certitudo de primis scientiarum principiis, que Graeci axiomata dicunt, Latini dignitates: qualia sunt, Quodlibet est, vel non est. Omne totum est maius sua parte. Si ab aequalibus aequalia demas, que remanent sunt aequalia. Nantque ad assentiendum his enuntiationibus, sufficienter determinatur intellectus per lumen sibi connaturale, per quod cognitio terminis earum veritatem euidenter inspicit. Ad principiorum item certitudinem reducitur et scientiae certitudo, que per ea euidenter colligitur, et ad illa reuocatur. Secunda certitudo est firmitas incoccussa cogitationis, cui non ex cogitati euidentia, sed ex imperio voluntatis eius qui cogitat intellectus firmiter assentitur. Talis est enim certitudo fidei per quam fidelis diuinis oraculis nec per se, nec per alium naturali lumine cognitio, sed proponitis autoritate incunctanter adheret. Tertia certitudo est eius opinionis, que sit idoneis argumentis, licet non prorsus manifestis, neque diuina autoritate probata, secundum quam viris probis fidem, non illam Catholicam, sed moralem adhibeamus. Quarta demum certitudo est, determinata constitutio eius, quod recta in fidem praestitutum tendit: ut que

Ii mente

De quadruplici certitudine.

mente vigent, aut quæ ab alio dirigitur: vt quæ ratione carent, quorum natura dirigitur ab intelligentia non errante, & hæc certitudo pertinet ad fiduciã assequendi finem optatum. Prima itaq; certitudo est euidētis cognitionis: Secunda immotæ fidei: Tertia persuasæ opinionis: Quarta constātis spei. Quod si quæras quæ istarum sit maxima certitudo? Proculdubio ex parte intellectus humani certitudo sciētie. Quia per eam certius, id est plenius quod scitur, comprehenditur. At ex parte causæ efficientis certitudinē, maior est fidei firmitas, quàm scientiæ. Quia prima veritas certior est, quàm quælibet creata. Vir enim fidelis & prudens facilius dissentiet huic proloquio, homo est risibilis, q̄ huic, Deus est Trinus & Vnus. Certitudini autem spei, quæ per se est æqualis fidei certitudini, ex parte tamen meritum sperantis est infirmior. Vltimum inter hæc certitudinis gradum fidei, illa moralis tenet certitudo, quæ & fallere & falli potest. Etenim quæ certa sciētia sunt, minimè cum fidei certitudine pugnant. Quia verum vero dissonare nequit. Quia prima veritas à qua sunt omnia vera, sibiipsi contraria esse non potest. Denique cunctas prædictas certitudines in nostrum vsum accommodare possumus. Scientiæ quidem certitudine vtetur vt & nos, & authorem nostrum agnoscamus, & quò conditor ducit, rationis motibus tendamus. Fidei autem certitudo nobis erit utilis, vt quæ supra humanam sunt rationem diuinitus nobis reuelata vsque ad sanguinem tueamur. Spei autem cer-

tum nobis proderit, vt terrenis contemptis coelestia expetamus & expectem. Deniq; certitudo illa moralis, fidei plurimum ad actiones tam ciuiles, quàm spirituales exequendas confert. Sicut enim non est mihi necessaria scientiæ vel fidei certitudo quod nunquã peccabo: ita sufficit moralis probabilitas, vt sperem & proponam me nunquã peccaturum. Et sicut non exigitur euidētia: ita sufficit probabilis certitudo, quod sufficienter peccata tua p̄scrutatus sis, vt ea sacerdoti confitearis, & vt eorum congruentem dolorem habeas, & sacerdotalem absolutionem suscipias. Etenim sicut fidei Catholicæ est, certissimum habere sacramenta Christi esse salutaria ad ea dignè accedentibus: sic & moralis fidei est credere, quempiam se ritè suscepta sacramentali absolutione esse iustificatum, atq; ad synaxim licitè posse accedere eum: quippe qui probabilis coniectura certus est esse se comode ad illam comunicandam dispositum. Quin & sicut ea certitudo idoneum facit fidelem ad sacram Eucharistiam absque sacrilegio sumendam: ita satis est ad mortem bona spe obeundam. Sunt & plura his similia, in quibus gerendis satis est moralis hæc certitudo, nè pie mentes frequentibus, molestisq; scrupulis, variisq; cogitationum aestu fluctuent.

Quatenus conscientia, siue recta siue erronea, quempiam obliget.

Et

Vt conscientia quem obliget.

51

Et quoniam per sepe trepidas sacerdotum mentes conscientia sollicitare solet, placuit proximè dictis apponere quatenus vtraq; conscientia, siue recta siue praua, habentem se obliget. Conscientia igitur est particularis & actualis notitia practica, id est operatiua eius rei, quam animo versamus. Eò enim conscientia interpretatur scientia cum alio, quod est quædam scientia, id est notitia alicui particulari agendo, vel non agendo applicata. Quod vt euidētius cognoscatur, tria quædam, quæ circa quamlibet actionem liberam concurrunt, diligenter consideranda sunt: synteresis, ratio, dictamen. Est quidem synteresis quæ in animi supremo sedet, est lumen quoddam menti congenitum, habituale, practicum, vniuersale, iudicatorium, iugiter incorruptum, atque viuax: quod sicut virtutibus, rectèq; factis p̄petuò assentitur, eisq; fauet: ita vitiiis & prauè factis seuper dissentit, eisq; aduersatur. Consulit enim clementissimè diuina sapientia mortalibus, vt quomodò natura inest eis concupiscentiæ fomes, quo ad malū procliuantur: ita eisdem insit synteresis vis, qua à malo ad bonum auocentur. Hæc suapte natura perenniter est viuax, & peruigil. Nam licet aliquando vel somno, vel ebrietate, vel amentia, interioriue quodam corrupto intercipi, & impediri possit: extinguitamen absolutè, & in vniuersum non potest. Esto, interdum sopiatur, & ex parte quodammodo extingatur, quando perturbatus voluptatis libidine bo-

minis animus sic absorbetur, vt vniuersale illud iudicatorium, particulari iudicio media ratione aut nullatenus, aut minus quàm opus est, accommodetur. Hoc denique syntereseos lumine perspicua sunt & per se nota prima naturæ, id est, vniuersalia rectè probèque agendi principia. Qualia sunt: Quæcūque vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem illis facite. &, Quod tibi non vis, alteri nè facias. &, Nihil prohibitum lege Dei, est faciendum. Deo de seipso testimonium reddenti est credendum. Omne turpe & malum est improbandum fugiendumq;: & omne honestum, bonumq; approbandum est, & amplectendum: & cetera id genus. Ratio autè quatenus ratio est, lumen obtinuit synteresi minus, & contractius, ac perinde ab alio in aliud discursiuū. Diuiditurq; in portionem superiorem, & inferiorem. Superior ea est quæ per sapientiam, id est rerum diuinarum cognitionem consulendis regulis æternis intèdit. Huiusmodi regule sunt, articuli fidei, quatenus eorum assensus ad operationes regendas extendi possunt. Tales & omnia documenta diuina, quæ ad veram pietatem colendam faciunt. Inferior autem portio ea est, quæ per scientiam, id est rerum humanarū cognitionem consulit ciuiles leges, quæ circa iustum & iniustum, vel honestum & inhonestū versantur. Tales sunt leges de agris diuidendis, de heriscunda hæreditate, de contractibus firmandis aut rescindendis, de litibus fouendis aut dirimendis, de publica coniugiorum contrahendorum honestate: & cetera id genus. Porro I iii dictamen

Vt conscientia quem obliget.

dictamen est id quod ratio suggerit, id est, quod ex propositione vniuersali, quae synteresis confestim praestat, et assumptione particulari, quam ratio profert, colligitur. Hocem discursu opus est, ut ab vniuersali ad particulare, ad actum vnum et indiuiduum numero descendatur. Esto exempli gratia huiusmodi syllogismus. Nihil prohibitum Deo lege faciendum est: concumbere cum hac muliere non mea, est lege prohibitum diuina: non igitur mihi cum hac concubendum. In hac itaque ratiocinatione synteresis propositionem extulit, assumptionem portio rationis superior: ex quibus collectum est dictamen, quod est conscientia, quae est iudicium practicum et actuale de aliquo agendo vel non agendo. Denique scientia, id est notitia huius vniuersalis enuntiationis: Nihil quod est lege Dei prohibitum, est faciendum: applicata per mediam assumptionem particularem, concumbere cum hac non mea est prohibitum lege Dei, huic singulari, haec non est mea, parit hanc conscientiam, Non est mihi cum hac concubendum. Sic enim gignitur conscientia recta veraque. Quod si subsumatur sub vniuersali vera, enuntiationis falsa, conscientia sequetur praua et erronea: ut si haereticus sic ratiocinetur. Nihil contra Dei legem faciendum est: facere hoc iuramentum, quod fieri praelatus praecipit est contra legem Euangelicam, Christo dicente, Nolite iurare: non ergo licet mihi iurare nunc. Quod quidem dictamen falsum est, et erronea eius conscientia: quia assumptio eius fuit falsa. Praeter ea si quis indebito modo ratiocinetur,

erroneum dictamen suggeret, ut pote si quis ita argumentetur: Nulla creatura est latria colenda: humanitas in Christo est creatura: ergo non est cum eo latria colenda. Consequens est falsum, et conscientia ei conformis est erronea ex indebita ratiocinandi forma oborta. Erratum est enim arguendo ab eo, quod dicitur simpliciter ad id quod cum alio est. Licet enim nulla creatura per se et propter seipsam sit latria colenda: tamen humanitas a verbo assumpta, eius coniuncta, est cum eo vna adoratione colenda. Iam vero cum conscientia sit scientia apposita ad aliquem vnum et indiuiduum actum, tripliciter eum potest ipsa respicere. Primo quatenus sit factus. Secundo quatenus bene vel male. Tertio quatenus est probe vel improbe adhibendus. Primo itaque conscientia respicit actum, secundum quod iam est praeteritus, vel in praesentiarum exercetur, prout melius memoria illum repetimus, recognoscimusque nos eundem fecisse, aut sensu eum nunc facere percipimus. Quod cum contigit, eorum quae fecimus, consci sumus. Nostra enim nobis conscientia testatur, nos hoc, vel illo modo operatos fuisse. Iuxta hanc conscientiae rationem fratres Ioseph ad praefectum domus eius, timentes, ne ille ipsos tanquam pecuniae fraudatorem reos ageret, et carcere vincire vellet, dixerunt: Non est in nostra conscientia quis eam posuerit in marsupio nostris. Haec plane praeteritorum conscientia obligat hominem vel ad laudandum Deum pro recte factis, aut ad petendum ab eo veniam pro non recte, vel commissis vel omissis.

Quod

Vt conscientia quem obliget. 52

Quod si memorie ambiguo fluctuem, tutius est plerumque nos ipsos damnare, quam absolueret. Iam vero si conscientia accomodetur actui nondum producto, menti tamen obiecto, per conscientiam, id est, dictamen practicum iudicari oportet, utrum sit id quod cogitatione versatur, operandum necne. Ea namque conscientia considerantem vel instigat ut aliquid faciat, aut ligat, ne id faciat. Quodlibet enim praecipit per sui notitiam attingit eum, quem respicit, eundemque si sit affirmatiuum, adstringit, ut id quod eo intimatur pro loco et tempore faciat: si autem sit negatiuum, obligat eundem ne aliquid eo prohibitum aliquando faciat. Conscientia itaque recta, siue sit affirmatiua siue negatiua, eadem vi, eodemque modo consciu tenet, quo praecipit: imo vna eademque imperantis ratione atque lege per praecipitum declarata, et per scientiam scita, conscientia quempiam aut mouet, ut praecipitum adimpleat: aut ligat, ne contra praecipitum quicquam faciat. Exempli gratia: Si cui conscientia recta dicit esse hic, et nunc, deferendam parentibus honorem, huic pauperi tribuendam elemosynam, maioribus deferendum, Praelatis obediendum, sacramentis utendum: tenetur haec praestare. Nam et si ea omittat, reus erit violatae legis diuinae. Si vero conscientia eius censeat, non esse cum tali congregandum, non esse alienam vestem accipiendam, non esse proximo detrahendum, non esse aduersus talem falso testificandum: nullatenus licet aliquando ea operari: quia qui talia operatur, committit in Dei legem, qua illa prohibentur. Haec ita proculdubio habet cir-

ca rectam conscientiam: non autem ita de erronea censendum. Etenim ut ait sanctus Thomas, diuersimode recta et erronea conscientia ligant. Nam recta quidem conscientia ligat consciu simpliciter, et per se: erronea autem secundum quid et per accidens. Dico autem rectam ligare simpliciter, quia ligat absolute, et in omnem euentum. Si enim aliquis conscientiam habeat de vitando adulterio, istam conscientiam sine peccato non potest deponere. Quia in hoc ipso, quod eam deponeret, errando grauitate peccaret. Ea autem manente, non potest praeteriri in actu sine peccato. Unde recta conscientia absolute ligat, et in omnem euentum. Conscientia autem erronea non ligat nisi secundum quid, et sub conditione. Ille enim cui dicitur conscientia quod teneatur ad fornicandum, non est sic obligatus, ut fornicationem sine peccato dimittere non possit, nisi sub tali conditione, si talis daret conscientia. Haec autem conscientia remoueri potest absque peccato. Unde talis conscientia non obligat in omnem euentum. Potest enim aliquid contingere: scilicet depositio talis conscientiae: quo contingente quis ulterius non ligatur. Ex his sequitur quod non modo faciens contra conscientiam rectam, sed etiam contra erroneam, peccat. Quia facit id, quod iudicat legem diuinam prohibitum: ut haereticus qui existimat in nullo casu esse iurandum, si ad praecipitum superioris iuret, peccat: quia eligit id, quod voluntati suae sub mali ratione obicitur: licet in se non sit malum. Confirmatur et hoc per illud Apostoli: Omne quod non est ex fide, peccatum

I iii est

est: id est, omne quod fit contra conscientiam, sic ut credatur malum esse, si fiat peccatum est. Facit & ad hoc illud eiusdem Apostoli: Si quis est infirmus, olera manducet. id est, si quis ob rationis infirmitatem errat iudicio, existimatque non licere carnibus vesci, olera manducet: ne comedendo carnes, contra conscientiam faciat, qua putat esum carniū esse sibi lege diuina prohibitum. Quid igitur faciet iste errans? ut non sit perplexus, si venerit ad tempus, in quo teneatur obedire superiori de iurādo, vel de comedendis carnibus? Deponat conscientiam, asfentiendo contrarium docētibus, & momentibus. Quid si inductis in contrariū rationibus, vel autoritatibus minimē cōuincitur eius intellectus, ut deponat illam scientiam? Conuincatur saltem, ut non utatur illa conscientia, tanquam agendi regula. Et quomodo id poterit facere? Nepe si persuadeat sibi potius esse sibi inuitēdū sentētię doctorū & ecclesię, quā suę. Dixeris, esto: nemini licet agere cōtra cōscientiā erroneam: licebit ne et agere secundum iudicium erroneū? Respondeo: Quod si error talis iudicii est volūtarius directē: quia scire noluit: vel indirectē, quia sic errans veritatem discere neglexit: non excusatur à peccato, si secundum talem conscientiam operatur: quia voluntariē malum operatur. ut si quis putat aliquem contractum esse ei licitum, quia noluit scire, & neglexit discere an esset iustus. Si verò error sit inculpabilis, conformādo se tali iudicio, non peccat. Sicut Iacob non peccauit, congregiēdo cum Lia sibi latenter pro Rachēle suppositā. Deniq; viri iusti ni-

hil repugnante conscientia aggrediūtur & diligentissimā nauant operam, ut errorem vitent, & veritatem sectentur, non ambulantes, sicut Paulus ait, in astutia, neq; adulterantes Verbum Dei, commēdantes semetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo.

¶ Quanto studio à fidelibus maximeq; ecclesiasticis sit amplectenda fouendaq; bona concupiscentia.

Quoniam quies conscientie fidelibus potissimē comparatur, si concupiscentiam bonam intra pectoris sinum admittant foueantq; malam verò procul à se reiiciant, vel certē reprimant, placuit his addere duo capita. Alterum de bona concupiscentia: alterū de mala. Concupiscere igitur est valde cupere, appetere aliquid, siue illud sit bonum, siue malum. Hinc duplex est concupiscentia, quæ est bonarum æquē ac malarum rerum appetitus. Est enim concupiscentia bona, qua rectē ac probē concupiscitur. qualis est illa, quam approbans Sa^{Sap. 6.} sapiens, inquit: Concupiscentia sapientie perducit ad regnum. Est autem concupiscentia mala, per quam aliquid prauē, & improbē appetitur. De qua Apo^{Rom. 7.} stolus: Nam concupiscentiam nesciebā esse peccatum, nisi lex diceret, Non concupiscas. Quin & Apostolus pulchro compari vtrāq; concupiscentiam complexus dixit: Caro concupiscit aduersus spiritū,

spiritum, & spiritus aduersus carnem. Iam verò reputamus de bona concupiscentia sermonem: quam diximus esse eā quæ sit recta, probaq; recta quod vera fide, directā in ipsum Deum vnicū omnīū expetendorū finem tendat. Talis erat illius, qui veraciter ad deum loquebatur: Quemadmodū desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deū fortem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Attende quanta cupiditate fruendi Deo bonus hic peregrinus incensus sit: qui sicut ceruus æstu sitibundus vehementissimē frigidis aquis potari, refrigerariq; desiderat: ita & ipse solo Deo frui vehementissima cupiditate desiderat: apud quem solū esse vitæ fontem nouit: ut non modò sacramentalibus aquis salientibus in vitam æternam, in terra ad huc proluatur: sed etiam illis perennibus & verè vitalib; potetur. Idcirco subiicit, Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum. Quid est sitiuit? nisi vehementer affectat, & toto conatu contendit peruenire ad eum, cuius est, desiderium pauperum exaudire. Fortem ait: quia nemo potest eum impedire, quin ad se perducatur, quem ducere dignatus fuerit. Vium adiecit: quia ideo Deum sibi concupiscit ut is qui est per se vita, ipsi vitam verè vitalem impartiat. Sentiens autem huiusmodi tam intensæ concupiscentiæ finem diutius differri, velut morē impatiens exclamat: Quando veniam & apparebo ante faciem domini? hoc est, quando erit felix illa dies, in qua in Domino mortuus hinc proficiſcar talis, qui

non in tartara trabar. Sed spōte pergā & dignus habear, qui appaream ante faciem domini: Cuius cōspectu nihil est dignum, quod non sit mundum, tersum, atq; nitidum: Quando erit tempus ut illa gloria, qua afficiuntur sancti conformes glorię filii Dei, ego in claritate cū illis appaream? hoc est, quod præ ceteris opto: quia omnia quæ desiderantur, ei comparari non valent: huius potiundi desiderio totus dstringor, ipsius dilatione defatigor. Quando veniam & apparebo ante faciem Domini? nouit utiq; ille temporum articulos, secundum quos omnia per opportunē dispēsat: sed anxio vehementerq; cupienti quod Deo citius est, tardum videtur. Quoniam spes quæ differtur, affligit animam: quæ afflictā amore languet, & hunc languorem à sodalibus suis, id est sanctis notificari petit, dicēs: Dicite dilecto, quod amore languet: itaq; exclamare compellor, Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum! cōcupiscit, & deficit anima mea in atria Domini. Agnouit iste egregius concupitor, quā sint speciosa & expetenda cœlestia illa tabernacula, id est sanctorū sedes, in quibus iusti perpetuo quiescunt. De quibus Dominus: In domo Patris mei mansiones multæ sunt: quā splendida iucundaq; pro singulorum meritis atria! ideoq; reliquis omnibus desiderabilius ea prætulit. Ac si dicat, Alii desiderant agrorum possessiones, alii seculi istius diuitias, alii parare sibi in istius seculi ecclesijs dignitatem, & gloriam aliquā habere apud homines molūtur: mihi hoc solum desiderium est, videre æterna tabernacula tua: & in tantū hæc

hec mea cupiditas increuit, quod deficit, id est viribus destituitur anima mea, & quasi cor peris oblitum, ipsum tabescere finit: & tamen tabescit mentis abstractio ne, ut spiritali ipsius mentis vi perfusum & concalefactum eius ductum liber sequatur: in tantum, ut beatus hic de siderator id expectare audeat, & dicat: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Quo super acute Hieronymus: Difficile est ut cor & caro alacrius in commune consentiant. Si enim secundum Apostolum spiritus pugnat contra carnem, & caro contra spiritum, quomodo hic dicit, Cor meum & caro mea exultauit? Hoc non potest dicere, nisi ille, qui in amorem Dei tota mente defixus est. Cor meum, & caro mea: Illud est quod dicite in alio loco, Sitiuit in te anima mea: quam multipliciter tibi caro mea: Ista est caro, quae desiderat dominum. De qua in alio loco dicitur: Et videbit omnis caro salutare Dei. illa autem caro, de qua dicitur: Omnis caro foenum, non desiderat Dominum. Cor meum & caro mea. Vide mihi aliquem abstinentem, qui mortem carnis suae, lucrum putat anime suae. Hec autem carnis sunt, ieiunia & iniuria. Denique & Apostolus quid dicit? Quem tradidi Satanae in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat. Nisi caro mortua fuerit, spiritus viuificari non potest. Propterea dicit & Apostolus: Quando infirmor tunc fortior sum. Consideret se vnusquisque quando ieiunio lassus est, & defectus, quomodo anima vigeat, quomodo nihil aliud mens nisi de Deo consideret, quomodo semper dicat Quaedilecta tabernacula tua

Hierony.

Dne virtutum! Accepisti rectam concupiscentiam, accipe iam probam. Ea enim est proba, quae commodis mediis, atque virtutum gradibus proficit, ut ad sapientiae diuinae plenitudinem consequendam perueniatur. Quod si vis discere quosdam virtutum gradus, per quos tanquam per scalas ad sapientiam ascenditur, per quam intratur in Hierusalem coelestem, in qua iusti glorioso & beatifico Dei conspectu fruuntur: en tibi per Sapientem descriptos. Initium, ait, Sapientiae, verissima est disciplina concupiscentia. Cur ergo disciplinae dilectio est: & dilectio custodia legum illius est. Custodia autem legum, consummatio incorruptionis est: incorruptio autem facit proximum Deo. Concupiscentia itaque sapientiae deducit ad regnum perpetuum. Iam vero repetamus singula huius per quam pulchrae Gradationis membra: articulos explicemus. Initium, ait, sapientiae, verissima est disciplina concupiscentia. Initium etenim acquirendae vere sapientiae, est vehemens quaedam rerum cognoscendarum appetitio, minimè in rebus inferioribus sistens: sed ad id quod summum rerum omnium sit atque optimum porrecta, quam Deus humanis in mentibus ingenerauit. Secundum quod quidam mundi sapiens inquit: Omnes homines natura scire desiderant. Insuper & plerisque peculiari quodam instinctu Deus incitat, & permouet, ut diuinarum rerum cognitionem, quae fide constat, & earum, quae fidei Deo clarè viso succedunt, sincere percipiatur. Haec est enim verissima disciplina concupiscentia. Verissima est: quia naturalissima est, & re vera per

eam

eam disciplina suscipitur illa, per quam ad mentis illius rationem peruenitur. Dum aliquis simplici discendae veritatis studio tum a Deo, tum a sanctis doctoribus optat institui. Ab hac autem simplici discendae veritatis sinceritate procul absunt sophistae, qui diuinarum arcana rerum importuna curiositate perscrutantur: non ut boni fiant per charitatem, quae aedificat, sed ut per scientiam, quae inflat, elati, improba verborum se se iactent, ac venditent. & ut ait Apostolus, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes, & hos deuota. Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quae ducuntur variis desideriis: semper discetes, et nunquam ad scientiam veritatis peruenientes. Theophylactus: Iam dicet aliquis, venia ergo haec non indigna, quin potius nec parci quidem his potest. Siquidem & facinoribus sese obruerunt, & libidibus obtusa est mens illarum & obcaecata, ut perdiscere nequeant veritatem. Quod vitium non illis natura obuenerit, sed voluntate. Quod malum ut nos vitemus, verissima disciplina concupiscentia ad studium diuinae sapientiae adacti, atque sollicitati, omnidie, omni quoque hora procuremus discendo proficere, ita ut acquirendae sapientiae sollicitudo diuitiarum sollicitudinem reprimat: ne intellectuum in nobis sapientiae semen vel natura datum, vel diuinitus infusum, aliquando suffocetur. Curaque discendi, discendi curam extrudat. Quid enim equius, quam quod verarum studium, diuitiarum fallacium procurementem excludat: quando quidem haec sunt

impedimento, ille vero adiumento ad veram felicitatem consequendam. Iam vero sicut de disciplinae cupiditate nascitur acquirendae scientiae cura: ita de studiosa discendi cura scientiae profectus prouenit. At vero Dei cognitio omni connixu procurata, auctaque ipsius dilectione ingenerat & auget. Nemo enim est sapientiae studiosus, qui quanto magis in ea percipienda proficit, non amplius eam diligit: quia & magis eius bonitas ei innotescit, & pluris eidem constat. Quae enim bona sunt mortalibus notiora, vel cariora, fiunt & eis chariora. Ex huiusmodi autem dilectione Dei proficiscitur custodia legum diuinarum: tum quia qui diligit Deum sincera charitate, cauet ne eum contemnat: ac subinde ne eius mandata praevarians offendant: sed ea summopere implet, ut eidem sit gratus charusque. Si quis, ait Dominus, diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Tum quia nouit, neminem posse ad incorruptionem immortalitatis aliquando peruenire, nisi legum diuinarum custoditione ab omni peccati corruptela sese cum Dei auxilio immunem faciat. Nihil enim coinquinatum introibit illuc, ubi est perpetuae incorruptibilitatis sedes. At vero incorruptio facit proximum Deo. Homo enim aliqui mortalis, affectus incorruptior: & ac vitae integritate, & consummata pietate, sic appropinquat & adheret Deo ut fiat vnus spiritus cum eo: ac perinde eius beatitudinis particeps, ad eiusdem regnum admissus. Si vis, inquit, ad vitam ingredi, serua mandata. Denique a primo

Ioan. 14.

ad

ad vltimū descendendo, pulchra & artificiosa deductione Sapiens cōclufit: Concupiscentiæ itaq; sapientiæ deducit ad regnū perpetuum. Postremo his intellectus, quisquis bene fuerit in Deū affectus, omni auditate sapientiæ sermones concupiscet. Nam vt ait Ecclesiasticus: Cor sapiens intelligetur in sapientia: & auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. Cum omni inquit, id est perfecta cupiditate, & efficaci conatu audiet Sapientiam clamantem cum Propheta, & cuilibet animæ dicenti: Audi filia & vide, & inclina ad me aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet rex de corē tuum: quia ipse est Dominus Deus tuus. nec solum concupiscet, sed etiam ad te properabit, te præueniet: præoccupabit enim qui se concupiscunt, vt se illis prior ostendat, & conclamet: Venite ad me omnes qui concupiscitis me, & generationibus meis adimplemini.

¶ Quanto studio mala concupiscentia sit à fidelibus, præcipuè ecclesiasticis, abiicienda reprimendaq; & quoad fieri possit extinguenda.

onsequētia igitur superioris partitionis exigit vt de mala concupiscentia nonnihil differamus. Ea est praua & improba vel fruēde, vel abutēde creature cupiditas. Hæc rursus tā Philosophi, quā theologi diuidunt in habitualē, & actuale. Habitualis est prontas quædam qua quis est proclius adiungēdū se creature

libentiùs ac potius quàm Deo, siue illa sit mala quædam qualitas interiori appetitui in hærens, pestilenti serpentis flatu per peccatum primi hominis infusa, & ad totum genus humanum corruata. Vnde Augustinus in libro de nuptiis, & concupi. Concupiscentia, inquit, non substantialiter manet sicut aliquod corpus aut spiritus: sed affectio quædam malæ qualitatis, sicut languor: siue sit ipse appetitus tam sensualis, quàm intellectualis, iustitia originali nudatus, & in delectabiles creaturas aduersus rationem & spiritum propensus. secundum quæ Apostolus ait: Carnē concupiscere aduersus spiritū, & spiritum aduersus carnem. Deniq; vtrūvis horū, siue vtrūq; sit hæc mala concupiscentia, exploratū habetur inesse humani appetitus visceribus, etiā quādo homo per eā nihil concupiscit. Nam sicut Augustinus dicit libro sexto contra Iulianum: sicut timiditas inest homini, etiam quando actu non timet: ita vitium hoc, vnde praua oriūtur desideria, manet in homine etiam quando caro eius nulla est commotione tentata. Aliud est, inquit, esse concupiscitū, aliud concupiscere: aliud timere, aliud timidum esse: aliud irasci, aliud iracundum esse. Hanc multis nominibus Apostolus appellat, vt ei ratio nobis etiā atq; etiam innotescat. Nam modò vocat eam peccatū, quia & à peccato prouenit, & ad peccatū promouet: modò carnē, vt distinguat eā à spiritu: modò legem carnis, vt eam opponat spiritus legi: modò sensum, vt eam à ratione disiungat: modò demū concupiscentiam, vt mentis tranquillitati cōtrariam ostēdat. Porro

Porro hæc habitualis concupiscentia in Adæ posteris imputatur peccato originali ex debito habēde iustitiæ originalis. Quo quidē debito per sacramētū fidei sublato, licet eadē concupiscentia remaneat actu, nō tamē remaneat reatu. Manet enim in mortalibus eiusmodi mala procliuas, qua in malū procliuatur, vt habeāt intimū hostē, qui cū pugnet: & deuictō, triūphent in Christo: si secundū ipsius inclinationē nō sint malorū concupiscentes. Hoc est enim, quæ Paulus hac de re tractās colligit, inquit, Nihil igitur nunc damnationis est his, qui sunt in Christo, qui nō secundum carnem ambulant: id est, non operantur ea quæ caro spiritui aduersa concupiscit. Quare lex cū concupiscentiam prohibet, non putemus iubere nobis nostris de membris hanc habitualement concupiscentiam euellere. Id enim impossibile est, quandin in hoc corruptibili corpore vixerimus. Sicut & fieri nequit, vt inter nis appetendi viribus exuamur. Quid ergo vetat? Actualem vtiq; concupiscentiā, id est, nē quis cōmōtione carnis tacta cōtra legem spiritus ei cōsentiat: sed cū primū eā senserit, auerfetur, & reprimat. Ipsum igitur volūtarium concupiscere, quatenus libero subest arbitrio, prohibetur, cū lex dicit: Non concupisces. Nec eo præcepto duntaxat peculiaris illa concupiscentia, quæ circa gustum, & tactum versatur: sed in vniuersum omnis rei illicitæ appetitio prohibetur. Vnde Hieronymus quæstione octaua ad Algasiā: prius quæram? quæ sit ista concupiscentia, de qua lex dicit, Non concupisces. Alii putāt illud esse

mādatum, quod in Decalogo scriptum est: Non concupisces uxorem proximi tui. Nos autem per concupiscentiā omnes perturbationes animæ significatas putamus, quibus mœremus & gaudemus, tinemus & concupiscimus. Et cū Sapiēs dicit, Post concupiscentias tuas nō vadas: inolitū & subsultantibus concupiscentiis arridere prohibet: nec à solis corporalibus abhorreere iubet, sed generaliter ab omnibus, quæ animū allicere valuerint & impellere, vt peccatum quodlibet perpetretur. Quæras, quando concupiscendo peccatur? Profectō quando male concupiscitur. & quando male concupiscitur? quando vel malæ concupiscentiæ consentitur, vel ignauiā nostra caro concupiscit aduersus spiritū. Quid si concupiscentia ex inopinato insurgat? Certè tantum aberit à culpa, quantū à voluntario. Omnis enim actio peccati voluntaria est. Nāq; vt ait Chrysostomus in quinquagesima secunda homilia ad vigesimum quintū Euangelii secundū Matthæum caput: Aliud est concupiscere, aliud velle. Concupiscere passionis est: velle autem arbitrii. Frequēter enim concupiscimus etiam quod nolumus. Si ergo concupiscentiæ non consentit voluntas, concupiscentia sola nō dānat. Magis autem & gloriosorem facit victoriæ coronā. Huc etiam tendit illa Pauli conclusio, qua peccato mortuos, & Christo viuentes admonet, dicens: Nō ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediat concupiscentiis eius. Augustinus: Non dixit Apostolus, non sit peccatum in vestro mortali corpore: nouit enim quod quandiu

Hieron.

Rom. 6.

Aug.

K est

est mortale, est ibi peccatū. Sed qd ait? Nō ergo regnet in vestro mortali corpore. Quid est nō regnet? Ipse exponit: Ad obediendū, inquit, desideris ei? Sūt desideria, existūt desideria. Nō tu obēdis desideris tuis, nō sequeris illa desideria, nō illis cōsētis, est ibi peccatū: sed iā amisit regnū, quādo iā in te non regnat peccatū. Peccatū hoc loco vocat Apostolus peccati fomitē. Desideria verò motiones eius appellat. Nam vt est in marginali glossmate, cōcupiscentia ali quādo nomen est fomitis, scilicet vitii in nati: aliquādo actus appetitus interioris, qui est etiā in primo motu, qui dicitur propulsio. Hic autem Apostolus nō p̄hibet cōcupiscentiā, quæ est in primo motu: quia nō est in potestate nostra quādo surgat: sed dei gratia eā cōpescere possumus, nē vnq̄ ad delectationem, & cōsensum pueniat, quod & p̄hibet. Vt etiam ex deliberatione & industria improbis cōcupientis motibus acquiescere, & qđ sensualitas suggerit operari. Quod si fiat, motus qui antea aut nullū erat peccatum, vel certē veniale, transit in crimen.

Exacta de primis motibus appetitus censura.

L Nimuerò quoniā inter omēs cōcupiscentias illa est improbius, ac vehementior, quæ in venereā voluptatem mortales instigat, atq; gulæ delectamenta: vnde & concupiscentiæ nomen carnalia vitia sibi specialiter vendicauerūt: placuit in his, vel potius i Veneris motibus, qui notiores sunt, particulatim cōmōstrare: imò ex-

actius explicare cēsūrā, quæ glossmate proximè citato de illis posita est. Idq; persequemur cōmatico stylo, vt sit Prima Propositio: Motus cōcupiscentiæ habitualis, quā Philosophi vocāt sensualitātē, quādo est merè naturalis, id est pueniens tātū ex calore naturali carnē incitante, ac perinde ex cogitatione sequente eiusmodi motionē, nullū est peccatū, Quia nō est homini arbitrariū cauere nē ille insurgat, licet ei displiceat. Imò tū eiusmodi displicentia, tū illius cōmotionis repressio laudāda est, & p̄mit apud Deū meritoria. Secūda: si autem istiusmodi naturalis concupiscentiæ motus pueniat ex mentis occupatione, atq; cōsideratione alicui? qđ sit licitū & vtile, veluti cū quis p̄iā fornicationis rationem ac turpitudinē meditatatur, vt cōmodis argumētis eam populo dissuadeat: q̄uis sit ille p̄uisus, si tamen nō fuerit intentus, nullū est peccatū. Quia nō est in potestate nostra, quin visis tangamur, etiam in rectē p̄beq; cogitatis. Si tamē sit ille quodammodò ex tali honesti cogitatione permissus, esset culpa saltem venialis. Sed si ex addita intentione arguitur plenus cōsensus, difficulter mortifera culpa exuetur: quare quod tutius est amplectamur, & talis intentio penitus abscondatur. Tertia. Quod si talis motus cōcupiscentiæ eueniat naturaliter de quopiam in honesto cogitatione versato, p̄uisus q; sit ille, at non intentus: erit quidem peccatum vel veniale, vel mortale, quale fuerit illud illicitum, quod cogitabatur: non tamen nouam culpam apponit illi prauæ cogitationi, cui naturali consequo accedit. Est enim

id

id simile ebriorum peccatis, quorum tāta est culpa, quāta fuit ebrietas. Ex quo fit vt dans operā rei honeste nō debeat ab eius tractatione cessare propter tales improbos motus inuito surgentes nisi existimaret seipsū esse in vehementi cōsentiendæ libidinis discrimine. Quid si ex officio teneatur prestare eā operā, vt pote animarū curator in audiendis cōfessionibus? Nō vtiq; tenetur ob importunos illos motus a debito officio cessare, nisi periculū obruens inde ei immineret. Id qđ raro solet accidere. Quid si tūc temporis casto sacerdote, rebellibus illis carnis titillamentis repugnāti, & prorsus inuito seminis effusio cōtigerit, nō est vtiq; ideo culpādus, sed miserādus potius. Nā si quod dormiēti accidit, ei nō datur interdū vitio, quāto minūs qđ nolenti & repugnāti euenit est ei imputādū? Quarta motus sensualitatis, q sequitur ex culpabili cogitatione, ita q; ipse cogitās est, fuitue vel causa, vel occasio talis cogitationis, peccatū est veniale: nullus tamen talis motus est mortiferū peccatū ante plenā deliberationem. Quia ante deliberationem cōpletā vel actu, vel virtute, nulla delectatio est censa morosa, quāto diu duret. quoniā delectatio nō est morosa absq; aut formali, aut interpretatiuo consensu. Quinta motus fomitis si versetur circa lethalis culpæ materiā, priusquā is qui eo pulsatur id animaduertat, aut de eo plenē deliberet, nō est mortale peccatū. Imò quāuis eius animaduersio accesserit durate tamē cōsultatione de eodem vel admittendo, vel repellendo, interuenit tantū culpa vel venialis leuis, vel gra-

uis: quæ tamē accedente cōsensu fit prorsus lethifera, siue ille cōsensus sit verus siue interpretatiuus. Verus quippe, quoties explicitē quis consentit, vt in actum illicitum, vel in delectationem eidē actui cōiunctam. Interpretatiuus autem cōsensus dicitur, quoties ob delectationem eiusmodi latenter acceptam concupiscenti, actus ille improbus durare permittitur: nec cohibetur cū cohibere possit, nec reprimitur, aut remissē ei resistitur. Qui enim sic sese habet, tacito consensu concupiscentiæ acquiescit, iuxta illā frequentem iuris regulam: Qui tacet consentire videtur. Sexta: Si quis velit scire, vtrum improbis appetitus cōmotionibus consenserit, necne, consideret diligenter, sitne assuetus talibus motibus, vel confestim, vel mox postquā eos animaduertit, vel de eis deliberauerit dissentire, & tūc in dubio existimare licebit ei se nō potius tū, quā aliās eis consensisse. Si verò assueuit eis cōsentire, tutius erit putare tūc temporis ipsis cōsensisse. Multū ergo valet ad tollēdos tumultuosos cōsciētici scrupulos habere ppositū omnino determinatū de nunq̄ cōsentiēdo eiusmodi prauis & improbis incōcessē cōcupiscentiæ motionibus. Ceterū bonarū mētū est culpā nō quidem agnoscere, sed timere vbi culpa non est. Sicut enim illud culpandi esset erroris: ita & hoc est piæ sollicitudinis.

Quod sicut improbo feruore mala cōcupiscentia exstinguitur & bona extinguitur: sic & proba cōcupiscentia mala reprimitur, & bona exeritur.

K ii

Et quoniam sicut improbo feruore mala concupiscentia furit, & bona extinguitur: sic & proba mala concupiscentia reprimuntur, & charitas exercitur, prauisq; motus tam primarij, quam secundarij cohibentur, & extinguuntur: consequens est, ut de utroque feruore aliquid differamus. Sicut igitur aqua supposito igni feruet, id est exaestuatur: & uariū humor, qui de musto transit in uinū: sic & homo nunc probus, nunc improbus affectu feruere re dicitur. Feruent igitur impii contrariis affectibus: modo timore, modo audacia, modo auaritia, modo prodigalitate, modo caeco tum sui, tum aliorum amore, tum eorum odio. Id quod Isaias testatur iniquis: Impii autē quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redudat fluctus eius in concalcationem. Super quo Hieronymus: Impii autem siue iniqui fluctuabunt quasi mare feruens, & quiescere nunquam poterunt. Quod licet de omni impio possit intelligi tamen proprie refertur ad populum Iudeorum, quod consona uoce clamauit: Crucifige, crucifige. Talem non habemus regem, nisi si Cesarem. Sicut igitur mare feruens quiescere non potest, sed redduntur fluctus eius, & reuoluntur ad littora atque iterum resorbentur, & in se fracti luttu efficiunt: sic impii eterne concalcationi subiacebunt: quorum nullum est gaudium, & qui nulla pace requiescunt, in eo, quod impii perseuerant. Sicut in circuitu impii ambulat: feruet ambitione atque superbia: cui ut sufficiant feruet, & insatiabili operum cupiditate: quas cum congregarit

feruet libidinis aestu. Sed cum opes luxuriantes prodegerint, rursus negotiose auiditatis turbine circumactatur: atque male partis peius uitales, quaerunt ut absument: & absumpta requirere tetant, & insano aestu agitati uitia uitii alunt, & quod pessimum est, adeo insano aestu effervescunt, ut exaestuationis suae crimine in ipsum placida tranquillitatis auctorē impietate referant. Etenim teste Salomone, Stultitia ^{Proou. 19.} hominis supplantat gressus eius, & contra Deū feruet animo suo. Ille igitur, ut ait Hieronymus, supplantas gressus suos contra Deū feruet animo, quod diuina imperia per suam inertiam contempnens, insuper ipsum dominum, quasi importabilia hominibus onera imposuerit, mente reprehendit insana. Huiusmodi male feruētes testatur dominus per prophetam Amos, ^{Amos. 4.} in ollis feruentibus esse leuados atque discruciatos. Est autem bonus feruor qui a pia affectione excitatur: & perfectus si fuerit a charitate profectus. Etenim accessit Spiritu sancto feruētes dicuntur. Unde super illud apostoli ad Romanos capituli duodecimi, Spiritu feruentes, tale assidet marginale glossēma: Spiritus ignis est, quo feruet charitas. Unde Dominus ait: Ignem ueni mittere in terram: & quid uolo nisi ut ardeat? Christus utique in hominis mentem Spiritum sanctum immittit, cum eo charitatem infundit: charitas dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Porro Spiritus sanctus calefacit uoluntatem charitate perfectam, eamque incitat, incendit, inflammat, ac feruere facit: sic ut aestuet studio peragendi omnia ueracitatis opera, atque explenda

di cuncta uirtutis officia, siue ad Deū, siue ad se proximumque pertineant. Quid est igitur feruor charitatis? respondet quidam, feruor charitatis est charitas, sicut intensio caloris est caliditas intensa: ut feruor charitatis sit charitas feruida. Quod si ulterius quaeras quid sit haec feruida charitas, habitus, an actus? respondet Gersonus, charitatis feruore esse actionem ex charitate ueniētem. Sed cum feruefactio uoluntatis charitate affecta sit uehemens mentis studium, atque alacris atque diligens mentis affectio operandi pro loco & tempore quicquid illa iustitia, quae in se uirtutes complectitur omnes, exigit: idque quo ad fieri possit, omnifariam prestare: uidebitur alicui charitatis feruore non esse ipsos motus charitatis, sed eorum causam, ut feruēter id est alacriter, & diligēter, affluenter fiat. quae quidam putat esse habitum charitatis acquisitum, uel eius actum, hoc est morale dilectionem, siue habituale, siue actuale. Sed hoc non satis est ad explicandum hunc spirituale, de quo agimus, feruorem. Quia ut auctoritas dixit, ignis est spiritus sanctus, quo ardet charitas. Quid igitur est feruor spiritualis? Est alacris studiosa, & diligēs, & sollicita proptitudo praestandi quicquid aut ratio dicit, aut lex praecipit, aut pietas exigit. Efficitur autem huiusmodi studiosa uoluntatis proptitudo de Spiritu sancti assidua motione, & pia morali affectione, & tandem ex charitatis praesentia. Dicitur autem feruor charitatis, quia uoluntas praedicto modo feruens, alacriter, & diligēter, & studiose elicit ac imperat & exequitur cuncta charitatis opera tam cor

poralia, quam spiritualia: nec solum superior hominis portio taliter feruet, sed etiam eadem animi commotio portione inferiorē feruefacit. Nam, ut sentit sanctus Thomas, feruor charitatis in hoc consistit, quod dilectio quae est in superiori parte, sui uehementia usque ad commutationem inferioris partis reducat. Unde & in ^{Thom.} questione secunda ad decimasextam distinctionem quarti libri Sententiarum idem autor huius uerbi translationem his uerbis declarat: Dicitur enim feruor charitatis per similitudinem, secundum quod ad exteriora quodammodo ebulliendo refunditur. Ex quo infertur, quod quia uirtus finita quanto intensior est circa unam operationem, fit remissior circa aliam: quauis sit feruor charitatis quantum ad aliquam, potest tamen esse tepiditas quantum ad aliam, quae non considerat. Idcirco feruidus erga unum bonum faciendum, uitabit ueniale illud illi bono repugnans, quantum ad culpam: & diluet alterum illi cognatum, quantum ad poenam. Quia talis feruidus charitatis actus eorum displicentiam includit. At uero tepidus circa aliud ex ea parte non modo non diluit aliud ueniale sibi simile, sed & illud committit, ad quod uitadum tepet. Quod cum committit: ipsum spirituale feruorem non solum impedit, ne exerat actum suum, ponendo actum ei repugnante, qui simul esse non possunt, utpote contrarij: ac perinde retardat affectum hominis ab his, quae sunt propter amicitiae officia: quin etiam diminuit illum feruorem disponendo peccatis uenialiter uoluntatem ad similia peccata committenda. Stat igitur aliquod peccatum ueniale in hac uita cum aliquo feruore charitatis. Siquidem non tollit charita-

tem, sicut peccatum mortale: posset tamen ille feruor tantus esse, quod virtualiter includeret displicentiā cuiuslibet retrahentis ab officio diuinæ amicitiae præstando, & secum afferre vehementissimam animi promptissimi occupationem, in reddendo quicquid dei ac proximi dilectio deposcat. Sed hæc tanta spiritualis feruoris perfectio, paucis in hac mortali vita cōtingit: in illa autem gloriosa iustorum resurrectione, omnibus beatis aderit, quæ & eorum animæ interim patiuntur. Notandum & illud, oportere feruorem, siue ille pueniat ex solo affectu naturali, puta parentis ad filios, siue morali, ut cuius ad rem publicā: siue ex pia affectione præcedente Charitatem, ad Chriſm esse ratioe vel diuina vel humana directū, nè feratur in præceptis. Siq̄dē Viscoſiſm exps, mole ruit sua. Sic enim ceciderūt illi, de quibus Apostolus ait: *Amulationem Dei habent, sed nõ secundū scientiam.* Deniq; iubet nos Paulus feruere, nè lethali peccato frigeamus, nec veniali tepescamus. Sed alacres in Deo colendo nos exhibeamus, nec animi nostri feruorem remittamus. Quod præstābimus si nullis aduersis ab inimicis fidei ac virtutis nobis illatis perturbemur, nec loco cedamus aduersario.

Quæstio superiori bus affinis, De pia festorum celebratione.

Queritur vtrum celebras festum teneatur cessare à peccato. hæc quæstio potest habere multiplicem sensum.

Primum: vtrum liceat facere in festo aliquod opus seruale. Secundum: vtrum qui non conteritur de suo peccato mortali de nouo peccet. Tertium: vtrum teneatur ex vi præcepti vitare quodlibet peccatum, saltem mortiferum. Iam ponuntur aliquot propositiones. Quarum Prima sit: Quilibet in die festo, puta Dominico, tenetur cessare ab omni opere seruali. Quia scriptum est, *Nõ facietis in eo omne opus seruale: quod & ab ecclesia confirmatum est.* Secunda. Quilibet tenetur vitare à se in quantum potest quodlibet opus, quanq̄ nõ sit seruale qd̄ est impeditiuum quietis temporalis, in qua vacandum est diuino cultui, nisi vrgenti necessitate excusetur. Vt si quis exerceat venationem aut gregem seruet, aut obligetur alicui scripturæ conficiendæ, quibus intendens nequeat interesse missæ, quam in die festo audire tenetur. Nemini enim licet facere aliquid contra finem præcepti ex intentione actuali, vel virtuali. Quod si obiicias cōmunē authorū sententiā, dicentium finem præcepti nõ cadere sub præcepto: Respondemus, duplicem finem esse præcepti. Alterum proximum: alterum remotū. Finis igitur proximus, qui est velut obiectum mandati, bene cadit sub præcepto: sicut in proposito mandatum de obseruatione festi negatiuum, *Non facietis in eo aliquod opus seruale: quod habet pro fine proximo actum religionis, pro loco & tempore eodē die festi exercendū.* Idcirco enim cessandū est ab operibus serualibus, quod sit otium ad vacandum spiritualibus. Id quod præcepto affirmatiuo explicatur & iubetur: cū dicitur, *Sabbatha sanctifices.*

sanctifices. Tertia propositio. Finis autē remotus, qualis est unio ad deū perfecta per charitatē, est ille qui dicitur nõ cadere sub præcepto, quo iubetur opus exterius facere. Qui enim honorat patrē nec ex charitate, nec ob charitatem, dei præceptū adimplet: licet nihil gr̄e à Deo mereatur. Quod si dixeris, huic sententiæ repugnare quod dominus Isaię primo capite testatur, nõ acceptare solemnitates quod charitate carerēt: & qd̄ ait capite quinquagesimo octauo, se non acceptare eorum ieiunia, & sabbathū illorū, quia vacua erant dilectione in deum & proximum: Respondetur, Deū id dicere nõ quod eos reiecerit, quia nõ seruauerint diem sabbathi quantum ad substantiā præcepti, sed quod eis nõ concedebat petita propter peccata, quæ in deum, proximumq; eadē die committēbatur. Quod si adhuc à contrario contra hanc responsionem argumenteris: Deus glorificati se, & per gratiā adhaerenti in celebrando festū dat hæreditatem vitæ æternæ, ergo inibi deficiens meretur poenā æternam: nõ bene colligis. Quia nõ sequitur qd̄ peccet nõ diligendo deū in die festi, aut mereatur poenam æternam: sed concludendum fuit, quod non meretur dei gratiam obtinere, neq; dabitur ei propter huiusmodi cultū charitate carentem æternæ vitæ hereditas: effugiet tamen peccatū, qd̄ alioqui ex omissione seruandi festū accederet. Quod si hinc ex opposito arguas: Si seruans diem dominicum nõ tenetur dilectionem elicere in eo, nec tenebitur ad cultum interiorem: Respondetur, non esse simile de vtroq; Quia licet cultus interior, id est recognitio maiestatis supremæ cū

reuerentiā interiori ei debita, secundum se non caderet sub præcepto colendi festum exteriori obseruatore: cadit tamē sub eo, sicut ratio & cōditio cultus exterioris. Necesse enim est, à recognitione atq; obseruatiā diuinæ maiestatis iperetur exterior cultus, siue sacrificiū, siue oblatio, siue corporalis quies, atq; presentia, quibus illis celebradis religiose assistitur. Etenim vt plena religione deū colat christianus, tã interiori quã exteriori homine sacrificio altaris in die dominico debet assistere, & ipsi vtrūq; cultū exhibere: sicut sacerdos nõ solū ore, sed etiā corde, id est attentē, & reuerētē diuinū, p̄cariūq; officiū persoluere tenetur, vt satisficiat ecclie præcepto de diurnis horis persoluendis. Ex his fit mihi probabile, nõ fuisse intentionē Scoti in eo, quod scribit super distinctiōe nona ad tertium librum Sententiarū, quod exigatur dilectio Dei super omni ad implendū præceptū de festo colendo: sed ad interiori latrig, id est reuerentiā diuinæ maiestatis interiori exteriorem cultū præcipiens. Sic enim coniungitur pius cultor deo unione reuerentiali, licet nõ ei uniatu charitatis vinculo. Quarta propositio. Nõ tenetur homo in die festo ex vi præcepti de obseruatione sabbathi conterere de peccato de quo semel contritus est: quia illud per primam cōtritionem remissum est. Quod autem semel remissum est, non est imputabile, vt opus sit iterum remitti. Satis est remissa culpa denuò non delectari, vt peccatum vitetur: licet illud facere plerunque sit utile ad euadendam poenam totam tali peccato æquabilem, & ad cauendum, nè de nouo peccetur.

De pia festorum celebratione.

Quanto enim quis magis assuescit praeteritorum poenitere peccatorum, tanto magis cautior sit & promptior & validior ad vitanda passim occurrentia. Quinta propositio. Celebrans festum non tenetur ex vi talis praeccepti in die festo conteri de peccato, cuius nunquam poenituit: tum quia praeccepta Decalogi sunt de actibus exterioribus, & non de interioribus, nisi sint illis necessario coniuncti. Conteri autem de peccato, & celebrare festum, non habent necessariam connexionem: tum quia contritio est actio alterius virtutis a Sabbathismo: nam illa est virtutis poenitentiae: festi autem celebratio est religionis actus. Non autem sequitur, Iste tenetur hoc pro tempore ad exercendam operationem unius virtutis: debet ergo producere actionem alterius, nisi haec illam praesupponat: quod in praesenti casu non contingit. Denique non liquet, peccatorem debere conteri de tali peccato iure nec humano, nec diuino scripto, in die festo: non est igitur id asserendum. Quod si quis tale ius nouerit, afferat in medium, & cedemus ei. Quod si quis afferat ex Leuitici capite vicesimo tertio illud mandatum quod Dominus super die expiationis dedit: Affligetis animas vestras in eo. Omne opus seruile non facietis in eo. ad hoc responderetur, quod ista praeccepta per Euangelium sunt antiquata. Secundo quod ibi afflictionem vocat corporale ieiunium. Tertio, quod in illo festo Deus addidit praeccepto de festo praecceptum poenitentiae. Quia erat institutum ad expianda peccata, ut affligentibus se Deus propitius fieret. Hoc autem quod est huic festo pe-

culiare, non licet tanquam generale aliis festis accommodare. Sexta Propositio: Qui in die festo peccat, vel actione interiori, vel exteriori, licet tale opus non sit de numero seruili, & si non peccaret contra praecceptum ecclesiae de festo colendo, profecto peccat contra praecceptum Dei, & naturae. Nam eo ipso quod aliquod tempus est cultui diuino specialiter dedicatum, & Deo sacratum, siue sit a Deo siue ab ecclesia ad id dedicatum, tenetur homo noua & propria obligatione Deum in illo tempore non offendere. Qui enim tunc peccat, multo magis peccat. Hoc autem iure diuino & humano vitandum est. Exemplum est clarum de loco sacro, ut illic Deus specialiter cognoscatur & colatur. Certum si quis illic scienter peccat, ultra id quod sic peccat, videtur grauiorem multo offensam Deo facere. Quod saluatur absque hoc quod talis agat contra praecceptum ecclesiae, etiam si contra intentionem ecclesiae faciat. Verum haec sub praeccepto non cadit: & ita doctor Sanctus, quem pro se citat Adrianus, non dicit quod qui peccat in sabbatho violat praecceptum ecclesiae, sed quod violat sabbatum. Haec Medina: qui propter praedictam rationem putat fornicationem die festo peccatum peccato addere. Sed nos adscribamus verba sancti Thomae, quae ipse posuit articulo quarto questionis centesimae vigesima secundae secundi libri. Sit enim: quia magis homo impeditur a rebus diuinis per opus peccati, quam per opus licitum, quantum sit corporale: ideo magis contra hoc praecceptum facit qui peccat in die festo, quam aliquod corporale opus licitum facit. Unde Augustinus

Augustinus

De quadruplici foro

59

Augustinus dicit in libro de decem chordis: Melius faceret Iudaeus in agro suo aliquid utile, quam si in teatro seditiosus extisteret: & melius foemina eorum die sabbathi lana faceret, quam quod tota die in Neomeniis suis impudice saltarent. Hoc est quod per Isaiam Dominus Iudeis exprobat, dicens: Ecce in die ieiunii vestri inuentur voluntas vestra, & repetitis omnes debitores vestros, & percutitis pugno impietate. Septima Propositio: Peccata venialiter non violat sabbathismum. Non enim qui peccat venialiter in sabbatho, facit contra praecceptum de sanctificatione sabbatho: quia peccatum veniale non excludat sanctitatem, cum non tollat gratiam neque charitatem, quantumvis eius feruore diminuat. Octaua Propositio: Qui libet tenetur de iure naturali actum religionis elicere, saltem semel in vita. Quoniam qui libet postquam peruenerit ad annos discretionis, tenetur referre se, suaque in vltimum finem: ab eoque gratiam amabilem expetere. quia ad hoc Deus hominem inuitat & natura incitat. Id autem fit per deuotionem: quibus, ut eadem definit Hugo de Sancto Victore, est pius animi affectus deo deditus, quod bonum videtur exoptans. Haec enim vltima est dispositio ad gratiam obtinendam a Deo, si plena precanti adsit. Huc pertinet illud Micheae prophetae: Indica bo tibi o homo quid sit bonum, & quid dominus querat a te. Vtque facere iudicium, & querere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo. Quod cum omni tempore facere debeamus, id diebus festis vacando Deo facere oportet, ut ei dilectionem referamus eo tempore, in quo nobis festum representatur qualiter in morte

se tradidit propter nimiam charitatem, qua dilexit nos. Hic demum est perfectus sabbathismus populi Christiani, per quem in illa sinceram & iucundam & perpetuam requiem intratur.

De quadruplici foro luendarum, leuius aut grauius pro peccatis, poenarum.

Orum a ferendo, Graece ἀφοροῦ: locus est, quod multa venalia feruntur: ut in vndecimo capite Euangelii secundum

Mattheum Dominus loquitur: Cui autem assimilabo generationem istam? Similes sunt pueris sedentibus in foro. Fori quoque est locus in quo iudicia exercentur: graece, ἀγορῆ. Et profecto illud perbene constitutum esse constat, ut in eo ius suum cuique reddatur. Id quod si sincere, prudenterque, ac pie perbene geratur, praesidio est vniuerso citiu generi: ac in primis ciuilem pacem conseruat. Si autem peruertatur, nihil perniciosius ciuitati acciderit. De quo Cyprianus in secunda epistola secundi libri ad Donatum praclare inquit: Fori fortasse a calamitatibus immune, quod ab iniuriis laceffentibus liberum, nullis malorum contractibus polluat. Illuc aciem tuam flecte. Plura illic quae detestaris inuenies: magis oculos tuos inde diuerter. Insuper licet sint leges duodecim tabulis, & publico aere praefixo iura praefixa sunt, inter leges ipsas delinquitur, inter iura peccatur. Innocentia neque illic, ubi defeditur, reseruatur. sequitur inuicem discordantium rabies

rabies, & inter togas pace rupta forū
licibus mugit insanum. Hasta illic &
gladius, & carnifex præsto est: vngula
effodiens, equuleus extendens, ignis exu-
rens. Ad hominis corpus vnum, suppli-
cia pluraquàm membra sunt. Quis inter
hæc vero subueniat? Patronus? Sed præ-
uaricatur, & decipit. Iudex? Sed senten-
tiam vendit. Qui sedet crimina vindica-
turus, admittit: & vt reus innocens pe-
reat, fit nocens iudex. Flagrant vbiq; deli-
cta: & passim multiformi genere peccã-
di per improbas mentes nocens virus o-
peratur. Hic testamentum subducit, il-
le falsum capitali fraude cõscribit. Hic
arcentur hereditatibus liberi, illic bonis
donantur alieni. Inimicus insimulat, ca-
lumniator impugnat, testis infamat. V-
trobq; grassatur in mendacium criminū
prostitutæ vocis vernalis audacia: cum
interim nocentes nec cum innocentibus
pereunt. Nullus de legibus metus est: de
quæstore, de iudice, pauor nullus. Quod
potest redimi non timetur. Esse iam in-
ter nocentes, innoxium crimen est. Ma-
los quisquis non imitatur, offendit. Con-
sensere iura peccatis, & coepit esse licitum
quod publicum est. Quis illic rerū
pudor? quæ esse potest integritas, vbi
qui damnent improbos desunt, soli tibi
qui damnentur occurrunt? Iam verò a-
scendam ad forum spirituale, in quo iu-
dicia spūalia in peccatores exercet: in
quo aut prorsus impœnitētes ppetuis pœ-
nis addicuntur: aut pœnitentes à pecca-
tis absoluntur: vt in diuinam gratiam
restituti, absq; vlllo impedimento in vitã
eternam rectã tendant. Non pertinent
autem ad hoc forum iudiciale innocētes,

qui nulli vnquam peccato fuerunt obno-
xii. quales sunt infantes baptizati, qui
ante rationis vsum mortui sunt: vel si
qui mox à baptisate priusquam pecca-
rent de medio sublatis sunt. sicut & mar-
tyrio consummati, statim in cœlum euo-
lant: sic alieni à reorum foro, vt reorum
sint ipsi iudices. Ad tales enim Domi-
nus inquit: Cũ venerit filius hominis
in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos
super duodecim sedes, iudicantes duode-
cim tribus Israël. Enimvero forum hoc
spirituale quadruplex, non tam expresso
nomine, quàm re ipsa ex sacris literis col-
ligitur, authoribus Altissiodorensi,
Henrico Gandauensi, atq; Ioanne Ger-
soneo. Est enim forum dei, & hominis,
& Christi. Dei autẽ forum est duplex.
Alterũ gehennæ: in quo regnat Dei
iustitia furibunda & implacabilis, non
affectu, sed effectu: precibus inexorabi-
lis, & veniæ cedere nescia. Eo enim in
foro nullatenus datur misericordiam ap-
pellare quæ liberet, sed iustitiã pati, quæ
impœnitētes hac vita defunctos in eter-
nũ perpetuò puniat. Quos à sinistris nõ
stantes, sed iacentes ostendit dominus di-
cens. Ibunt mali in ignem æternũ. Nul-
lam enim huiusmodi excusationẽ habent,
quin illos æternos cruciatus patiantur,
qui Dei clementiam contentiosis animis
contempserunt. Sicut Apostolus Pau-
lus in secundo ad Romanos epistolæ ca-
pite commonstrat. Alterum Dei forũ
est locus purgatorius: in quo qui pœni-
tentes suorum criminum fide quæ per di-
lectionem operatur, defuncti sunt: tum à
labeculis peccatorum venialium purgan-
tur: tum debitis pœnis, quas hic non per-
soluerũt

soluerunt puniuntur, donec eas ad librã
perpetiantur. Quia non exhibũt inde, do-
nec soluant vsq; ad vltimum quadrantẽ.
Ibi enim peccator satisfacit Deo per
pœnam ab ipso Deo inflictam, pœnam
culpæ exequatẽ: quò purgatus ab omni
labe, & ab omni debito immunis, cœlũ di-
ues ingreditur. Eleuatur autẽ in illo fo-
ro purgãdorũ tormẽta eorũ meritis, nõ
vtiq; nouis, sed antiquis, quibus pmerue-
runt vt ieiuniis, elemosynis, & orationi-
bus, atq; sacrificiis pro eis factis iuuarẽ-
tur. Quia sancta & salubris est cogita-
tio pro defunctis in Domino exorare, vt
à peccatis, id est à pœnis pro pecca-
tis debitis soluantur. Tertium fo-
rum est hominis pœnitentis in hac vita,
quando corde cõtrito & humiliato cul-
pæ veniam semper à Deo obtinet: &
pœnæ pro culpa debite, vel totius, vel
aliquantæ, quod frequentius contingit,
remissionem assequitur. Vel certẽ sol-
uit satisfaciendo per quamlibet pœnam
Deo acceptam voluntariẽ assumptam:
absq; eo, quòd à sacerdote sacramenta-
liter ei iniungatur, aut in contritione
sacramentali soluatur. Sic plerique
sancti veteris testamenti non pertransi-
to igne purgatorio, quũ primũ mori-
iebantur, in sinu Abrahæ excipiebantur.
Hoc docet nos scriptura, quãdo de
quouis iusto tum temporis mortuo dicit,
Et appositus est ad patres suos. Sic &
in nouo testamento fideles, quorum plu-
rima turba est, è vestigio à morte euolã-
runt ad Dominum. Quibus fuit Pau-
lus primus Eremita: Sancta Maria
Aegyptiaca, & alii. Hi enim deser-
tum habitabant, vbi non erat adeo fre-

quens sacramentorum copia. Instinctu
enim Spiritus Sancti acti eremiticam
degere vitam. Multos denique tales nu-
trit ecclesia Christi, qui si in aliquod pec-
catum inciderint, ita se ipsos puniunt,
& piis operibus exercent, vt antequam
ad sacerdotis præsentiam accedant con-
fessuri illud peccatum, iam prorsus abso-
lit isunt apud Deum tam à pœna, quàm
à culpa. At nihilominus tenentur sua o-
mnia peccata tales fideles suis sacerdoti-
bus saltem semel in anno cõfiteri. Quar-
tum demum forum est Christi, siue eccle-
siæ: in quo soluntur pœna peccatis debi-
ta per sacramentalem contritionem, &
absolutionem, & per sacramentalem sa-
cerdotis pœnæ iniunctionẽ. In hoc enim
foro præcipuè sceptrũ tenet ac thronũ
dulcissima diuinæ gratiæ misericordia.
Quia in eo solutioni pœnæ accrescit
pretium ex passione Christi per sacra-
mentum pœnitentiæ soluenti accomoda-
ta. Nam vt dicit Sanctus Thomas
in quæstione nonagesima ad tertiam
partem, articulo secundo ad secundum:
Satisfactio sacramentalis confert gra-
tiam prout est in proposito: & auget
eam prout est in exequutione. Sicut e-
tiam baptismus in adultis. Ex quo li-
quet, multò præstare satisfactionem
sacramentalem non sacramentali. Quo-
niam sacramentalis pœna non solum
valet secundum se ad solutionem debi-
ti, sed etiam clauium ecclesiasticarum
vi, quæ operantur peculiari modo ex
virtute passionis Christi. Ex quo fit,
vt plus conferat æquale ieiunium à sa-
cerdote iniunctum, quàm ex sola ie-
iunantis voluntate exhibitum.

Est

Est utiq; vt Henrici Gandauensis verbis vtat, disparitas valoris poenarū, prætermisso damnatorum foro, in quo nulla est redemptio, in aliis tribus foris: quia poena in Christi foro soluta, diuina reputatione chara est, & pretiosa valde: quia sacramentalis est. Minus autem chara est & pretiosa quæ fit in foro solius hominis punientis se: quia nō est actu sacramentalis. Vilis autem & minus chara, & minimè pretiosa, quæ soluitur in foro Dei, id est in loco purgatorio: quam necesse est purgando pati, vt inde transferatur in coelum. Ex quo fit, vt in tribus foris poenis inæqualibus nō soluat nisi æquale debitum. Nam si quis non soluerit totam poenam temporalem, cuius debitor est p peccatis suis in sacramentali contritione, aut sacramentali inuētiōe sibi definitā, si vult pro poena satisfactoria vni⁹ diei in foro Christi satisfacere: poena vnius diei in foro poenitentis, acerbitas poenæ illius erit maior. Si autem aliquis non soluerit totam poenam prædictam temporalem cuius est debitor, neq; in foro Christi, neq; in foro hominis extra sacramētū poenitentiae, si oporteat illum pro poena satisfactoria vnius diei luenda in foro Christi aut in foro poenitentiae satisfacere poenā vnius diei in foro dei: acerbitas poenæ vni⁹ diei satisfactoriæ in foro dei erit multò maior. Ex quo meritò infert *Caicta.* Catet. duo corollaria. Alterū est: Er rare multū poenitētes volēdo parua poenam satisfactoriam imponi sibi à sacerdotibus. Alterum: Sacerdotes minus bene prospicere paratis suscipere poenā suis debitis equalem, imponendo eis mino

rem, leuioremq;. Siquidem ipsa prærogatio sacramentalis satisfactionis virtute clauium nata est, atq; potens tum au gere gratiam, tum amplius valere ad minuendam tolerandamq; poenam pro peccatis debitam. Ex quo etiā meritò *Gerfo.* Gerfonus in tractatu de indulgentiis consideratione decimasexta colligit, quòd si quis petit dilationem satisfactionis suæ fieri non in hac vita, sed in purgatorio: potest hoc contingere culpabiliter propter debilitatem fidei de poenis purgatorii: aut quia nimis amat delicias, & honores vitæ: vel asperitates exhorret. Si verò veniat hæc petitio ex consideratione fragilitatis ppriæ, & debilitate sup patientiæ in aduersis nē succumbat & peccet, tolerabilis videtur esse timor iste licet imperfectus sit, & non omnino excusabilis: quia quodammodo diffidit de Deo, quòd non tolerabiliter secum ageret: neq; quod daret debitam patientiā. Colligitur autem ex hac consideratione ratio moralis & theologica: Cur viri sanctissimi tot flagellis atteruntur in hac vita: scilicet quia confidentes in dei misericordia, quòd faciet eis cum tentatione prouentum, desiderant hic puniri, & non in finem peccata sua etiam venialia differri purganda. Quorum Deus petitionem exaudiens commutat sententiam, & poenam purgatorii in poenam temporalis huius exilii, & in augmentū essentialis præmii cum acceleratione Paradiſi. Hinc est illud Augustini: Hic vire, hic seca, vt in æternum parcas. Illud deniq; addamus ex *Altiſiodorēſi* quòd aliquando homo absolutus est à suis peccatis quantum ad forum dei, & non est absolutus

absolutus quantum ad forum ecclesiæ, nec quantum ad forum hominis: id est sui ipsius. Sicut cum tanta est contritio, quæ delet maculam, & omnem poenam, absolutus est quantum ad forum dei, sed non quantum ad forum ecclesiæ. Ad huc enim tenetur facere poenitentiam, quam iniungit ei sacerdos: nec quantum ad forum suum, si dubitat an sufficienter satisfecerit. Aliquando verò absolutus est homo quantum ad forum dei & suum: non tamen quantum ad forum ecclesiæ: sicut quando contritio tanta est, quæ delet sufficienter maculam & poenam, & sentit homo in se gaudium spirituale, & quandam securitatem, per quam credit probabiliter se nullius poenæ debitorum. Sic est absolutus quantum ad forum dei & suum: sed adhuc tenetur subire poenitentiam, quam iniungit ecclesiæ. De foro hominis dicit *August.* Augustinus in libro de poenitentia: Ascendat homo tribunal mentis suæ. & ante oculos suos statuat imaginem futuri iudicii, accusante cogitatione, teste conscientia, timore carnificis: & sic seipsum iudicet, nē in futuro iudicio à domino iudicetur.

✿ Quanto præstat satisfactionem pro peccatis Deo reddendam hac in vita fieri, quàm in aliam differri.

Ed vt in proximo capite dicta latius pateant, addamus & illud, quòd non tã disputatione, quàm suasionem indiget: Multò esse præstātius, atq; eligibilius, hominē quandiu hanc vitā degit, rectè factis deo satisfacere, quàm testamentariis committere, vt ea exequatur opera, atq; suffragia, que ipse pro se agenda eis commendauit vt à purgatoriis poenis eripiantur. Quod multis argumētis comprobatur. Primò quidē: Quoniā quodlibet opus bonum à viuente factum, si sit in charitate, gratiæ gloriæq; meritorium est. Siquidem danti poculum aquæ frigide respectu Christi, redditur sua merces: at existentes in Purgatorio, licet meruerint apud Deum cum pia opera pro seipsis facienda demandauerunt: tamen illic de: e: ti nihil sibi merentur: Dicente *August.* Augustino in *Enchiridio*, Nemo speret quod hic neglexerit, cum obierit à Domino se promereri, quo possit post hanc vitam releuari. Et rursus: Hic omne meritū cōparatur, scilicet, quia quādiu anima manet in corpore, est cōpletè in suo statu naturali, quo possit aut deficere, aut proficere: Dicente Apostolo in posterioris ad ad Corinthios epistolæ capite quinto, Omnes enim vos manifestari oportet ante tribunal Chri, vt referat vnusquisq; propria corporis prout gessit, siue bonū siue malū. Secūdo, propter id quod ex proximo manifestè sequitur: quia hic cū sit in proficiendi statu, quolibet opere charitatiuo meretur charitatis augmentum. L Sic

Sic enim fit, ut qui iustus est iustificetur
 3 adhuc. Tertio, quia praebeo hic bonum exemplum proximis de recte agendo, promeretur illic gaudium maius: quia adimplet illud, Sic luceat lux vestra apud homines, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in caelis est. Quarto: Quoniam satisfactio in hac vita completa tutum hac de vita exitum fidei praestat. Qui enim facit quod in se est, Domino piis operibus satisfaciendo, immunis a poena futura hinc proficitur: quod si in aliquo leui errore humano defecerit, illic facile eluitur, vel a clementissimo parente condonatur. Ex quo fit, ut securus animam suam in morte deo reddat. Non enim sollicitat eum cura de haereditate vel testamentariorum fide in complendis suffragiis, atque legatis in suo testamento digestis, atque constitutis. Nam licet aliqui huic muneri obeundo fideles reperiatur, plerique tamen illorum sunt infidi. Unde Salomon: Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet? Quinto. Qui viues recte factis abundat, tam dei, quam Angelorum, cunctorumque iustorum benevolentiam sibi comparat: ob quam mortali corpore exutus ad eorum felicitatem alacriter admittatur: consulete nobis Seruatore nostro, facere nobis amicos de maiestate iniquitatis, qui nos praecedant in aeterna tabernacula. Sexto. Quia qui dum viuit quibuslibet misericordiae operibus peccata sua redimere contendit, ecclesiam Christi studiose fouet, ut pote qui tam viuis, quam defunctis talibus operibus multum prodest. Sic fit ut merito ab vtrisque iuuetur, ut ad caele-

ste regnum sine mora promoueatur, et a Domino cum reliquis iustis feliciter audiatur: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est a mundi constitutione. Septimo. Talibus operibus bonam sibi famam comparant, quicumque ea benefacta viuentes perficiunt. Benefacta enim apud deum et homines solidae gloriae suaueolentia comparatur. Sicut Apostolus dicit: Bonus odor Christi sumus Deo. Octauo. Qui degens hanc vitam, diligenter expendit sua bona ut ea defunctus absque villo impedimento deo fruatur, dignus utique fit, ut absque villo tarditatis dispendio adeo illic valde exaltetur. Huiusmodi namque exaltationem viro iusto in Psalmo decimo sexto Propheta promittit: dicens, Expecta Domine, et custodi viam eius, et exaltabit te, ut hereditate capias terram. Nono. Bonorum operum studium ea facientem non modo in alia, sed etiam in hac vita conspectum reddit atque venerabilem, virisque probis et improbis commonstrat: sic ut ab aliis diligatur, et honoretur, ab aliis timeatur et suspiciatur: Dicite Domino, Quicumque honorauerit me, glorificabo eum: et qui me contempserunt, erunt ignobiles. Gloriosa utique auctoritate pollet quae virtutibus abundat, ut alii dictis eius assentiatur, decretis consentiant, iussisque obtemperent. Decimo: Quia sicut scriptum est: Gaudium est iusto facere iustitiam: qui enim iusta opera hac in vita exercet, ea operando totum hilarescit, tam spiritus letatur, quam corpore exultat: et gaudium suum in omnes sensus tam interiores, quam exteriores effundit. Nam testimonium sedulo veritatis cultu quem Deo adhibet, ei prohibente conscientia

conscientia, mens eius de premio futuro certior facta, spe gaudet: Dicite Salomone: Secura mens, quasi iuge conuiuium. Undecimo: Quia multo amplius satisfactoria sunt apud deum opera bona facta et viuentis, quam si eadem fuerint pro eodem mortuo. Quia viues est sui iuris ad faciendum ea: et satisfacit per ea omnino voluntarie. Quando vero est in purgatorio, iam est iuris alieni: et velit nolit patitur: propter quod plentior fit satisfactio, et magis diminuitur debita poena per unum diem ieiunium impositum in foro Christi, id est in sacramento poenitentiae. Habet enim tale ieiunium efficaciam satisfactoriam, non solum ex natura sua et voluntate ieiunantis: sed etiam ex vi sacramenti. Cuius pars est satisfactio, ut docet sanctus Thomas tertiae partis questionis nonagesime articulo quarto, in solutione ad secundum. Plenior itaque fit poenarum debitarum diminutio per unum diem ieiunium a sacerdote poenitenti impositum, quam per alium diem ieiunium, quo sponte sua poenitens ieiunat. Quia hoc tantum habet satisfaciendi vim in foro puri hominis ex eius deuotione, et natura ipsius afflictionis: illud autem in pietissimo Christi foro. Sic tandem poena in purgatorio, id est in foro dei vnius poenae presentis vitae comparata, minus tollit de acerbitate supplicii: quia ibi purgatio fit secundum iustitiae rigorem ad aequalitatem dicti cruciatum exigentis, ut docet Hieronymus Gandauensis quaestione decima-quarta quindecimi quolibet, ut proximo capite declarabimus. Ex quo liquet, multo magis viuenti prodesse unam misam procuratam dici pro se, quam forte

plures mortuo. Itidemque de aliis suffragiis sentire licet. Duodecimo demum: Illud denique maxime expectandum quod mortalibus hac ratione contingit. Continuatis enim usque ad extremum habitum talibus virtutum studiis, et satisfactoriis operibus a viuis, et frequentatis sacramentorum visibus fidelis anima cum primum a corpore fuerit egressa, tuta in caelum euolat, statimque deo fruitur: ut ei non minus quam latroni in cruce pendenti dictum sit, Hodie mecum eris in Paradiso. Vidisti quos digessimus duodecim gloriosos bonorum operum fructus, quos proculdubio facit arbor bona: nec non quanta praemia maturius sibi reddenda promeretur quisquis dum hanc vitam viuit, recte factis sibi consulit, non modo ut aeternum illum, sed temporarium etiam ignem euadat. Ex quibus profecto fructibus unum duntaxat assequitur is, qui per negligentiam suam, et obignauitiam opera bona pleneque deo pro debitis suis satisfactoria in futurum differt, quantumuis fidelibus amicis diligenterque mandata expleturis suffragia de sua substantia faciendarelinquat. Quae unum proculdubio relaxationem interim poenarum, et tandem plenam earum dimissionem: si tamen paria debitis sint suffragia pro illo facienda. Quare liquet quanta sit eorum imprudentia, qui cum ipsi sibi in sua vita prospicere possunt, quomodo cum primum defuncti fuerint, deo fruuntur, velint prius purgatoris ignis vim pati, et ibi terribiliter excruciarum, praemonente Apostolo: Horrendum esse incidere in manus dei viuentis.

Quod non modò de æterno, sed etiam Purgatorio igne accipi debet. Avertat Deus à nobis talem recordiã. Audiamusq; Ecclesiasten his nos ad virtutum opera exhortantem: Quodcũq; potest facere manus tua, instãter operare. Quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erit apud inferos, quò tu properas. Sit tibi demũ exẽplo Cassius episcopus Narriensis: qui, teste diuo Gregorio, quotidiano sacrificio, assiduis precibus, & largis elemosynis à deo promeruit, vt cũ primũ hac vita defunctus fuit, ad cælum euolaret. Hos demum duodecim, ex quodam ignoto auctore decerpimus, quos locupletatos sacrarum literarum testimoniis adornauius.

Quæstionis Appendix: De procuratione officii defunctorum ante mortem.

Ir quidam tam pius quã doctus exegit à nobis scripto declarare, Vtrũ benefaciãt qui pro se ad huc viventibus officium defunctorum fieri procurant. Et forsi tan alicui videbitur, eos benefacere: tũ ob perfidiã quorũdam testamẽtariorũ, qui aut nunquã, aut valde tardè suffragia à defunctis pro se faciendũ instituta exequantur. Tum quia melius est, benefacta, quibus à pœnis Purgatorii defunctus liberatur, mortem eius præcedere, quã subsequi: sicut melius est in carcerem non mitti, quã inde liberari. Sed contrarium nobis videtur.

Primum est: Quia illud est contrarium ecclesiæ catholicæ institutioni, quæ distincta officia, atque suffragia pro viuis & defunctis fieri instituit. Secundo. Quia orationes, quæ in exequis defunctorum dicuntur, pro defunctis non pro viuis verificantur. Quòd si dixeris, eas precationes verificari pro tẽpore futuro, hoc nihil valet: cùm ipse proferantur in tempore præterito, nec sint oracula Prophetica, quibus sub forma præteriti solent futura prædici. Tertio: Quia nihil fictitium debet esse, nec in sacramentis Christi, nec in sacramentalibus ecclesiæ exercendis: sed omnia debent constare aperta planaq; veritate. Proferre autem quempiam viventem se mortuum, & tanquã pro eo mortuo cãpanas pulsari, proculdubio fictitium est. Quarto. Quia non licet præsumere iudiciũ dei, neq; præuenire iustitiã eius ei, q nescit an suffragia quæ pro se viuis facit, sint satis, vt à totis pœnis purgatorii ipsi eximant. Quinto. Quia si peractis suffragiis, quæ ille facit pro se ad huc viuens, postea viuat decẽ aut plures annos, aut iterũ in vita sua replicanda erunt ab eo eadẽ defunctorũ suffragia, aut post eius obitum erũt ei adhibenda. Sexto. Quia illud inducit errorem putantiũ missam, quæ intitulatur Pro peccatis pœnisq; remittẽdis peccatorũ, minus liberare eius procuratorẽ viventem à pœnis purgatorii, quã eã quæ in scribitur Pro defunctis. Cũ è cõtrario opera facta à viuis, cæteris paribus vtiliora sint eis, quã si eadẽ taliter fiãt pro eis iã defunctis qualiter ipsi in suo testamento

testamento faciendã decreuerunt. Quare viuentes vt amur sacrificiis, ceterisq; remediis pro viuentibus à culpa & à pœna liberandis constitutis: & morientes suffragia pro nobis exhibenda procuremus, quæ defunctis à pœnis purgatorii eripiẽdis à sancta & catholica ecclesiã sint accõmodata. Hęc enim ita disponi geriq; est cõgruẽtissimum, atq; tutissimum, nec non sanctis ecclesiæ ritibus, & piis maiorũ moribus maxime consentaneum. Sic deniq; neq; omnia testamentariis exequenda relinquuntur, neq; omnibus diffidendum est. Nã est reperire amicos fideles, q ultimã testatoris voluntatem fideliter atq; diligenter exequatur. Semper itaq; sacrificia, & precationes, & ieiunia, & elemosynę, cæteraq; bona opera sunt à nobis hac vitã viuentibus diligentissimè multiplicanda: vt nos præcedãt, vt iudicem præparent, & placatum præbeant atq; benignum. Adeo vt cùm primũ animę nostrę corporibus exuta fuerint, nõ modò infernum, sed & purgatorium ignẽ effugientes in cælum euolent.

De exequiis pro defunctis celebrandis.

Defunctos dicimus eos qui mortui sunt: eò q huius vitæ munus peregerunt, quos etiam defunctos vita dicimus: quasi illud dicamus eos vixisse, neq; amplius viuere, sint licet victuri. Vt in Actis Apostolicis: Et descendit Iacob in Aegyptũ, & defunctus est ipse

& patres nostri. Defunguntur autem hac vita mali, defungũtur & boni: sorte tamen inæquali. De malis enim ita tradit Sapiens: Filii autem adulterorũ in cõsummatione erunt, & ab iniquo toro semen exterminabitur: & si quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore erit nouissima senectus illorum: & si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis alloquutionem. Hi enim cùm sint in perpetuum cruciatibus perpetuis deputati, nullam habent minuendarum pœnarum spem: neq; in extremi iudicii die agnoscat eos Christus iudex viuorum & mortuorum, vt eos inde liberet. Quia lignum vbi ceciderit, illic erit. Fungũtur & hac vita aliqui boni adeo virtutib; perfecti, vt quũ primũ animã egerint, in sedes beatas euolent. Sicut latro ille, qui tãtum in cruce meruit, vt à Dño audiret, Hodie mecum eris in Paradiso. Alii demum tales moriuntur, vt quãuis Deo chari hinc discesserint, sunt tamen à nonnullis venialium peccatorum labeculis abluendi, & purgatorii quibusdã pœnis à quibusdã tẽporalib; debitis absoluedi priusquã ad beatificum regis glorię aspectũ admittãtur. Hos etenim ieiunio, elemosynis, sacrificiis, ac precibus ad Deũ fusis iuuare pium est & salutare. Pium quidem, quia ad veram religionẽ futurę beatitudinis expectatio pertinet. Salutare autem, quia huiusmodi suffragia purgãdis celeriorẽ ppetuę salutis acquisitionẽ efficiũt. Docuit nos hoc Iudas Machabę, q collatione facta duodecim milia drachmarũ argenti misit Hierosolymam

L iiii mam

miam offerri eas ibi pro peccatis, mortuorum, cum iuste & religiose de resurrectione cogitasset. Nisi enim eos qui ceciderant resurrecturos speraret, superfluum videretur & vanum orare pro mortuis: sed quia considerabat, quod hi qui eum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur. Adhibenda sunt igitur non modo priuata, sed publica quoque defunctis suffragia. Quare taceant heretici tam veteres quam noui, qui solenes aspernantur ceremonias in ecclesia catholica fieri consuetas in eos qui in Christo pie moriuntur. Nos vero docti ab apostolis, & à viris apostolicis, sanctisque doctoribus, in prebatissima sancte ecclesie consuetudine perstemus. Fiat vestes lugubres quibus pius naturae affectus lugentiumque moeror indicatur. Tegatur & pullatis pannis monumentum in memoriam tum primi, tum secundi Aede. Prioris qui de humani generis perditoris: Posterioris autem eiusdem reparatoris. Et ut eiusmodi lugubres vestes amplius defunctis prosint, consiciantur ex illis aliqua ecclesiae ornamenta, vel pauperum indumenta. Quid ardentia funalia? Numquid frustra cera consumitur? Absit. Siquidem significant illam veram lucem, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: significant & illam claritatem, non modo qua beati spiritus fulgent, sed etiam illam gloriam, qua post vniuersalem resurrectionem iustorum corpora splendebunt. Quid incensum? Nonne & suauem verae pietatis odo-

re, qua Deum colimus: & deuotionis affectum, quo in eum cedimus, adubrat? Haec enim omnia quaquam per se sunt spiritus sancti vacua, tamen ob operantium fidem magnum apud dominum praemium obtinent. Probe igitur Damascenus in sermone de dormientibus inducit verba Athanasii sic dicens: Licet in arca qui in pietate consummatus est depositus fuerit, ne renue oleum & ceras dominum inuocans in sepulchro accendere. Accepta enim ista sunt deo, & multam ab eo recipientia retributionem. Oleum enim & cera holocaustum sunt. Ad haec tintinnabulorum sonitus non dubium quin representet illam Archangelum, nempe Christi vocem: & horrissonam tubam, qua ad iudicium in sepulchris dormientes excitabuntur. Nam ut ait diuus Paulus: Canet enim tuba, & mortui resurgent. Nonne campanarum sono percepto fidelium mentes excitantur ad fundendum preces ad dominum pro fidei hac vita defuncto? Quis enim est in Christo credentium, qui audito tintinnabulo significantem quemuis fidelem esse mortuum, non statim pro eo liberando Deum oret? & dicat, Deus sit tibi propitius: Dominus animam tuam suscipiat. Quid tandem vel decentius, vel augustius, vel fauorabilius, quam quod lugubrem pompam praecedat Dominica crux? Triumphale quippe signum quod apparebit in Caelo cum Dominus ad iudicandum venerit. Haec denique cuncta omnium fidelium consensu, more, decreto bono & aequo, sancta sunt officia, & manifesta

manifesta rerum sacrarum argumenta, & pro fidelis cuiusque statu vel aegedo si facultates ad sint, ne defunctus aut vilis, aut contemptus habeatur suis: vel minuenda ne ille prodigus ventosusque fuisse videatur. Denique omnia cum modestia fiant, & seruat illa mediocritate ac grauitate Christiana, quae est inter multum & parum: ita ut liberalitas & magnificentia Christiana haud humana ambitione, sed spirituali submissione & deuotione splendeat. Postremo constat illud esse summam pietate plenum, tintinnabulorum sono ad peragendas exequias in vnum Christo credentes conuocari, ut pari consensu tum peccatorum remissionem, tum sanctorum communionem, tum carnis resurrectionem, & vitam aeternam profiteantur: & iuxta hanc acceptissimam Christo professionem Deo preces fundant, ut fidei qui cum pietate fidei dormitionem accepit, à Deo remittatur peccata, participet sanctorum meritis, fiat consortis gloriose resurrectionis, & vita fruatur aeterna. O quam multipliciter eiusmodi fidelium conuentus defuncto confert: namque multiplicatis intercessoribus multo exaudabiliores fiunt preces, quae pro eo ad deum mittuntur: & quia inter plures coprecatores semper sunt aliqui deo grati: quorum interuentu oratio non modo sua ipsorum, sed etiam aliorum Domino fit accepta. Nonne sponsa Christi Ecclesia, ei semper charissima, cuius nomine haec vniuersa geruntur non vno ciue constat, sed pluribus & potius multis quam paucis: ut quo populosior fuerit siue orando, siue postulando, siue obsecrando, siue gratias agendo,

eo sit illi acceptior, & ad impetrandum petita efficacior? Nonne hac de re certiores nos facit Dominus apud Mattheum. Apostolus loquens: Si duo ex vobis consenserint super terram de omnire quam petierint, fiet à patre meo, qui est in caelis. Quid, quod efficacia sacrificii publicitus celebrati multo est amplior, quam cum priuatim agitur? Nam licet valor Missae ratione sacratissima & diuinae hostiae in ea contentae sit infinitus: haud sane infinite fructus eius fidelibus, sed finite communicatur: & iuxta catholici ceterus deuotionem aut plus aut minus prodest. Crescit enim plurimum Missae fructus ille satisfactorius & impetratorius ex operentium, & procurantium, & assistentium deuotione: ut quo plures illi fuerint, eo sit fructuosior. Ex quo sequi videtur, ut, ceteris paribus, multo sit certior & amplior fructus fidelibus accedens ex vna Missa solenni, ad quam totius populi deuotione concurratur, quam ex multis alioqui priuatis. Magna vis, ait Chrysostomus, est orationis in ecclesia concorditer à populo oblatae. Nam cum inter homines populo fontes viros cum ad mortem trahuntur petente, rex multitudine motus sententiam deponat: multo magis rex caelestis à nobis placatus petitionem praebit. Non audis quod ita Petrus de carcere ereptus est, quoniam erat oratio prolata, quae ab ecclesia pro eo ad Deum fiebat? Quanto maius esse nostra creditis exiguitate ad deum petito accedere populo, & supplicare? Nisi si pro me ipso peccari fiducia non habeo, multo minus pro aliis bene

placantium enim sibiipsis hoc est. Cum igitur offenderim & ipse qualiter pro alio deprecabor? Namq; vnus quidem pro multis orat, est magnæ res fiducia, multæ libertatis indigens: multos autem vnâ congregatos pro vno supplicationem facere nihil graue videtur. Et domi quidem orari potest: sicut autem in ecclesia non potest, vbi tâta patrum multitudo, vbi clamor ad Deû vnauimite remittitur. Non ita Dominum solus orans audiëris, vt cum fratribus. Hic enim aliqd mai⁹ est, puta vnaminitas, & consonantia, charitatisq; vinculum, & sacerdotum orationes. Propterea namq; sacerdotes prepositi sunt, vt multitudinis orationes cum sint infirmiores, hisce potentiores adiungentes pariter cum illis ad cælum ascendant. Deniq; non est nouum exequiarum inuentum, sed ab Apostolis institutum. Nam eodem Chrysostomo referente, non temerè ab Apostolis hæc sancta fuerunt, vt in tremèdis mysteriis defunctorum agatur cõmemoratio. Sciunt enim illis multum inde contingere lucrum, vtilitatem multam. Cum enim totus constiterit populus extensis crinibus, sacerdotalis plentudo, & tremendum proponatur sacrificium, quomodo deum non exorabimus pro eo deprecantes? Sed hoc quidem de his, qui cum fide migrauerunt. Catechumeni verò non digni hac cõsolatione censetur: sed omni sũt tali suffragio priuati, præter vnum solum. Quod autem illud? Dare licet pro eis pauperib⁹, & ex hoc eis aliquid præstare refrigerationis. Vult namq; Deus alterum alteri pdesse. Quamobrem optimum esse censeo

perstare in Apostolica traditione. Quin ecclesiastica consuetudine in exhibendis defunctis solènter exequiis, ita tamen vt minimè relinquatur alia quædam auxilia, qualia sunt priuata horrendi mysterii sacrificia: deinde elemosynæ: tertio, quotidiana precatio: deniq; ieiunia. His enim quatuor suffragiorum generibus iuuandæ sunt in Christo dormientium animæ. Nam oblationes quæ in ecclesia fiunt, ad sacrificia pertinent & elemosynas, medium inter vtrunq; locum tenentes: & quia offerre in ecclesia ea quibus opus est, vel ad ipsius domus dei cõstructionem & apparatus, vel administratorũ subsidium, virtutis est latræ: largiri autem elemosynam pauperibus opus est liberalis misericordiæ: erroneũ est hoc illi simpliciter præferre. Esto quod urgente necessitate elemosyna aliquando oblationi sit anteponenda. Postremò ex supradictis liquidò colligitur, eos non satis prudenter agere, qui ab eiusmodi solèntatibus celebrandis indotum vulgus auertunt, reuocando sumptus in eis expendendos ad solas missas priuatas: neq; aduertunt illi, quòd licet nõ affectu, effectũ tñbæreticorũ quorũdam erroribus fauent: qui solennes exequias, omnemq; catholicæ fidei splendorem ab ea excludere impiè, atq; perperã moliantur. Is demum ritus in agendis exequiis tenendus est quicunq; patriæ peculiaris est, modo à pietate nõ abhorreat: vt in Decretis habes, causæ tredecimæ questione secunda.

De exequialiũ dierum numero.

Exe-

Exequiæ sunt funebre officium, quod scilicet in iunere exequimur: ab eo dictæ quòd homines pompam post sequantur. Celebrauit autem pientissimè Ioseph exequias patri sua valde celebres, vt constat ex vltimo Genesios capite: vbi sic scriptum reperimus: Celebrantes autem exequias, planctu magno atq; vehementi impleuerunt septem dies. Et vt de illo planctu magno alibi disseram, hic notandum est quòd super his septem diebus exequiarum sic Augustinus descripsit: Nescio vtrum inueniatur alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum nouem dies: Quod apud Latinos nouendiale appellatur. Vnde mihi videntur ab hac consuetudine prohibèdi, si qui Christianorum istũ in mortuis suis numerũ seruãt, q magis est i gètiliũ cõsuetudine. Septimus verò dies auctoritatè in scripturis habet. Vnde in alio loco scriptum est: Luctus mortui septè dierum: fatui autè omnes dies eius vitæ. Septenarius autem numerus ppter sabathi sacramentũ præcipuè qetis indicium est. Vnde merito mortuis tâquã requiescētib⁹ exhibet. Hec ille. Quod autè christianis phibet nouè dieb⁹ mortuorũ exequias celebrare, hoc ideo pcepit, qd ei⁹ tẽpore fortè periculũ erat, nè nri gètiliũ superstitionẽ imitari videretur. Sed iã sublato de medio eiusmodi offendiculo, maiores nri, hoc quoq; sicut quædam alii in melius pmut. auere: scilicet vt nouè cõtinuis diebus iusta pro mortuis ageretur vt eorũ animæ p iuges pcatões, obsecrationes, & oblatiões, & sacrificia, a pur-

gatoris pœnis liberatæ, ad nouè sanctorũ beatorũq; angelorũ choros tãdè admittatur. Sed & quoniã hac tempestate non solum hæretici certos quosdã dies exequis deputatos reprehendunt, & auaritia sacerdotũ inductos esse calumniatur, sed etiã nonnulli, qui ab hæretica prauitate procul absũt, nõ satis eos colunt: & ab eis celebrãdis cõtra veterẽ cõsuetudinem nescio quo colore discedunt. An uaduertat obsecro quã atiqua fuerit illorũ obseruatio. Siqui de vetustissim⁹ autor Tertullian⁹, vt apostolicis tẽporib⁹ pxim⁹, in libr. de Corona militis inquit: Oblatiões pro defunctis, p natalitiis, annua die facim⁹. Et in libro de monogamia, mulierẽ quæ ad secundas nuptias nõ puenerat cõmedãs ait: Pro anima ei⁹, scilicet prioris mariti, orat: & refrigeriũ interĩ postulat ei & in prima resurrectione cõsortiũ: & offert annuis dieb⁹ dormitiõis ei⁹: nã hæc nisi fecerit, maritũ verè repudiãuit, quãtũ in ipsa est. Præterea Ambr. in oratiõne de obitu Theodos. Imperatoris. Nũc inqt quadragesimũ celebrãt, assistẽte sacris altarib⁹ Honorio Principe. Quia sicut sãct⁹ Ioseph patri suo Iacob quadragesimã dieb⁹ humanitatis officia detulit: ita & hic theodosiopri nro iustapsoluit. alii tertiũ die & 30. alii septimũ & quadragesimũ obseruare cõsueuerũt. de his loquitur etiã Cociliũ Namerese, vt habetur. de cõsecra. di. 5. c. Nullus psbyte rorũ qñ ad anniuersariũ diẽ trigesimũ vel septimũ, vel tertiũ alicui⁹ defuncti, aut quacũq; vocatiõe ad collectã psbyteri venerit. se i ebriare nullaten⁹ psumãt: nec pcati i amore scõrorũ, vel alicui⁹ aic bibere: vel alios ad bibendũ cogere: vel se

se aliena peccatione ingurgitare: nec planctus, vel plausus, vel risus incoditos, vel fabulationes inanes ibi referre, aut cetera re presumant, vel turpia ioca, vel yrso, vel tornatricibus ante se fieri patiatur: nec laruas demonum ante se fieri consentiant, quia hoc diabolicum est, & a sacris canonibus prohibitum.

Vtrum animæ in purgatorio loco detentæ nouerint se quorundam fidelium suffragiis iuari.

Solet queri, Vtrum animæ corporibus exuta quæ in purgatorio loco puniuntur, nouerint se viuendum quorundam suffragiis adiuuari. Et forte quisquam id neget: quoniam illic detenti nequeunt percipere quæ hic aguntur. Neque est conseruatio inter utrosque, uiuentes uidelicet ac mortuos. De hac enim vita defuncto Iob pronuntiat: siue nobiles fuerint filii eius, siue ignobiles, non intelliget. Sed è contrario stat scriptura, quæ testatur, quod sancta est & salubris cogitatio, per defunctis exorare ut à peccatis soluantur: id est à peccatorum poenis. Quod cum fit, vel in totum, vel ex parte, interdum enim cruciatus eorum paulatim dimittuntur, id ipsi percipiunt, & suffragiorum virtutem agnoscunt. Præterea cum charitatis communitio requirat exhibenda piaque officia in defunctos, si debito tempore non exhibeantur, qui purgantur, affliguntur: quia à suis contemptui habentur.

Si autem reddantur eis, & nesciant quod eis adhibeantur, etiam inde dolent, putantes quod in tormentis positi à suis negligantur: ac perinde accedit eis peculiaris quædam poena ex humana negligentia ultra mensuram cruciatus diuinitus eis defuitam. Porro si diuitis epulonis ardenti lingue fuisset aqua frigida infusa, percepisset refrigerium, & eius auctorem: quanto magis id percipiet deamicus in purgatorio manens? Pro huius autem questionis decisione quædam notanda sunt. Primum est: animas existentes in loco purgatorio certo scire semet eo in loco detineri: quia sciunt, se non esse in requie beata. Torquentur enim. Sciunt & non esse detrusas in damnatorum tartara: Noscunt enim se habere Dei gratiam, fidem, spem, & charitatem. Quoniam animæ corporibus exuta & propriam essentiam, & quicquid eis inest, clarè intuentur. Non enim earum cognitio corporea mole impeditur. Quare cognoscunt habitum gratiæ, quo sunt deo gratæ, & ad vitam æternam capessendam acceptæ. Vident & in se charitatem, id est summam Dei dilectionem, per quam sunt prorsus alienæ ab omni peccato, tam veniali quam mortifero. Certeque sunt neutro modo seipsos ibidem manentes peccare posse. Sunt enim iam extrapeccantium viam: ac perinde constat eis, ne quaquam esse perpetuò damnatos, sed ad tempus purificari. Ad hæc pollent spe, quam hinc exeuntes habebant, dicentes, In pace in id ipsum dormiam, & requiescam: quoniam tu Domine in spe singulariter constituisti me. Ergo incunctanter expetunt, & expectant ipsam beatitudinem

nem sibi dandam dilutis peccatorum labeculis inde egressis. Præterea fide norunt tantum tria esse animarum hinc ab euntium receptacula. Videlicet seruandorum, damnandorum, & purgandorum. Cum autem manifestè cognoscant se non esse in loco beatorum, neque damnatorum, aperte norunt esse se in loco purgandis destinato. Quod si quis dicat, animasque illic purgantur profunda tormentorum abyssu atque grauissima adeo absorberi, ut nesciant ubi sint: falsum id quidem est. Quoniam & fidei, & spei, & charitatis actionibus liberè vtuntur. Quin potius agnoscunt dei iustitiam, eamque approbant: poenasque sibi illatas patienter tolerant, quas & semet euasuras certissime sciunt. Omnia denique in eis pulchro sunt ordine disposita. Apud eos enim solum qui horredis illis tenebris, & perpetuis ignibus addicti sunt, nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat. Amplius: si perpetuò inferarum carceri damnati, non obstante immensa illa dolorum grauitate nouerunt, sicut ille diues purpuratus, seipsos esse in loco perpetuæ damnationis, iuxta illam sententiam iudicis: Ite maledicti in ignem æternum: multò minùs ignis purgatorius eum patientes impedit nosse ubi sint: atque inde exacta poena ad æthereas sedes esse se transferendos. Apponam & rationem quæ olim Salmanticæ manes ea de re aduersus quædam erroneum in hunc formauimus modum, Cum ii qui purgatorias poenas patiuntur, fide vigeant, bene nouerunt nullam esse in inferno redemptionem. Scriptum est enim: Lignum ubi cunq; ceciderit, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, illic e-

rit. Experiuntur autem qui illic puniuntur adhibitis suffragiis cruciatus suos diminui: consequens igitur est, eos nosse haud in damnatorum, sed in purgandorum loco retineri. Secundum notandum est, quod sicut in peccato duo concurrunt, tum ipsius actionis prauæ intensio, tum peccantis pertinacia ad permanendum in ea: ita & alias alio vehementius peccat, & pertinacius peccato adheret. Imò & vnus idemque peccator quædam peccata vehementius quàm alia affectat, & aliis pertinacius quàm aliis addicitur. Ex quo liquet, quod quanto peccata sunt intensiora atque diuturniora, tanto sunt puniendi non solum accerbius, sed etiã diutius: ut iuxta delictorum mensuram sit plagarum & modus: hic quidem vel acerbior vel mitior, illinc autem aut longior aut breuior. Ex quo elucet, quod quemadmodum in viuentibus per satisfactionis siue qualitatis siue quantitatis tam diminuitur cruciatus acerbitas, quàm abbreviatur carceris mansio: sic & in defunctis eorum qui purgantur secundum suffragiorum vel qualitatem vel quantitatem, cruciatus partim eleuantur, partim decurtantur. Hic videtur per se contingere, ut illic aliquis puniatur acerbius per criminis grauitatem & citius inde eripiatur, quia minùs ei adhesit: & quod alius puniatur per minori crimine remissius, & tardius inde educatur quia pertinacius ei addictus fuit. non igitur in his qui illo igne purgantur, idem tormentorum tenor semper tenetur, non eadem acerbitas continenter seruatur. Sed quo maiora, plurimè suffragia pro eis fiant, eo magis quandiu ibi sunt, eorum cruciatus remittitur ac mitigatur, donec soluerint usque ad vltimum quadratè. Tertium

notan

notandum est, quod animæ, quæ illic purgantur, habent seccum suos angelos, quos hic sui custodes sortite fuere. Non enim angelus fidelissimus anime sibi creditæ socius eam deserit, quam Deo charam ex hoc mundo decessisse nouit: neq; victricem relinquit, quam certantem adiuuit: sed afflictam dictis solatur amicis. Sicut si quis regis filio carcere clauso solatium præbeat, donec inde liberetur. His ita digestis tandem ponitur hæc Propositio facile probabilis: Animæ, quæ in Purgatorio detinentur bene norunt quæ suffragia pro eis fiant, & à quibus uiuentium eis accommodentur. idq; quatuor modis probatur. Primò sic: Tales animæ sentiunt suas ipsarum poenas diminui amplius quam exigat patiendi mora: & nõ propter sua ipsarum opera, quæ ibi faciunt. Ibi enim non meretur cum sint extra corpora, dicente Paulo: Omnes nos stare oportet ad tribunal Christi, ut unusquisq; recipiat prout in corpore gessit, siue bonum siue malum. Earum igitur tormenta eis diminuuntur propter aliorum opera, quæ eis applicantur. esto quod defuncti uiuentes meruerint, ut ea sibi post mortem prodesse. Quod si forte dicas, eis dimini cruciatus duntaxat propter æquaminem tormentorum tolerantiam, id utiq; nõ est satis. Quoniam qualis passionis grauitas est eis definita ab initio torturæ, talis pro toto sue purgationis tempore durat: nec est dare rationem propter quam in illo spatio nunc magis, nunc minus crucientur, præter eam quæ à suffragiis inducta est. Alioqui ei qui grauius peccauit si cruciatus diminueretur ex sola temporis successione, die puta de

cimo leuius torqueretur, quam ille qui multò minus peccauit in prima hora, qua torqueri cœpit: quod nullatenus est uerisimile. Quare qui experitur plus cruciatus fuisse sibi detractum hora decima, quam totis nouem horis præcedentibus, manifestè cognoscat id sibi cõtigisse propter aliquod uoluntarium suffragium sibi à uiuentibus accommodatũ. Diuus quoq; Gregorius tradit, quorundam defunctorum animas expetiuisse à quibusdam amicis suis quædam suffragia pro eis fieri, eaq; obtinuisse: ac subinde eis exhibitis poenas illas poenitus euasisse, suisq; benefactoribus gratias egisse, procul dubio nouerunt illi suffragia pro eis facta, & à quibus facta fuerint. Secundo id probatur ab angelo custode animæ deputato, qui etiam eam in purgatorio comitatur: eamq; salua Dei iustitia, quantum potest consolatur. Maxima autem consolatio defuncto accedit, si de suffragiis sibi exhibitis nouerit gratos ei fuisse suos hæredes. Manifestantur igitur ab angelis custodibus defunctis non solum suffragia, quæ pro eis fiunt, sed etiam per quos facta fuerunt: puta quod testamentarius ad plenum pia legata exequutus est: quod heres nõ paucis elemosynis pauperibus distributis ei suffragatus sit: quod alius, siue cognatus siue amic' p eo aut ieiunauit, aut preces ad Deum fuderit: atq; id genus cetera. Tertio. Idem nosse possunt animarum relatu, quæ hoc de seculo adeundè locũ descendunt. Etenim sese inuicem ibi cognoscere valent, & spiritualia uerba ultro citroq; audire ac reddere possunt: & quæ pro præcedentibus se suffragia sint facta, aut fortè ipsi fecerunt

cerunt, eis liquido enarrare. Planè utrũq; hunc modum tradit Augustinus in libro de cura agenda pro mortuis, dicens: Fatendũ est nescire quidẽ mortuos quid hic agatur, dum hic agitur. Postea uerò audire ab eis, qui hinc ad eos moriendo pergunt, non quidem omnia, sed quæ sinuntur etiam isti meminisse: & quæ illos, quibus hæc indicantur, oportet audire. Possunt & ab angelis, qui rebus, quæ hic aguntur præsto sunt audire aliquid mortui, quod nunc quæq; illorum debere audire iudicat, cui cuncta subiecta sunt. Multi quoque ad uiuos aliquos ex mortuis venire credunt. Sicut è contrario Paulum ex uiuis in Paradisum raptum esse diuina scriptura testatur. Hæc Augustinus. Quarto idem modo euenire potest, reuelatione uidelicet ipsius dei, qui non cõtinet in ira sua misericordias suas. Habet enim dominus eos, qui illic purgantur charos, agnoscit amicos, atq; quos iustitia punit, pietate solatur. Etenim si ei qui adhuc incerta uictoria in hac miserabili uita Dominus suam præsentiam pollicetur, dicens: si quis diligit me, diligetur à patre meo, & manifestabo ei meipsum: quanto magis idem prestabit ei, qui plena de aduersario ipsius nomine tulit uictoriam: & ei quem purgatum uult, quò eum in celestibus secum sedere faciat. Quod autem huic sententiæ superius oppositum est, haud est ei contrarium. Quoniam etsi defuncti non cognoscant naturali cognitione quæ hic agantur dum hic aguntur, neq; sit vulgaris & communis conuersatio, & colloquutio familiaris inter uiuos & mortuos iuxta naturæ

ordinem: interdũ tamen exercetur ex diuina dispensatione, ut uiui à mortuis discant, & moneantur, & uiuentes mortuis suffragentur: siquidẽ utriq; ad eandẽ dei ciuitatem pertinent, quibus & apud deum ipsũ futura est communis & amica ac periuicunda beatitudo. Quatuor deniq; prædictis modis, experimento uidelicet, & angelico ministerio, & animarum hinc ad eos euntium relatu, ac dei reuelatione, qui purgantur scire possunt quæ suffragia, & à quibus pro eis agantur.

✿ Vtrum liceat ecclesiastico uiro certo quodam modo negotiari.

Vis me constituit iudicem inter uos o uirpietissimireligione, doctrinaq; præstantes? Modestius enim de me sentio, quam ut inter eiusmodi partes sententiam feram: agam igitur haud iudicem, sed sequenstrum. In primis autem caueat iste consultor ab omni auaritia: quia non est uita hominis in abundantia eius. Caueat inquam sibi: quia diuitiarum cupiditas licet aperte per se plerumq; non admittatur: interdum tamen non intellecta irripit in humana pectora: iuxta illud Sapientis, Est uia quæ uidetur homini reeta: & ultima eius ducunt ad perditionem. Præstat ergo hanc questionem, liceatne sacerdoti negotiari, per alias atque alias sententias decidere: ut sic ad

M eam

eadem controuersiam, quæ nunc nos maxime urget componendam commodius descedamus. Supponamus ergo illud in primis: Negotiationem esse commutationem rerum, pecuniarumue lucrosam. hoc constanti sit prima propositio.

Fas est clericis ex artificio aliis iusto & honesto, nec impediendo se à persoluendo officio ecclesiastico, cui est adstrictus, quo res uenalis mutatur in melius, lucrum acquirere sibi, & domesticis suis necessaria, eiusmodi res uilius emendo, & carius vendendo: qualia sunt emere uilius chartam, & tabulam nudam rudemque, ut eadem descriptam pictamque carius uendat. Tale est quoque pullum equinum, uel mulam emptam domi nutrire, & adultam pluris distrahere. Tale est etiam Agri culturam in conductis aruis exercere ad lucrum.

Secunda propositio: Ex tali artificio non modo licet sacerdoti comparare sibi & suis familiaribus necessaria ad victum & vestitum, sed etiam ad subueniendum pauperibus & indigentibus lucrum prætere. Hæc duæ propositiones constant ex cap. Clericus distinctio. 91. & extra, ne clericus uel monachus, cap. 2. Paulus quoque idem sentit, cum præscribit laboranti legem, dicens Ephes. 4. Qui fur abatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. & de seipso prima Corinthiorum. 4. laboramus operantes manibus nostris.

Tertia propositio: Licet clericis non habenti beneficium ecclesiasticum, nec patrimonium, nec potentiam laborare manibus suis propter infirmitatem corpo-

ris, aut languorem, negotiari permutatione pecuniarum, aut rerum uenalium aliis iusta ad supplicandam extremam, uel ualde magnam necessitatem suam & suorum. Qualis est emere uilius frumentum, uel uinum, & alia eiusmodi, ut carius illa uendat ubi & quando pluris uenduntur: & in tali casu si talis clericus haberet aliquas pecuniolas, posset illas licite credere mercatori, ut pro utroque in illis negotietur in commune lurum, danumque. Siquidem non relinquitur illi aliud remedium, unde consulat propriae indigentiae nisi iuste & modestè negotietur: ut uel ex tali lucro possit diutius vitam sustentare, quam si absque ulla utilitate paulatim eas consumeret. Quod si iubeas illum mendicare, uide ne id sit absurdum, indecens, & improbabile. Nolunt enim id sacri canones, nisi quispiam ex professo mendicitatem subiret. Sic enim legis distinctio. 93. Mendicat infelix in plateis clericus, & seruili opere mancipatus publicam à quolibet poscit elemosinam. qui ex eo magis despicitur à tantis, quod & miser & desolatus iuste putatur ad hanc ignominiam deuenisse. Quod si dixeris, Tolerabilius talem necessitatem patientem mendicare, quam sic negotiari unde hoc constiterit. Siquidem grauius peccant clerici, qui mendicant, si victum aliter iuste habere possunt: quia ea, quibus pauper victurus erat accipiunt. 1. q. 2. c. Clericos, forte aduersarius reiiciet hanc curam in episcopum, ut quem ad clericatum promouit alat. rectum id quidem & canonicum. Sed si episcopus cesset, melius est clerico indigenti iusta & alioqui honesta negotiatione alere se, quam turpiter

ostiatim

ostiatim mendicare, & debitas aliis pauperibus neque laborare, neque negotiari ualētibus subuentiones sibi conuolare. Attē de obsecro an præter id, quod habetur extra, ne clerici. capi. multa. faciat quoque ad rem quod Paulus. 2. Thesal. 3. inquit: Quoniam non inquieti fuimus inter vos, nec gratis panem manducauimus ab aliquo. Sed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem uestrum grauaremus, non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmet ipsos formam daremus uobis ad imitandum. Nam cum essemus apud uos, hæc denuntiabamus uobis: quoniam si quis non uult operari, nec manducet. Hæc Pauli censura eo uergit, ut qui non potest operari laborando, operetur iuste & honestè negotiando. Quæras quæ sit hæc necessitas? Nempe ea, qua tenetur alere se & familiam suam, parētesque decrepitos, sororesque nobiles, & de castitate periclitantes. Sic enim determinatur necessitas, qua decernitur sacerdoti stipendium necessariae sustentationis. Vel certè hæc necessitas censenda est extrema, uel maxima uictus & uestitus indigentia.

Quarta Propositio. Sacerdos habens patrimonium, uel beneficium ecclesiasticum sibi sufficiens, si habeat pastua hereditaria aut ecclesiastica, non solum potest illa locare pastoribus: sed etiam conductoribus deficientibus potest comparare sibi pecora quæ depascant eius gramina, atque illa cum fuerint pinguis & adulta uendere. Nam quædam necessitas hic intercedit utendi sic suis pascuis, ne reddantur sibi prorsus inutilia. Eadem ratione potest clericus talis locare peco-

ra quædam, non dico ad lucrandum coempta, sed è patrimonio, uel decimis habitata: nec tenetur eadem mox ut habuerit, diuendere. Eadem quoque ratione potest uendere sine negotiationis nota quicquid ei superfuerit è frumeto, uino, carnibus, & aliis obsoniis comparatis ad alendum se suamque familiam. Eadem quoque ratione si reponat ille magnam quandam musti quantitatem, ex uineis suis aut decimis accedentem in dolis suis, & indigeat quinquaginta uel pluribus musti amphoris ad explenda & componenda sua dolia, potest illa hac necessitate seruandi sua compulsus tum emere, tum cum alio uino uendere: nec ideo est habendus clericus negotiosus: modo hæc non fiant data opera pro lucro improbe ex talibus emptio nibus augendo, ac subinde in fraudem negotiationis potificio iure uetiti. quid si talis clericus sibi sufficiens emat mustum & recodat in uinum, ut inde alat pauperes, aut sacellum edificet? Respondendum uidetur, quod licet mustum uerè sit uinum, tamen adhuc est impurum, & potus ineptum, & insuaue: ac perinde cautum est sacris institutis, ne ad usum mysterii sanguinis Christi admittatur. Depuratur autem & mitescit, & aptum bibendo redditur, si in apotheca secretiori, commodisque dolis codatur, ac subinde arte quadam, & humana opera seruetur, defeceturque. Iam uero si ius est, clericum rudem tabulam rudemque mulam, & cætera id genus uilius emere, eademque artificio quodam meliora reddita carius uendere, ut Christi pauperes alat: cur non permittetur eidem mustum uilius emptum & opificio quodam humano melius & potabile redditum carius uen-

M ii dere?

dere: ut ex tali lucro vel pauperes alat, vel diuinū cultū foueat? Verū quia Paulus opportunè admonet prohibere nos ob omni specie mala, maxima est in hoc casu adhibenda cautio, ut id ipsum fiat à clerico modicè, vel intra modū potius, & ne utiquā moliat id facere in quantitate, frequentia, & licētia quibus laici de musco negotiātur. Alioqui ille bonus clericus, nō minū cēsetur vinarius negotiator, quā laicus mercator. Porro tanta iam vini copia expediēda adeo ille distringeretur, ut in eū militaret inremerata Potificii iuris iussio, qua prohibentur sacerdotes negotiis secularibus vacare, nē ab spiritualibus vacent. Vnde Iulius Papa. 14. q. 4. Quicumq; tēpore messis vel vindemiæ non necessitate, sed propter cupiditatem cōparat annonam, vel vinum: verbi gratia, de duobus nummis comparat modium vnum, & seruat vsq; dum vendatur denariis quatuor, aut amplius, hoc turpe lucrum dicimus.

Vinta Propositio: Nullatenus licet clerico habenti sibi & suis necessaria negotiari, exceptis casibus pertractatis, aut aliis eiusmodi commutatione denariorum pro denariis, aut rerū pro pecuniis quantumuis iusta laicis permisa. Quoniam talem negotiationem omnia decreta sanctorum vetuerunt, ut habes. 14. q. 4. c. Clerici ab indignis quaestibus nouerint abstinendum, & ab omni cuiuslibet negotiationis ingenio, vel cupiditate cessandum. Et rursus in Canonum statutis firmandum est, ut quicumque in clero esse voluerit, emendi vilius, & vendendi carius stu-

dio non utatur. Et cap. si quis oblitus. s. ut ex quolibet negotio turpis lucri quaesierit aut per diuersas species vini, vel frugis, vel cuiuslibet rei emendo aliqua & vendēdo incrementa susceperit, alienus habeatur à clero. Dixeris, Quid si quispiam id faciat intendens inde alere pauperes, sacellum instituire, cultumq; diuinum fouere: nempe finis iste quamlibet honestus & pius non magis suffragatur tali clerico ad negotiandum, quā publica necessitas, aut pauperum inopia, ad procurandum, aut aduocandum, & iudicandum in crimine capitali, aut ad aegrotis medendum. Quæ omnia Decretis Canonicis sunt clericis prohibita. Quare sicut clerico non licet esse procuratorem, nec aduocatum, nec iudicem in causa sanguinis, nec medicum: ita non licet eidem agere negotiatorem. Quod si velis eludere hanc sententiam, eò quod non sit negotiator qui nō frequenter negotiatur, animaduertus oportet iure Pontificio nō tam habitus, & cognatas eis appellationes, quā actus ipsos vetari siue frequentes, siue raros. Omnis enim lex quæ de moribus est actiones precipit & instituit, vetat aut permittit: nō habitus: licet habitus quadatenus respiciat & intēdat. Sed id rursus, ut ex habitibus actus proficiantur & perficiantur. Finis. n. habitus est operatio, salua sint charitati iura sua. Ex quo sequitur minimè licere eiusmodi clerico sibi sufficienti credere pecuniam mercatori, quò per illā pro ipso negotietur: quia hic simpliciter negotiatur, licet medio mercatore: imò immediatè negotiatur cum

cum mercatore, cui committit pecuniam suam. Paciscitur enim cum eodem de cōmuni commodo & incōmodo. Quid quod non modò sic distrahatur ab spiritualibus actionibus & implicatur secularibus negotiis cū conuenitur ad examinandā rationem dati, & accepti? Sed multò quoq; magis distringitur, spiritu sollicitatur, vel deniq; ab euentu damni, ac lucri, quā si manibus suis ipse negotiaretur. Demum constat initiatis ad sacra diuina prohiberi à corporis distractione, nē inde animus ab officio diuino disturbetur. Tandem si quis clericus huius decreti lineam transilierit, implicabitur nempe transgressionis culpa vel leui, vel graui, vel mortali: vel pertinacia interdū anathemate digna. Quæ quanta sit culpa in re præsentī, potius est discernēda, quā in genere modò pertractanda. Hæc scripsimus non utiq; fiducia præstandi quod exigebatur, sed voto inseruendi quibus inurbani fortè videremur nisi ciuilitè aggredemur, quæ tātò opere efflagitabamur. Ad summam, libenter hanc nostram responsionem sapientiorum censura submittimus.

Concio de tribus thesauris.

L Nimmerò quia cupiditas est procul dubio charitatis venenū: & cūctas mortaliū mentes penetrat, nē dicam occupat: comprecandus est Omnipotens

rerum Pater, ut si diuitiæ nobis Ecclesiasticis quibus nō licet esse diuitibus nisi in pauperū vsus nō adsint, earū cupiditatem à cordibus nostris penitus auferat: & si adsint, infirmitatem nostram sua gratia adiuuet, ut cor non apponamus, sed eis iustè, sobriè, ac piè utamur: & ut debitū temperamentum opibus vel acquirendis vel expendendis adhibēdum clariùs percipiat, ut vehementius diligatur, & facilius pleniusq; præstetur, lubuit nobis hanc cōcionē de tribus thesauris à nobis olim elaboratā prædictis adiungere. Thesaurus igitur est diuitiarū copia, quæ reponitur in longū tēpus seruāda. Quod ergo quisque diu seruādū recōdit, est thesaurus eius, ac perinde præcæteris ab ipso maximit fit, præcipuumq; sibi bonū esse cēset. Illud enī cogitat, optat, amplectitur: quo si potiatur, fruitur, eiq; seruando totus incūbit: & ab eo pēdet sic, ut nihil aliud præter thesaurum suum curet affectetq; . Hoc nempe bene nōrunt cuncti thesaurorum repositores, siue probi sint illi, siue improbi: nōrunt inquam re ipsa verum esse id quod veritas asserit, dicens: Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum. Quid est cor tuum, nisi mens tua? Totus enim tuus animus est in eo quod in primis amas, & cogitatu & affectu: futurus deniq; in loco thesauris tuis congruo, vel inferno, vel superno. Est enim reperire in sacris scripturis triplex thesaurorū genus. Alius enim est insipientium thesaurus, alius stultorum: alius sapientum, atque prudentium. Impiorum nanque thesaurus est iniquitas in infernum carcerem

cerem detrudendus. Imprudentium gazza possessio est terrena breuissimo temporis curriculo corrumpenda. At sapientium spirituales sunt opes coelesti beatitudine confirmandae. Quapropter dominus noster Iesus Christus, in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae Dei, compertum habens, neminem esse mortalium, qui non satagat seponere sibi thesaurum vel commodum, vel incommodum: quia nullus est qui nolit esse beatus, pro uidentia quadam diuina nos monet, ut omni studio curemus coaceruare nobis thesaurum, non utique iniquum, sed iustum: non temporarium, sed perpetuum: non denique in terra, sed in caelo. Nolite ait, thesaurizare uobis thesauros in terra, ubi aerugo & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt & furantur: thesaurizate autem uobis thesauros in caelo, ubi nec aerugo, nec tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Ubi enim est thesaurus tuus, ubi est & cor tuum. Quare pro triplici thesaurorum genere primum quidem dicemus, quam insipienter impii thesauros suos coaceruant. deinde de qua stulte imprudentes diuitias suas infodiant terrae. Denique quam sapienter atque feliciter pii diuitias spirituales in caelo recodant. Thesaurus igitur impiorum iniquitas est. Omnis enim qui facit peccatum, teste Ioanne Euangelista. 1. Cathol. 3. & iniquitatem facit: & peccatum est iniquitas. Et cur peccatum est iniquitas? Nempe quia transgressio est diuinae legis, & coelestium inobedientia mandatorum. Porro quicumque peccat, agit iniuste contra Deum proximumque

Contra Deum quidem: quia minime reddit illi debita fidei, spei, & charitatis, sanctimoniae, & pietatis, caeterarumque virtutum obsequia. Contra proximum autem: quia tollit ab illo beneuolentiae, nec non beneficentiae officia. Quid quod his contraria refragante Deo retinet? incredulitatem, desperationem, odium, impuritatem, impietatem: denique maleuolentiam amplectitur, maleficiumque exercet. Sic fit ut pro virtutum cumulis deo reponendis, uitiorum detrimeta sibi cogreget. Ad haec, quis nescit thesaurum infidelis esse incredulitatem? haeretici, prauum dogma? superbi nimiam celsitudinem? auari, lucrum iniustum? simoniaci, sacrilegium? luxuriosi, ineptos fluxus? voluptarii, carnis delectationem? irati, iniquam vindictam odiumque? gulosi, saturitatem atque ebrietatem? inuidi, nefarium de alieno damno gaudium, & infelicem de commodo dolorem? & quod pessimum est, tantam cunctorum libidinem uitiorum, quantum spiritualium bonorum tedium? Scilicet adeo pulchri sunt, & expetendi insipientium thesauri. At operae pretium est uidere, quam grauer illos traducat Dominus per Prophetam Amos capite tertio dicens: Congregamini super montes Samariae, & uidete insanias multas in medio eius & calumnias patietes in penetralibus eius? & nescierunt facere rectum, dicit Dominus: thesaurizantes iniquitatem, & rapinas in edibus suis. Propter hoc, dicit Dominus, tribulabitur, & circuetur terra & detrahatur ex te fortitudo tua, & dirupetur edes tuae: quia si fretus diuitiis speras domum tuam esse protecturam, male confidentiam

confidentiam istam praesumis. Namque aduersus te, tuique similes praescriptum est, Prouerbiorum capite decimo: Nihil proderunt thesauri impietatis, nempe in die vindictae. Et quomodo fiet, ut possis alia istis tuis copiis protegere quam te met defedere nequibus? Atque locupletissimus ille Hebraeorum rex istam tuam confidentiam damnat: dicens Prouerbiorum cap. vigesimo primo: Qui congregat thesauros lingua dolosa, vanus est & excors, & impinguitur ad laqueos mortis. Quibus constantibus liquet, me parum dixisse, nihil profuturos impietatis thesauros, qui sint sui possessoribus maxime nocituri. Audite Michaeam uoce Domini intonatam capite sexto: adhuc ignis in domo impii, & thesauri impietatis, & mensura minor irae plena. Numquid iustificabo statueram impiam & sacculi potera dolosa? in quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitates in ea loquebantur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore ipsorum. Et ego ergo cepti percutere in te perditione super peccatis tuis. Tu comedes & non saturaberis: humiliatio tua in medio tui. Et apprehendes & non saluabis: & quos saluabis in gladium dabis: tu seminabis & non metes: calcabis oliuam, & non ungeris oleo: mustum, & non bibes uinum: & custodisti precepta Amri, & omne opus domus Achab, & ambulasti in uoluntatibus eorum ut dare te in perditionem & sibilum: & opprobrium populi mei portabis. Profecto terribilis est tantum minarum cumulum iuxta mysticos quoque intellectum: et non modo Iudeos perfidos, impias gentes, obscenos Sarracenos, sed & pertinaces haereticos, caeterosque Christianos pauperum oppressores, & prauis iniquisq; moribus penitus infectos grauer

urget. Siquidem hos uniuersos ostendimus manifeste thesauros impietatis insipienter sibi cogregare. Aliud est si forte speras tot tantisque culpis congestis te meritas poenas euasurum. Sed reclamant in te Paulus Apostolus dicens, Existimas autem homo qui iudicas eos, qui talia agunt, & facis ea, quae euades iudicium dei? erras toto caelo. Nam in eo quod alterum iudicas, te ipsum condemnas: eadem enim agis, quae iudicas: ergo quod excuses nihil habes: quippe qui tui similes iudicas, suppliciorumque reos esse censes. Quod si dixeris: Ipse equidem sum fur, vel adulter, aut homicida, & euasi id quod iniquitas iudicium: & si alter quispiam ob id est affectus supplicio, ipse tamen nullas tui pro crimine poenas. Desipis o sceleste: neque enim est apud deum quod apud homines esse deprehenditur, in terris iudicium: Ubi eiusdem criminis rei alter plerumque dat poenas, ab alter innoxius: cum deo autem nequaquam sic luditur, cuius uerum est in prauios iudicium. Scimus enim iudicium dei esse secundum ueritatem. Quod si futurorum improuidus malorum praesenti abuteris impunitate: et hominum imprudentissem me, nescis, heu nescis quae, ut quidam testatur, leto gradu ad uindictam sui procedit diuina ratio: tarditatemque supplicii grauitate compensat. At omnia uehementius Paulus: An diuitias, inquit, bonitatis, & patientiae, & longanimitatis eius contemnis? diuitiae bonitatis dei sunt, quibus bona malis dat, patientia uero est, quae peccatores ignorantia, uel aliqua perturbatioe lapsos patienter ut conuertatur tolerat ad tempus. Longanimitas autem qua ex malitia peccantibus longum poenitentiae spatium dat. Tu uero male tibi promittis impunitatem. Peius donum Dei

quo te ad poenitentiam expectat ceteris pessimis, quasi veniam desperes conuerti cessas, iacesque ignauus. Numquid ignoras quod benignitas dei, qui non vult mortem peccatoris, sed ut conuertatur et uiuat ad poenitentiam te adducat: idque vel intraneis pulsibus, vel extraneis incitamentis: tu autem secundum duritiam tuam et impoentes cor thesaurizas tibi iram in die ire, et reuelationis iusti iudicii dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Singula verba podus habent. Nam duritiam cordis vocat, qua homo incitabilis diuinis non cedit: et veluti cera frigore iniquitatis obstricta, signaculum imaginis diuinae non recipit. Impoentes autem cor eius est, quod non resipiscit quod non agnoscit errata, qui defendit male acta, cui culpe non displicet, sed vitia placet: quod est ex eorum numero qui letantur, cum male fecerint: et exultant in rebus pessimis. Hic si forte scelerum tandem conscientia stimulatus, et veluti quodam aestro coctus se perperam fecisse doleat, dolet quidem, sed non dum recte dolet: quia non dolet ad salutem, ut erigatur in deum: verum aggressus in peius, et animo consternatus agitur in praecipitium, ruitque tandem in extremum lethalem impoentis morbum. Hoc enim est illud infelicissimum cor, de quo scriptum est: Cor durum male habebit in nouissimo: tuum est tuum cor durum atque miserrimum, qui tantis clamoribus non excitaris, qui tantis terroribus non concuteris, nec ille et amentis conuerteris: sed pertinax iniquitatis artifex thesaurizas tibi iram: quia ultionum diuinarum immensos aggeres tibi componis. Quot quot enim scelera sceleribus addis, tot

poenarum luendarum acervos apud inferos humeris tuis ferendos imponis. At lenius forsitan ferendum, si quisquam alius in tam graues calamitates te protruderet.

Est aliquid, magnis crimen abesse malis. At ubi tu tibi malum paris extremum, non est quod dolor afflictum remittatur: non est quod causeris, ipse te tormentis adiicis: tu tibi thesaurizas iram in die ire, et re vera non est quod in altum damnationem nostram reiciamus. Nunquid in diabolum? Sed quauis violentus sit hostis, incitare ad malum potest, cogere vero non potest. Nunquid in Deum? At deus intentator malorum est: imo cunctorum procurator, largitorque bonorum. Nos igitur soli proculdubio sumus ultima damnationis nostrae causa, et re vera ita agimus ut dicit Apostolus. Deus enim vocat nos ad poenitentiam, sed nos thesaurizamur nobis iram. Deus inuitat nos ad veniam, sed nos quotidie cumulamur offensam. O impia superbiaque te meritas! Vix quodammodo facimus deo iniquitatibus nostris, ipsi in nos iram diuinitatis armamus, cogimus quadante nus ad vlciscendas criminum nostrorum immanitates: volentem deum, prope est, ut non permittamus ut parcat. Nam cum in eum nullum vnquam signum iniustitiae cadere vel apparere possit, sic agimus ut si enormitates scelerum nostrorum non vlciscitur, iniustus esse videatur. Sed idcirco quosdam in hac vita punit, ut non iniustus appareat, et ut punitorum exemplo corrigatur alii. Quosdam vero hic non corripit, nempe duos et impoentes, quos grauius punien-

punitos in die ira, et reuelationis iusti iudicii sui seruat: tunc enim tunc supremus ille tremendusque iudex horrendos illos vltionum suarum thesauros coram vniuerso orbe reuelabit aduersus insensatos: id quod ipse multo ante testatus est Deuteronomio ca. trigesimo secundo, dicens: Nonne haec condita sunt apud me? et signata in thesauris meis? Mea est vltio, et ego retribuam in tempore, ut labatur peccatorum. Iuxta est dies perditionis, et adesse festinat tempora. Sed iam traseat sermo nostro ad imprudentes thesaurizatores: hi sunt, qui cum habeant pecunias, vestes, praedia, vectigalia, aliasque diuitias, vel hereditario iure, vel proprio labore, vel industria comparatas, absque vlla denique iniquitatis nota possessas, aut illas abedore dunt inutiles tum sibi, tum caeteris. Aut est contrario vani stultique easdem prodigunt sine vlllo cum corporis, tum anime emolumento, quod ad vitam perpetuam comparanda faciat, iuuetque. Quorum sane magna est stultitia: quam merito sapientissimus ille rex in haec verba traducit, Ecclesi. 4. dicens: Et conuersus sum ego et vidi vanitatem sub caelo. Est vnus, et non est secundus, et quidem frater et filius non est ei, nec est finis omni labori eius, et quidem oculus eius non satiatur diuitiis. Et cui ego laboro, et fraudo animam meam bonitate? Sed haec vanitas, et distinctio pessima. Nec mirum Ecclesiae huius fuisse inuentum aduersus hominum vanitatem. Didicerat enim ea a parente suo rege prophetaque, psalmo trigesimo octauo sic resonante: Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens. Quid vanius homine qui modo vera per falsis, modo falsa per

veris recipit? Iam probat: reprobatur? Dein de admittit incommoda, comoda vero remittit, semperque leuibus curis bonis vel malis agitur, nec animaduertit quod in imagine pertransit homo. Homo enim natus de muliere, ut sanctus Iob humanam calamitatem deplorans inquit, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Quasi flos egreditur et coteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet: nunquam gaudet, nunc moeret: timet modum, modum sperat: iam effertur animo, iam deicitur: varioque curarum fluctuat aestu, sed frustra conturbatur. Vide vanam perturbationem, thesaurizat homo, et ignorat cui congregabit ea. Magna nepe vanitas est nimias congregere pecunias, maior vero congregere et nescire cui congreges illas. Pacatas o auare mihi porrige aures, si forte intelligas quomodo verberis errore dum nullum prestabis thesauris cumuladis finem: tui demeris tibi homo magni consilii, excogitas quotidie genera acgrede pecuniae denegotio, de agricultura, de iurisconsultatione, de militia, de vectigalibus, non modo profanis, sed etiam sacris: nolo dicere de faenore, non de simonia, non de ludo, vel rapina paulo superperi sua iniquitate danatis. Esto iuste acquiris, iuste colligis: bene seruas, habetis prudens. Sed ab imprudentibus qui non circumspectiunt quanta mala secum afferat vanitas auaritia, quam assiduos acquirere labores, quam anxias retinendo curas, quam trepidos amittendi timores, quam turbidos perdendo dolores: quibus homo suscipit deque vexatus vanum conturbatur et noxi. O miseram imprudentiam! Homo thesaurizandi cupiditate caecus minime prospicit quod cum per mille labores,

res, difficultates, pericula, atq; salutis vi
teq; detrimenta: nam & multi propter
diuitias perierunt: ingentes thesauros
sibi conuassauerunt, in promptu est, vt vel
rubigine æra consumatur. Aut tineis
blattisque vestes exedatur: aut dolonum
mi surripiatur à furibus: aut denique à
tyrannis auferantur. id quod adeo fre
quens est, vt notius sit vsu, quam lectio
ne. Quod si contendas in tuto tetuas re
posuisse diuitias, quasi sit auaritiæ qui
spiam locus inaccessus: verum esto.
Attamē quid stultius fieri potest quam
reponere, & nescire cui reponas? Sed iā
video te responsionem moliri. Vis nedi
cere, repono filiis meis repono nepotibus
reliquisue meis posteris: nec intelligo cur
tāta orationis vi thesaurizantes corripi
as, vrgeasq;: presertim cum id affectus
naturæ ferat. Cui Paulus Apostolus
ad stipulans secunda ad Corinthios .13.
nec, inquit, debent filii thesaurizare pa
rentibus, sed parentes filiis. non repu
gnamus naturæ: Apostolum suscipi
mus. Sed tu caue ne labaris in verbo the
saurizare. Non enim eo est vsus Apo
stolus, quò significaret, debere parentes
filiis reponere magnam cōgeste pecuniæ
vim: sed quòd parentes filiis potius, quā
parentibus filii debeant præparare quā
tas quantas opes, quibus hæreditario iu
re succedant: quo minus necessarius indi
geant. Attende igitur ne vox ista pie
tatis, excusatio sit iniquitatis. Thesauri
zare debet pater filio, sed nullatenus de
acquisitis iniustus: id enim esset impium.
Thesaurizare debet pater filio, sed ne
cessaria vel personæ, vel statui: sed nō vt
que superflua. Qualiter enim licebit pa

tri reponere filio superflua, quæ nefas
est sibi retinere? præcipiente illud Chri
sto: Quod superest, date eleemosynam.
Ex quo liquet, nemini fas esse absq; cri
minis nota condere sibi filiisq; suis thesau
ros, nec aliquos, si pauperes extrema ne
cessitate laborent: nec superfluos, si ma
gna. Alioqui iura charitatis in proxi
mum ille violauerit, imò diuinam quoq;
amittet. Suffragatur huic sententiæ Io
annes Apostolus, maximus ille dilectio
nis assertor, dicens: Si quis habuerit sub
stantiam huius mundi, & viderit fra
trem suum necessitatem patientem, &
clausit viscera sua ab eo, quomodo cha
ritas dei manet in eo? Thesaurizare de
niq; debet pater filio, sed non ea, quibus
indiget ad redimendū animam suam. Re
demptio enim, vt ait Sapiens, animæ vi
ri, ppriæ diuitiæ. Pater erat ille cui pro
pheta Daniel dixit: Nunc rex accipe
consilium meum, & peccata tua eleemo
synis redime, & misericordis paupe
rum. Porrò nolo putare tanta impruden
tia te laborare, vt optes potius filiorum
tuorum corpora bene curata cute nitere
quā virtutibus animam tuam pollere.
Quid quòd si adeo desipias, vt malis fi
lios tuos hanc vitam quā aliam foelici
ter agere: nunquid infinitis cōgestis the
sauris poteris ab illis mortem depellere?
nempe non magis quā tuam. mortales
sunt parentes, mortales filii, & filii filio
rum, & qui nascuntur ab illis. Vtrorū
que transit vita, præteruolat ætas. Si
quidem in imagine transit homo, sed &
frustra conturbatur, thesaurizat, & i
gnorat cui cōgregauit ea. Quid si cum
primū filii, aut nepotes paternam hære
dita

ditatem adierint, thesauros illos tam di
ligenter abditos eruerint, protinusq; lu
do perdidierint, aut cum ganeonibus, &
meretricibus adsumpserint, aut ignauia
vel inertia amiserint, aut vi doloue ab
his tollatur? Quare constat stultā esse,
perniciosamq; nimiam tantas accumulā
di posteris opes curam, quæ sæpe citius,
quā cōquirantur, euanescent, pereūtq;.
Miserum quot parentum greges hæc im
prouida pietas in tartara detrudat!
Quod si hæc de laicis verè dicuntur, quid
erit de ecclesiasticis, quibus nefas filios
progignere, aut genitis ecclesiæ thesau
ros relinquere, dices? Thesaurizabunt
nepotibus? nihil minus. Audi diuum
Ambrosium: Aurum habet ecclesiā,
non vt seruet, sed vt erogat. Donabit
itaq; sacerdos cognatis suis, sed vt indi
gentibus subueniat: idq; aliquanto lar
gius quā alienis: non vt ditiores multò
reddat. Deniq; illud interest inter lai
cos & ecclesiasticos, quòd illi pauperi
b' obuiis postulātibus notisue tenentur
ex superfluo eleemosynam necessariò da
re: hi verò obligantur querere pauperes
populi sui, quibus superflua distribuunt.
Pemit & hæc censura religiosos, vber
iores habentes redditus, vt quæ illis su
persunt inopibus dilargiantur. Quapro
pter cōpertum sit, stultos qui superfluas
sibi diuitias auarè coacervant & recon
dunt, paulò minus esse in culpa, si paupe
ribus afflictis extrema, vel magna vi
ctus aut vestitus egestate nō subueniāt,
quā in sapientes, qui aliena rapuerunt
iniuste. Vtrorūq; enim sermo diuinus pa
ri sententiā damnat. Psalmus trigesimus
octauus simul ait, Insipiens & stultus

peribunt: & relinquent alienis diuitias
suas. Alienos etiam vocat illorum fi
lios, & ostendit extraneos. Non uti
que habendi sunt filii parentibus pro
ximi, quibus fuerunt in causa vt stultè
perirent: & sepulchra, ait, eorum do
mus in perpetuum. Hæc tandem erit il
lis perpetua habitatio: quia nō resurgēt
vt habeāt eternā vitam, sed vt in pœna
damnetur perpetua. Quod malū, omnū
proculdubio malorum maximum eorū
que mortalibus accidere possunt, vt cau
tissimè & diligentissimè vitemus, pie
tissimus mundi Seruator nos admonet
in hæc verba: nolite thesaurizare thesau
ros vestros in terra, vbi erugo & tinea
demolitur, & vbi fures effodiūt, & fu
rāi: sed thesaurizate thesauros vestros
in caelo, vbi nec erugo nec tinea demoli
tur, & vbi fures nō effodiūt nec furan
tur. quis nō admittat hoc celeste cōsiliū?
qs nō amplectatur tā salubre præceptū?
cui parèdo simul & extrema miseria vi
tatur, & suprema foelicitas cōparatur?
Desinite tādē o mortales desipere: desi
nite terrenas opes coelestib' anteferre: in
cipite thesauros spūales prudētè i caelo
collocare. vestra res igitur, aut vt male
thesauros vestros reponēdo stimuletū il
lis itereatis, aut bene seruemini. bene ha
bet. Sētio vos nōmbil Dñi monitis cōmo
tos, & quātū mihi cōlectare ex aspectu
vestro licet anutis: & interrogatib' si
miles hæc respōdere videmini, Respisci
m' demū: pœnitet nos iacturæ prioris,
offensū iudicē placare cupim': recōcilia
re nobis expetim': & vt Zacheus ille e
uāgelicus, si quid quēquā defraudauim'
reddimus quadruplum. Thesaurizare
volumus

Concio de tribus thesauris.

volumus thesauros nostros haud in terra sed in caelo. Sed quomodo id faciemus? Primum si fidem diuinis oraculis praestiteritis: si totam spem in vno Deo collocaueritis: si ceteris illum omnibus amore pretuleritis: deinde si proximum benevolentia ac beneficentia sitis prosequuti. Si quaecumque vultis faciant vobis homines, haec eadem illis feceritis. Denique si feceritis fructus poenitentiae dignos, si eleemosynam praestiteritis: non ut honorificemini ab hominibus, ut faciunt hypocritae: nec tantum humano quodam affectu ducti, ut faciunt ethnici: sed ut beneficiendo conseruo sitis in dominum grati, ut illi placeatis, ipsumque promereamini: si oraueritis, ita non ut auram captetis humanam, sed ut diuinam gratiam demereamini. Si denique ieiunaueritis, non ut apud homines habeamini sancti, sed ut apud deum sitis mundi et immaculati. Quicumque enim haec pietatis officia persequuntur ut hominibus tantum placeant, non in caelo, sed in terra, id est non in deo sed in homine thesauros suos reponunt: iamque acceperunt mercedem suam. Humanum quippe fauorem, nullamque aliam habent, quam a deo sperent. At quicumque intuitu dei precipue eadem perfecerint, optimam habent apud illum repositam gratiam: quia pater noster qui videt in abscondito, reddet nobis mercedem multo opulentissimam. Dicetis: Quid si necessum sit publicitus eleemosynam elargiri? coram populo Deum precari? manifeste ieiunare? vel certe ne simus aliis scandalo, si nunquam viderint nos debitis officiis vacare. Sed tunc credite mihi satis est ad promerendam mercedem, si sic

fiat opus bonum in publico, ut tamen intentio sit in occulto. In caelo quippe recondis, non in terra, quisquis affectu taliter coram hominibus haec exerceas, quali solo deo spectate perageres: ac perinde non tam ut hominibus, quam deo placeas. Quia intentio tua operi tuo nomen imponit. Denique ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. Si thesaurus tuus est in terra, in terra est cor tuum, et in terra est merces tua. Quia terra es, et in terram ibis. Operi pretium est adscribere quibus verbis Iacobus Apostolus filius ille tonitruus deflet calamitatem insipientium diuitum, qui thesauros suos imprudenter in terra defodiunt. Agite nunc, ait, diuites, plorate ululantes in miseris vestris, quae aduenient vobis: diuitiae vestrae putrefactae sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Aurum et argentum vestrum a ruginavit, et a rugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis: thesaurizastis vobis ignem in nouissimis diebus. Quem ignem? Proculdubio illum quem deprompturus est aequissimus iudex in quo die iudicaturus est viuos et mortuos, aduersus insipientes et imprudentes thesaurorum suorum repositores, dicens his qui a sinistris erunt: Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius. Esuriui enim et non dedistis mihi manducare: sitiui, et non dedistis mihi potum: hospes eram, et non collegistis me: nudus et non operuistis me: infirmus et in carcere, et non visitastis me. Tunc respondebunt et ipsi ei dicentes: Domine quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospi-

De 8. virtutum gradibus sacerdotum. 73

tem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? Tunc respondet illis dicens: Amen dico vobis quoadiu fecistis vni de minoribus his, nec mihi fecistis. Attendite diligentissime, quod non aliud crimen, peccatum, vel delictum, praeter solam illiberalitatem et erga pauperes et inopes impietatem declarauit fuisse causam, ut eiusmodi immiserordes infelicissime pariter et iustissime damnarentur. Quanto feliciores pauperes spiritu, quippe sapientissimi, qui valde prudenter spirituales diuitias in caelo sibi thesaurizant. Quorum beatitudinem Saluator noster praedicans, eos iam bono animo esse iubet, dicens: Gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. Hi sunt qui a dextris iudicis ponendi audituri sunt illum mitissimis colloquiis ipsos ad beatitudinem capeffendam allicientem, vocantemque. Dicitur namque est eis: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esuriui enim, et dedistis mihi manducare: sitiui et dedistis mihi bibere: hospes eram et collegistis me: nudus et operuistis me: infirmus et visitastis me: in carcere eram et venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti dicentes: Domine quando te vidimus esurientem et pauimus? sitientem et dedimus tibi potum? quando autem te vidimus hospitem, et collegimus te? aut nudum et operuimus te? aut quando te vidimus infirmum aut in carcere et venimus ad te? et respondens rex dicet eis: Amen dico vobis quoadiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Quo magis potest

eleemosynae gloria crescere? quod rex regum et dominus dominantium reputat sibi met esse donatum quidquid subsidii abiectionis pauperulo fuerit tributum, subinde redditurus nobis praemium, quo nec maius, nec felicius excogitari potest. Quare si nolumus cum diuitibus auaris damnari, sed cum benignis et liberalibus et iustis seruari, audiamus quid Paulus iubet Timotheo nomine eius nobis praescribere: Diuitibus, ait, huius saeculi praecipue non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum: sed in Deo vivo, qui praestat nobis abunde ad fruendum, bene agere, diuites fieri in operibus bonis, facile tribuere, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant vitam aeternam: quam nobis praestare dignetur, qui pro nobis factus est pauper, ut inopia eius nos diuites essemus.

De octo virtutum

gradibus per quos oportet pi-
os sacerdotes ad altare domi-
nicum ascendere.

Etenim sicut Ezechiel loquens de edificio in monte constituto ait: Et in octo gradibus ascensus eius: ita et beatus Petrus octo gradus mire disponit, quibus prius in hac vita rite ascenditur ad dominicum altare, et inde ad coelestem domum. Sunt autem octo illi ascensus quos pulchra gradatione enumerat: Fides, Virtus, Scientia, Abstinencia, Patientia, Pietas, Amor, Fraternalitas, et Caritas. Scri-

N psit

psit itaq; beatus Petrus ad Christo credentes in primo posterioris epistolae capite in hunc modum: Vos autem curam omnem subinferentes ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in fraternitate autem charitatem. Fugata iam mundana concupiscentia, quae spirituales vitam corrumpit, exhortatur fideles, ut omni studio conemur per gradus spiritualis incrementi, quos distinxit, ad summam spiritualis vitae peruenire, dicens: Vos autem omnem curam, hoc est sollicitudinem subinferentes stote: id est omne studium adhibet, ut subministretis in fide virtutem. Primum ad spirituales promotionem gradum fidem ponit, quae fundamentum est, ac basis, seu principium bonorum vitalium. Quia iustus ex fide, quae per dilectionem operatur, vivit. Et ideo secundo gradulo locat virtutem, non eam quae est miraculorum operatrix, nec bellicam fortitudinem: sed eam quae est bonorum operum effectrix, quae sanctis cogitatis, castis dictis, probisque factis constat. Nam sine his fides otiosa est, et mortua est, ut dicit Iacobus. Deinde tertio additur virtuti scientia, quae opus est ad probe recteque agendum. Unde in Isaia, Quiescite male agere: Discite bene facere. Vel haec scientia accipienda est cognitio secretorum dei mysteriorum: quae non cuius contingit, sed exercitata in habitu meliorum operum. Post haec quarto loco apponit abstinentiam, sicut sentit Beda: ut cum fideles bona facere edidicerint, mox a malis abstineant, ne in vacuum sciant

coelestium cedat si quis ab illecebris terrestribus continere se neglexerit. Quin et temperantia autore Oecumenio opus est ei, qui ad scientiam mensuram peruenit, ne idem magnitudine scientiae lasciviat. Quinto gradu congrue patientiam adnectit: quoniam necesse est ut abstinentiam semper patientia comitetur: ut quicumque a voluptatibus mundi se continere didicit, eius quoque aduersa animo firmo sustineat, a dextris videlicet et a sinistris per arma iustitiae munitus. Sed et ut ait Oecumenius, quoniam non contingit eum, qui modico tempore vititur temperantia, firmiter donum possidere. Semper enim cupiunt affectiones eam quae a praefocatione liberat ad id quod peius est perducere, subingressa tolerantia rem omnem peragit, et pietatem conciliat, perfectiorem in deum confidentiam efficiens. Ideo quoque ex pietate quaesita est charitas fraterna, quae nequaquam accedit, nisi benignitas ad omnia tribuerit aditum pietatis. Oportet igitur sexto loco patientiam pietatem quoque, quae erga proximum versatur, copulare, ut vir iustus erga eos, quos patienter tolerat, eis malum pro malo non reddendo, pius existat: eisdem benefaciendo, iuxta illud apostoli: Caritas patiens est, benigna est. Ideoque septimo subiungit pietati amorem fratrum esse adnectendum: ut, sicut Beda dicit, non alterius rei intuitu pietatis opera suis quoque aduersariis impedit, nisi fraternae tantum dilectionis: hoc videlicet tota intentio procurans, ut quos docendo solum, vel redarguendo inducere nequit, ad affectum pietatis oratio

vel

vel benefaciendo conuertat. Denique quoniam fraternus amor nondum est perfectus absque dei dilectione, octauo addidit charitatem, quae est omnium bonorum complementum: sicut Paulus saepe testatur. In amore autem, ait, fraternitatis charitatem sibi ministrare. Namque charitatem teste Beda hoc loco appellat specialiter eam, qua conditorem diligimus, quae proficientibus virtutum gradibus merito amori fraternitatis adiungitur: quia nec deus sine proximo, nec sine Deo proximus perfecte valet amari. Et quidem dei amor excellentior est amore proximorum: quia illos sicut nos, Deum verum supra nos ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute diligere iubemur. Sed tamen consuetudine amoris fraterni oportet nos ad amorem conditoris ascendere. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, deum quem non videt quomodo potest diligere? Ex fraterna igitur dilectione ad paternam ascendendum est: non quasi prius dilexerimus eum, sed quia prior dilexit nos ille. In hoc enim extat charitas, quod haec est dei filium, et huius patrem euicit: hunc quidem, ut sibi dilectum filium daret: filium vero ut sanguinem suum pro nobis effunderet. Postremo illud tantum modo ascribamus, quod autore eodem Beda iuxta modum dilectionis, qua sibi in hac vita sancta fraternitas copulatur, superiorum quoque civium societati in praesentia sui creatoris coniungatur.

Parerga.

Locus Gregorianus assertus.

Sanctus Gregorius homilia sexta putauit Diuum Ioannem Baptistam Christum interrogasse in haec verba: Tu es, qui venturus es, an alium expectamus? ut ei manifestaret, utrum is qui per se in mundum venerat, per se et ad inferorum claustra descensurus esset: ut quem praecurrens mundo nuntiauerat, hunc moriendo et ad inferos descendendo praecurreret, et patribus in sinu Abrahae expectantibus praenuntiaret. Quod mirum deberet non videri, tantum Prophetam circa hoc addubitasse, nisi descensus Christi ad inferos esset de praecipuis fidei articulis, quem tantum prophetam ignorasse par non sit: quod si illud sciebat, qualiter Gregorius tradit Ioannem expetisse ea de re a Christo doceri? quia quod Ioannes fide certum habebat, viua voce Christi amplius cognoscere expetebat, ut esset talis qualis Petrus, cum respondit Christo: Ad quem ibimus? verba aeternae vitae habes. nos credimus et cognouimus, quia tu es Christus filius dei. Credimus, ait, fide: cognouimus ex vitae sanctitate, doctrinae sinceritate, et miraculorum potentia quod tu es Christus filius dei. Crediderat et Abraham deo pollicenti sibi semen benedictum, terramque sanctorum possidendam. Sicut scriptum est, Credidit Deo Abraham, et reputatum est ei ad iustitiam. Nihilominus expetiuit a deo amplius quamdam manifestationem: dicens, Domine deus, unde scire possum, quod possessurus sim eam? Certum tantum Patri-

Ni archa

archa signum querit à deo, non diffidendo, ipsumque tentando, sed potius sperando, modumque querendo, quo tantum promissum et apertius, et manifestius sibi constaret. Et ut ad nouum testamentum veniamus, Beata virgo Maria certa fide tenebat Christi incarnandi mysteria: sed ad eam angelus mittitur, ut celesti nuntio narrante, ea distinctius, ac plenius agnosceret. Huc ergo tendit responsio cum ait: Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, mortui resurgunt. Ad eum mirabilibus operibus se Christum esse aperte testatus est. Addidit et doctrinæ suæ egregiam excellentiam, et ab humana sapientia longè alienam, dicens: Pauperes euangelizantur: hoc est pauperibus denuntiatu euangelium regni cœlestis: dicendo, Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. quæ habentur Matthæi quinto capite. Tandem intulit aliquanto tamen occultius mortis suæ mentionem, dicens, Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Et ut verbis utar tanti doctoris, cuius partes ago, quid est dicere, Beatus qui non fuerit scandalizatus in me? nisi aperta voce abiectione mortis suæ humilitatēque signare: ac si patēter dicat, Mira quædam facio, sed abiectione peccati non dedignor, quia ergo moriendo te subsequor, cauendū valde est omnibus ne in me mortē despiciat, qui signa veneratur. Percepit itaque Ioannes lesus Christi responsū, et à deo intellexit mysteriū, et iam non tantū crederet paulo post mortē suam Christū mortuū, atque ad inferos descensurū: ut tandē non solum prophético reuelatu præditus,

sed etiā viua voce ipsius Christi institutus, sedentibus in umbra mortis tā optatū bonūque nuntiū apportaret. Euenit denique hac quoque mirabili ratione, ut Ioannes discipulos suos in Christum quoque transferret ab eo docendos, alliciendos, atque suscipiendos.

¶ Vtrum teneatur ad

uocatus alteri parti causæ secreta manifestare.

DIuus Thomas cum decreuisset aduocatum causam iniustā sciēter fouente grauer peccare, subiicit, quod aduocatus, qui principio credit causam iustā esse, et postea in processu nouerit eam iniustā, non debet eā proderē, scilicet ut aliam partem iuuet, vel secreta suæ causæ alteri parti reuelat: potest tamē et debet causam deserere, vel eum cuius causam agit ad cedendū inducere, siue ad componendū sine aduersarii damno. Hæc vera sunt, sed egent discretionis iudicio, in eo quod dicit, Aduocatū non teneri parti innoxie, causæ iniuste secreta reuelare. Nā id verū est, quoties potest reus alia via graue damnum vitare: que si non pateat, tenetur aduocat⁹ sponte sua admonere caute et sine scādalo eū, qui iniuste vexatur, manifestando ipsi quomodo euadat, damno vel irreparabili vel magno immunis. Nec enim aduocat⁹ minus obligatur ei quā alii illo præcepto: Eripite egenū, et pauperē de manu peccatoris liberate. et illo ad Romanos primo, Digni sunt morte,

morte, non solum qui faciunt, sed qui consentiunt facientibus. Super quo legis in glossa, consentire est tacere cum possis redarguere. Hæc ita se habere diuī Thomam ita sensisse agnosceat si quis contulerit articulum tertium quæstionis septuagesimæ primæ cum articulo primo quæstionis septuagesimæ. quæ quidem quæstiones continentur in secunda secundi libri parte: quam idem author diuinitus conscripsit. Cæterum putarim equidem eiusmodi aduocatū, quantum taceat, et non admoat eū qui iniuste vexatur, minus teneri ad resarciendū dānum quod iniquus vexator alteri infert: quia licet facere omittat quod requirit charitas, non tamen committit quo iustitiā violet.

¶ An satis piē sentiāt

qui infantes, præsentanea morte excludēte baptismum, fide et votis parentū Christo accedere putant.

Non viros duos non minus pietate, quā sapientia præditos rationibus haud ineptis motos, sensisse, infantes quos baptizandi nulla adest facultas, parentum votis deo oblatos Christi consortium assequi. Id quod si rationibus, potius quā scripturarum sanctarū autoritate, vel ecclesiæ sanctæ decretis asserendum esset, non modò piē, sed et secundum scientiam dictum videri poterat. Enimuerò cum par sit, rationes illas quantumuis probabiles sacræ cede-

re autoritati, non video unde integra supersit scientia pietasue illud asserere, quod sacro concilio exclusum constat. Quis de re placet adscribere ad verbū verba quibus in Florentino concilio decretum, explicatumque est, infantibus non alia ope, quā sacro baptisate subueniri posse. Circa pueros ait, Propter periculum mortis, quod potest sepe contingere, cum ipsis non possit alio remedio subuenire, nisi per sacramentum baptismi, per quod eripiuntur à diaboli dominatu, et in dei filios adoptantur, admonet non esse per quadraginta aut octuaginta dies, seu aliud tempus iuxta quorundam obseruationem sacrum baptismum differendum. Sed quā primum fieri potest conferri debet: ita tamen, quod mortis imminente periculo mox sine ulla dilatione baptizentur etiam per laicum vel mulierem in forma ecclesiæ, si desit sacerdos: quemadmodum in decreto Armeniorum plenius continetur. Accedit et ad hoc Zozimi papæ decretum, quod insertatur in epistola Augustini ad Optatum. Fidelis, ait, dominus in verbis suis, eiusque baptismus re, ac verbis, id est opere, confessione, et remissione vera peccatorum, in omni sexu, ætate, et conditione generis humani eandem conditionem tenent. Nullus enim qui peccati seruus est liber efficitur, nec redemptus dici potest, nisi qui verè per peccatum fuerit antè captiuus: sicut scriptum est: Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Per ipsum enim renascimur spiritualiter. Per ipsum crucifigimur mūdo ipsius morte, mortis ab Ad-

N iii omnibus

omnibus nobis introducte atq; transmis-
se, vniuersae animae illud propagatione
contractum chirographum rumpitur.
In quo nullus omnino natorum antequam
per baptismum liberetur, non tenetur
obnoxius. In his enim verbis apostolice
sedis, tam antiqua atque fundata, certa
& clara est catholica fides, vt nefas sit
de illa dubitare Christiano.

De quodam contra-

ctu An usurarius sit.

Questum est, vtrum
contractus, in quo quis
deponit apud negotia-
torem centum aureos
ea conditione, vt quic-
quid lucro accesserit, vsq; ad nouem de-
ponenti, tantum accedat: & quicquid
fuerit inde amissum vsq; ad eundem nu-
merum eidem perdatur. Quod autem vl-
tra noue vel fuerit acquisitum vel amif-
sum, ad negotiatorem tantum pertineat.
Visum est mihi eiusmodi contractum esse
usurarium, iniquum, & iniustum. Est inquam
usurarius: quonia cum fors debeat subiacere
periculo deponentis sicut operae &
labores periculo negotiantis, quicquid
superest à nouem vsque ad centum, mutui
rationem sapit, non societatis. Acce-
dunt autem lucra deponenti nouem, non
dubium quin ratione totius sortis: pro
mutuo ergo questum accipit, ac perinde
usurariae lae implicatur. Est autem ini-
quus: quia negotiator subest discrimini
amittendi centum nonaginta, simul cum ope-
ra & impensis. Deponenti autem tan-
tum nouem, dispendium accidere potest.

Est denique iniustus, tum quia frequen-
tius, & propè semper lucrabitur depo-
sitor, siquidem habiturus est quicquid
lucro accesserit vsq; ad nouem: tum quia
numquam erit aequale inter eos, qui sic pa-
cti sunt emolumentum quoadiu questus ad
decem & octo minus peruenierit: id quod
rarius continget.

Vtrum peccator
verè dicere possit, Credo in Deum.

Nimuerò tractanda
nobis est questio si-
lentio non praeterun-
da. Si enim credere in
deum est tendere in
deum fide per dilectio-
nem operante, cum obnoxius mortife-
ro peccato charitate careat, videtur non
credere in deum: ac perinde mentiri, quando
Symbolum, aut apostolicum, aut Nicenum
profert: etiam si illud pronuntiet ex-
actus ab infideli fide sua profiteri. Quod
graue admodum, atque durum videri debe-
at. Sunt qui huic questioni respondeant,
Peccatorem quidem pronuntians Symbolum,
simpliciter confiteri articulos fidei,
vt quemadmodum fatetur ecclesiam san-
ctam catholicam, ita dicendo credere se
in deum, non quempiam motum in deum à cha-
ritate per fidem directum significare: sed
tantummodo deum esse: vt sit sensus, Credo
in deum, credo esse vnum deum. sed hanc praedi-
cti nodi solutionem haud amittit ipsa tra-
dendi articulos fidei forma, qua aliis ar-
ticulis apponit praepositiuicula, & aliis non,
vt aliis aliquid fidei motus in deum tanquam finem:
alius in creaturam, tanquam ab illius ratio-

ne alienum demonstratur. Idcirco sunt
alii putantes peccatorem exprimentem
Symbolum ideo non mentiri dicendo, Cre-
do in Deum, quod hanc sententiam haud
ex sua sed catholicae ecclesiae persona
proferat. Sicut illud Psalmographi:
Lauabo per singulas noctes lectum meum:
lachrymis meis stratum meum rigabo,
rectè verificatur, eò quod ecclesiae no-
mine sic enuntiatur, quae in nonnullis
suis membris per singulas noctes lachry-
matur. Alioqui non modo peccato-
res, sed & multi iustorum mentirentur
illud cantantes. At non videbitur ali-
cui simile id quod inducitur: quia illa la-
chrymantis distributio per singulas no-
ctes non vniuersitatem, sed lachrymarum
multiplicationem designare potest: quae,
tum iustus vt adhuc iustificetur, tum
peccator vt in primis iustificetur presta-
re valet. Nihilominus seruetur veritas
peccatoris dicentis: Credo in Deum, qua-
do illud profert tanquam ecclesiae mini-
ster in celebranda Missa. Sed ea ratio
non videtur illum à mendacio liberare,
quando ipse nec vt minister ecclesiae, nec
forsan omnino vt eius membrum illud
profert. Non enim de ipsa tunc eccle-
sia cogitat, sed ferè tantum vt persona
quaedam singularis illud priuatiè pronun-
tiat. Quid igitur dicendum? vt hic pri-
uatus fidei confessor ac peccator verè
se dicat credere in deum? forsitan id li-
quebit ex eo, quod modo subiungam. Po-
test enim duplex esse in deum intentio.
Altera charitate formata, altera non
formata charitate. Quae enim intentio
procedit ex vero & amabili in deum
amore, non dubium quin sit charitate

perfecta. Quae autem intentio prouenit
ex amore concupiscentis deum, licet non
dum sit charitate perfecta, in deum ta-
men progreditur, & commoda est &
apta, vt tandem additis debitis circumsta-
ntiis charitate perficiatur: & quidem v-
trâque itur in Deum, licet non equali gra-
du. Vtrâque enim est diligentis Deum,
licet non aequali amore: & vtrâque
Deus acceptat: alteram ad meritum, al-
teram ad profectum. Etenim pie inten-
dit ac orat, & qui habet charitatem
petendo eius augmentum, & qui non ha-
bet illam primam, petendo gratiam. Nam
quanuis precatio ex bono naturae desi-
derio profecta non sit meritoria, sicut il-
la, quae est per charitatem: potest tamen
esse expetiti boni impetratiua. Quia si-
cut meritum diuinae inuitur iustitiae, sic
impetratio diuinae misericordiae. Hisi-
ta constantibus videtur nobis bifariam
posse credendo in deum iri, vel intentio-
ne ex charitate profecta, atque amicitiae
amore perfecta: vel intentione ex proba
habedi Deum concupiscentia nata, licet non
dum charitate perfecta. Vtrâque itaque modo
ad Deum tenditur: alio tamen perfectius,
alio autem imperfectius. Sed in tantum
vt vterque verum dicat se credere in deum,
& qui credit in illum fide quae per dile-
ctionem operatur, & qui credit in deum
fide, qua Deum per dilectionem nondum
charitate perfectam sibi concupiscit.
Augustinus autem id tantum quod per-
fectum est expressit, cum dixit: Credere
in Deum est credendo eum amare, credendo
in eum ire, credendo ei adherere, &
eius membris incorporari. Haec enim
quatuor explicat Sanctus Thomas, quae

pertinent ad fidem secundum ordinem eius ad voluntatem, cuius est intendere finem. Distinguiturque secundum ea, quae ad finis consequutionem, qui Deus est, exiguntur. In primis enim exigitur affectio ad finem, ad quam pertinet credere amare: id est diligere, atque desiderare illum. Ex amore autem et desiderio finis incipit aliquis in finem moueri, ad quod pertinet in eum ire. Motus autem in finem spectat, ut illuc tendens ei coniungatur: propter quod dictum est ei adhaerere credendo. Ex coniunctione autem ad finem aliquis perducitur in participationem perfectionum eius ad quod pertinet credendo membrum eius incorporari. Hoc est enim credere in Deum perfectum per fidem et charitatem. Nihilominus est aliud credere in Deum imperfectum per fidem informem, bono tamen desiderio in illum intentum. Quare tam qui fide formata, quam qui informi mouetur in deum, recte, vereque potest dicere se credere in deum, in quem vel amabili dilectione, vel proba concupiscentia tendit. Accedit ad hoc sapientissimus Toftadus in decima ad quartum decimum in Exodum caput quaeftione, ita differens: Est enim credere in Deum, intellectu et voluntate totaliter Deo inherere: non quidem per amorem, quia hoc pertinet ad charitatem: sed fide scilicet, quod voluntas nostra velit, et mandet intellectui nostro assentire omnibus, quae deus dicit, qualiacumque et quatacumque illa sint, et mandet assentire omnibus, quae a catholicis de deo dicuntur, quatacumque difficilia sint: et quae ipse intellectus assentiat omnibus illis, non quia illa intelligat, quia ratio

nem nostram effugiunt: sed quia propter dei amorem illis assentimus: et ista vocatur captiuatio intellectus nostri in obsequium Christi, ut dicitur ad Corin. 2. cap. 10. et in hoc consistit proprie ratio fidei, cum omnia ista credimus, et deum potentem ad hoc, et bonum existimamus, ut totam mentem firmissime in eo nullo existente scrupulo ponamus. Haec ille. At ne sibi noster Toftadus contrarius videatur, animaduerte cum prius dixit: totaliter Deo inherere non quidem per amorem: amoris nomine significasse eum, qui pertinet ad spirituales amicitiam. Cum vero posterius dicit: sed propter Dei amorem eis assentimus: designat eum qui ad concupiscentiam attinet. Non quod a credente in Dei charitatem excludat, sed ut doceat, sufficere amorem concupiscentiae: quo affectus quicumque credens, veraciter dicere valeat, Credo in Deum. Ad quod etiam facit quod sanctus Thomas in articulo secundo ad quaeftionem secundam secundae partis secundi libri dicit, ubi credendi differentiam ab Augustino assignatam pertractat: et nullam facit charitatis, sed duntaxat voluntatis mentionem. Nimirum relinquens illud credere in Deum utriusque commune, tam ei, qui credendo tendit in Deum amore concupiscentiae, quam ei qui amore amicitiae in eundem fertur. Quod si poenitens prioris vitae male actae, prius mouetur concepta de deo fide ac timore, deinde desiderio, postea spe, ut tandem obtentam veniam per charitatem ei inherat. Liquet eiusmodi poenitentem prius tendere in Deum per fidem ipsius desiderio affectam, quam per eandem charitatem perfectam.

fectam. Postremo idem Augustinus huius discrimina autor catechumenis ita praecipit: Accipite filii regulam fidei, quod Symbolum dicitur: et cum acceperitis in corde scribite, et quotiens dicite apud vos antequam dormitis, antequam procedatis vestro symbolo vos munite. Nunquid haec ille praecipiendo praescribebat eis, ut charitate perfecti Symbolum profiterentur? Putarem ego, salua meliori sententia. Augustinum virum mitissimum optasse quidem catechumenos ex charitate Symbolum profiteri, non tamen tantam perfectionem a recenter conuersis ante susceptum baptismum exegisse. Quam ob rem sicut qui praesentis criminis Deo contrarius, actuque ab eo auersus requirit veraciter dicere nomine proprio se tendere in Deum, neque credere in Deum: sic et qui timore poenarum, et praemiorum amore, quae ecclesia catholica praedicat commotus, a peccato ad Deum conuersus est, concupiscentia tendit in Deum, ac vere dicit, Credo in Deum: licet non ita perfecte, sicut ille qui procedit in illud fide, quae per dilectionem operatur.

Assertio Caietani expositionis.

Queritur, utrum quod Dominus pollicetur dicens: Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis pater vester dehaestra vestra, semper eueniat? Respondetur primo, quod si talis remissor iniuria fuerit in charitate, remittetur ei pec-

cata: id est poenae peccatorum adhuc tolerande pro peccatis, de quibus iam toto corde poenituit. Si quidem minus est remittenti poenas quam culpas remitti. Secundo. Si talis remissor sit habitu in mortali peccato, bono autem affectu atque pio desiderans obtinere a deo suorum delictorum ignoscetiam, alteri qui eum offendere libenter ignoscit, nec non alium quemlibet infundendae gratiae obicem de medio tollere conatur, Deus eius conatum perficiet, ut plenam suorum peccatorum veniam tandem assequatur. Is enim recte probeque dimittenti sibi, dimitti postulat. Huius enim sententiae suffragatur Rabanus dicens: Per hoc quod dominus dixerat, Amen significatur, illis a domino conferri omnia, quae rite postulant, qui conditionis additae seruare pactum non negligunt. Perfecto rite postulantur quia adhibitis circumstantiis submotusque alius atque alius impedimentis exaudi deprecantur. Tertio. Si quis dei nomine audito, eiusque respectu proximo, qui se contumelia affecerat, libenter parcat: at tamen adhuc fornicandi affectu teneatur: haud ideo quia ignoscit alteri, constat ei tandem dominum semper pariturum, cum veniae consequendae impedimentum prauo affectu contineat. Quia id non videatur Christus a se auerso promittere. Ceterum pusillum equidem non raro contingere, ut eiusmodi peccatori alteri propter Deum notabilem iniuriam remittenti, Deus ob eiusmodi remissionem, spiritum vere contritionis infundat: quod deum sit indulgentia dignus. Nam si nonnullis aliis recte factis solent peccatores quasi congruam mereri, ut sic a deo adiuuen-

adiuentur, vt tãdem omnia peccata auerferentur, eiusq; gratiã consequantur, multo magis ideuemet hoc facto pietate pleno quod in tantũ Christus exulit, vt sit vel precipuum consiliũ ad euadenda supplicia peccatis debita. Id quod Augustinus testatur dicens in hæc verba prius etiam inducta. Vbi non est prætereundum, quòd ex omnibus his sententijs, quibus nos Dominus orare præcepit, eam potissimum commendandam esse iudicauit, quæ pertinet ad remissionem peccatorum, in qua nos misericordes esse voluit: quod est vnum consilium miserias euadendi. Deniq; forsitan hæc traditio valeat hoc in loco Caietanus à Casberint reprehensione defendi.

Vtrum clericus lethale crimem committat res ecclesiasticas vel auarè recondens, vel prodigè consumens.

C A P. Primum.

Hæc autem quæstio multiplices, variosq; sensus implicat: in qua explicanda doctores non contemnendi in diuersis sententijs concessere. Ego autè quauis non sim is, qui tantas valeam componere lites, in eo tamè sacerdotibus minus eruditis operam meam nauabo, vt omisssa ea opinione, quæ durior videtur, alteram quæ mitior est, quo ad melius fieri poterit, explicent, eandemq; pro virili breuissimo verborum compendio diligè-

ter absoluam. Pro quo in primis notandum est clericorum alios esse prælatos quibus totius episcopatus cura incumbit: alios inferiores animarũ curatores, eorũ coadiutores: alios canonicos: alios vel fabricæ, vel hospitalium, similiũq; piarũ institutionum administratores atq; procuratores. Est et secundo notandum, vt rum ecclesiasticum posse possidere duo bonorum genera. Alterum patrimoniale, vel aliunde iustè acquisitum: Alterũ ecclesiasticum, vel ecclesiæ respectulicè acquisitum. Dico autem licitè acquisitum: quia interdum sacerdos illicitè occupat ecclesiasticos proventus, vt pote is, qui per simoniæ labem beneficium obtinuit, vt clarè probatur in Extrauagante Pauli Veneti, quæ incipit: Cum detestabile. de simonia. Vbi illa constitutio paulò post principiũ sic habet. Per electiones, verò, postulationes, confirmationes, pui-siones, vel quasuis alias dispositiones, quas simoniaca contigerit labe fieri, et quæ vtribus omnino careant in ecclesijs, monasterijs, dignitatibus, personarũ officijs ecclesiasticis, et quibuslibet beneficijs, aut aliquo eorũ cuiquã ius nullatenus acquiratur, nec inde faciat aliquis fructus suos. Sed ad illorum omnium, quæ percepit, restitutionem sub anime suæ periculo sit adstrictus. Hactenus constitutio. Prætereà et ille, qui non intendit ecclesiæ administrare, et qui non facit suum officium, siue sacramenta non administrans, siue non celebrans et sacrificium non offerens pro illud procurantibus, ac decimas et primitias, aliãq; munera offerentibus: vel preces statutas tam diurnas, quàm nocturnas nõ persoluens. Hæc enim

Sessio nona, in Bulla reformatio niscuria, et aliorum.

enim omnes non faciunt fructus suos: sed tenentur eos restituere, iuxta decretum in secundo concilio Lateranensi factum. Quod sic habet: Statuimus et ordinamus, vt quilibet habens beneficium cum cura, vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio, diuinum officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, beneficiorũ suorum fructus suos nõ faciat, pro rata omissionis officij temporis: sed eos tanquam iniuste perceptos in fabricas huiusmodi beneficiorũ, vel pauperũ elemosynas erogare teneatur. Si autem ultra dictum tempus in simili negligentia contumaciter permanerit, legitima monitione præcedente, beneficio ipso priuetur: Cum propter officium detur beneficium. Intelligitur autè officium omitti, quo ad hoc, vt beneficio priuari possit, qui per quindecim dies illud bis saltem non dixerit. Hoc igitur iam per ecclesiã definito de his, qui diuinum officium prætermittunt.

Caput Secundum.

AM de bonis patrimonialibus ponitur talis constitutio. Quicumq; clericus habet bona patrimonialia, vel alia, non tamen ecclesiastico iure sibi acquisita, est eorum verus et absolutus dominus. Verus quidem: quoniam ius dat ei verum dominiũ. Siquidem non est alius, cuius ea bona esse debeant. Absolutus autem: quia liberè bonis eisde vti potest. Quilibet enim in re sua est moderator et arbiter. Ex quo sequitur, authore sancto Thoma articulo septimo ad quæstionem. 185. secun-

de secunde, quòd clerici habentes talia bona, ex ipsarum rerum conditione nõ obligantur ea alijs conferre, sed possunt eas sibi retinere, vel etiã alijs pro libito elargiri: attamen in ipsarum rerum dispensatione peccare dupliciter possunt. Primò. Si talia bona auarè retineant: cum vel cognatis, vel amicis liberaliter aut magnificè impartienda sint. Cũq; eorum distributione non subueniatur eis, qui vel extrema, vel magna necessitate laborant secundum quòd charitatis debitum requirit. Dixeris forsitan, Clericus diues suis bonis vescatur, vt ecclesiastica bona pauperibus integra tribuat. At nõ ita, sed multò aliter Christus statuit, dicens: Dignus est operarius cibo suo. Et Apostolus: Nemo militat suis stipendijs. Bene habet. Emmuerò qui habet sua quibus alatur, cibo non eget alieno: vtatur igitur suo, et non abutatur alieno. Vidèris minùs intelligere quid dicas: quoniã suo ipsius cibo vescitur, qui iure sibi debito et impenso vtitur. Et quanuis hæc ita habeant, putarim equidem æquitate plenum esse, obuia tanta pauperum tum publicorum, tum occultorum multitudine huiusmodi clericum in primis suis bonis patrimonialibus vesci, quatenus ei sufficerent: deinde si ea non sibi satis essent, ad congruam suæ personæ et status sustentationem, de bonis ecclesiasticis quantum sibi deesset, partem capere: vt reliqua omnia in vsu pauperum integra sincerè expenderentur. Dixeris, Hoc facere est consilij: non autem præcepti. Sic habet. Sed occurrente pauperum necessitate id consilij subiit præcepti naturam, quòd præterire nefas sit. Quin videtur quòd

quod ille talis clericus semper teneatur ex diuino mandato suis bonis ali, vt ecclesiastica indigentibus quibuslibet impartatur: Hieronymo autore grauisimo in epistola ad Damasum Papam ita tradente: Clericos illos conuenit stipendiis ecclesiasticis sustentari, quibus parentum & propinquorum bona nulla suffragantur. Qui autem bonis parentum, & opibus propriis sustentari possunt, si quod pauperum est accipiant, sacrilegium committunt. Hinc & Apostolus in priori ad Timotheum epistola praecipit: Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, & non grauetur ecclesia: vt iis quae verae viduae sunt, sufficiat: Sed ad hoc responderi forsitan possit, Hieronymum de iis clericis verba facere, qui non sunt addicti, vel administrationi sacramentorum populo Christiano exhibendorum, vel ad praestandum aliquod officium ecclesiae: vt qui altario non seruiunt, de altario non participantur. Vel sicut sanctus Thomas respondet, dicendum est, quod non omnia bona ecclesiarum sunt pauperibus largienda, nisi forte in necessitatis articulo, in quo etiam pro redemptione captiuorum & pro aliis pauperum necessitatibus vasa quoque diuino cultui dedicata distrabuntur: vt dicit ac censet esse faciendum Ambrosius: & in tali, vt inquit sanctus Thomas, necessitate peccaret clericus, si vellet de rebus ecclesiae viuere, dummodo haberet patrimonialia bona de quibus viuere posset. Super quo Caietanus: Vide quod clericus, siue episcopus quantumcumque habeat bona patrimonialia, potest de ecclesiastica praebenda viuere, nisi in supradicto necessitate

articulo: in quo tamen etsi peccaret viuendo de sua praebenda, non tamen tenetur ad restitutionem: quia eius peccatum consentiret in abusu, quo non subueniret aliis quando subueniendum est. Libertas autem a restitutione confurgit, ex eo quod praebenda se habet vt proprium clerici vel episcopi bonum. Denique haec bona expendendo, cauere debet talis clericus infirmorum scandalum: & ne det calumniatoribus ansam detrahendi eius bonitati. Facile enim ac libenter impone rent ei tetram impotentis auaritia notam si seruat in patrimonialibus bonis, ecclesiastica duntaxat in suos usus consumat. Possunt & secundo modo ecclesiastici suis patrimonialibus bonis abutendo peccare. Idque bifuriam: vel expendendo illa propter improbum finem, scilicet vt tali largitione viam sibi aperiant ad aliquod flagitium, facinusue perpetrandum: vel ob inanem gloriam eadem effundendo: atque ob ludicram delectationem illa parasitis & scurris leuiter donando. Id quod Augustinus valde reprobatur, dicens: Donare res suas histrionibus vitium est immane, non virtus: & scitis de talibus quam sit frequens fama cum laude, quod laudatur peccator in desideriis animae suae, & qui iniqua gerit, benedicitur. Denique quia haec patrimonialia bona, & alia his similia sunt sua ipsius clerici, tamquam sunt sua sicut cuiuslibet alterius, quomocumque ea prodigat: nemini tamen neque pauperi, neque reipublice tenetur tantundem restituere. Quia eiusmodi res sunt proculdubio possidentium dominio deputatae. Peccauit tamen eas res prodigendo, vel grauiter, vel mortifere, vel auare retinendo, pro negotii

negotii qualitate, & profecto quauis eidem duobus modis laicus quoque peccet, tanto tamen grauius clericus eo peccat, quanto altiori dignitatis gradu praestans virtutis opus potius exhibere tenetur. Hoc enim est quod aiunt, Quando altior est status, tanto ruina maior.

Caput tertium.

VNT autem quedam bona fidei episcopi, vel alterius siue clerici siue laici, credita, in quosdam pios usus dispensanda: puta quibusdam pauperibus alendis, vel puellis dotandis, vel infantibus expositis nutriendis, aut studentibus scripturas sacras sustentandis, aut infirmis curandis ex speciali institutione eroganda: de quibus talis ponitur constitutio. Quicumque talium bonorum administrator expendit ea in alios usus praeter eos ad quos peculiariter instituta sunt, exitialiter peccat: & ad restitutionem eorum faciendam eis, quibus nocuit, omnino tenetur. Quoniam constat eum committere contra iustitiam commutatiua, vel dando alienis aliena, vel ea sibi retinendo, & ideo restituere tenetur ei, a quo abstulit, vt aequalitas constituatur: restituto ei, qui minus habet eo, quod alter plus habet: vt potest si eleemosynarius quispiam ultra stipendium sua recipiat centum pecuniarum libras pauperibus distribuendas, si eis fraudem faciat, eas praeter modum sibi praefinitum expendendo, vel sibi retinendo, lethaliter peccat, & ad damnum pau-

peribus illatum resarciendum tenetur: nec solum ipse principalis damnificator restituere tenetur talia bona tam mobilia quam immobilia, sed illi quoque ad quos illa deuenere, vt puta dilapidatoris ipsius cognati, vel amici: atque quilibet alii iniusti eorum possessores eadem reddere debent damnum passis. Veruntamen, vt ait Tostadus, fideles talium bonorum administratores si vere indigeant, licite possunt inde, quantum eis opus est, modeste accipere: id est non amplius, quam vt sustententur. Nam sicut aliis pauperibus ex officio subueniunt, ita sibiipsis inde necessaria tanquam vere egenis prouidere queunt: imo debent potius, cum seipsum plus quam alios ex charitate diligere teneantur. Viderint tamen circumspicere, ne mentiatur iniquitas sibi, neque pauperum bonis aut delitari, aut ditescere tentent. Quia si ex illis absque vera sua ipsorum indigentia aliquid usurparint, inque suos usus conuertant, furti rei sunt: ac perinde quicquid de summa detraxerint, reficere debent, si seruari velint. Quid? si hospitale illud cui talia bona fuerunt applicata sit ab infidelibus occupatum, aut alias enersum? plane constat aedificandum esse alterum priori simile in regione fidelium ex illius vectigalibus, si tamen extente quo reaedificato suscipiantur in eo, atque foueantur pauperes, quales antea suscipi fouerique solebant. Quid si talia extente hospitalia? & ad ea neque pauperes, neque infirmi conueniunt, vt in eis alantur & curentur? Nimirum expendenda sunt eorum vectigalia

In sustentandis aliis pauperibus & infirmis, qui sint deficientibus per similes, velut eis cognationes. Hoc enim tanquam bonum & equum Dominus Didacus Alauensis Esquiueus, episcopus Abulensis, Abulæ faciendum tam pie, quam prudenter instituit. Nam cum extra muros eiusdem urbis sint duo hospitalia dedicata curandis infirmis, alterum Lazaris, alterum Antonianis, in quibus nulla fit hospitalitas, ordinavit, & mandauit ut eorum prouentus, eiusque superflui, incuradus egrotis gallico morbo infectis in hospitali deo patri dedicato, eiusdemque medicadus constructo expederentur. Id quod diligenter exercetur magno talium egrotantium commodo.

Caput quartum.

Accedamus iam ad tractandum vel usum, vel ab usum eorum bonorum quæ sunt & dicuntur ecclesiastica.

Qualia sunt: Primitiæ, decimæ, & oblationes, & quæcunque intuitu ecclesiæ ecclesiasticis, aut aliis donantur. De quibus illud in primis animaduertendum est, Cuncta illa bona à laicis porrigi ad sufficiendum ea, quibus opus est ad cultum diuinum, & ad congruam & decentem sustentationem episcopi, tum clericorum, & ad pauperum subuentionem. Est enim inopinabile tantam decimarum, primitiarum, oblationum, donatorum, aliorumque prouentuum copiam solis clericis à laicis donari in solos eorum usus. Esset enim

id iniquum, & improbum, & impium. Iniquum, quia contra iustitiæ equalitatem: improbum, quia superfluum: impium, quia aduersus pietatem, quam in Deum & homines præstare tenemur. Rectè igitur Augustinus ad Bonifacium scribit: Si priuatum possidemus, quod nobis sufficiat, non illa bona nostra sunt, sed illorum quorum procuracionem gerimus: non proprietatem nobis usurpatione damnabili vendicemus. Hoc supposito considerandum est, quod aut omnia bona ecclesiastica sunt distincta, aut indistincta: si sunt distincta, eorum distinctio describitur in capit. quatuor. duodecima, quæstione secunda. Quatuor autem tam de reuenu, quam de oblatione fidelium, prout cuiuslibet ecclesiæ facultas admittit, conuenit fieri portiones: quarum una sit Pontificis: altera clericorum: tertia pauperum: quarta est fabricis applicanda. De quibus sicut sacerdotis intererit integram ministris ecclesiæ memoratam dispendere quantitatem, sic clericus ultra delegatam sibi summam nihil insolenter nouerit expetendum. Ea uero quæ ecclesiasticis restaurandis ædificiis attributa sunt, huic operi veraciter prærogata locorum doceat instauratio sanctorum manifesta. Quia nefas est, si sacerdotis ædibus deslitutis in lucrum suum Præsul impediatis sacris ædibus deputata conuertat: ipsam nihilo minus ascriptam pauperibus portionem quam diuinis rationibus se dispensasse monstraturus esse videatur: tamè iuxta hoc quod scriptum est, sic luceat lux uestra coram hominibus, ut videant opera uestra

uestra bona, & glorificet patrem uestrum, qui in cælis est: oportet etiam præsentis testificatione prædicari, commendari, & bonæ famæ præconiis non taceri. Ex hoc textu primò constat, quod si bona ecclesiæ distincta sint in quatuor partes, omnium simul coniunctorum sic procurator & dispensator est episcopus, ut Pontificia autoritate fretus faciat ut quælibet persona tam uera quam ficta portionem suam accipiat. Idque ita exequatur, quod, ut iuxta Apostolum, fidelis dictum inueniatur, sua tantum portione contentus. Ex quo sequitur, ut ait Sanctus Thomas secunda secunde quæstio. 185. arti. septimo (quod si, ut dictum est) distincta sunt bona, quæ debent in usum episcopi cadere, ab his quæ sunt pauperibus, & ministris, & cultui ecclesiæ eroganda: & si aliquid eorum sibi retinuerit episcopus de his quæ sunt pauperibus eroganda, vel etiam in usum ministrorum, aut in cultum diuinum expendenda, non est dubium, quod contra fidem dispensatoris agit: & ad restitutionem tenetur. Ad huius autem sententiæ clariorem intellectum multum facit quod idem autor scripsit in secunda secunde quæstione. 62. articulo. 5. ad quintum: Prælati, ait, potest rem ecclesiæ surripere tripliciter, puta si episcopus usurpauerit res Capituli: & tunc planum est, quod debet restituere ponendo eas in manibus eorum, ad quos de iure pertinent. Alio modo si rem ecclesiæ suæ custodiæ deputatam in alterius dominium transtulerit: puta consanguinei, vel amici: & tunc debet restituere ecclesiæ, & sub sua cura ha-

bere ut ad successorem ipsius perueniat. Tertio modo potest prælati solo animo surripere rem ecclesiæ, dum scilicet incipiat habere animum possidendi eam tanquam suam, & non nomine ecclesiæ: & tunc debet restituere, talem animum deponendo. Ex his Sancti Thomæ uerbis bene colligit Caietanus, quod prælati non solum est dispensator rerum mobilium, sed etiam immobilium custos, & aliorum omnium bonorum ecclesiæ, quorum alienatio est sibi iure prohibita: & ideo bene commentatur, quod cum in primo modo sibi usurpet rem alteri deputatam, clauduntur cuncta bona alteri deputata, tam particulari, ut canonico, officiali, portionario, & capellano, quam collegio, ut capitulo, siue hospitali, quam etiam multitudini, ut pauperibus, studentibus, peregrinis, & infirmis, & cæteris id genus. In secundo autem modo sub his quæ sunt episcopi custodiæ deputata continentur prædia, fundi, domus, ornamenta, cunctaque uasa sacra, census, uelutigalia, redditus uniuersarum decimarum, primitiarum, oblationum, aliorumque prouentuum, atque possessionum: quæ uniuersa iure cautum est, ne ab ecclesiæ alienentur, præterquam in quibus id fieri licet, accedente ad id debita atque idonea summi præsertim Pontificis autoritate.

Caput quintum.

AM VERO SI ecclesiæ bona maneant indistincta, id est in quatuor illas

O ii portio

portiones non diuisa, eorum dispositio-
nem Martinus Papa definiuit in. c. epi-
scopus. 10. q. 2. Sic enim decreuit: Episco-
pus habeat potestatem in rebus ecclesie,
vt dispense necessitate habentibus cum
omni reuerentia & timore Dei. Parti-
cipare etiam eum oportet que necessaria
sunt, si tamen ipse & qui cum eo sunt fra-
tres indigerit aliquo, vt necessitate nul-
lo modo patiantur, secundum Apostolum
sanctum dicentem: *Victu tantum, & te-
gumento, his contenti sumus.* Si autem
res ecclesiasticas in suas proprias volu-
ptates usurpare voluerit, aut fratribus,
aut filiis, aut quibuscunque propinquis
dederit potestatem, vt per eos latenter
ledantur res ecclesiasticæ, hunc obno-
xium oportet esse concilio. Sin autem
episcopus & qui cum eo sunt presbyte-
ri, aut diaconi accusentur quod ea que
vex reditu, vel quolibet actu ecclesie
venerint, in suos vsus colligunt, & pau-
peres fraudant, & fame conficiunt:
Hoc enim corripit oportet, secundum
quod ordinatum fuerit a sacro concilio.
Vidisti quomodo bonis ecclesie indi-
stincte manentibus, tum episcopus, tum
presbyteri, & canonici, non domini, sed
dispensatores, & procuratores ecclesia-
sticorum bonorum esse decernuntur. Vnde
sanctus Thomas. 2. 2. q. 185. articul. 7.
probe inquit: Si vero ecclesiastica bona
non sunt distincta eorum dispensator est
episcopus, eorundemque distributio fidei
eius committitur: & si quidem in modico
deficiat vel superabundet, ea distribuendo,
potest hoc fieri absque bonæ fidei de-
trimento. Quia non potest homo in tali-
bus punctualiter accipere illud quod fieri o-

portet: si vero sit multus excessus non potest
latere. Vnde videtur bonæ fidei repugna-
re, & ideo non est absque peccato mortali.
Dicitur enim Matthæi. 24. capi. ^{Mat. 24.} Quod
si dixerit malus seruus in corde suo, mor-
tā facit dominus meus venire (quod per-
tinet ad diuini iudicii contemptum) & cœ-
perit percutere cōseruos suos (quod per-
tinet ad superbiam) māducat autē & vi-
uat cū ebriosis (quod pertinet ad luxuriā)
veniet dominus serui illius, in die qua non
sperat: & diuidet illū (scilicet a societa-
te bonorū) & partē eius ponet cum hy-
pocritis (scilicet in inferno.) Vnde statim
sequitur: Ibi erit fletus, & stridor dētū.
In talibus igitur bonis indistinctis, vt i-
dē sanctus Thomas ait in quodlibeto. 6.
art. 12. non solum peccatur ex eorundem
abuso, sed etiam ex ipsa rerum conditio-
ne, dum aliquis in suos vsus conuertit quod
est alterius: & ideo tenetur ad restitu-
tionem, tanquam defraudator rei alienæ.
Quod quidem peccatum committi potest
ferē in omnibus casibus in proximo capi-
te expressis. Ecōtrario autē fidelis & pru-
dens seruus, quem præposuit dominus
eius super familiam suam, vt det illis in
tempore tritici mensuram, in omnibus si-
bi bonis commissis fideliter & prudenter
aget, & in eis dominicæ familie distri-
buendis distributorie iustitiæ regulam
seruans communia illa bona recte ac ius-
tē dispensabit. Atque tam sibi quam
aliis iuxta vniuscuiusque dignitatem
& indigentiam quod opus fuerit impar-
tietur. Licebit igitur episcopo ex illis
indistinctis ecclesie bonis tot tantaque
sibi sumere, quot quantaque requirun-
tur ad suę personę statusque sustentationē:
prospicietque

prospicietque sibi non solum ea, quibus est
opus ad viuendum, sed etiam ad honeste
agendum: id est non solum secundum ab-
solutam necessitatem, sed etiam secundum
status sui decentiam. Decentiam in-
quam non vtiq; ambitiosam, sed mode-
stam, neque secundum apparatus pre-
tiosarum vestium, dapiumue, quem hu-
mana vanitas & ingluuies finxit: sed
quem recta ratio præscribit, & Chri-
stiana pietas permittit. Dabit & ec-
clesiæ suæ ministris secundum sui cuiusque
gradum & ministerium omnia necessa-
ria ad victum atque vestitum, ceterosque
vsus, sine quibus vita hæc humana neque
agi, neque decenter duci potest: præser-
tim ab eis, quos non modo interiori, sed
etiam exteriori munditia nitere decet, vt
a mundis munda tractentur. Enimvero
quia generali regula definiri nequit quid
est quod deceat vnamquamque perso-
nam, vel statum, id æstimandum sa-
pientis arbitrio relinquitur. Enimvero
quia plus equo nobis placemus, & ani-
mo efferimur, tutius multo est in assi-
gnanda status decentia minuere potius
quam agere, & ad frugalitatem decli-
nare: vt vel hac ratione supersint plu-
ra pauperibus distribuenda. Impar-
tietur item omnia, que ecclesiasticæ fu-
bricæ exiguntur, vt domus dei sit bene
constructa, ad fabre ædificata, & op-
portunis adminiculis instructa. Denique
vt adsint domo Dei sacra ornamenta,
sacraque vasa, & sacra vestes, cæteraque
vtensilia, quibus est opus ad mundum
atque splendidum deo cultum exhibendum.
His autem ita comparatis, quid ex to-
to illo ecclesiasticarum opum acervo resi-

duum fuerit, in pauperum vsus expen-
dendum esse videtur. Nam & interdum
incident tempora, cum posthabendi sunt
pauperes non extreme indigentes, vt po-
te si expendedæ sunt ecclesiæ opes in cō-
ducendis militibus ad arcendos atque propul-
sandos fidei hostes a Christianorum
fimbis, eosque si è re Christiana fuerit,
penitus opprimendos. Denique quia lai-
ci non dant decimas, & primitias, &
oblationes tam vberes, vt episcopos aut
clericos diuites faciant, sed etiam vt ex
eis pauperibus subueniatur, committunt
illi bona episcopo tanquam ecclesiæ pro-
curatori, & indigentium patri, qui ea-
dem pauperibus distribuatur: nè eis fraudati,
rursus laicis sint oneri. Ex quo fit vt
quemadmodum rex faceret iniuriam rei
publicæ si exigeret ab ea duplicia sti-
pendia militibus expendenda, vbi simpli-
cia sufficerent: ita episcopus iniuriam
laicis infert, si danda pauperibus, aliis pro-
digè donet. Quia sic laici iterum com-
pelluntur donare pauperibus, opportu-
nè & importunè petentibus. Denique
quoniam in priori casu, & maxime in
hoc episcopus male dispensans ecclesia-
stica bona eius curæ commissa, & per-
niciosè peccat, & ea restituere tenetur
his, quibus nocuit, constat eum non esse
illorum dominum, sed dispensatorem, &
procuratorem: & hoc est quod iura pro-
clamant, illa utique capitula, que fuerunt
condita, quando clerici nihil proprium
habebant: sed ecclesiæ bona indistincta e-
rant, & omnibus communia.

Caput sextum.

O iii

Iam

AM verò quod proximo capitulo est affine, quæritur, utrum clericus præbendatus teneatur facere quatuor illas partes de redditibus ecclesie, & oblatione fidelium: scilicet, episcopo, clero, fabricæ, atq; pauperibus. Huic quæstioni respondet Syluester post Abbatem, cap. 1. de ecclesiis edificandis. Standum esse consuetudini, quo ad quartam episcopi, & fabricæ, quæ valet iuri derogare, nisi quando fabrica maneret derelicta. quia tunc esset irrationabilis ea consuetudo, & non valeret, & teneretur dare quartam in usum fabricæ. Hoc intellige habere locum, quando redditus supersunt, detractis his, quæ ipsi clero sunt necessaria. Quantum verò ad quartam pauperum, nulla valet consuetudo in contrarium, quin teneatur sacerdos præbendatus eam pauperibus erogare. imò plus dico, quod non solum quartam, sed etiam omnia superflua necessitati, scilicet persone & statui, teneatur erogare pauperibus sub pœna peccati mortalis, nisi in duobus casibus. Primo si egeat fabrica: vel secundo, si velit dei cultum ampliare: nulla tamen extrema pauperum necessitate occurrente. Hæc ille. Sed eius dicta moderata sunt temperamento, quod apponit Ioannes Gersonus dicens: Si bona ecclesiastica sunt data generaliter & indistinctè alicui ecclesiastico, tam pro sustentatione sua quam pro pietatis exercitio, potest eiusmodi ecclesiasticus mediocriter illis bonis uti secundum decentiam sui status, etiam si nihil residuum superesset pauperibus erogandum. Vnde, ut notat Innocentius in capi. cum ab omni-

de vita & honestate clericorum: Assignantur redditus ecclesiastici principaliter, ut clerici ex ipsis honestè vivere possint: nec tenentur pauperibus potius subuenire quàm sibiipsis, nec prius reficere edificia quàm seipsos. Et de his quæ supersunt clericis, ubi sibiipsis cõsuluerit, intelligendum est quod Hieronymus ait: Quicquid habent clerici, pauperum est.

Caput septimum.

AM verò de pauperum quarta tractandum est. Pro qua talis ponitur conclusio: Vbicunque quarta bonorum ecclesiasticorum portio est pauperibus assignata, est eis integra tribuenda, nisi forte urgentiori necessitati sit ex ea subueniendum. Prima pars huius conclusionis eo liquet, quod pauperes sunt veri domini bonorum sibi applicatorum, & non episcopus, neque clerus, neque fabrica, qui suas habent distincte portiones: neque laici, qui talia bona in ecclesiam intulerunt. Nam quum primùm illa deo obtulerunt, ipsorum dominium à se in ecclesiam transtulerunt, quæ pauperibus suam quartam non tam gratis, quàm iure eis debitam assignant. quia ea de causa populus tantum proventuum copiam annuatim ad ecclesiam portat. Ex quo exploratum habetur, omnes eos fures esse, qui talia bona pauperibus subtrahunt: esseque eorum restituendorum reos. Etenim in eos, qui accommodata pauperibus bona surripiunt ad literam Dominus per Isaiam loquitur: Vos enim depasti estis gregem

Hierony.

meum: & rapina pauperum est in domibus vestris. Super quo Hieronymus: Reor hoc fuisse inter senes & principes veteris populi, quod inter episcopos & presbyteros nostri temporis. Nostri quoque principes cum pauperes delinquentes publicè arguant & confundant, & nec eis nutum faciant, in quorum domibus rapina pauperum inuenitur, dum ecclesie opes sibi thesaurizant: & in delictis abutuntur, quæ ad sustentationem pauperum dantur: & sibi reseruant, vel propinquis tribuunt: & aliorum inopias, suas vel suorum diuitias faciunt. Hæc Hieronymus. Enimvero si clericus portionis pauperum distributor rerum indigentia prematur, poterit impune inde sibi, sicut aliis indigentibus subuenire, faciet tamen parcè, ac modestè: imò intra modum potius: cauebitque omnino nè cupiditate cæcus egestatè fingat, ubi egestas non est. Secunda autem conclusionis propositæ pars eo est manifesta, quod si causa fidei, vel rei publicæ exigat pauperum non extremè indigentium bona ad utriusque defensionem, relictis pro tempore eis, quæ necessaria sunt pauperibus, ea possunt inculpate expendi. Quia hæc bona particularia illis multo potioribus atque vniuersalibus bonis deferuire debent, siquidem deteriora fiunt meliorum respectu: quia hæc sunt illorum finis.

Caput octauum.

Nimvero merito iam quæritur ubinam gentium lateat illa quarta bonorum ecclesiasticorum portio pauperibus assignanda. Nullibi

enim quod ego sciam de communi acervo ea pauperibus secernitur: nullibi in eorum usus reponitur. Vbi igitur latet? Nam non videtur fuisse coniuncta bonis fabricæ deputatis, quæ passim sunt adeò tenuia, ut vix eius sumptibus sufficiant: neque latere videtur in Canonicorum Præbendis, quæ de communi reddituum summa eorum singulis in proprios usus conuertendæ quolibet anno attribuantur. Esto, nonnihil contrariæ suspitionis afferat laudabilis admodum consuetudo, quam constanter seruat Abulensis ecclesie Capitulum, distribuendo videlicet pauperibus elemosynas, quantas res exigit singulis cuiuslibet hebdomadæ quarta sextaque feriis, quoties his diebus in cœtū simul conueniunt. Adde quod in festis tū Natalis tum Resurrectionis dominicæ diebus definitas habent elemosynas, pudentibus ostiat impetere pauperibus distribuendas. Preter id quod in nutriendis infantibus expositis non paucam suarum pecuniarum copiam exhauriunt. Verum hæc non sunt indicia satis idonea quibus sit nobis exploratum, pauperum portionem in Canonicorum portione conclusam latere. Vbinam ergo latet pauperum portio? Caietanus sentit haud immerito, apud episcopi portionem eam latere. Moderatur autem suam sententiam duabus propositionibus. Quarum prior est: Si redditus ecclesiastici episcopo assignati sunt adeò tenues, ut vix sufficiant ad subsidium episcopo comparandum: aut adeò mediocres, ut tantum ei sufficiant, parumque ei superest, in episcopi quarta non includitur ea, quæ debet esse pauperum.

O iii rum.

rum. Quoniam totus ille redditus Prælati sustentationi deputatus est: sicut peculiare portiones sunt applicatæ singulis canonicis, & fabricæ. quæ quidem sunt suæ ipsorum, ita propria, ut de eis non teneantur aliquid pauperibus erogare, tãquã id eis stricto iure debeatur. Nam cum paruus est excessus, nihil iuris pauperibus affert. Quod enim parũ est, pro nihilo deputatur. Ex quo fit, quod si talis episcopus paucum illud, aut aliquid plus de suo dimenso tollens, siue bene siue male illud tribuat, non tenetur aliquid pauperibus restituere. Enimvero sicut est vituperandus si paucas illas opes in usus improbos consumpserit: ita est laudandus, si eas ad probos usus accommodarit. Quid igitur, si tam episcopus, quàm singuli canonici atq; fabrica potiantur redditibus duntaxat si biipsis sufficientibus? forsitan nonnullis in locis fuerit illa pauperum portio xenodochiis construendis, & ædificandis, & locupletandis, in quibus pauperes reciperentur, alerentur, & à morbis curarentur. Forsitan &, quod verisimilius fuerit, ubi ecclesiastica bona nõ sufficientiebant, nisi sustentandis episcopo, clero, atq; fabricæ, loco quartæ pauperibus assignandæ successit collecta, quæ singulis totius anni dominicis fit, ut elemosynis ostiatim viritimq; congregatis, indigentibus præcipuè honestis subueniatur. Quid si bona fabricæ ecclesiæ alibi applicata non tantum eius usibus sufficiant, sed omnes sumptus ei necessarios atq; utiles plurimum excedat? Merito ibi existimari possit, in fabricali portione pauperum portionem contineri.

Si quidẽ Symmachus Papa designatis seorsum episcopi & clericorum portionibus, partes fabricæ atq; pauperum simul velut unam portionem comprehendit, dicens: De redditibus ecclesiæ, vel oblationibus fidelium, sola episcopo ex his una portio remittatur. Duæ ecclesiasticis fabricis, & erogationi pauperum profutura, à presbytero sub periculo sui ordinis ministrentur. Ultima clericis pro singulorum meritis diuidatur. Sed quia his non obstantibus semper remanet dubia quartæ pauperum mansio, reuertamur ad Caietanum. Cuius secunda Propositio est: Si redditus episcopo assignati sunt adeo pingues & abundantes, ut in animum sapientis cadere non possit, illos esse duntaxat ei pro sola ipsius sustentatione deputatos, merito censendum est, in episcopi portione pauperum contineri portionem. Ratio est: quia fabrica, cleroq; seorsum suas partes habentibus, non est à pauperibus auferenda portio sua, eisq; iure debita: nihil aliud, quàm redundantia illa bonorum prælati remanent, ubi pauperum portio contineatur. Adde quod illa talia episcopis bona remanent affecta antiqua illa sanctæque iuris dispositione, ut ex eis reddenda pauperibus quarta detrahatur. Nam quemadmodum quando cuncta ecclesiastica bona erant communia, commissa erant episcopo cum debito atque vinculo diuidendi ea in quatuor partes distribuendas, episcopo, clero, fabricæ, atque pauperibus: ita exclusis duobus membris, fabrica videlicet atq; clero à tali

bonorum

bonorum communitate (quia clerici nunc obtinet proprias Præbendas portionis suæ loco, & fabrica possidet portionem antiquitus sibi assignatam) proculdubio episcopalia bona remanent ei pauperibus distribuenda. Si quidem adhuc pauperibus debetur ea bonorum ecclesiæ pars, quæ antea ipsis debebatur. Nec obstat huic determinationi si dicatur, iura illa esse per contrariam consuetudinem abrogata: sciente tanto tempore Romano Pontifice pauperes à prælati sua portione fraudari, neq; eos compellente, ut eam ipsis reddant. Quia perniciosam illorum bonorum usurpationem nequãquam laudabilis consuetudo, sed illaudabilis abusus induxit. quippe qui de prælatorum iniquorum avaritia profectus eam impiam fraudem ad hanc usq; tempestatem produxit, in qua sæua libido cuncta totaq; mortalium corda sic occupavit, ut omnia tam diuina, quàm humana susq; deq; ferat: atq; perniciosè admodum perturbet. Deniq; ut fertur, aggravat, non minuit mala consuetudo reatum. Et illud: Multa per patientiã tolerantur, que si ad iudicium deducerentur, arguerentur. Præterea dato quod huiusmodi iura sint abrogata, quo ad id quod est positivi iuris, hoc est, quo ad quotam portionem, ut iam non distribuatur pauperibus tota illorũ bonorũ quarta, sed vel quinta, vel sexta, vel quævis alia: nõ tamen abrogari queunt quantum ad id, quod est iuris diuini, hoc est, episcopos esse pauperum patres, ac perinde debere eis porrigere quantum sit opus ipsorum necessitatibus subleuandis vel extremis, vel magnis. Nihilominus fas est Præ-

lato retinere sibi necessaria ea quibus indiget ad ea quæ eius statum decet commode exequenda. Deniq; si episcopus talia bona pauperibus debita prodigat, dãdo ea suis cognatis non æquè indigentibus, vel aliis indignis personis nõ ob earum paupertatẽ, puta vel histrionibus, vel meretricibus, quod absit à tanta dignitate, proculdubio non solum gravissimum crimen incurrit, sed etiam omnia quæ sic perperam dilapidavit, tenetur de suo patrimonio pauperibus restituere. Imò nec solum ille eiusmodi restitutioni est obnoxius, sed etiam quicquid eadem receperunt. Quia sicut ille lapidator iure non potuit aliena dare: ita nec ipsi aliena licitè retinere valent.

Caput nonum.

Consequens est de fabricæ portione differere. Super qua talis videtur ponenda conclusio: Si fabricæ ecclesiæ non est assignata sua quarta, & episcopales redditus sunt ita pingues & superabundantes, sicut in proximo capite diximus, eodem modo eodemq; iure episcopus tenetur ex illis fabricæ providere commoda & necessaria, sicut pauperibus quibus non est sua portio distinctè applicata. Nam non minus episcopo commissa est fabricæ ecclesiæ cura, quàm pauperum: quin potius amplius: quia cū sit multa, & si multis indigeat, nihil petere valet. Quid si portio fabricæ sit tenuis, neq; sufficiens his comparandis quibus indiget? Profecto episcopus tenetur ex abundantia sua illius inopiam supplere. Quid si fabricæ

fabricæ vsibus sua portio sufficiat? Certè in eius bonis expendendis seruanda est regula, quæ inserta est decretis, c. 12. q. 2. cap. Vobis enim. vbi sic habet: Fabricis verò quartam quæ competit ad ordinationem Pontificis, erogatione vestra decernimus esse pensandam. Si quid fortè sub annua remanebit expensa, electo idoneo ab vtrâq; parte custode tradatur enthecis, vt si maior emergerit fabrica, sit subsidio quod ex diuersi temporis diligentia potuerit custodiri: aut certè ematur possessio, quæ utilitates respiciat communes. Quid si abundantiores fabricæ fructus non sint seruati, sed in rebus minùs utilibus ab episcopo consumpti fuerint, & insequentis sterilibus annis vsibus fabricæ defuerint? Certè tenebitur ex suis bonis fabricæ necessaria sufficere. Quid si portionem fabricæ à sua diuidat? Bene vtiq; faciet: nihilo minùs tenebitur præteritis damnis è suo resarciendis. Quid si eosdem fructus in fouendis pauperibus extrema vel magna necessitate laborantibus, aut redimendis captiuis insumpserit? Probè vtiq; fecerit: neq; aliquid eorum, quæ sic expenderit, illi restituere tenebitur. Par enim est, fabricæ bona haud multum indigentibus, pauperibus eis indigentibus esse impartienda. Videtur & huius sententiæ fuisse Augustinus, qui fabricis ecclesiasticis vacare detrectabat, vt pauperibus prospiceret. Et profectò primaria iuris tam diuini, quàm humani intètio in viuas potiùs fabricas, quàm mortuas fulcendas fertur: dummodò & necessaria & conuenientia tū

sacro loco, tum diutno cultui minimè desint. Accedit his quoq; sanctus Thomas, qui in quæstionis centesimæ octogesimæ quintæ secundæ secundi articulo septimo ad quartum argumentum, Bona ecclesiarum, inquit, pauperum vsibus deseruire debent: & ideo si quis necessitate non imminente prouidendi pauperibus, de his quæ superfluent ex ecclesiæ prouentibus possessiones emat, & in thesauro reponat, in futurum utilitati ecclesiæ & pauperum necessitatibus profutura, laudabiliter facit. Si verò necessitas immineat ea bona pauperibus erogandi, superflua cura est inordinata, vt illa aliquis in futurum seruet. Id quod Dominus prohibet Matthæi sexto capite, dicens: Nolite solliciti esse in crastinum. Ex quo liquet verum esse quod Toftadus pronuntiat. Dato, inquit, quòd ecclesia egeat, egeant & pauperes: ceterisq; paribus, præstabilius est, huiusmodi bona pauperibus erogari, quàm ecclesiæ accommodari. Non enim homo propter ecclesiam, sed ecclesia propter hominem est instituta. Inuenimus & à sanctis viris factitatum, quòd propter magnam quorundam mortalium egestatem subleuandam, est ecclesia interdum indigere permissa, vt eis subueniatur: nimirum illius res vendendo, vel alienando, vel oppignerando: nam & pro captiuorum redemptione non modò alia, sed etiam distrabuntur calices, in quibus sanguis Domini consecratur, & vt ait Ambrosius in libro de officiis, & habetur in Decretorum libro, Caus. 12. quæstio. 2. Capitulo, Aurum ecclesia habet, non vt seruet: sed vt erogat, & subueniat

subueniat in necessitatibus. Maxime autem ita sentiendum est, atq; faciendū: quia necessitas ecclesiæ nunquam potest esse vel extrema, vel absoluta. Homines autem frequenter in vtrâq; necessitate vel extremâ vel magnâ incidunt. Quare melius esse credo plerunq; pauperibus, quàm ecclesiis huiusmodi eleemosynam tribui. Ad hæc licet vtrunq; Christi sit, pluris tamen facit Christus hominem pauperem, quàm templum lapideū, quod aliquando interibit, & quæ in eo aguntur sacra cessabunt. Pauperes autem pro quibus mortuus est, viuunt cum eo in æternum. Deniq; hæc expendite cum Caietano fabricarum ecclesiasticarum administratores, qui augendis ecclesiarum prouentibus diligenter incumbitis, ac diligentius multo caute ne patiamini tot inedia pauperes contabescere, puellas virgines dotis penuria periclitari, egenos ciues miseram vitam agere, orphanos atq; pupillos omni ope destitutos male habere. Hæc inquam alta mente expendite, & ne quæ magis urgent posthabitis, multo minùs urgentia curetis: memores illius quod dñs ad Caim dixit: Nonne si bene obtuleris, & male diuiseris, peccasti? Sed de his plura in tractatu de oblationibus disseruimus. Ad cuius lineam nunc scripta sunt moderanda: ex omnibus quæ in hoc capite discussimus, constat hanc propositionem esse veram: Fabrica ecclesiæ de sibi superfluo eleemosynâ facere tenetur. Siquidem nihil in ecclesia Christi esse debet inutile. Si argutus impugnator ad Diabolicam nos reuocet, dicasq; in illa Propositione affirmatiua subiectū pro nul-

lo supponere, ac perinde eam esse falsam: responderetur quod licet hoc nomen, fabrica, pro nullo supponat veritate personali, tamè supponit pro persona fictitia iuris fictione. Quis ergo eleemosynæ distribuendæ debitum soluet? nimirum fabricæ administrator: qui cum sit persona vera, exequi tenetur quicquid facere deberet fabrica, si esset persona vera. Deniq; legimus sæculis proximis summum Pontificem concessisse Hispaniarum Regi ad cogendum exercitum aduersus Saracenos perpetuos nostræ fidei hostes ex portione ecclesiasticæ fabricæ attributa, in tresq; partes diuisa, duas earum ad instantem necessitatē supplendam. Esto, expendantur illæ in eundem usum eadē necessitate manente. Sed quomodo laicis vendantur, & perpetuò ab ecclesia alienentur bellicis vsibus, nunq; amplius profuturæ, consilium tum regis, tum summi Pontificis viderint. Mirum & illud, quòd iidem laici redduntur immunes à contribuendo aliquid ex illis ecclesiasticis redditibus, ad complendam summam nouorum subsidiorum, quæ hac tempestate à clericis exiguntur. Nam si non sunt iam bona ecclesiastica, quare decimas non soluunt? Si verò sunt adhuc ecclesiastica, cur communia eis onera non participant? Soluat Abbas.

Caput decimum.

Trum sicut episcopi tenentur de bonis fabricæ eleemosynam modo iam prædicto facere: ita & Abbas monasterii de eius bonis eleemosynam eodem modo facere tenetur.

teneatur. Huius questionis Iohannes de Tostado non satis satisfacit questione septuagesima sexta ad sextum capitulum euangelii secundum Mattheum, dicens: Quod sicut ecclesia tenetur subuenire magnis pauperum necessitatibus, ita et locuples monasterium. Nam. c. 12. q. 2. cap. quisquis ponitur æquale debitum, de episcopo et abbate: scilicet quod sicut episcopus disponere potest de rebus ecclesie, ita et Abbas de rebus monasterii: et sicut episcopus non potest dare cognatis suis aliquid de rebus ecclesie nisi ceu pauperibus, ita nec abbas de rebus monasterii. Ergo à contrario sensu poterit inde cognatis pauperibus aliquid dare. Imò ut dicit Raymundus in Summa li. 2. titu. de nego. secul. Quicquid superest necessitatibus monasterii, tenetur Abbas in pias causas erogare: dicente Christo Iesu Domino nostro, Quod superest, date elemosynam: et ecce omnia munda sunt vobis. c. 12. q. 1. c. Quia tua et monachis competit dare elemosynam in necessitatibus pauperum: scilicet, victum et vestitum. c. 16. q. 1. c. si cupis. vbi dicitur: Quod elemosyna indifferenter omnibus danda est: et quod præter victum et vestitum, et manifestas necessitates nihil cuiquam tribuendum est. Omnes igitur ecclesie tam seculares quam religiose in extrema vel maxima pauperum egestate, et redemptionis captiuorum necessitate eis elemosynis subuenire tenentur. Quod si prælati tam ecclesiarum, quam monasteriorum id non fecerint, pro rei qualitate vel venialiter, vel mortaliter peccant: tantoque grauius, quanto superiorem locum in ecclesia obtinent.

Caput vndecimum.

Et illud quaesitum dignum, Vtrum episcopus, siue canonicus suam portionem habens, facta illa quatuor portionum diuisione, sit verus dominus suae portiois? Sanctus Thomas in secunda secunda quaestione centesimae octogesima quintae articulo septimo respondet, ita esse eius dominum, sicut sui patrimonii. De his, ait, quae sunt specialiter vsui episcopi deputata, videtur eadem ratio esse, quae de propriis bonis: ut scilicet propter immoderatam affectum et usum peccet quidem, si immoderata sibi retineat, et alii non subueniat: sicut requirit debitum charitatis. Non dixit, quod erat iustitiae id quod addendum esset si non episcopus esset bonorum sibi applicatorum dominus. Præterea omnia bona quantumcunque antea communia, per certam iustamque earum diuisionem proprium dominum sortiuntur. Sed episcopus siue canonicus habet suam quartam portionem ex diuisione cunctorum bonorum ecclesiasticorum iure facta sibi applicata: est igitur proprius eius dominus. Præterea ex quarta episcopo siue canonico designata, solueda sunt creditoribus debita quae vteruis eorum contraxerit: non solum ad sui sustentationem, sed etiam alia quauis de causa. Sunt ergo talia bona vtrius eorum propria: ac perinde vteruis ipsorum est proprius illorum dominus. Hanc ultimam rationem Adrianus comprobat eo quod refert Collectarius in capitulo, Odoardus. de solutionibus. se vidisse in Curia ut clericus nihil habens de patrimonio

monio admissus fuerit ad cedendum fructibus beneficii, deducto quantum sufficit ad administrationem diuinorum. Et quanquam doctores aliqui velint hoc solum procedere, quando clericus pro sustentatione sua debita contraxerit, videtur tamen diuinitio ad capitulum. Olim. de restitutio. spoli. vbi neque dicitur quod episcopus, de quo ibi agitur post pulsionem sui de episcopatu debita contraxerit, ut sic intelligatur pro sustentatione sua contraxisse, ut vult Panormitanus: neque enim pro sua sustentatione illa debita contraxit, sed potius antequam pulsus esset, etiam partem alienae dioeceseos occupauerat, quam cum fructibus ex ea perceptis restituere compelli iussus erat. Et profecto ad huius conclusionis corroborationem plurimum facere videtur. c. peruenit. de fideius. vbi mandatur de fructibus beneficiorum creditoribus satisfieri, quibus erant ecclesiastici obligati. Ad stipulatur et iterum eidem sententiae sanctus Thomas in quot. 6. arti. 12. vbi respondens ad tertium argumentum in sententia, inquit, Quod verbum Hieronymi, quod posuit super illud Isaia. c. 3. Et rapina pauperum in domo vestra est: Bona clericorum bona pauperum sunt: procedit de illis bonis, quae specialiter deputata sunt pauperum vsibus, et ex consequenti in sui ministrorum, qualia sunt hospitalium bona, et caetera id genus. Secus autem res habet, sentiendumque est de bonis illis, quae principaliter attributa sunt vsibus ministrorum ecclesie, quales sunt praebendae singulis eorum applicatae, nec aliorum prouisioni accommodatae: et in his vti-

que prodigendis, vel auare retinendis, nulla defraudatio fit, sed iniquus committitur abusus: et ideo ea bona dilapidantes, nulli ad restitutionem ei faciendam obligantur: sed tenentur poenitentiam agere de huiusmodi bonorum vel auara retentione, vel prodiga dissipatione. An imaduertisti Lector, imò iam, ut reor, cognouisti quibus rationibus probatum est, episcopum esse suae quartae quantus pinguis, dominum proprium. Constare quoque clericum suae quartae et si abundantius, proprium esse dominum. Ac subinde quemlibet canonicum re vera suae praebendae proprium esse dominum, et absolutum eius obtinere dominium: cum primum facta fuerit praebendarum partitio ex tota illa reddituum summa, quae suo coetui contigerit. Ex quo comperitur habetur, quod si Canonici suam praebendam, quin etiam ea quae ex illa sibi conueniunt, male consumpserint, peccant utique grauius, siue mortaliter, siue venialiter: nemini tamen debent male consumpta restituere. Quod et ex eo comprobatur, quod sicut pauper elemosynas sibi traditas delitiose prodigens, non tenetur eas restituere ipsarum largitoribus: ita neque episcopus, nec canonicus praebendam sibi specialiter accommodatam perperam effundens debet aliquid restituere eis, qui oblationes suas in ecclesiam intulerint. Quia eas non hominibus, sed deo obtulerunt. Et ideo tam episcopus, quam canonicus soli Deo remanet obligatus, ut de eiusmodi rebus, quarum ipsius nomine sortitus est dominium, rationem reddat: et non alicui certae personae, cui bona praebendae dissipata

P dissipata

disi pata restituat. Offendit autem ille talia bona prodigendo deum ipsum, quæ admodum si ciuis in magna reipublicæ necessitate magnum auri pondus in mare proiciat, peccat ille quidem grauitè in rempublicam, sed nemini tenetur æquale auri pondus reddere. Quod si è contrario dixeris: Si suscipiens sub fidei commissio centum dipondiorum milia, ut ex eis capiat quantum sibi victus sit satis, atq; vestitus, totumq; reliquum det Petro, si illud residuum disperdat, tantundem Petro restituere debet: ita est: sed ubi episcopus, vel canonicus habet suam bonorum ecclesiasticorum quartam ab aliis secretam, utiq; est eius verè dominus: idcirco nulli obligatur stricto iure, ut superfluum ei reddat. Quia nulum alium præter se illius superflui dominum agnoscit. Nonne agnoscit pauperum coetum, cui sit illud superfluum dispertiendum? Agnoscit quidem: sed ut illud residuum eis tribuendum sit charitatis debito, non iustitiæ obligamento: quia tale superfluum non est pauperibus specialiter applicatum: cum ipsi pauperes in casu posito iam quartam suam seorsum possideant. Id quod ex eo etiam manifestius sciri potest quod episcopus siue canonicus liberè potest talia bona sibi superflua in alios pios usus expendere: puta ad Bibliothecam sacræ constituendam. Nec obstat quod à sanctis bona clericorum, bona pauperum dicantur. Prædicantur enim talia, non utique quia proprietario iure ad eos spectent, vel specialiter eorum usui destinata sint: sed quia illis in necessitate positus sunt distribuenda: Si tamen aliquid

nō occurrat, quod in suū ipsius usū magis, siue æqualiter p̄iū expēdēda vrgentiū exigat. Nonne similiter dicunt: superflua quæ diuites retinet pauperum esse, & per eos aliena detineri: nihilominus ipsum proprium superfluum dominium apud eosdem diuites permanet, nec licet pauperibus superflua illa à diuitibus sua ipsorum autoritate tollere: nisi fortè in extrema necessitate pauperes positi aduersus diuites ius sibi dicerent. Quod si vltèrius nobis obiicias sanctorum voces clamantium, furtum, rapinamq; committere sacerdotes non tribuentes omnia quæ sibi superflua pauperibus: memineris eos emphaticòs, id est per exaggerationem loqui, ut sacerdotibus persuadeant, cuncta sibi superflua libenter, ac incunctanter egenis elargiri. Nam furtum & rapina tunc propriè solū committi dicitur, cū id quod re vera alienum est, inuito domino vel auferitur, vel detinetur: nō autem quando metaphoricòs extenso per similitudinem vocabulo alienum vocatur, quod alteri, licet non iustitiæ, tamen charitatis debito, sit tribuendum. Sit tibi documento, quod idem sancti doctores idem criminis attribuunt laicis diuitibus superflua recondētibus, vel ea in captandis voluptatibus expendentibus, quibus non lege fisci, sed lege Christi: id est non stricto iure compulsi, sed charitate permoti pauperes alere deberent. Non tamen tales diuites sua bona prodigentes, nec ex eis indigentibus providentes, re vera sunt fures & latrones, sed furibus & latronibus per similes. Quare huiusmodi sacerdotes nō sunt

sunt in auribus vulgi fures & raptores prædicandi: neq; tanquam veri fures & raptores apud ignobilem, indoctamq; plebeculam traducendi: sed graui illa sanctorum doctorum aduersus auaros sacerdotes verborum fulmina, nequāquam sunt ambitiosa iactatione proclamanda: sed sæpe molliēda potiùs, semper autem christiana pietate exponenda, auditoribusq; declaranda. Nè summa cum sacerdotalis ordinis iniuria auditores censeant similitudinarios veros fures atq; raptores esse.

Caput duodecimum.

Nimuerò quia sunt aliqui canonici textus qui videntur sonare, neq; episcopos, neq; canonicos, neq; animarum rectores habentes pingues præbendas esse earum dominos: sed tantummodò dispensatores. Dicit enim beatus Hieronymus: Quicquid habent clerici, pauperum est. Sunt doctores prædictis textibus inuites, qui asserunt, non esse illos proprios portionis quartæ pinguisq; eiusdem assignatæ dominos: sed puros dispensatores. Aliis verò quos ut veraciores sequor atq; mitiores, prioribus contradicentibus, affirmantibusq; prædictos præbendatos esse veros suarum præbendarum etiam pinguium dominos: sicut sunt proprii patrimonii sui. Placuit mihi his scriptis apponere Testadi nostri viri sapientissimi sententiam, quæ media videtur inter vtrunq; extremum: licet in sententiam quam nos amplectimur propensior vide

atur. Tradit igitur in questione septuagesima quarta ad sextum caput in euangelium secundum Matthæum, & episcopos & canonicos ita esse suarum pinguium præbendarum dños, ut sint etiā earū dispensatores. Quin & forsitan eius dictis innotescet illas dissidentium authorum opiniones non tam rebus, quàm verbis esse contrarias. In hunc demq; modum ille differit, ac post multa ita concludit: Dicendum igitur quod clericus est dominus fructuum beneficiorum, & etiam est dispensator: & unum non derogat alteri. Dicitur enim dominus in quantum fructus efficiuntur sui. Nam non est possibile esse suos, quin ipse sit eorum dominus. Dicitur autem dispensator in quantum isti fructus proueniūt ei ab ecclesia, quæ instituit eos principaliter ad hoc, quod clericus sustentaretur de illis: quia aliàs nemo esset, qui ministrare vellet in ecclesia: nisi ecclesia sustentationem præberet. Sicut enim dicitur prima ad Corinthios nono: Qui altario seruit, de altario viuere debet: Et deus dixit Leuitis, Numerorum decimoduo, quando dedit eis decimas. Filius Leui dedi omnes decimas Israel in possessionem pro ministerio, quo seruiūt mihi in tabernaculo fœderis: & consequenter dat ecclesia illa bona ut pauperes inde alantur. Quia ecclesia recepit bona de elemosinis fidelium, & vult quod in illis alēdis expēdātur. Maxime id liquet cū ecclesia sit à deo instituta, est optime ordinata, & singulæ res suæ bene dispositæ sunt: fructus em̄ suos ad bonū finem ordinat. Sed quia ditari nō est bonum, sed pertinet ad auaritiā, & etiā

est occasio peccandi, dicente Apostolo prima Timoth. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueos diaboli: non intendit ecclesia quinquā ditare, sed solum dare sustentationem. Quicquid autem aliud est, ab ecclesia non est intentum, nec etiam ipsæ res possessæ sunt nisi ad supplendam indigentiam nostram: & ideo vocantur viles, quia ad vsum sunt, & id maxime competit Christianis & potissime clericis: dicente Apostolo. 1. ad Corinthios sexto: Est quæstus magnus pietas cum sufficientia: id est lucrum nostrum non est in hoc, quod cōgregemus multas diuitias: sed in hoc, quod habeamus sufficientiam pro necessariis: & de reliquis pietatem, id est elemosynas faciamus. Et subditur ibi causa, scilicet, Nihil enim intulimus in hunc mundum: neque auferre quid possumus. habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Vnde ecclesia non intendit dare clericis nisi necessaria. Si autem aliqua superfuerint, vult quod illa expendantur in vsus pauperum: vt innuitur. 12. q. 1. illi autem. & c. nulli episcoporum. & c. si priuatum. Clerici ergo tenentur hoc expendere in pias causas, ad quas ecclesia illud instituit. Si autem expendant in alios vsus, peccant: & tamen quia clerici effecti sunt domini fructuum licite acquiritorum de beneficiis suis, non tenentur ad restitutionem. Quoniam etsi in malos vsus expendant, etiam si in turpes, trāsfertur dominium in alios, sicut si darent eis de bonis patrimonialibus: peccant tamen mortaliter, quia faciunt contra ecclesiæ constitutionem & intentionem.

Sed quia dominium eorum transfertur in alium, non competit ecclesiæ eorum repetitio. Aliis quocumque clericus non habens aliunde bona, nisi de fructibus beneficiorū, daret aliquid meretrici, vel cōcubinæ, aut histriōi, aut etiā alicui personæ honestæ: dum tamen non esset pauper, nec daretur ei intuitu paupertatis, cōpeteret manifestè ecclesiæ repetitio aduersus personas illas: & tamen neque ecclesia neque iura iubent fieri talem repetitionē. Innuit ergo quod illa quæ sic data sunt, verè trāseunt in dominium eorū quibus dantur. Alioquin si episcopus sciret quod similes clerici dedissent aliquid concubinis, vel aliis personis similibus, præterquam pauperibus, siue clericis siue non, tenetur nomine ecclesiæ ista repetere à prædictis personis, alio qui male administraret: sicut si sciat episcopus quod clericus alienauit aliquas possessiones ecclesiæ vel beneficii, tenetur repetere ab illis, qui eas detinent: & tamen nullus episcopus quantumcunque bene administrans, talia repetit: nec ecclesia iubet ea vnquam repeti. Innuitur ergo quod non competit repetitio pro illis: competeret autem si possessores non fuissent effecti domini per traditionem si accepissent ab illo, qui non erat dominus. Clericus ergo est verè dominus fructuum licite acquiritorum de beneficiis suis, & maxime in beneficiis simplicibus. Quod autem vocentur clerici etiam dispensatores & administratores fructuum beneficiorum, non prohibet eos esse dominos. Nam non vocantur dispensatores, quia

quia ecclesia concessit eis ista bona, vt expendere ea in vsus certos: sed concedendo fecit ea sua ipsorum, cum non dederit eis solam administrationem, sed etiam dominium: & ideo iure vocantur aliquando clerici procuratores rerum ecclesiasticarum, vt in. 14. q. 1. c. & temporis. quandoque defensores. 16. q. 1. c. in sacris canonibus. quandoque patres, vt. 68. distinct. c. quorum vices. In bonis autem prophanis illi qui sunt domini vocantur domini, & non dispensatores: quia bona illa pertinent ad eos simpliciter, & non sunt sibi data ad vsum certum. sic tamen poterat esse in prophanis, quod esset aliquis verus dominus & dispensator: vt si quis daret alicui certam possessionem, vt esset sua: & tamen teneretur quolibet anno facere certas elemosynas: & quod iste possit de illa re testari vel donare eam cui vellet, aut qualitercunque alienare, dum tamen ad quemcunque perueniret transiret cum isto onere, non est dubium quod isti essent domini istius possessionis, & tamen etiam essent dispensatores, quia tenentur dispensare fructus eius, vel certam partem eorum in certos vsus: ita est de fructibus beneficiorum, quia dantur clericis in suos, & tamen perueniunt ad eos cum isto onere, scilicet quod in certos vsus ab eis expendantur. Ideo clerici domini efficiuntur fructuum, & licet peccent mortaliter ea que superfluunt eis non expendendo in causas pias: si tamen in quasunque alias causas expendere, etiam si sint turpes, verè acquirunt ius eis quibus dantur, & ideo etiam si sit notorium non com-

petit repetitio ecclesiæ aduersus eos. Hac ex Tostado transtulit, non vt plagiarius quispiam: siquidem ea in suum autorem retuli: sed id feci in gratiam eorum qui Tostadeos Codices non habent.

Caput decimum tertium.

Consequitur autem quodam oportet aliquanto exactius inquirere, vtum clericus cuiuscunque gradus habens propriam præbendam pinguemque debeat totum quod sibi superest pauperibus erogare. ad quod respondetur per aliquas propositiones. Quarum sit prima: Non licet tali clerico habere propositum non dandi pauperibus superflua suæ personæ, ac statui, vt dicescat. Peccat enim mortiferè, etsi ad nullū vsum malum ea congregare intendat. Quia illud est contra perfectionis statum quæ habet, & tollit exemplum beneficentiæ, quod laicis præbere debet. Peccat & aduersus liberalitatem, auarè retinendo superflua, quæ indigentibus impartiri tenetur, vt pote eorum dispensator. quia tenetur & idem superflua illa egenis charitatis iure donare. Quod nõ modo clericos, sed etiam laicos constringit: prædicante Ioanne Baptista, Qui habet duas tunicas, det vnā non habenti: & qui habet duas escas, similiter faciat: id est habens quod est sibi superfluum, det illud indigenti. Non tamen hoc siue consilium, siue præceptum cum sit affirmatiuum, sic est accipendum, vt pu-

temus quòd cum primùm quis aliquid habet sibi superfluum, è vestigio illud egenis tribuere teneatur. Quoniam si pauperes non extremè, vel valde indigeant, eos inculpatè præterire potest, vt illius superflui expensionem in alia opera magis pia magisq; necessaria reponat. Non enim alia liberalitatis opera sunt semper pro subueniendis pauperibus præmittenda, vt docuit Dominus Iesus cum nobilem illam vnguenti pretiosi effusionem approbauit, pro Maria Magdalena dicens: Bonum opus operata est in me. Et vt doceret non defuturum tempus opportunum benefaciendi pauperibus, adiecit: Pauperes enim semper habebitis vobiscum; & cum volueritis, poteritis eis benefacere. Hoc est, si pauperibus quodam tempore non benefeceritis, alio tamen eis benefacere poteritis: nempe quando volueritis: hoc est quando librata ratione, piaq; voluntate id faciendum decreueritis. Nam cum præceptum de subueniendo pauperibus non obliget, vt pote affirmatiuum, vt quolibet tempore eis subueniatur, satis est eos iuuare quoties ratio recta eis consulendum esse dictauerit. Secunda conclusio: Opus est vt clericus superflua possidens non solum careat intentione retinendi ea sibi, sed etiam vt habeat propositum expendendi ea in opera pia, quando fuerit opportunum, siue necessarium, siue vtile: idq; facto complere. Prima autem oportunitas expèdendi opes in pauperum usus, est vel extrema, vel valde magna eorum indigentia. Sed profectò hæc necessitas non tantum clericos, sed etiam cunctos mortales adstringit, si possint

taliter indigentibus opitulari. Nam si nos indigentes simus, illa tamè necessitate non premamur, illis extremè indigentibus opem ferre omnino tenemur: quia scriptum est: Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauerit viscera sua ab eo, quomodo charitas dei manet in illo? quam ob rem manifestè constat, quòd si superflua sibi non habens tenetur indigentibus pro loco & tempore benefacere, multò magis id facere debet, qui superfluis abundat. Quod & illa Ambrosiana sententia confirmatur. Neq; minus est criminis haberi tollere, quàm cum possis & abundes negare indigentem. Quod si hinc argumèteris, hoc modo semper est peccatum mortale violenter tollere alienum: semper est igitur peccatum lethiferum clerico non dare superfluum, etià vt cumq; indigenti. Respondet sanctus Thomas, verbum illud Ambrosianum non solum esse referendum ad dispensationem rerum ecclesiasticarum, sed etiam quoruncunq; bonorum, ex quibus tenetur aliquis debito charitatis necessitatem patientibus providere. Quòd si vltèrius quæras de qua necessitate loquitur sanctus Thomas? Certè non solum de extrema, sed etiam de alia quauis notabili pauperum indigentia. Id quod manifestè arguitur ex eo, quod Ambrosius tractat de superfluo & statui & personæ. Dicit enim, cum possis & abundes. In eundem sensum Toftadus interpretatur diui Ambrosii & sancti Thomæ dicta, dicens Quòd autem beatus Thomas de Aquino dicit, Habens superfluum non tenetur dare eleemosynam pauperi, nisi existenti

stenti in necessitate: non est intelligendum de sola extrema. Quia etiam non habens superfluum, tenetur de necessariis sibi non extremè indigenti dare pauperi in extrema necessitate posito: nunquam tamen obligatur quis dare eleemosynam nisi pauperi in aliqua necessitate, id est in indigentia posito, cum de ratione eleemosynæ sit, quod donet indigenti, ad eius inopiam reuelandam: quauis hæc necessitas non sit extrema, neq; maxima, sed quedam notabilis indigentia illis minor. Quando autem huiusmodi indigentia ad eleemosynam exercendam inciderit, iudicio prudentis viri relinquendum est. Ac prout ille subducta ratione cõiectauerit, aut adesse, aut abesse indigentiam, cui sit, vel non sit occurrendum, censi debet: ita qui potest, aut confestim indigenti opitulabitur, aut opes suas in aliud tempus distribuendas seruabit. Denique si iudicauerit esse superfluum habens instare tempus indigentibus subueniendi, & non subuenierit eis, extialiter officium omittit: & si meritò censuerit, non adesse talem indigentiam cui occurrere debeat: nihil de superfluo dando non peccabit. Deniq; tam laicus, quàm clericus tenetur in extrema necessitate pauperibus succurrere: & vterq; tenetur pauperibus de superfluo personæ & statui notabiliter indigentibus vitæ subsidia præstare. Sed sacerdos magis obligatur, quàm laicus: quia laico licet thesaurizare filiis suis, sacerdoti autem non licet: quia neque filios habere debet: & si habeat, tantum debet eis necessaria relinquere tanquam pauperibus, & secundum iuris dispensationem. Deniq; videtur clericus habens

superflua debere donare pauperibus, non solum sibi occurrentibus sicut laicus, sed etià eos querere vt eis de superfluo subueniat: scribente Hieronymo ad Damasum papam. 16. q. 1. c. quoniam. Quoniam, ait, quicquid habet clerici pauperum est, & domus eorum omnibus debent esse communes, sustentationi peregrinorum & hospitem inuigilare debent. Verbum enim, inuigilare, Emphasim habet: magnamq; exigit ab ipsis clericis circumspectionem, atq; attentionem, & studium in vestigandis pauperibus, siue publicis siue honestis, vt illis illa sibi superflua impartiantur.

Caput decimumquartum.

SI autem queratur, vtum liceat clericis ex ecclesiasticis rebus cognatis suis aliquid donare. Respondemus, non solum id licere, sed esse quoq; laudabile: seruata tamen modestia, quam diuus Ambrosius describit, dicens: Hæc est approbanda liberalitas, vt proximos seminis tui non dispicias, si egere cognoscas: non tamè vt illos ditiores fieri velis ex eo quod tu potes conferre pauperibus. Ex hac verò Ambrosiana regula iuuat aliqua inferre dicta: quorum Primum sit: Clericus cuiuscunq; dignitatis sit habens bona patrimonialia, aut alia eis similia aliunde licitè acquisita, iure potest suo ea dare cognatis suis, tam diuitibus quàm pauperibus. Melius autem faciet dādo ea pauperibus cognatis: imò etiam extraneis valde indigentibus: quin potius si donaret illa cognatis diuitibus, & non aliis

valde indigentibus, proculdubio plurimum peccaret. licet nihil teneretur eis restituere. Quoniam illa bona erant omnino iuris eius, utpote veri Domini. At tamen si plures sint pauperes, & magna inopia laborēt, debet clericus bonis suis patrimonialibus sustentari, quatenus sufficiunt, ut totam praeendam suam pauperibus valde indigentibus erogent: dicente Augustino ad Bonifacium: si priuatū posidemus quod nobis sufficiat, non illa bona nostra sunt, sed illorū quorum procuracionem gerimus, nō proprietatem usurpacione damnabili nobis vendicemus. De quo relege primum huius tractatus caput. Secundum dictum: Si clericus curam habeat distribuendi aliqua bona specialiter pauperibus applicata, licebit ei suis cognatis pauperibus non minus quā aliis donare. At tamen si de finita sit certa bonorū quātitas cui libet pauperi tribuēda, minimē licebit maiore parte suis cognatis quā aliis impartiri. Si verō nō sit determinata, debet fideliter illa bona pauperibus dispartiri, secū dū vniuscuius indigētia. Quod si bona distribuēda nō omnibus sufficiāt in distribuēdo ea, licet ei cognatos suos aliis praeferre, siue sint aledi, siue à morbis curandi: siue puellae nuptui tradēde, siue pueri sacris literis instituendi. Caueat tamen circumspēctissimē nē mentiatur iniquitas sibi, praeferatq; suos vel indignos, vel minus multo indigentes dignioribus atque indigētioribus: habeatq; ille prae oculis illam admonitionem, quae est in Causa. 12. quest. 2. c. episcopus. Episcopus, ait, habeat sollicitudinem rerum ecclesiasticarū & dispuset eas tanquam deo cōtemplā

te. Aliter autem non liceat ei fundere quicquam ex illis, vel cognatis vel propinquis donare quae dei sunt. Quod si pauperes fuerint, ut pauperibus largiatur. Ceterū si ex praedictis cōmuni bus bonis, aut parentibus, aut fratribus, aut sororibus suis aliquid amplius quā ceteris dederit, nō est ille vituperandus. Cōcedendū est enim aliquid affectui, ac studio pioq; labori, quem in procurandis pauperibus insumit. Tertium dictum, quod est Sancti Thomae. Si episcopus de eo, quod est sibi deputatum, & clericus itidem de eo, quod est sibi assignatum in proprios usus, velit uteruis eorū aliquid à se subtrahere, & consanguineis vel aliis illud dare, minimē peccat, dummodò id moderatē faciat: id est, ut illi non indigeant: nō autem ut diuites inde fiant. Potest igitur clericus habēs pingue praeendam dare cognatis & amicis suis adeo congruā sustentationem, ut mendicare non cogatur. Enimverò hec moderatio cōsebitur honesta, non utiq; secundū statū clerici, qui forte est episcopus, sed secundū generis ipsius cōditionē. Siquidem elemosyna haud status exaltationē, sed indigētiam respicit: id est nō est tribuēda, ut aliquis ab humili ad sublimem statū extollatur, sed ut egestas ab eo tollatur: & quā in puellis habere congruam suae conditionis dotē inter necessaria ad sustentationē computatur, fas est illi cognatas suas conuenientibus dotibus maritis elocare: metieturq; episcopus dotes eis dādas nō pro episcopatus aplitudine, sed pro cognationis modo: tantumq; bonorum eis dabit, quantum sit eis opus ad sustinenda onera matrimonii: & ad honestē viuendum

in

in illo suo vel humili, vel mediocri statu. At tamen sacerdotis cognatis suis pauperibus pro matrimonii contrahendis dederit plus aliquid quā daret extraneis, si nō sit immoderatum, consentaneum est rationi, atque laudabile. Quilibet enim, ut rerum natura fert, magis tenetur cognatis suis pauperibus quā aliis, ampliusq; prospicere. Caueat tamen ille, nē nimia in suos deuinctus affectione, persuadeat sibi dare paucum, cum det nimium. Quia elemosynae dādae causa non debet esse gratia, id est affectio: sed natura, id est inopia, ut sentit Ambrosius. Altera utem dicti sancti Thomae paulo superius citati, pars est, non esse dandum cognatis siue amicis tantū de bonis ecclesiasticis quo fiant diuites: hoc est, ut habeant superflua, id est plura quā indigeant, ad suam suorumq; modestam congruamq; sustentationem. Hoc enim cūcta iura proclamant: hoc omnes sancti doctores sentiūt: & praesertim Ambrosius in libro de Officiis. Id quod habetur. 86. dist. c. nō satis. ubi est, ait, probāda & alia liberalitas, ut proximos seminis tu non despicias si egere cognoscas. Meli⁹ est enī ut ipse subuenias tuis, quod pudor est ab aliis sumptū deprecere, aut alicui postulare subsidium necessitatis: nō tamen ut illi ditiores fieri velint, ex eo quod tu debes & potes conferre inopibus. Causam enim natura praestat, non gratia: neq; enim propterea te deo dedicasti, ut illos diuites facias, sed ut tibi perpetuam fructu boni operis acquiras, & pretio miserationis peccata tua redimas. Putant se parū poscere, praemium quaerunt tuum: vitae tuae adi-

mere contendunt fructum, & accusant quod eos diuites non feceris, cum te velint illi parentes aeternae vitae fraudare mercede. Haec ille grauissimus iuxta ac sanctissimus autor. Vnde manifestē cōstat grauissimum crimen committere clericos cuiuscunq; sint dignitatis instituenti cognatis suis primatus, quos maiortus appellant, ut eos ex ignobilibus nobiles, ex pauperibus diuites, ex popularibus magnates reddant. Neque minus peccat qui primatus iam olim institutos reddere locupletiores de bonis ecclesiasticis pergunt, quod fiant illi multo potentiores: & quod maximē dolendum est, si qui ex officio deberent in aliis cupiditatis ignē extinguere, voluptatumq; fomitem, atq; bellorum fomenta interciderere, ea omnia perniciose malorum irrimenta incitant, fouēt, & augent. Proculdubio qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.

Caput decimum quintum.

Dentq; digladiantur inter se acerrime doctores tam Theologi quā Canonistae, differētes utrum clericus possit de bonis superfluis sibi de quarta ei assignata, testamentum condere. Sed equidem nolui in hac controuersia immorari. Siquidem in nostra Hispania sicut episcopo non licet testamentum condere de bonis ecclesiasticis sine summi Pontificis concessione: ita inferioribus eo clericis consuetudo est, non solum de patrimonialibus sed etiā de ecclesiasticis bonis specialiter sibi assignatis testamentum facere, vidente & consentiente tum proprio eorum Prae-

to,

to, tum summo Pontifice. Qua quidem consuetudine à iuris violatione defenditur. Suffragatur & huic consuetudini ratio: quia si clerici sunt honorum suæ quartæ domini, ita ut superflua sibi prohibito donent: ita & in morte licebit eis superflua sibi pauperibus vel alienis, vel cognatis, temperamento prædicto adhibito legare. Quid si talis clericus intestatus obierit? Profectò bonis patrimonialibus eius, & eis, quæ propria industria acquisiuit, succedēt cognati ipsi: eis verò quæ de bonis ecclesiæ eiusq; solo intuitu acquisiuit, ipsa succedet ecclesiæ, quo modo Pontificio iure decretum est.

De tribus decadibus quibus maior minorq; mun- dus constat.

NIMVERO quoniam in quibusdam superioribus tractatibus mentionem feci non parvam de tribus decadibus quibus uterque mundus conditus est, visum mihi fuit operæ pretium Lectori facturum, si mirabile earum concetum his adscriberem. Si quis igitur numerica ratione rerum naturas diligenter expendat, forsitan inueniet quam scienter insignis poeta illud cecinerit,

Numero Deus impare gaudet.

Quem quidem numerum Aristoteles Philosophus ille omnium diligentissimus in libro de Cælo & mundo ternarum esse decernit. Nec mirum. Siquidem suprema illi, ac beata, simul & beatifica

natura, & mundi melioris origo, eodem numero contenta ab unitate per binarium proficit in trinitatem. Ab vno nempe Patre gignitur Filius, & utroq; procedit Spiritus sanctus, in quo sistit intraria illa diuinæ naturæ vbertas: scilicet ne in infinitum procedendorum ratio intradeitatis sinum frustra succrescat. Porro ab omnipotente, sapientissima, & optima Triade quæcunq; creatasunt, in certo numero, pondere, & mēsurā sunt perfecta. Vnumquodq; enim creatorum propria cōstat natura, peculiari quadam vi pollet, nec non agnatam sibi actionem præstat. Enimvero inter reliqua animantia longè amplioribus naturæ dotibus præditus est homo, & multò excellentius auctus ut iam sit diuinis muneribus excipiendis aptus, & celestibus sacramentis obeundis idoneus: quippe qui ad vnius Maximi atq; Optimi Dei imaginem & similitudinem fuerit conditus. Hinc enim ratione pollet, fidei est particeps, & videndi Dei capax. Nam si Deum mirificum humanæ naturæ autorem duntaxat consideres, qua est spiritus, inde homo ad exemplar sui opificis vim intelligendi accipit. At si rursum eundem Deum concupias, prout vnus essentia tres complectitur personas, certè opus est hominē superiori quodam lumine perfundi, quo instructus arcanum diuinæ trinitatis mysterium, quod humana ratione asequi nequit, perfidem utcunq; attingat. Iam verò si intellexeris illum ipsum Deum aperta bonitatis suæ immense comprehensione perfrui foelicitissime, magna cum ratione miraberis ut dignetur mortales gloriosa quadam luce perfusos ipsius fruendi

endi compotes fieri. Sic planè fit, ut homo mirabile dei opus, & pietatis capax, ab unitate, id est ratione bonis moribus instructa per binarium fidei, quæ est de Christo Deo & homine, ad ternarium illum diuinæ maiestatis augustissimum accipiendum per beatè conscendat. Veritè ut tanta mysteria explicatiùs dignoscantur, operæ pretium est animaduertere, quòd si à ternario computando progrediaris, addita unitate quaternarium constituis, qui tum reliquis tribus præcedentibus complet denarium. Vnum enim & duo & tria & quatuor simul sumpta sunt decem: qui quidem numerus creaturæ conuenit aptissimè: sicut ternarius peculiari quadam ratione congruit creatori. Cum primùm enim à creatore discesseris, in creaturam incidis: haud enim secus quàm à ternario in quaternarium. Quo recepto, si quis exactè obseruet primam illam atq; mirabilem mundi conditionem, quæ in primo Geneseos capite describitur, facile nosse poterit, totam rerum molè ab vno trinoq; Deo decem tantum verbis fuisse cōditā, in partesq; suas dissectam, & propriis dotibus absolutā. Decies enim eo in loco replicatum est illud: Dixit Deus. Deinde præcipua huius orbis conspicabilis portio, homo, ut arte & ratione viuat, iustitiamq; colat, à sua ipsius creatione præditus est etiā aliis decem verbis, quæ in Decalogo continentur. Hæc enim est illa lex ab æuo condito mentibus humanis insita: qua homo velit nolit & recta probat, & praua improbat. Cæterum attollendus erat adhuc homo diuinum animal ad sublimior rem quandam deitatis notionem, cōsum-

matto remq; iustitiam, quàm ea esset quæ per naturalem illam legem contingere ac præstare poterat. Ideòq; adiecta sunt illi diuino munere alia decem verba, quibus admissis consors fieret diuinæ naturæ, quantum hæc quam degimus mortales vita patitur. Sunt autem illa ea, quibus instrumur tribus illis virtutibus theologis, fide, spe, & charitate: septemq; donis Spiritus sancti, sapientia & intellectu, scientia & pietate, consilio & fortitudine, & timore Domini. Hoc denario vita spiritualis penè ad summam præter Dei visionem proficit his, qui celestibus oraculis credūt. Enimvero si aliquis has tres decadas commodè inter se conferat, forsitan inueniet mirabilem quandam & sapientia plenam inter eas consonantiam. In quam si nos cogitando, diuinæq; ope fulti peruenimus necne, pro lectori exammandum relinquimus. In primis itaq; dixit Deus, Fiat lux: & iubet primo Decalogi præcepto Deum colere, rerumq; parentem agnoscere. & fides virtutum theologiarum prima, hominem lumine suo cultui diuino substermit. Dixit secundo fieri firmamentum in medio aquarum, aquasq; superiores ab inferioribus diuidere: & iubet secundo homini vni deo reddere iuramenta sua, ac perinde præcipit ambiguam veritatem inter ancipites partes neutiquàm iuratis creaturis, sed deo ipso teste firmandam, eòq; aquæ inferiores fluxæ sunt & instabiles: superiores verò & stabiles & solidæ. Et quidem humana cuncta sunt incerta: at diuina immota veritate constāt. His germana spes veluti anchora firmissima mentem hominum adeò roborat & attol-

attollit, ut pectore constanti negotia per ardua & vltimamundana capeffat. Dixit tertio Deus: Congregentur aquae in locum vnum, & appareat arida: & tertio praecipit homini, ut dimotis turbidis ac coenosis superstitionum ac falsarum religionum aquis mentem suam ab omni impietatis labe deterfam excipienda soli verae pietati coelitus tradita religiose patefaciat. Cui sane pietati, ac vero & spirituali sabbatismo praestod ad est charitas, qua homo veluti coelestis quodam igne incensus ardensque superstitionis culturas excurit, cunctaque fortune, quam dicunt, ludubria, quae cultoribus suis tenebrarum princeps polliceri solet. Postergat quieti mentis & contemplationi qua Deus nunc per speculam & in enigmate videtur, & in futuro facie ad faciem contemplandus expectatur. Dixit quarto Deus: Terram germinare herbam virentem, omnemque arborem frugiferam: & quarto praecipit homini parentes honorare, id est suaves pietatis fructus erga genitores suos perpetua viriditate proferre. Eo etiam pertinet pietatis donum, quo & gratus amor maioribus rependitur, & cultus debitus exhibetur. Dixit Deus quinto, fieri duo luminaria magna: luminare maius ut praesesset diei, luminare minus, ut praesesset nocti: & quinto praecipitur homini non occidere, id est ne mentis lucem lumine rationis furiosis irarum perturbationibus extingui patiatur. Sed tam luminare maius quam luminare minus, id est tam ratio superior quam inferior in propulsandis iniuriis apud animi firmamentum perpetuo luceat. Huc spectat scientiae donum, quo fit,

ne homo ira percitus aliquando desipiat, ac perinde furiosa mente, quaequam contra ins & fas occidat: Ob id sceleris & ipse tandem occidatur. Dixit Deus sexto, ut aquae produceret pisces, simul & volucres, quae animata sunt foecundissima. Et sexto praecipitur homini, ne more illorum libidinum humoribus defluat, aut amorum ventis perinane feratur. Eam continentiam facile praestat is, qui affectus est sapientiae dono, quo fit ut humanae mentis palato adeo dulciter diuina sapiat, ut et carnalia prorsus desipiant. Deinde benedixit Deus animantibus ex aquis ortis: atque dixit septimo: Crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris, auesque multiplicentur super terram: & septimo praecipitur homini furto abstinere, suisque contentum agere: ac perinde imitatus pisces ac volucres propria foetura locupletes patriis artibus opes sibi innocenter comparare. Nec enim aliud sibi vult domini consilium, quo homo bene institutus mauult proprio labore, opera, & industria victum sibi queritate, quam aliena rapere & iniustum furis nota suspendio perire. Octauo dixit Deus, ut produceret terra animam viuentem in genere suo: id est iumenta, & reptilia, & bestias terrae secundum species suas: & octauo praecipitur homini, ut quemadmodum terra nequam mentitur animantium genera, sed singula non alienis, sed suis formis perficit: sic ipse nec malis artibus rerum naturas adulteretur, nec causarum merita falsis testimoniis peruertat: sed illud sincere praestet, quo vocat intellectus. nempe in dictis factisque exacte & in primis colere veritatem. Quae diligenter

ter obseruata proculdubio nos Deo proximos facit. Nono, magno consilio decreuit Deus dixitque facere. Hominem ad imaginem & similitudinem suam: & nono praecipitur illi alienam uxorem minime appetere, suamque vnicè diligere. Id est vnica Christi sapientia delectari, eideque in nexu spiritus Sancti vinculo penitus herere, tantumque se illi obseruandae maritare: & ita maritare ut longè maius nefas esse credat prauas opiniones ipsius hereticis nuptas adamare, quam alienas uxores concupiscere. Ad quod multum profecto fuit timoris Domini donum, quo homo districtus anxie veretur, & prudenter cauet, ne vnquam carnali, aut spirituali adulterio polluat. Hac enim in causa sola fuga victoriam praestat. Decimo tandem dixit Deus: praecipitque homini ut terram habitatoribus replet, eamque sibi subiceret, cunctorumque animantium dominaretur: & decimo praecipitur homini esse contentum eo domino, quod à deo autore profectum naturae maxime consentaneum est, ne noxia semper mortalibus regnandi cupiditate adactus res quaeratur alienas, ac subinde cunctos maris tractus classibus occupet, cunctaque terrarum spatia bellis infestet, atque omnia iura diuina atque humana impie violet, & inique peruertat. Ad quod impendio adiuuat hominem fortitudinis donum. Cuius muneris est continere intra iustitiae cancellos furentes mortalium animos, ne contra fas & iura quicquam moliantur, quod alicunde rebus humanis sit perniciem allaturum. Vides iam o lector mirificam opificis rerum artem, aptissima in

trium praedictarum decadum symphonia praelustrem, quibus vterque mundus, maior ac minor, à perfectissimo auctore suo opte modo fuerit perfectus. Id quod scriptura sancta aperte testatur secundo Geneseos capite: vbi legis, Igitur perfecti sunt coeli & terra, & omnis ornatu eorum. Compleuitque Deus die septimo opus suum quod fecerat: & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrarat. Quam felix fuisset homo si auctore suo parens integer in eo persistisset statu! vnde mox esset in alium pentus stabilem, & longè feliciorum attolendus. Sed heu miseram sortem! Cum primam blandis antiqui Serpentis dolis defecit sanctus, ac perinde diminutae sunt veritates à filiis hominum, iacturam ingentem passus est. Humi nanque iacet immortalitate priuatus, spiritualibus donis spoliatus, & naturali ratione nonnihil imminutus. Ex quo fit ut tantis damnis admonitus homo suarumque fraudum conscius, decimas rerum quae beneficio Dei sibi proueniunt, eidem religiose offerat. Sic enim fatetur culpa sua ab illa decadum integritate cecidisse, iureque fuisse imminutum: & tanquam diuini operis violator, veniam à sui architecto decimarum oblatione precatur: ut aliquando diuina gratia in melius instauratur. Id quod ille non minus prudenter quam pie facit. Quoniam nemo vnquam sanctorum Deum videre promeritus est, qui prius non fuerit vterque decimatus. Sicut & Leui in libris Abrahae, Christo tamen excepto, qui origineam libere contrahere gignendo nequiuit: ut qui non virilis, sed diuino spiritus Sancti artificio

fictio fuit conceptus. Accedit ad hoc quod duas tantum generationes, mundi videlicet Christi, in veteri testamento omnino perfectas legimus. Primus locus habetur Geneleos capite. ubi recapitulatur generatio mundana. Iste, ait, sunt generationes coeli et terrae, quando creatae sunt in die, quo fecit Dominus caelum et terram. Alter locus est in quarto libri Ruth capite, ubi describitur genealogia David, ex quo Christus iuxta carnem erat nasciturus. Hec, inquit, sunt generationes Phares, &c. Argumento est quod his tantum duobus in locis dicitur, Tholdoth, quod est generationes, integrè scripta reperitur. At reliquis in locis, Tholdoth, non per duo Van, ut par erat, sed per unum tantum scribitur: ut deuotetur, reliquorum generationes esse per se imperfectas. Per se inquam, ut ex singulari priuilegio Virginem Deiparam excipiam. Nec est huic assertioni contrarium, quod tam Psalmographus quam Paulus Apostolus tradunt, Christum fuisse paululum ab angelis imminutum. Nam ea imminutio nullatenus ex generationis aliqua labe euenit, sed ex piensissima diuinae prouidentiae dispensatione: ut Iesus noster in assumpta carne, quae pati posset, crucis mysterium absolueret: in qua incensa, ac superposita euangelicae doctrinae lucerna, totum mundum diuinis fulgoribus illustraret: drachmamque decimam iam olim perditam commodum inueniret. Hac enim ratione futurum praenouerit, atque praemonuerit, ut homo de virtute in virtutem progrediens per nouem beatitudinum gradus ad deci-

nam, id est ultimam et consummatam in coelesti vita felicitatem tandem proueheretur. Haec enim est merces illa magna nimis, quae in caelis parata est piis animis, qui per Christum Deo patri reconciliantur: ut tandem ex Angelis et hominibus integra fiat, et eluceat in aethereo Paradiso. Euangelica illa et pulcherrima drachmarum decas.

De cōsensu ratione.

IAM VERO quia plurimum facit ad probos vel improbos mores dignoscendos consensus humani rationem cognoscere, ea quoque de re placuit prioribus haec adscribere. Porro consensus est libera complacētia rei propositae, sequens ultimam rationis practicae sententiam. Est enim complacētia, quia est accommodatio, id est, applicatio voluntatis rei obiectae sibi placenti, eaque acceptantis. Voluntas enim dicitur consentire, id est cum intellectu sentire: quia cum eo concordat, et eius dictamina de aliquo particulari vel acceptando vel repellendo acquiescit. Dicitur autem ea complacētia libera, quia applicatio voluntatis ad significat motum eius liberum in obiectum. Quia habet facultatem, ut experientia constat, vel acquiescendi vel non acquiescendi sibi propositis. Quae quidem facultate carent animalia bruta, quae sese non agunt, sed aguntur ab intelligentia non errante. Ideo ipsa sese non applicant, sed natura impetu instigantur,

tur, et applicantur, et obiectis sibi conuenientibus necessario instiguntur, et se non impediatur: ideo animalium rationis expertum non est proprie consentire. Hinc et illud liquet, consensum non esse proprie finis cuius est simplex voluntas. Quia consultatio non est de fine, sed de his quae sunt ad finem. Consensus autem consultationem sequitur: nam appreso per intellectum fine, continuo eum voluntas simplici motu appetit: deinde excogitatis mediis, quibus finis attingi possit, consentitur in illa. Quem quidem consensum, qui de omnibus illis mediis habeatur, comitatur rursus potioris mediae electio ad eiusmodi finem consequendum. Sequitur autem haec complacētia ultimam rationis practicae sententiam. Quia quandiu manet consultatio, appetitus pendet expectans rationis iudicium, cui debeat acquiescere. Cum autem ratio practicae duas habeat portiones, alteram superiorem, alteram inferiorem: manifestum est, ultimam de agendis sententiam ad superiorem portionem simpliciter pertinere. Esto quod interdum per inferiorem portionem exerceatur. Puta si quis concludat, non esse homicidium perpetrandum, quod sit inhumanum: ibique consulendo sistat. Cuius tamen sententia simpliciter ultima ulterius quaeritur à portione superiori: quae decernit non esse homicidium perpetrandum, quod sit diuina lege prohibitum. Quod si quis è contrario per inferiorem portionem concludat, innocentem esse occidendum: quia ei displicet, consensus quidem sistit in portione inferiori: sed tamen ad portionem superiorem pertinet, quae

debit errorem inferioris corrigere. Quod si non faciat, utique malo consentit. Nam ut acutè inquit sanctus Thomas, ex hoc ipso quod ratio superior non dirigit actus humanos secundum legem diuinam impediens actum peccati, dicitur ipsa consentire, siue cogitet hoc esse prohibitum lege aeterna, siue non. Cum enim cogitat de lege Dei actu, eam contemnit. Cum verò non cogitat, eam negligit per modum omissionis cuiusdam. Vnde omnibus modis consensus in actum peccati procedit ex superiori ratione. Quia, ut dicit Augustinus duodecimo de Trinitate, non potest efficaciter perpetrandum mente decerni, nisi illa mentis intentio, penes quam summa potestas est, membra in opus mouendi, vel ab opere cohibendi, male actioni cedat aut seruiat. Illud etiam notandum, licet Diuus Thomas Augustino tanto Doctore deferens, attribuat portioni inferiori consensum in delectationem, et superiori consensum in actum. Quia consensus et actus in ratione ultimi conueniunt: tamen in utraque portione potest esse consensus tam in delectationem, quam in actum: licet consensus simpliciter postremus, qui ab scholasticis dicitur ultimus, semper ad superiorem portionem pertineat. Quia quicquid vel sensu, vel imaginatione, vel ratione inferiori percipitur, cogitatur, et decernitur, ad superiorem portionem tandem deferri debet: ut secundum diuinas et aeternas rationes diiudicetur, et decernatur, sitne approbandum aut improbandum, admittendum vel repellendum. Quod idem Sanctus Thomas testatur

¶ ii dicens:

dicens: Ratio superior per considerationem legis aeternae, sicut potest dirigere vel cohibere actum exteriorem: ita et dilectationem interiorem. Sed tamen antequam ad iudicium superioris rationis deueniatur, statim sensualitas proponit delectationem, inferior ratio per rationes temporales deliberat, quandoque huiusmodi delectationem acceptat, et tunc consensus in delectationem pertinet ad rationem inferiorem. Si vero etiam consideratis rationibus aeternis homo in eodem consensu perseveret, iam talis consensus ad superiorem rationem pertinebit. Quid si in eodem consensu perseveret non consideratis rationibus aeternis? Proculdubio translato deliberationis tempore ad eandem superiorem rationem, ille consensus non utique positivè et commissivè, sed negativè et omisivè refertur: quia tempore debito neglexit consensum inferioris portionis ad superiorem referre. Hinc sanè exoritur illa distinctio duplicis consensus: quorum alter est expressus, alter interpretativus. Vt consensus expressus sit, quando consensu regulis temporaliibus et aeternis, aut tantum aeternis, bonis vel malis congregationibus, vel delectationibus, vel actibus advertenter et deliberatè consentitur. Interpretativus autem quando nec consultis regulis temporaliibus, nec saltem aeternis cum oportet, et ut oportet, male cogitationi, vel delectationi, vel actui consentitur: sicut illic ex pravo affectu ad malum positivè acceduntur et per commissionem Dei præceptum contemnitur: et hic ex eodem affectu negativè peccato consentitur, et per omissionem Dei præceptum negligitur. Et ideo sicut per consensum expressum

vel veniali vel criminali peccato Deus offenditur: ita et per interpretativum, licet gravius, ceteris paribus, peccatur consensu expresso quam interpretativum. Tum quia magis offenditur Deus actuali contemptu, quam ignava negligentia: tum quia efficacior est expressus consensus et affirmativus, quam tacitus et negativus. Arctius enim turpitudini adheret is qui omnibus, quae se cohibere poterant, circumspectis, nihilo minus ei adhaesit, quam is cui nullis impedimentis consideratis ea complacet. Denique sicut tam consensus expressus quam interpretativus in materia criminali est peccatum mortale, si sit perfectus, id est per plenam illius advertentiam, et deliberationem actualem, vel virtualem adhibitam, vel adhiberi debitam: ita si uteruis eorum consensus sit imperfectus, id est ante plenam advertentiam, et deliberationem actualem, vel virtualem, adhibitam vel adhibendam, non inducit culpam mortalem: ut sentit sanctus Thomas super illud Apostoli ad Romanos: Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Ait autem: Non enim est verum, quod actus quilibet procedens ex habitu peccati damnabilis, sit etiam et ipse damnabilis: sed solum quando est actus perfectus per consensum rationis. Si enim in aliquo sit habitus adulterii, motus concupiscentiae adulterii, qui est actus imperfectus, non est in eo peccatum mortale: sed solum motus perfectus, qui est per consensum rationis. Quod si hoc verum est in eo quem nondum adulterii poenituit, multo magis

magis habet locum in eo què verè illius poenituit, cum certo firmoque proposito, nunquam ulterius adulterandi: et si eos motus sentiat crebros et improbos, ex pertinacibus reliquis pristini mali habitus in se residentibus.

Questitum est liceatne summo Christianae Religionis Pontifici dispensare cum fratre ut fratris mortui uxorem ducat.

Nemini mirum aut invidiosum videatur, si ego Honcala, homo quidem ingenio hebes, rerum cognitione vacuus, et eruditionis expertus, aggrediar tractatum super quaestione proposita, proculdubio perdifficili, componere. Non enim id tetanus tanquam simus de re tam ardua pronuntiatum: sed allaturi in medium quid rerum natura, quid lex Moisaica, quid Evangelica, quid Pontificum decreta, quid denique ecclesiastici doctores sanxerunt. Idque faciemus brevissimo dictionis compendio: latiore tractatum doctioribus relinquentes.

Caput primum.

In primis ergo consulamus philosophos, quorum fuit institutum mores hominum ad rationis lineam revocare, et praecipue Aristotelem, qui praeter ceteris iuxta naturae leges philosophatus est. Ille enim in

secundo de Republica libro, solum paratum cum suis liberis, ac fratrum cum sororibus contrahi connubia vetat. Confutans namque Platonem, quod hinc foeminas communes faceret, violata coniugiorum sanctitate: hinc parentes cum filiis, fratres cum sororibus coire vetaret. At nihilo minus eisdem permetteret oscula aliosque fovendi amoris abusus: inquit. Illud etiam absurdum, quod qui filios communes fecerunt, coire solum amantes vetuerunt: amare vero non vetant, neque alios usus quos esse patri ad filios et fratri ad fratres, omnium deformissimum est: quum et amare solum aliquid. Absurdum etiam non aliam ob causam coitionem illorum vetuisse, nisi quia nimia voluptas inde sit proventura. Sed quia pater sit, aut filius, aut fratres, ob eam rem nihil putare referre. Sicut itaque Aristoteles inter parentes et liberos illicita esse connubia, ob eam causam potissimum, quod hic est pater, illa autem filia: et haec est mater, ille vero filius. Perirent certe pudor ille atque honor aliisque ministeria et obsequia, quae filii parentibus seu aut oribus suis, naturae quodam imperio praestare tenentur, si amatoris amplexibus et libidinosis tactibus commigerentur: id est si turpibus ac impudicis et flagitiosis congressibus coirent: fierentque liberi iure matrimonii parentibus suis superiores, aut pares: quod ab ordine et honesto esset alienissimum. Quae quidem ratio nequaquam habet parem vim ad dirimendam inter fratres ac sorores coniugia, quantum habeat aliquantulum. Videtur enim mentibus humanis natura inditum, ut fratres proximè à parentibus suorum curam

Qui sororum

fororum subeant, earumque pudicitiam tueatur. Addiditque natura eisdem horrorem quendam, libidinemque restringit, ne inveneros irent amplexus mutuoque congrederentur. At inquam, neutquam habet parem vim: quoniam nec fratres sororibus, nec sorores fratribus tenentur deferre honorem, sicut filii parentibus: ac perinde eiusmodi observantia imminutio quae in coniugio fraterno accidere posset, forsitan non est tanta quae aliquo maximo molimento copesari nequeat. Ex quo aperte constat, natura duce et comonstrate euenisse, ut parentes cum liberis suis nullatenus coniugia inirent: eademque natura consulente atque inuitante fratres a connubio cum suis sororibus copulando, abstulisse. Hinc apud omnes ferè gentes inualuit mos aut lex, ne parentes cum liberis suis coniungerentur. Minime autem ita de fratribus inuicem non copulandis cautum est: scilicet quod illud prorsus esset per se contranaturam. Hoc autem non sic illi repugnaret, quin idonea ad id necessitate intercedente interdum bene fieri posset. Lege historias gentium non omnino barbararum, apud quas inuenies plerumque fratres cum sororibus matrimonia contraxisse: parentes cum liberis suis nusquam, nisi olim apud Persas: id quod omnium qui recte senserunt, tam philosophorum quam legumlatorum sententia reprobatur. Quod si forte natura minime penitus detestatur fraterna coniugia, nec sunt per se ita indecora quin aliquando possint honeste celebrari, modo ad id faciendum grandis urgeat necessitas: vel non leuis sed maxima inuitet utilitas: multo minus auersabitur illa inter

fratres affines contracta. Siquidem longe sanctior est apud naturam fratrum cognatio quam affinium propinquitas. Fratres enim germani sunt per se ab uno principio: Affines vero ex accidenti reuocantur ad unum. Illis, inquam, est genuina unio: his vero aduentitia. Illi sunt unum in genere: hi autem in altero coniugium. Amor illorum est veluti sodalium et cura naturalis, tanquam eorum qui sunt maximo a parentibus naturae vinculo connexi: horum vero amicitia est veluti civium et eorum qui mutua indigent ope ad efficiendum unum illud charitatis glutinum quod natura vocat. Quod si tanta est inter fratres germanos et affines disparilitas, constat longè minus fuisse matrimonia prohibita inter affines quam inter consanguineos. Imò liquet quod etsi fratribus germanis natura parens matrimonio interdixisset, integrum tamen relinquit affimibus coniugium. Argumento est philosophus qui coniugia parentibus cum liberis inire vetas, et fratribus cum sororibus, eadem dissuadens, liberos relinquit affines: ut pro arbitrio vel coniugia inter se inirent vel vitarent.

Caput secundum.

Consulam ite scripturam sacram, et inueniemus cum philosophorum placitis maxime conuenire ea quae in illa a Patriarchis gesta traduntur, ante legem Moysi datam, dum adhuc natura duce viueretur. Tunc enim in ipso generis humani exordio, Deus tulit legem qua coniugia parentum cum liberis suis vetarentur. Dixit enim per

os Adae: Propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adheret uxori suae. His proculdubio praecipitur filio matrem suam relinquere, ut maritus factus uxori propriae adheret. Praecipitur et filiae patrem suum relinquere, ut nupta viro ei adheret. Non tantum cotidiano coeetu, et alterna officiorum opera, quantum et indissolubili vinculo, et maritali affectu, et coniugali operatione. Nam alioqui sepe videmus coniuges cum suis parentibus indiuiduam agere vitam, eadem urbe, domo, atque mensa utentes. Facit ad hoc quod in loco ex Genesi citato Hebraea sic habet: Al ké iahazeb is eth abiu, veeth immo, vedabac beistho. Quae latinis sonat: Ideo relinquet vir patrem suum, et matrem suam, et coniungetur cum uxore sua. Ex quo liquet quod verbum, adheret, iuxta Hieronymi interpretationem accipiendum est pro eo quod est coniungetur: id quod ad coniugium manifestè pertinet. Et quamvis copulatis iam primis parentibus hanc legem Deus indiderit (Legem voco: quia tanquam dei legem hunc locum apud Matthaeum citat Christus) tamè obligat filios. Adam, vetatque filios atque filias cum parentibus suis inire coniugia. Nam quod de viro dictum est et explicatum quod relinquat matrem quantum ad coniugium contrahendum, et utrumque quantum ad coniugalia officia, et affectum, et coeetum maritalè: idem suo pte modo de femina est accipiendum. Sicut in prohibitione ligni vetiti quod prohibitum iussumque fuit viro, iussum prohibitumque fuit mulieri. Prohibuit itaque deus per pe

tua lege, parentum cum filis suis contugia. At non itidem fratrum cum sororibus. Unde ab aëuo condito scelestae et nefariae semper fuere habita coniugia cum liberis paterna atque materna. Verum primi fratres atque sorores mutua iniere coniugia, quae nec lege prohibita fuerat nec a natura prorsus abhorrebant. Quod si dixeris necessitate impellente id accidisse, quamvis naturae repugnaret: attende obsecro ne absurdum valde videatur talem hominis naturam a principio deum condidisse, ut necessarium fuerit illico iura illius fraterno coniugio violari. Non sunt itaque fraterna coniugia per se et omnino contra hominis rationem, licet sit ei consonatius fratres a mutuis coniugiis abstinere, propter eam causam quam superius nos philosophia docuit. Quam ob rem posteriores illi iusti, qui ante legem floruerunt, quibus cura fuit non modo prima et indispensabilia naturae iura, sed etiam eis coniuncta et maxime illi conuenientia inuiolata seruare, minime leguntur cum suis sororibus matrimonia contraxisse: Licet patruales et consobrinas duxerint, Abraham, Isaac, et Iacob, et superiores alii. Esto quod super eo quod Abraham confessus est Abimelech regi Gerarum Sara esse sororem suam, dicens: Alias autem verè soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meae: et duxi eam. Hieronymus inquit in libro questionum super Genesim: Sara fratris eius Aram filia, non sororis. At mox hanc sententiam corrigens subiicit: sed quia in hebraeo habet, verè soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meae: et magis sonat

nat quod soror Abrahæ fuerit: in excusatione eius dicimus, nondum illo tempore tales nuptias lege prohibitas. Siue ergo neptis Sara fuisset Abrahæ ex Aram eius fratre, siue soror ex patre, constat pro nobis stare Hieronymum qui dicit nōdum illo tempore tam remoto à prima mundi conditione, nuptias fratrum cū sororibus lege fuisse prohibitas. Nec dubium quin Moysaicam intelligat legem: nā naturalis lex ab eū condito vigeat: & postea Moysi lege cautum est nē fratres sorores ducerent.

Leui. 8.

At verò mirum est ut idem Hieronymus rursus hanc sententiam frangit, agens contra Heluidium, cū inquit: Quale est ut Abraham vir iustus, patris sui filiam coniugem sumpsit, cū in primis hominibus propter aurium sanctitatem id ipsum scriptura nō nominet, malens intelligi quā proferri: & Deus postea sanctiat ac minetur, Qui acceperit sororem suam, &c. Dixit forsitan hoc in loco Hieronymum inseruire causæ, atque in re aduersario ambigua partem eidem infestiorē assumere. Cæterum coniugia inter affines primi gradus passim contracta fuerunt tunc temporis: Nam & Iacob duas duxit sorores Rachel & Liam. Et Thamar illa Iudæ nurus duobus nupsit fratribus:

Gen. 29.

Gen. 38.

quorum priori nomen fuit Her, posteriori Onan. Ex quo indubitato colligitur, tanto magis alienum esse à naturali lege omnino prohibere coniugia inter fratres, affines, atq; sorores, quā inter fratres germanos atq; sorores, quanto minus est natura vinculum inter illos quā inter hos: quemadmodum supe-

rius pluribus est explicatum.

Caput tertium.

Rāscamus ad legē per Moysen à domino datam: qua cautum est apud decimum octauū Leuitici caput nē fratres ducāt uxores suas sorores. Turpitudinē, inquit, sororis tuæ ex prē siue ex matre, quæ domi vel foris genita est, nō reuelabis. Et in capite vigesimo poena in transgressores promulgatur: Qui acceperit sororem suam, filiam patris sui vel filiam matris suæ, & viderit turpitudinē eius, illaq; conspexerit fratris ignominiam, nephariam rem operati sunt. Occidentur in cōspectu populi, eō quod turpitudinem suam mutuo reuelauerunt, & portabunt iniquitatem suam. Sed vnde Thamar regis David filia extante hac lege ausa est suadere fratri suo Ammon tentanti eam opprimere, ut ipsam in coniugem à patre posceret? nisi intellexisset coniunctionem talē inter fratres non esse tam sola natura quā lege quoq; prohibitam: in qua pater rex qui rerum potiebatur, ita ut summos sacerdotes pro arbitrio statueret & deponeret, forsitan dispensare posset: vel certè ius illud quāuis diuinum interpretari. Negare autē huiusmodi dispensationē, vel certè æquiorē interpretationem ei qui sibi permisit accipere panes propositionis in usum militum suorum, quibus soli sacerdotes vescabantur, in tanta præceptorum diuinorum solua, durum est: & hominis haud satis aduertentis illud Psalmogr. apbi ad dominum: Pronuntiabit lingua mea eloquium

Leui. 18.

Leui. 20.

Psa. 118.

Osee. 6.
Mat. 9.

eloquium tuum: quia omnia mādāta tua æquitas. Et illud, misericordiam volo & non sacrificium. At dices, errabat Thamar putans posse secum ea in re dispensari. Et vnde id tibi constat? quin potius longè verisimilius est virginem regiam doctam fuisse legem, quā infimo vulgo docti deus passim iusserat, ac perinde nouisse illā quatenus liceret sibi fraternum coniugium vel expetere vel admittere, aut depellere aut auersari. Iam verò vertere in dubium an Thamar fuerit soror germana ipsius Ammon, nescio cuius prudentiæ sit. Fuit enim soror Absalon ex prē & matre: Ammon autem ex patre David: ut constare potest legenti caput. 13. secundi libri Regum. Sed ut omnis controuersia de medio tollatur, lege tertium caput primi libri Paralipomenon: vbi recensitis cunctis filiis David regis, in hunc modū recensitionem illorum scriptura cūcludit: Oēs hui filii David absq; filiis cōcubinarum: habueruntq; sororem Thamar. Sed circa hoc non est opus pluribus contendere quā proposita causa exigit. Præsertim quod non hæc induximus ut ea asseramus, sed potius ut ostenderemus quid posset contentiosus aduersario respondere, haud tam sententiam suā proferens, quā alterum vrgens. Quippe qui non contentus, scilicet quod Ammon non fuit frater germanus ipsius Thamar, respondere possit illud dixisse Thamar non suadendo sed simulando fratri coniugium, falsumq; quæ fuisse aufugium.

Caput quartum.

Tempus est ut accedamus ad coniugia inter affines fratres discutieda, iuxta legis veteris statuta: quæ quidē lex modo frēm demortui fr̄is uxore ducere prohibet: modò id ipsum præcipit faciendū. Prohibet quidē in decimo octauo Leuitici capite: non uti que per illa verba quæ in nonnullis codicibus perperam interposita reperiuntur, quæ sunt: Et uxorem fratris sui nullus accipiat. Hæc enim verba nec in hebræo, nec in græco, nec in antiquis codicibus habentur. Sed prohibentur eiusmodi nuptiæ per id quod ibidem scriptum est: Turpitudinem uxoris fratris tui non reuelabis: quia turpitudō fratris tui est. Hoc enim præcepto non modò adulterari cum fratris uxore, sed etiam secunda in re coniugia cauetur. Quod vel ex eo aperte constat quod idem statutum replicatur, vel potius explicatur vigesimo eiusdem libri capite, in hæc verba iuxta Hieronymi interpretationē: Qui duxerit uxorem fratris sui, rem illicitam facit, turpitudinem fratris sui reuelauit, absq; filiis erit. At in hebræo sic habetur: Veis aser ikah eth effeth achiu, nida hi, heruath achiu gillah, haririm ihu. Id est, cū vir acceperit uxorem fratris sui, immunditia est, turpitudinem fratris sui reuelauit, orbi erūt. In quo aduerte quod pro eo quod diuus Hieronymus transtulit, rem illicitam facit: in hebræo est, Nida hi. quod si Nida sit nomen substantiuum, est immunditia seu separatio: si verò adiectiuū, est immunda & separata. Vnde & talis mulier appellabatur Nida, hoc est immunda & separata: quoniā ut ait Ra-

Leui. 18.

Leui. 20.

bi

bi David, ob illicitum matrimonium à viro & templo elongabatur. Nadab enim verbum à quo nomen nida derivatur, mouere & elongare significat. Et animaduerte quod huiusmodi coniugium legali statuto immundum, puniebatur tantum elongatione à viro, & templo, & liberorum orbitate. Contrabebatur ergo mortuo priori marito. Nam si viuentem illo contractum esset, adulterium perpetraretur, & longè grauiori poena in utrunque animaduertetur, morte videlicet qua puniebantur adulteri, iuxta legem quae in eodem vigesimo Leuitici capite ponitur: Si moechatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetraverit cum vxore proximi sui, morte moriatur, & moechus & adultera. Praecipiebatur autem matrimonium cum vxore fratris defuncti contrahi, Deuteronomi capite vigesimo quinto: vbi sic legis, Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, ut non deleatur nomen eius ex Israël. At ne putes hanc legem priori ex aduerso repugnare, vide quam doctè Augustinus in quaestionibus super Leuiticum, omnem controuersiam de medio tollat. Tradit enim legem illam Leuitici esse accipiendam ut intelligatur nullatenus licere fratri ducere vxorem fratris defuncti, si defunctus posteros reliquit: vel prohibitum esse vxorem fratris duci cui datus esset libellus repudiandi. Posset enim aliquis putare quod tale liceret sibi ducere, & adulterium non

timere. Manet itaque locus legi Deuteronomii de ducenda vxore fratris defuncti, quando liberos ille non reliquit. Sed haec de sensu atque consensu harum legum duarum dicta sunt. Illud tamen addamus, Ioannem Baptistam iure reprehendisse Herodem quod reclamantibus his legibus duxisset Herodiadem Philippi fratris sui vxorem, vel fratre viuentem ut tradit Iosephus, vel mortuo ut alii tradunt: sed non absque liberis qui filiam illam salatricem reliquerat. Erat enim obnoxius legi Herodes tanquam Iudaeus. Nam & magnus Herodes illius pater, quamquam genere Idumaeus, Iudaismum professus est, ut similitudine religionis apud Iudaeos regnum firmaret.

Caput quintum.

TAm verò cum constet tam ex philosophia quam ex sacra scriptura naturalem legem Patriarcharum gestis explicante, connubia inter fratres affines neququam esse per se illicita, aut naturae repugnare: ostendamus illud ita se habere lege Moisaica. Traditurus itaque deus leges matrimoniales in decimo octauo Leuitici capite, ita proloquitur: Ego dominus Deus vester. & pro eo quod in latino sequitur, Custodite leges meas atque iudicia: in hebraeo habetur: Vsmarthem eth hukothai, veeth mispathai. Id est, custodite statuta mea atque iudicia mea. Constat autem haec duo nomina ita absolute & generaliter tam statutum quam iudicium ad mandata iudicialia proprie pertinere: non autem ad praecipua tantum moralia. Idque passim obseruatum est in testamento veteri ab his

ab his, qui hebraice norunt. Tradebat igitur Deus iura nuptialia non tantum naturalia quam in statutis quaedam iudicia naturae humanae consona, & multum naturalis legis in se continentia, & multiplicandae inter homines amicitiae commoda: quamuis & interea continerentur praecipua quaedam prorsus naturalia, de non contrahendo filius cum parentibus. Ex quo fit ut quemadmodum coniugia inter consanguineos & affines lege posita atque prohibente sunt penitus indecentia: ita lege sublata, vel in totum vel ex parte, dispensata aut interpretata fiant quadammodo decentia. Quod si contradicas nobis eò quod ratio quae affertur in Leuiticis mandatis indecentiam naturalem inferre videtur, cum dicitur: quia turpitudine fratris tui est: Primum dicimus quod dictio, Heruath, quod est interpretatum turpitudine, proprie significat nuditatem, & ex consequenti verendat ac perinde, quamuis remotius, turpitudinem. Haec autem appellationes communes sunt tam propinquis quam alienis, quae valent non utique ut suprae natura coniugia penitus dimittent, sed, ut ait Cicero in officiis, admonent coniuges modestè & cum pudore coire. Idque tam à consanguineis & affinibus quam ab extraneis obseruari potest. & decet. Deinde non est tanta illa turpitudine ad quam vitandam natura potius inuitat quam cogit, consulit quam praecipit, quae non possit interpellante aliqua necessitate vel magno aliquo commodo suadente de medio tolli, ut iam id quod seorsum acceptum turpe videbatur, cum alio coniunctum fiat decorum. Nec se-

quitur quod si sit decens, consanguineos & affines usque ad certum quendam gradum à mutuis contagiis abstinere, sit indecens, intra eisdem gradus eadem copulare. Sicut non sequitur, deum facere hoc, est decens: igitur, eundem non facere id ipsum, est indecens. Nec sequitur, decorum est virginitatem profiteri: ergo indecorum est nuptiis vacare. Namque inter decens & eius oppositum indecens mediat quaedam negatio quae alia atque alia causa, modo in hoc, modo in illud extremum transire solet: ut quemadmodum ait Aristoteles, id quod à principio nihil referebat hoc vel illo modo fieri, lata lege plurimum referat: fiatque illud pro legis conditione vel honestum vel inhonestum. Horum de numero fuerunt quaedam coniugia inter consanguineos & affines quae ante legem lata aliquatenus decuerunt, lege lata non decens. Quoniam lex decernit eiusmodi coniugia esse turpia inter personas quae tali vel simili consanguinitatis vel affinitatis vinculo essent connexae. Illud quoque animaduertas oportet quod si eiusmodi turpitudine potius esset à natura quam à lege, licet sit ab utraque: sicut prohibita sunt connubia inter nepotem & amatam ac materteram suam: ita fuissent prohibita inter petrum & neptem. Par enim est inter utrosque naturae gradus: sed lex vnum vetuit, alterum concessit, natura occasione praestante ut idem esset cognitione & contagio superior, scilicet, patris neptis. Sic Othaniel absque crimine duxit vxorem Axam neptem suam, filiam Caleb fratris sui. Quod si huiusmodi coniugium fuit vetitum, illa vna lege

Leui. 18. lege vetitum fuit, Turpitudinē fratris tui nō reuelabis; nec accedes ad vxorem eius, quæ tibi affinitate coniuncta est. Verūm hac lege nihil aliud prohibetur, quā nē nepos ex fratre patris sui vxorem ducat. Id quod ex hebraicis cōstat, si ad verbum transferantur: Quæ sic habent, Turpitudinem fratris patris tui non reuelēs. Ad vxorem eius non accedes: amita tua est. Hic manifestē ipsa verborum series explicat, turpitudinem patris nepotem reuelare, nihil aliud hoc loco esse quā ad illius vxorem accedere, quæ affinitatis iure velut ipsius nepotis amita censenda est. Facit et ad hoc quod Amram duxit vxorem Iochābeth, amitam suam, filiam Leui cui fut. Sic enim legis Numerorum capite. 26. At verō Caath genuit Amram, qui habuit vxorem Iochābeth filiā Leui, quæ nata est ei in Aegypto. Et at tēde quod cum dicit, quæ nata est ei in Aegypto, proculdubio significat non tantū illā verē fuisse filiā Leui, sed etiā grandæniū illam genuisse. Nē absurdū tibi videatur Amram duxisse vxorem amitā suam. Solent enim viri natu gradiores, iuniores ducere fœminas, atq; ex ipsis filios procreare. Alludit ad hoc quod vbi Exodi sexto nos legim⁹: Accepit autem Amram vxorē Iochābeth patrualem suam. Pro eo quod est, patrualem suā, in hebræo est, Dodatho: quod proprie significat amitam suam, non patrualem suam. Ad stipulatur et nobis diuus Hieronymus in quæstionibus super primo Paralipomenon dicens: Traditur enim Moysen post acceptam legē in erēmo patri iniunxisse vt matrem di-

mitteret, eō quod illius amita esset: filia enim fuit Leui. Ex quo manifestē cōstat nō modo Hieronymum, sed et Prophe tam Moysen sensisse ante legem licita fuisse talia coniugia quæ postea lex prohibuerit. Præterea si naturæ prorsus repugnaret, fratrem fratris defuncti ducere vxorē: cur similiter nō repugnabat eundem virum duas sorores ducere vxores, alteram post alteram? Siquidē idē est inter vtrosq; naturæ gradus. Poterat enim simplici consequentia decernere lex, Turpitudinem neptis tuæ nō discoperias: quia turpitudō neptis tuæ est. Turpitudinem sororis vxoris tuæ non reuelēs: quia turpitudō vxoris tuæ est. Sed illud lex tacuit, et hoc ita statuit, Sororem vxoris tuæ in pellicatum illi non accipias: nec reuelabis turpitudinē eius adhuc illa viuente. Ecce prohibet virum sororē vxoris suæ ducere, nō vtiq; ob cognationem aut affinitatē, sed ob vt tandem infestū ex pellicatu dolorē. Pro eū eo quod in latino habetur, ad pellicatū, in hebræo est, Lixor: id est ad affligendum vel angustiandū, scilicet priorē vxorem posterioris sororem. Vnde et mortua vxore, licebat marito illius sororem ducere. Deinde si fratrem ducere vxorē fratris defuncti per se et omnino esset cōtra naturæ legem, cur id ipsū permittebatur, imo præcipiebatur lege illa Deuteronomii: Dices vt suscitaretur semen demortui? scilicet tanti erat primogenitum viuētis mortuum referre nomine, aut eius heredem agere, vt ob id prima naturæ iura essent violanda. Quod si hoc sentire absurdū est, fateamur et naturæ esse cōsonum, fratrem non

non ducere passim vxorē fratris: et illi non repugnasse, eandē aliquādo ducere. Vtrunq; tamē nō tā sola natura quā lege quoq; constare. Et hac ratione dicuntur incestæ et nephariæ huiusmodi nuptiæ: quia quod minus probat natura, lex omnino reprobat: et quod prohibitionem quā illa inchoat, hæc cōplet. Quā obrem id quod in Decretis scriptū est, connubia olim inter cognatos et affines ob mysterium aliquod præsignandū fuisse permissa: non ita accipiendū est vt putes illud contra naturā fuisse actum: sed præter id cui natura potius arridet, ac secūs quā fuerit vulgō usurpatum. Alioqui vbinā scripturarum sacrarum offēdes, violatis naturæ legibus quæ ad mores pertinent, authore deo, mysteria fidei ad significari: cū et diu Hieronymus vendicet à fornicatione Prophetam Osee, quod nō tā ad fornicariam quā stabulariam, deo ipso authore, iam sibi coniugem ingressus est. Et Diuus Augustinus filios Israël assertit à furto cum expoliauerunt Aegypto, quod laborū præmia caperent: et Abraham à parricidio, eō quod obsequabatur ei qui esset dñs necis atq; vitæ. Sed hæc aliubi fuerit scrupulosius discutieda.

Hierony.

August.

Caput sextum.

Quod si venias ad nouū Testamentū, primū inuenies apud Matthæum capite decimono nono Dominū Iesum Christū reuocantē matrimonii iura ad naturæ legē: ac ita respondētē Pharisæis, Nō legistis quod

Matth. 19.

qui fecit hominē ab initio, masculum et fœminā fecit eos? et dixit, Pro hac dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit vxori suæ: et erunt duo in carne vna? Quod ergo Deus coniunxit, homo nō separet. His sanē verbis Christus primū excludit parētes à coniugio cū liberis suis contrahendo, vt superius fuit expositum. Deinde cū dicit, vxori, singulariter, et nō vxoribus pluraliter: ostendit vnā duntaxat vxorem à viro vno, non plures esse ducendas. Argumentum enim à numero firmum est in scripturis sanctis: eōq; vtitur Paulus cū ait ad Galatas, scribēs: Non dicit se Galat. 3. minibus, quasi in multis: sed quasi in vno, et semini tuo, qui est Christus. Deniq; tradit matrimonii vinculū esse inseparabile, reprobato libello repudii: nē illius occasione plures ducerētur vxores. Paulus quoq; vt superius retulimus, vetat nouercam duci à priuigno: ea de re Corinthios in hæc verba arguēs: Omnino I. Cor. 3. auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter gentes: ita vt vxorem patris sui aliquis habeat. Super quo Ambrosius Ambros. ait, publicè ille nouercam suā loco vxoris habebat: nec aliqua tergiversatione poterat tegi crimen. Cæterum de coniugio inter cæteros cognatos et affines contrahendo, nec verbum vllum reperies in nouo testamento. Quare absq; vlla ratione quispiam dixerit, facultatem ducendæ vxoris à fratre relicte, esse per euangelium reuocatam: aut ita reuocatam vt in eo negotio Christi vicarius dispensare nequeat. Sicut reuocata est per ipsum facultas ducendi vxores plures: quia vxorū pluralitas naturali lege

R fuit

fuit prohibita: licet credatur iusta de causa ad tempus permiffa. Ducere autē fratrem vxore fratris defuncti, nec natura nec euāgelica lege vetitū fuisse cōstat. Imō si legitime Christianismū profite ris, senties illa alia statuta matrimonalia cū relijs iudicijs ac ceremonijs legalibus per Christi gratiā fuisse antiquata: qua tenus erāt vel ceremonialia vel iudicialia, admonēte Paulo Galatas & dicēte: *Gala. 5.* Si circūcidimini, Christus nihil vobis pdest. Et ad Colossenses: Nemo vos iudicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi, aut neomenia sabbathorū quæ sunt umbra futurorū. & ad Hebræos dicēdo ait: Nouū testamētū veterauit prius. Quod autē antiquatur & senescit, prope interitū est. Quare cōsummata iudiciorū lege, & antiquata Christi morte, liberum ille reliquit vicario suo, summo christiane religionis Pōtifici decernere intra quos cognationis & affinitatis gradus coniugia intra matris ecclesie sinum contrahi oportet. Sunt itaque iura pontificia quibus cognati & affines vsq; ad certum quendam gradum coniugio copulari vetantur. Sed illa licet sint aliquatenus naturæ consona, & iuri diuino apud Leuiticum tradito ex parte conuenientia: non tamen habent vim suam, tantum ex lege naturali aut statuto illo dei veteri, quantum à Christo iuxta auctoritatem summo Pontifici ab ipso traditam. Astipulatur nobis diuus Augustinus in libro decimo quinto de Ciuitate Dei, dicens: *August. 15. Cui. C. 16.* Viri coniuges sorores suas acceperunt: quod profectō quanto est antiquius compellente necessitate, tanto postea factum

est damnabilius religione prohibente. Id quod & in Decretis repositum est: vbi & paulō post sic concluditur: *35. q. 1. c. cūq; ut.* itaque consuetudine quæ ab ipso exordio humanæ propagationis origenem habuit, quam nulla lex iubendo euacuauerat, excusatur Abraham, Isaac, & Iacob, & cæteri qui de propria tribu & cognatione ducebant vxores. Attende Lector quod asserit Augustinus coniugia fratrum cum sororibus olim sancta fuisse: postea facta damna bilia: nō utiq; prohibēte sola natura, sed adiūcta religione, id est statuto condito ab eo qui religionem instituebat. Vnde & consequenter adicitur, eiusmodi consuetudinem contrahendi talia coniugia non fuisse euacuatam ante leges Leuiticas. Ex quo liquidō constat, eiusmodi statuta ad ius diuinum, sed ferē penitus posituum pertinere, cum synagoga iam olim sepultum: nec christianis temporibus totam eam tenere illa vim quam habuere sub lege. Alioquin nequaquam, ut aiunt, Martinus Quintus dispensasset cum eo qui contraxerat matrimonium cum quadam germana eius quam per fornicationem cognouerat. *Martinus Quintus.* Quod tamen fecit nō temerē, sed adhibito graui multorū Theologorū Canonistarumq; consilio, quorū plures, & peritiores, atque grauiores conuenerunt in hanc sententiam, vt dispensaretur in eo casu, scilicet vt vitarentur instantia damna, si illa fornicatio, quæ adhuc latebat, detegeretur. Licet igitur vt grauisima incommoda præsertim spiritualia à christianis vitentur, vel maxima commoda eis comparentur, summo

summo Pontifici dispensare, super huiusmodi inter tales affines coniugio: non modō contracto, sed etiam contrahēdo: idque intercedente causa vrgentissima, vt colligi potest ex dictis sancti Antonii archiepiscopi Florētini, tertia parte, titulo primo: capitulo. xi. paragrapho vltimo, quāuis hoc rarissimē & cautissimē sit agēdū. Vnde & Alexander sextus eius nominis pontifex concessit Emanueli Lusitanie maritimæ regi vt mortua vxore sua priore Fernandi & Elisabeth Regum Hispaniarum filia, cum qua & matrimonium copula carnali consummauerat, alteram quoq; eiusdem sororem duceret vxorem. Præterea *Innoc. 3.* Innocentius Tertius iuris tā diuini quā humani peritissimus, voluit rata esse matrimonia ab infidelibus cōtracta intra secundum & tertium gradum cognationis. Quia canonicis decretis quibus coniugia intra illos gradus prohibentur, infideles ante susceptum baptisma nō subdebantur. Quod si naturali lege fuissent prohibita illa coniugia, etiā post baptismum susceptum foret eis illicita. Lege Capitulum, gaudemus, de diuortijs. Facit & ad hoc plurimū quod idem Pontifex in capite, Deus ecclesiam suā, & cetera. eodem titulo præcipit nequaquā dirimi matrimoniū in christianismo, eorū qui in Iudaismo fratrum vxores duxerant. Si modō id iuxta ritum legis Moisaicæ fecisset. Quod nō utiq; fecisset tā doctus probusq; Pastor, si illud repugnet legi naturæ ad quā Euangelium homines reuocat.

Caput septimum.

Andem huic sententiae subscribunt doctores plerique ecclesiastici, tā antiqui quā neoterici. Quid si pauci refragetur? quid? nepe postponedi sunt pauciores pluribus. Præsertim vbi plures non modō numero pauciores vincunt, sed etiā autoritate, & rationū probitate, & locorū è sacra scriptura aggregatorū copia & firmitate. Quid si essent pares? Nempe ei parti esset assentiendum cui summus Pontifex suffragaretur. Quid si paucioribus summus Pontifex aspiraret? paucioribus accedere quoq; oporteret. Quia summi Pontificis est de fidei ambiguitatibus decernere: & vbi autores variant, pro certo est habendū id quod decreuerit Christi vicarius, cui dictū est à dño: Petre ego rogavi pro te nē deficiat fides tua: & tu aliquādo conuersus, cōfirma fr̄es tuos. Et illud: Petre pasce oues meas: ad stipulatib; auctoritati Pōtificis cūctis ferē doctoribus ecclesiasticis, tā antiquis illis grauioribus quā iunioribus scholasticis. Quāobrem si natura omnino nō vetat nō modō inter fr̄es affines, sed forsitā nec inter fr̄es germanos matrimonia, idonea exigēte causa vel magna intercedēte necessitate contrahi: si hoc à p̄cepto generis humani factū est: si inter cōsanguineos inquam & affines absq; discrimine vsq; ad legē Moisaicā id ipsum frequentatum sit: si iam liberati sumus à iugo legis veteris: si euāgelia non apertē damnant alia coniugia quā ea quæ natura damnauerat, scilicet parentes cum libris suis matrimonio iungi: constat summū Pontificem eādē auctoritate, qua phibuit cōnubia inter *Lec. 22. Innoc. 21.* R ii cognatos

cognatos & affines, vsq; ad certum quēdam gradum contrahi, posse cum eisdem dispensare, præsertim si rei necessitas aut magna ecclesiæ utilitas eiusmodi dispensationem deposcat. Quid? & etsi summus Pontifex non posset dispensare in iure diuino, euangelii tempore vigente: posset tamen hoc vel illo modo pro bono pacis ecclesiasticæ illud interpretari. Quare asserimus esse indissolubile matrimonium contractum, & in re præsentis consummatum, inter Henricum Anglorum regem & Catharinam Ferdinandi & Elisabethæ Hispaniarum regum filiam, etsi ea prius nupsisset Arturo illius fratri, iuxta dispensationem Iulii Pontificis sane legitimam, qua illi vsi sunt & in contradicendo & in consummando eiusmodi matrimonio. Demum illud prudenter cogites oportet, & etsi à principio, re adhuc integra, potuisses forsitan summo Pontifici pie consulere, nè ad eiusmodi coniugium aditus daretur: at verò ubi iam dispensatum est ab illo, & iuxta dispensationem matrimonium contractum, ubi iam proles est habita, proculdubio imprudenter diuortium suades, negotiūq; tetras, quod & infidelitatem sapit, & ingenti scādalo est proximū. Logè crede mihi satius est comuere factu cui pietas christiana magis aspirat, etsi non habeas istius rationem exploratam quā aduersam factionem, nequaquam idoneis, vel certe non infirmioribus, sed multo debilioribus fundamentis constabilitam, studio humano fouere & esse in causa, ut Christianus orbis tam spiritu quā corpore male tumultuatur: quod Deus auertat. Satis enim superq; non vna, sed plurima ecclesiæ sanctæ vi-

dimus excidia & quidē infœlicissima. Comittam? itaq; deo Optimo & Maximo quicquid illud est tu hac causa, ad quod humana infirmitas aspirare nequit & totis viribus ea quæ pacis sunt sectemur. Sic fiet ut ex obscura, illustris: turbida, tranquillare paupere, locuples: ex infirma, fortis: è parū foelici, prosperissima Christi Ecclesia reddatur.

De nonaria precatio ne replicatis Kyrie eleison, & Christe eleison.

Onstat enim, Hieronymo id non vno tantum loco testate, tres linguas, Hebraicam, graecam, atq; latinam, dñice Crucis titulo fuisse consecratas. Fuit enim ille, ut Lucas atq; Ioānes Euāgelistæ testatur, literis Graecis, Latinis & Hebraicis scriptus. Per quod significabatur, potentissimas gentium, quales erant Romani: & prudentissimas, quales erant Graeci: & maximè Deū colētes, quale fuit Iudeorum genus, subiici debere imperio Christi, & in vna eius ecclesiam cōuenturū: ut quauis linguae sint diuersae, eadē tamen sit sensu christiana religionis professio. Idcirco enim ecclesia Romana, quæ aliarum ecclesiarum toto orbe dispersarum caput est, in celebrando sacratissime Euāgelistæ officio tres prædictas linguas assumi decreuit, ut cōmonstraret, vnam eandēq; pietatē esse vniuersorum populorum Christi colētium, quā talibet locutionū varietate abuterentur: & quod quauis vocibus dissonarent, sensibus tamen

non

non dissiderent. Vsurpauit itaq; à Graecis *κῠριε*, quod interpretatur Dñe: & *ἐλεησον*, quod significat, Misere. Christus autē significat *υηχ*. Ad quē Psalmographus canit: Dilexisti iustitiā, & odisti iniquitatē: ppter eā vixit te Deus, Deus tuus, oleo letitiae præ cōsortibus tuis. Ex his autē vocabulis cōflatur nonaria precatio: Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison: Christe eleison, Christe eleison: Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison. Et quidem maximus Gregorius sapientissimè decreuit, nonariam hanc precatioem in officio Missæ Angelico hymno præferri: ut ea captaretur fauor diuinus hominibus, quo adiuti, cum spiritibus celestibus, Deum collaudarent. Nouas igitur ea precatio replicatur: quia nouem sunt angelorum chori, quibus & laudando Deum sociamur, & cum quibus eo frui desideramus. Et sicut nouem angelorum chori tribus Hierarchiis continētur: ita etiam eadem nouem precatioes tribus ternariis completūtur. Quorum primus attributum refertur ad Patrem, secundus ad Filium, tertius demum ad Spiritum sanctum. Et quidem Patrem orantes ter repetimus Kyrie eleison, secundum tria quæ in nobis veluti nostri principium operatur. Ipse enim potestate sua homines creat, virtute animat, & quamlibet peccatores magnificè sustinet. Ad Filium autem ter dicimus, Christe eleison. Quia Filius sapientia sua homines creat, misericordia redimit, atque iustitia reficit. Spiritum sanctum demique orantes, ter dicimus, Kyrie eleison, ut beni-

gnitate sua nos virtutibus exornet. spiritualibus donis augeat, omnique sanctitatis plenitudine perficiat. Ex quo & illud nobis de Deo bene meritis per eius gratiam contingit, ut pro trium Hierarchiarum mysterio, ex Patre habeamus naturæ substantiam, per Filium, gratiæ decorem, in Spiritu sancto, optime dulcedinis quietem. Quin, ut per Patrem ab infirmitate liberemur, per Filium ab ignorantia, per Spiritum sanctum ab omni malitia. Et q; ad huius ternariæ formæ plerūq; ternariæ hæc tantum precatio, Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Deniq; nouies ab ipso summo trinōq; Deo misericordiam petimus, ut nouē nos beatitudinibus cōpleat, ut simus pauperes spiritu, mites erga proximos, communiū calamitatum ploratores, iustitiæ promouēde desiderantissimi, mite exercēde studiosi, mūli corde, pacifici, persecutionis propter iustitiā patientes: deniq; vniuersas afflictiones ppter Christi nomē æquo animo sustinetes. Sic enim fit, ut purgati vitis, & virtutibus adornati, & (ut Isaias quondam) labiis purificati, calculo charitatis ignito, & hic canticū angelicū dignè decātemus: & secundum nouenariæ precatiois formam, pro aliis atq; aliis vniuscuiusq; gradibus meritorum, hac mortalitate exuti, nouē angelorum choris foeliciter inferamur. Quid? si Gloria in excelsis Deo, in celebrando Missæ officio non cantetur: in terponenda nihilo minus nonaria precatio, quò diuina pietas fiat exorabilis, & ad precātem inclinetur, ac perinde ecclesiæ precatioes sint Deo exaudibiles, & incundæ laudes, & sacrificiū per gratiā.

R iii Id

Id quod nō modo sacerdos Deum orat, sed vt exoret, non solum ecclesiasticus chorus ei accinit, sed vniuersa quoque circumstantis populi corona, hebraica voce respondet, Amen. Denique vt Kyrie eleison in omnibus ecclesiis dicitur, tertio Canone V asensis Concilii decretum est in hęc verba: Et quia tam in sede apostolica, quàm etiam per totas Orientalis atque Italiae prouincias dulcis & nimium salubris consuetudo intronmissa est, vt Kyrie eleison frequētius cū grandi affectu ac cōpunctione dicatur: placuit etiā nobis vt in omnibus ecclesiis nostris ista cōsuetudo sancta, & ad Matutinū, & ad Missas, & ad Vesperā Deo propitiante intronmittatur.

✠ Quid Amen Hebraica dicto Latinis sonet: & quis sit eius vsus in sacris tam literis quàm mysteriis.

Amen, vox est Hebraica, deriuata à verbo, Aman, quod est credere, fidelem, & veracē, & stabilem esse, atq; permanere. Cur autem non sit latinè declaratum, habes ex Hieronymo & Origene in Alleluia. Sed & Augustinus super Ioannem ita cōmētatur: Amen quippe interpretatur, verum. Et tamen non est interpretatum: cū potuisset dici, Verum dico vobis. neq; græcus hoc interpres ausus est facere, neq; latinus. Nā hoc verbū quod est, Amē, neq; græcū est, neq; latinum: vt honorē haberet vel amētō: non vt esset negatū, sed nē vilesceret nudatum. Nihilō mi-

nus, vt Hieronymus ad Marcellā scribit, Amē Aquila *ἀμὲν* exprimit: quod nos, fideliter, possumus dicere: ductū aduerbiū ex noīe fidei: nā Emunah, est Hebræis fides, & veritas. Amē itē Septuaginta, *ἀμὲν*: id est, fiat. vnde & in fine librorū pōitur, fiat, fiat. In quinq; siquidē volumina apud Hebræos Psalteriū diuisū est: quod in Hebraico legitur Amē, Amen, quo scilicet designatur, ea verē dicta, quæ sunt supra. Vnde & Apostolus asserit, nō posse aliquem respondere Amen, id est confirmare quæ prædicata sunt, nisi intellexerit prædicationē. Est igitur Amen, particula confirmātis & cōsentientis, deprecātis & iurātis. Ad confirmādum enim in Deuteronomio ponitur, Et dicat omnis populus, Amen: id est veritas erit hoc, quod erit maledictus, quisquis transgressus fuerit vnū ex his præceptis. Hinc Hieronymus super Matthæū: Amen, signaculū orationis dominicæ est: quod Aquila interpretatur, fideliter: nos, Verē, possumus dicere. Ad designādū autē cōsensum eius, qui recipit, id quod dicitur, vt in Numeris: Mulier de adulterio male audiēs, imprecatione dicta, cogebatur respōdere, Amē. Sic enim habet præceptū: Et respondebit mulier, Amē, Amē: id est cōsentio, & super me eā maledictionem suscipio. Ad significandū autē in ea, quæ dicuntur deprecantium votum, scriptū est in psalmo quadragesimo primo: Benedictus dominus Deus Israël à sæculo & vsque in sæculum: amen, amen. pro quo Septuaginta præclarè transtulerunt, *ἀμὲν*, *ἀμὲν*: fiat, fiat. Et nos in Ecclesia in fine preca-

precationū sacerdoti acclamamus, Amen. Pulchrè Hieronymus: Amē Romæ resonat more tonitruī. Iurisiurandi deniq; vicem in literis euangelicis obtinet. Et quo modo in veteri testamento quadam iurandi consuetudine Deus sua verba confirmat dicens: Vtuo ego, dicit Domiuus. Per sanctos quoq; iuratur, Vtuit anima mea: ita & Saluator noster in Euangelio per verbū, Amen, vera esse quæ loquitur ostēdit. Ait enī in Euangelio Ioannis: Amen, amen, dico vobis. Augustinus: Multū commendat, quod ita pronūtiat: quodāmodo, si dicifas est, iuratio ei est: Amē, amē, dico vobis. Bis itaq; à Domino dictum: Amen, amen, dico vobis: iam quantum hoc commendatum sit, ex ipsa verbi geminatione cognoscite. Quid est igitur commendatum? Verum, verum, dico vobis: Veritas dicit. Quæ utiq; & si nō diceret, verum dico, mentiri omnino non posset, qui negare seipsum non potest. Ambrosius Augustini sententiam fouens, rationē idoneam affert, quare in solo Ioannis Euangelio, Amen, geminatur, dicens: Amen amen, confirmatio nis esse verbum, euidenter ostenditur in Euangelio, vbi Dominus confirmās sermonem suum, dicit: Amen dico vobis. Maior autem vis est, vbi repetitus est sermo, quod in libro Euangelii secundū Ioannem, frequentius inuenimus: quia ipse maximè de cœlestibus & profundis mysteriis locutus est. Sicut scriptum est: Amen, amen, dico tibi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Imò si diligentius ac penitius huius sa-

cri iurisiurandi mysterium mente penetres, quid aliud est, Dominū dicere, Amen dico, nisi, in veritate dico? quid est in veritate dico, nisi per veritatem, id est per meipsum iuro? Nam ego sum veritas. Igitur quantum ad rem pertinet, cōsueto iureiurādo, qui in lege dicebat: Per memetipsum iuro: in euangelio resonat, Amen, amen, dico vobis. Est nobis locus apud Isaiam non dissimulandus: Et seruos suos vocabit nomine alio, in quo qui benedictus est super terram, benedicetur in eo, Amen. Et qui iurat in terra, iurabit in Deo, Amen. In utroq; huius clausule articulo, Hebræis est, Bellohe Amē. Elohe est in statu regiminis: & Amen est genitiuus casus: regiturq; à nomine, Deo. Et quidem hac ratione ductus Hebræus ille, qui me literas hebraicas docuit, assererat, Amen, hic significare veritatem, vt sit, in Deo Amen, id est in Deo veritatis: vel iuxta hebraicam phrasim, in Deo vero: quemadmodum & Septuaginta interpretati sunt, Et iurabunt Deum verum. Super quo Hieronymus ita tradit: Nomen autem nouum, siue aliud, nullum est, nisi quod ex Christi nomine deriuatur: vt nequāquam vocetur populus Dei Iacob, & Iudas, & Israël, & Ephratim, & Ioseph: sed Christianus. Quicumq; enim iurauerit in terra, nequāquam iurauerit in Idolis & falsis diis, sed in Deo: quæ sententia rursum, Amē signaculo comprobatur. Porrò iuxta L X X. qui pro Amen, verum Deum interpretati sunt, Vt benedicatur Deus verus. Et qui iurat super terram, iuret Deum verum: Non secundū errorem Arrianorum

R iiii referimus

referimus ad personam Dei Patris, de quo scriptum est, *Vt cognoscant te deum verum, & quem misisti Iesum Christum: sed ad Filium, qui ipse Deus verus est: dicente Euangelista Ioanne, Venit filius, & dedit nobis mentem, ut cognoscamus verum, & simus in vero filio eius Iesu Christo. Iste est verus Deus, & vita aeterna. Sic. n. Saluator de se loquitur: Ego sum veritas. consequenter verus Deus, & vita aeterna. Alioquin si non est verus, erit idolo similis: quod redundat in capita eorum, qui Christum Deum verum negant. Hoc est autem nomen nouum, quod in Apocalypsi super calculo scribitur, cui in toto orbe benedicuntur. Quid? quod iuxta eandem rationem Dei filius tertio Apocalypseos capite vocatur Amen? Sic enim habet: Hec dicit Amen: id est verax: id quod sequentibus verbis exponitur. Sequitur enim, testis fidelis & verus. Testis est enim oculatus, filius, paterna maiestatis. Dixit enim ad Nicodemum: Quod audiimus loquimur, & quod vidi mus, testamur. Testis est & humananarum actionum. Apud Hieremiam enim inquit: Ego ero testis & iudex. Testis est fidelis: quia pactum constanter seruat, neque vnquam rerum merita peruertit. Verus est: quia nec falli, neque fallere nouit: neque vnquam bonum dicit malum, aut malum bonum. Ergo sicut oras in horo Dominus dixit, Abba, pater: Graeco vocabulo Hebraicum interpretans. Et in hac eadem Apocalypsi: Ego sum Alpha & Omega: eius interpretationem subiicit, Principium & Finis. Ita & hoc loco postea quam praetulit, Amen He-*

braicum, tanquam suum ipsius: adiunxit alterius linguae declarationem, dicens: testis fidelis, & verus. Et quod vno verbo ad plenum minime poterat, pluribus expressit. Amen enim apud Hebraeos tam ad testimonium & fidem, quam ad veritatem refertur: ut superius satis expressum est atque expositum.

Quid latinis valeat

Hebraicum Alleluia: & cur inter sacra nunc admittitur, nunc intermittitur in facris.

Alleluia, vox est hebraica, composita ex Hallelu, quod significat laudate: & Ia, quod est vnum ex Deominibus: & ponitur

pro Domino: ut sit, Alleluia, laudate Dominum. Sic enim Hieronymus ad Marcellam: Alleluia exprimitur, laudate Dominum. Ia quippe vnum de decem Deominibus est. Et in illo Psalmo vbi legitur: Laudate dominum, quonia bonus est psalmus: apud Hebraeos legitur, Hallelu ia, chitoh samra. At vero cum multi Psalmi praetulerentur Alleluia: hanc regulam autore Hieronymo debemus tenere, vbi quod duo Alleluia praescribuntur in psalmo, si cutin Psalmo ceteresimo quinto, ut vnum de fine prioris psalmi sciamus esse, & alterum eius qui sequitur. Hanc Hieronymi regulam nonnullis rationibus labefactare tentauit Augustinus. Sed pro Hieronymo stat hebraicarum Alleluiarum distinctio, qua haud obstare insinuat, alteram ad priorem, alteram ad

poste

posteriorem psalmum pertinere. Sed de his aliorum sit iudicium. Denique siue semel, siue bis huius vel illi psalmo apponatur, vel aegedam vni Deo laudem sonat, vel ab vna ecclesia ex duobus populis constituta, eandem concinendam adsignificat. Esse autem Alleluia, non modo vocem laudis, sed letitiae quoque, non modo liquet eo quod verbum, Halal, non solum laudare, sed etiam exultare, & gloriari significet: sed eo quoque quod illi psalmi praescribitur & intexitur, quibus maxima dei opera, vel de prima beataque hominis conditione, vel potius de eius Redemptione, & gloriosa beatitudine decantantur. Sanctus quoque Tobias sub imagine terrestri Hierusalem, in caelesti perpetuum Alleluia cantandum praeguidit, cum dixit: Et per vicus eius Alleluia cantabitur. Id quod ab aduentu Christi ab ecclesia ipsius, certis quibusdam diebus usurpatum, & certe frequentissimum esse Apocalypsis Ioannis testatur. Post haec, ait, audiui vocem magnam tubarum multarum in caelo, dicentium, Alleluia: Laus, & gloria, & virtus Deo nostro: quia vera & in standicta eius sunt, &c. Ideo enim Alleluia siletur in ecclesia a Septuagesima usque ad Pascha, quia in eo tempore & Aedae casum, & nos peccata peccatis addentes, & dominicam Crucem deflemus. Idque etiam fit aliis, ieiuniorum diebus, & quum defunctorum exequia aguntur: ut christiana officia temporibus rebusque accommodentur: ne si tunc temporis letitiae canticum usurparet, illud Sapientis in ecclesiasticos cantores torqueri posset: Musica in fletu, importuna

narratio. At vero vbi gloriosa ditissimaque Dominicae Resurrectionis, atque in caelum Ascensionis, atque missionis Spiritus sancti tempora redierunt, aut totum per annum aliis atque aliis diebus referuntur, a verissimis diuini verbi cultoribus letitiae canticum repetitur, & frequentatur: id quod factant diuinitatem glorificantes, Christo adgaudentes, futurae gloriae spe gaudentes: ut non tantum gratos Deo sese praebant pro summis ab eo bonis tum acceptis, tum accipiendis: sed etiam in hac peregrinatione eas gratias agere incipiant, quas in illa caelesti patria acturi sunt. Et quae alia potius actio nobis illi praestanda relinquitur, nisi glorificatorem nostrum sempiternis laudibus glorificare? Sicut scriptum est: Beati qui habitant in domo tua Domine: in saecula saeculorum laudabunt te. Interim sit semper laus eius in ore meo: imo de pectore, sanctum, non modo Alleluia, voce, quod & malifacere possunt: sed etiam spiritu, quod tantum bonorum est, letabundi canamus.

De mystico Neuma

tis ritu.

Consequens est autem de mystico Neumatis ritu tractare: quod non modo in ipso Alleluia, sed etiam in aliis diuinis canticis frequentatur. Quocirca in primis oportet animaduertere, aliud esse Pneuma. P. littera fronte dictionis adiecta: aliud vero Neuma, simplicibus elementis exaratum. Est enim Pneuma vox graecanica, quae

latine

latine interpretatur spiritus vel flatus. Hinc fit pneumaticus, id est spiritualis: unde quoque pneumatica organa dicuntur, id est spiritualia. Plinius vndeigesimo Naturalis historiae libro, E puteo ait, perticis pneumaticis et organis tollendo. Deducitur autem pncuma ex verbo graeco, πνευμα: quod est spiro. At vero neuma, sine p. deriuatur a νεω, verbo etiam graeco: quod est, nuō: ut sit neuma, nutus siue assensus: ac perinde ratio quaedam musica, que numero so notarum acruo ligatarum representatur. Haec cantando fit, quoties super quampiam vocalem variata per graue et acutum modulatio, longius protelatur, et confusaneus quidam sonus redditur. Hac enim ratione res diuinas merita laude consequi non valentes, nullumque exprimentes sermonem, conceptus affectusque nostros tenuesque vires Deo Optimo Maximo congruentius pandimus: nosque ipsos ad contemplanda dei mysteria multo vehementius incitamus. Hinc non ab re cogitauerim, neumata pro iubilo in ecclesiis etiam introducta. Siquidem ut tradit Aurelius Augustinus, Iubilare est, gaudium non posse verbis explicare: et tamen gestu et voce testari, quod est corde conceptum. Non enim verbis tubilatur, sed solus gaudentium sonus redditur, quasi parturientis et parientis cordis letitiae, quae locutione narrari non potest. Propterea merito sacris documentis plerumque monemur, deo iubulare: ut quoniam articulata laudatione, nec distincta oratione diuinam maiestatem adaequare humanae linguae minus datur, incondito saltem sono, gestienti assensu, annuente fro-

te, incomprehensibilem et indicibilem nobis eam esse fateamur. Sanè his modulis quamuis incompōsitis Deus ipse nimis oblectatur. Nam quanto Dionysius Areopagita negatiuam Theologiam praepōnit affirmatiuam, quia de natura Dei, potius quid non sit, nouimus: quam quid sit: tanto apud pias mentes laus iubilatoria praecellit hymnidicam. Quid quod is verus diuinitatis agnitor, abuidans laudator, et operosus cultor, maxime habendus est, qui propriae imbecillitatis conscius, valide proclamat, Dei potentiam, sapientiam, et bonitatem se neque posse mente concipere, nec sermone narrare, nec operibus excolere: sed tantarum rerum admiratione suspensus totus iubilat: imò vehemēti stupore districtus, considerans tacitusque silet. Id enim rationabile temperatumque demittentis se hominis silentium est, abunde commoda summi dei laudatio. Nempe David Propbeta Psalmum quempiam Hieronymo interprete a silentio inchoat, et dicit: Tibi silentium, laus, Deus in syon. Quod aliter tamen interpretes Septuaginta verterunt: hoc est, Te decet hymnus: Deo in Sion. At quanto sapientius, quanto diuinitus, emeritus ille magister, Hieronymus, nunquam sine praefatione mihi nominandus, traduxit: qui profunda mente, nec non admirabili doctrina, silentium pariter laudemque interpretando copulauit: ut nos admoneret, modo commendabili laude, modo iubilatorio neumate, modo denique verecunda taciturnitate Deum pro virili magnificare. Et quis unquam domini gloriam praedicando, tantum profecit, qui minimam tantae maiestatis por-

portunculam se consecutus? An tenue minutumque creaturae mortalis ingenium, absolutissimam creatoris sui perfectionem percurrere valebit? quam neque illi spiritus supremi complecti queunt? Unde stultissimus semper habitus fuit, quisquis casso labore id efficere attentauit, non minus quam si quispiam stolidus recordi mente voluerit, conatusque sit totum mare pugillo togere, vel eius arenas dinumerare, vel stellas vocabulis suis nuncupare: hoc est impium scelus, hoc est sacrilegum facinus, hoc est homunciones velle sibi sumere quae pater posuit in sua potestate. Nec mireris veros Dei cultores ineffabilem illius maiestatem silentio venerari, cum fuerit etiam apud gentes talis quaedam religio. Quippe ut Angelus Politianus diligentissime obseruauit, in Epistola Abammonis Aegyptii ad Porphyrium (quam aut in graecam vertisse orationem, aut certe composuisse Platonius Iablicus existimatur) de deo quodam veluti secundo fit mentio, cui nomen aegyptiaca lingua fecerit, Icheo: hunc ostendit silentio coli oportere. Quod idem etiam de summi Dei cultu prolixè Porphyrius tradit. Quin Harpocratem, qui (ut ait Ouidius) Premit vocem, digitoque silentia suadet, Aegyptii suis adhibebant sacris, ut silentio ostenderent colendum Summum deorum. Quamobrem sollicitius nobis christianis cauendum esse reor, ne verbosa loquacitate coelorum arcana, quae diminute et ex parte cognouimus, arroganter aut temere tractanda vendicemus. Sed nunc humanum os rerum diuinarum sublimitate coercitum, reuerenter conticeat,

iuxta illud, In sermone eius sileat omnis ventus. Et illud Isaie: Erit iustitiae cultus silentium. Nunc etiam in domini laudes soluat lingua nostra. Ne dum quae iuluncumque possumus, deum laudare cessamus, nimie tarditatis poenas demus. Ne talenti male defossi rei agamur: ac perinde damnati, ligatis pedibus manibusque exteriores in tenebras mittamur. Verum hymnidicos angelorum choros imitati quaelibet harmonia patrem nostrum concelebremus. Simusque semper memores illius praeccepti: Benedicentes dominum, exaltate illum, quantum potestis: maior est enim omni laude: exaltantes eum replebimini virtute. Ne laboretis, non enim comprehendetis. Quis vidit eum, et narrabit? Et quis magnificabit eum si eum est, a principio? Multa sunt abscondita maiora his. Pauca enim vidimus operum eius: Omnia autem dominus fecit, et pie agentibus dedit sapientiam: cuius quidem sapientiae portionem non minima Musica sibi vendicat. Musica enim domini laudem semper habemus in ore: Musicis numeris Moses gloriose Domino cantat. Saet quoque Iob calamitates et sua ulcera querulis modulibus luget. Et Hieremias sui populi captiuitate deflet. Isaias cationibus, domini misericordias recordatur: eisque laudem domino annuntiat, super omnibus, quae reddidit nobis. Quid referam Psalterium decachordum, gloriosamque Davidis Regis citharam? Porro musicis incitamentis peccatores ad poenitentiam prouocantur. Musicae oblectamentis infirmorum animus in affectum pietatis assurgit. Musica viri perfecti, modo commouentur ad lachrymas, modo

dō spiritali gaudio dilatatur. Sed quoniam, ut ait Augustinus, omnes effectus spiritus nostri, pro sua diuersitate habent proprios modos in voce atq; cātu, quorum occulta familiaritate excitatur: tam imperiosæ artis vsus, rationis habenat temperandus est. Ergo hanc quæ in scenis & choreis effœminata, et impudicis modis infracta versatur, tanquam mortiferos Sirenarum cantus, surda debemus aure transire: ea enim molles & delūbes homines facit, ac libidinosa turpitudine animas implicat. Præclare Ouidius,
Eneruāt animos citharæ, cātusq; lyreq;
Et vox, & numeris brachia mota suis.
Econtrariō autem haurienda est modulatio pudica & grauis, & quæ occulta quadam vi animum abstrahat, & ad diuina contemplanda quodam modo rapiat.

Cur summa articulo-
rum fidei catholicæ, Symbolum
sit dicta, authore
Cypriano.

Radunt (inquit Cyprianus) maiores nostri, quod post Ascensionem domini, cum per aduentum Sancti spiritus, super singulos quosq; Apostolos igneæ lingue sedissent, ut loquelis diuersis variisq; loquerentur: per quod eis nulla gens extera, nullæ lingue barbaræ in accessuq; viderentur. Et in via præceptum eis à domino datum ob prædicandū

domini verbum, ad singulas quasq; proficisci nationes. Discessuri itaque ab inuicem normam prædicationis in comune constituunt. Ne fortè alius ab alio deducti, diuersum aliquid his qui ad fidem Christi initiabantur, exponerent. Omnes ergo in vno positi, & Spiritu sancto repleti, breue istud futuræ sibi, ut diximus, prædicationis indicium, conferendo in vnum quod quisque sentiebat, componunt: atque hanc credentibus dandam esse regulam statuunt. Symbolum autem hoc multis & instissimis excusis appellare voluerunt: Symbolum enim græcè indicium dici potest, & collatio: hoc est quod plures in vnum conferunt. Id enim fecerunt Apostoli, in his sermonibus in vnum conferendo vnusquisq; quod sensit. Indicium autem vel signum idcirco dicitur, quia in illo tēpore, sicut & Paulus Apostolus dicit, & in Actibus apostolorum refertur: Multi ex circumcisis Iudeis simulant se Apostolos Christi, & lucri alicuius vel vtrius gratia ad prædicandū proficiscebantur: nominātes quidē Christum, sed non integris traditionū lineis nuntiantes. Idcirco istud indicium posuere, per quod agnosceretur is, qui Christum verè secundum apostolicas regulas prædicaret. Deniq; & in bellis civilibus hoc obseruari ferunt, quoniam & armorum habitus par, & sonus vocis idem, & mos vnus est, atq; eadem instituta bellandi: ne qua doli subreptio fiat, symbola discreta vnusquisque dux suis suis militibus tradit: quæ latine vel signa, vel indicia nominantur. Ut si fortè occurreret ei de quo dubitetur, interrogatus

vsrogat symbolum prodat, si sit hostis, an socius: Idcirco hæc non scribi chartulis atque membranis, sed retineri cordibus tradiderunt: ut certum esset, ne minem hanc ex lectione, quæ interdum peruenire etiam ad infideles solet, sed ex Apostolorum traditione didicisse sufficeret. Discessuri ergo, ut diximus, ad prædicandum, istud vnanimitatis & fidei suæ indicium Apostoli posuerunt. Nō sicut filii Noë discessuri ab altero turrim ex latere cocto & bitumine construentes, cuius cacumen pertingeret vsq; ad cœlum: sed monumenta fidei, quæ starent aduersum faciem inimici, ex lapidibus viuis & margaritis dominicis ædificantes: quæ nec venti impellerent, neq; flumina subuerterent, nec tempestatum ac procellarum turbines permouerent. Merito ergo illi ab inuicem separandi, turrim superbiæ ædificantes, linguarum confusione damnati sunt: uti ne vnusquisque posset aduere proximi sui loquelam. Isti verò, qui turrim fidei construebant, omnium linguarum scientia & agnitione donati sunt, ut illud peccati, hoc fidei probaretur indicium.

Quid distet inter
credere Deo, & credere Deum,
& credere in
Deum.

NIMVERO putauit Augustinus, vir cum ingenii acumine, tum sanctitate insignis, nec vno tan-

tum loco scriptum reliquit, aliud esse Credere Deo, aliud Credere Deum, aliud Credere in Deum. Credere (ait) Deo est credere, vera esse, quæ loquitur: quod & mali faciunt. Et nos credimus homini, sed non in hominem. Credere Deum est, credere quod ipse sit Deus: quod etiam mali faciunt. Credere in Deum est, credere quod ipse sit Deus, credendo in eum ire, credendo ei adherere, & eius mēbris incorporari. Hanc distinctionem subtiliter excogitauit, collatis inuicem haud paucis scripturarum locis. Quam tamen Vallensis ille Momus vellicare ausus est, quod aliquot locis non sit ea in scripturis seruata: ut quum Dominus ait, Qui audit verbum meum & credit ei, habet vitam æternam. Et quod de Abraham scriptum est, Credit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Sed Augustinus de frequentiori vsu loquitur, & commodiori, ad explicandum huius verbi eam esse vim, quod cum credere sit vnus numero actus, est tamen potestate multiplex, quatenus credentis animus trifariam credendo erga Deum se habeat. Nam est reperire, qui credant Deum esse, sed non eundem esse verum Deum, qui eis loquitur: aut si credunt, eum ipsum esse deum verum mysteriorum reuelatorem, minus auctoritati eius reddunt, minusq; ipsius testimonio assentiuntur. Nec id mirum, cum sint temerarii quidam, qui impia audacia in dubium vertunt, possitne Deus mentiri. Cum ratio omnium credendorum sit, Deum, id est primam veritatem non posse mendacium dicere.

S

dicere: ut exploratissimum habeatur, omne reuelatum à Deo, esse verum, ac perinde credendum. Sunt deniq; alii, qui Deum credant, & ei assentiantur: sed in eum non credāt. id est in eū dilectione non tendunt, quia non feruntur amore in ipsam primam veritatem: quæ cum sit summa bonitas, est voluntatis bene instituta finis vnicus, in quem tanquam in summum omnium expetendorum bonum cunctorum seruandorum fertur intentio. Quod quidem summum bonum, nihil est aliud, quam suprema illa Dei Maestas, id est beata & beatifica diuinitas, essentia quidem vna, personis autem trina. Hinc in Apostolorum Symbolo, teste Ruffino, ut in vna eademque trinitate diuinitas doceatur sic dictum est, Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem, adiecta præpositione, in: ita, & in Christum Filium eius: ita, & in Spiritum sanctum, memoratur. Sed vt manifestius fiat, quod diximus, ex consequentibus approbabitur. Sequitur namq; post hunc sermonem: Sanctam ecclesiam catholicam, Remissionem peccatorum, Carnis resurrectionem. Si enim addidisset, in, præpositionem, vna cum superioribus eademq; vis fieret. Nunc autem in illis quidē vocabulis, vbi de diuinitate ordinatur fides, in Deum Patrem dicitur, & in Christum filium eius, & in Spiritum sanctum: in ceteris verò, vbi non de diuinitate, sed de creaturis & de mysteriis sermo est, in, præpositio non additur, vt dicatur, in sanctam ecclesiam: sed sanctam ecclesiam credendam esse: non vt Deū, sed vt ecclesiam Deo congregatā. Et remis-

sionem peccatorum credāt esse, nō, in remissionem peccatorū: & resurrectionem carnis credāt, nō, in resurrectionē carnis. Hac itaq; præpositiōis syllaba, creator à creaturis secernitur: & diuina separatur ab humanis. Nepe quia per eā intentio creaturæ in creatorē, & hominis in deū, velut in finē sibi dilectū, designatur. Quare quisquis credit in Deum, nō modo credit eum esse, qualem confitetur Ecclesia sancta & catholica: sed etiam deo credit, quomodo illa tradit, ei credēdū esse, & in eum quoq; dilectione tēdit. Testatur Augustinus, hæc ita habere, tractans illud Domini ad Iudeos: Hoc est opus Dei vt credatis in eum, quem ille misit. Vt credatis, ait, in eum: non, vt credatis ei. sed si creditis in eum, creditis ei. Non autem continuo qui credit ei, credit in eum. Et demones credebant ei, & non credebant in eum. Rursus etiam de Apostolis ipsius possumus decere, Credimus Paulo, sed non credimus in Paulum: credimus Petro, sed non credimus in Petrum. Credenti autem in eum, qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiā. Quid est ergo credere in Deū? credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & eius membris incorporari. Huiusmodi itaq; in Deū credere, est perfectus actus fidei perfectæ, quæ per dilectionem operatur: vt non modo sit elicitus ab intellectu per imperiū volūtatis, sed etiā ab habitu fidei ex imperio charitatis: vt sit vnus actus essentia simplex, virtute multiplex, à pluribus potētis intellectu ac volūtate, pluribus habitibus fide & charitate affectis, aliter & aliter profectus. Porro dixerit è contra

rio

rio quispiam, nihilo differre, credere Deo, & credere in deum: eò quod non est, aliquem credere Deo, absque pia in eum voluntatis affectione. Sed alius refragabitur dicens, non satis esse illam piam affectionem charitate vacuam ad credendum in eum: Sed exigere perfectam charitate piam affectionem, quæ sufficit ad vitam æternam promerendam. Cui & Augustinus iterum in expositione Symboli ad stipulatur dicens: In primis dilectissimi, qualis sit sermo, in Symboli capite diligenter attendite. Ergo in primo habet, Credo. Vide quod Dominus noster, non nos iubet discutere diuina iudicia, sed credere: nec rationem disquirere, sed fidem simpliciter & immobiliter exhibere. Non dicit, Credo Deum, vel Credo Deo, quauis & hæc necessaria sint salutis: sed quid dicit? Credo in Deum. Aliud enim est credere illi, aliud credere in illum. Credere illi, est credere vera esse, quæ loquitur. Credere illum, est credere, quia ipse est Deus. Credere in illum, diligere illum. Credere vera esse, quæ loquitur, multi & mali possunt. Credunt enim esse vera, & nolunt ea facere sua: quia ad hoc pedū pigri sunt. Credere autem & ipsum esse Deum, & demones possunt. Credere verò in Deum, soli nouerunt, qui diligunt illum: qui non solum nomine Christiani sunt, sed & factis & vita: quia sine dilectione fides inanis est. Cum dilectione, fides Christiani: sine dilectione, fides demonis. Qui enim non volunt credere Christum, adhuc nec demones imitan-

tur. Qui iam credit Christum, sed odit Christum, habet confessionem fidei in timore pœnæ, non in amore coronæ. Nam & illi puniri timebant. Denique Beatus Petrus cum Domino confitens diceret, Tu es Christus filius Dei viui: eadem pene verba, quæ & demones, proferre videtur: sed horum confessio, quia cum odio prolata est, merito damnata est: illius quia ex interna dilectione processit, æterna beatitudine remunerata est. Nos ergo qui per adoptionem gratiæ filii Dei sumus, dicendo, Credo in Deum Patrem omnipotentem: hoc est, sicut credamus, vt ei per dilectionem adhareamus. Sed de his exactius sequenti capite differendū: imò potius supra pagina septuagesima quinta iam dudum disertum est.

Quæstio siue Tractatus,

Vtrum peccator verè dicere possit, Credo in Deum. qui hoc in loco comodè rursus inferi poterat, supra folio. 75. columna quarta reperietur.

De Symbolo Niceno inter sacra viua voce canendo.

Cum omnis in ecclesia laus atq; hymnus vocalia potius esse debeant, quam organica, vt percipiantur, simul & diligantur mysteria, quæ in canticis continentur: Populus enim Christi spiritualis est, non carnalis, nisi fortè ad excitand-

S ii dam

dam populi deuotionem, opus sit instrumentis interdum uti, constat Symbolū Nacenum, quod ad instruendum de credendis Christianum vulgus à maioribus nostris inductum est, non modo viua voce sed distincta quoque & perceptibili uoculatione esse cantandum. Ore enim, ait Paulus, non organo fit confessio ad salutē. Alioquin nihil dubium, quin anti qua illa patrum intentio defraudetur, atq; ferè penitus dispereat, ea quæ distincte pronuntiando Symbolū maximè expetitur: imò sola queritur per necessaria catholice plebis de articulis fidei institutio. Sic enim legis in Concilio Agathēsi: Symbolum etiam placuit ab omnibus ecclesiis vna die, id est ante octo dies Dominicæ Resurrectionis publicè in ecclesia competentibus prædicare. Subscribit & Prepositus super Decretum distinctione decimasexta. c. Canones. & in 3. concilio Toletano, Recharedus synodale decretum firmans sic præcipit: Omnes Hispaniarum & Gallicie ecclesie hæc regulā seruēt, omni sacrificii tēpore ante cōmunicationem corporis Christi & sanguinis, iuxta Orientalium partium morem vnamiter clara voce sacratissimum fidei recenseant Symbolum, ut primum populi, quam credulitatem teneant fateantur. Et sic corda fide purificata, ad Christi corpus & sanguinem percipiendum exhibeant.

De Trishagio, hoc

est, de hymno quo inter sacra, Deus ter sanctus celebratur.

Consequens est, ut aliquid adscribamus de trishagio, hoc est, de hymno quem Isaias Propbeta audiuit duos Seraphinos decantare dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Quocirca prenotandum est, sanctitatis rationem ita definiisse diuinum Dionysium in duodecimo capite de Diuinis nominibus: Sanctitas est ab omni immunditia libera, & perfecta, & immaculata munditia: quæ quidem in primis Optimo Maximoque Deo conuenit. Deus enim prorsus liber est, hoc est alienus ab omni peccatorum immunditia: & ita perfectus, ut nullis imperfectionis defectibus, quibus creaturæ sordescunt, aliquatenus contaminari queat. Immaculatus autem: quoniam nullis uti prauitatis maculis fœdari, vel ullius ignorantie erroribus obscurari potest. Sanctus itaque Deus: quia supra omnem terrenæ fœcis immunditiam purissimus. Sanctus: quia supra cunctam rerum vniuersitatem sibi cōstātissimus: omni æternitate præcedēs, maiestate excellens, potestate superans: deniq; adeo sublimis ut neque aliquid eo maius cogitari, neque quicquam ei æquale inueniri possit. Ex quo fit, ut quantum excelsus est & vnicus deitatis maiestate, tantum sit excelsus & singularis sanctitatis summitate: neq; enī in deo est aliud sanctitas, quam sua ipsius diuinitas: nisi quòd horum alterū nomen naturam eius significant: alterum verò eiusdem puritatem, munditiam, atq; firmitatem.

Sicut

Sicut ergo quælibet sacra Triadis persona est deus, ita & sanctus. Est enim Pater sanctus, ut testatur Filius, eum ita in euangelio Ioannis appellans: Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi. Quòd autem & Filius sit sanctus, testatur Gabriel Deiparæ Virgini dicens: Quod nascetur ex te, sanctum, vocabitur Filius Dei. Spiritum demum à Patre & Filio procedentē, ipse Filius sanctū pronūtiavit, dicens: Accipite Spiritum sanctum: quorū remiseritis peccata, remittentur eis. Quòd si in Deo non est aliud re ipsa sanctitas quā eius deitas, sicut non multiplicatur in illis personis deitas, ita neq; sanctitas. Eadem enī in ratione, quælibet persona diuina dicitur sancta, quæ & dei natura: idcirco enim, quælibet illarum personarum est sancta, quia in ea est eadē ipsius naturæ sanctitas. Sicut ergo Pater est Deus, Filius est Deus, & Spiritus sanctus est Deus: Non tamen sunt tres dii, sed vnus Deus: ita & Pater est sanctus, Filius est sanctus, & Spiritus est Sanctus. Sed non tres Sancti, sed vnus est sanctus: hoc est, licet tres illę ineffabiles personæ sint sanctæ, non tamen sunt tres dii sancti, sed vnus Deus. Sicut vna eadēq; deitate quælibet illarum trium personarum est deus, omnesq; simul vnus idēq; deus: ita vna eadēq; sanctitate, quæ uis earum est sancta: sed omnes tres sunt vnus idēq; Deus sanctus. Vnde & apud Isaiam, postquam illi beati Seraphini consona voce conclamauerūt ter, Sanctus, Sanctus, Sāctus: ad insinuandam personarum trinitatem, ad indicandā in eisde eiusde naturę atq;

sanctitatis vnitatē, singulariter adiecerūt, Dñs Zebaoth. Nāq; pro eo q̄ inter pres suo more posuit Dñs, hebræis est nomen illud ineffabile I H V H tetragrammatō: qđ solā diuinā essentiā significat, in se simpliciter vnā & indiuisibile, tribus tñ personis cōmunē. Hæc deniq; summā, vnāq; diuinitatis sanctitatē, tribus personis communem, profitebantur duo illi beati Seraphini, clamantes alter ad alterum, Sanctus, Sāctus, Sanctus, Dominus exercituum. Pulchrè autem positum est alter ad alterum: adumbrant enim duo Seraphini duo testamenta, eorūq; in diuinis mysteriis aperiendis concertum. Quicquid enim, ut ait Hieronymus, in veteri legimus testamento, hoc idem in Euangelio reperimus: & quòd in Euangelio fuerit lectitatum, hoc & veteris testamenti autoritate deducitur. Nihil est in eis dissonum, nihilque diuersum. Hinc & Ioannes in Apocalypsi, vidit quatuor animalia in circuitu sedis requiem non habentia, die ac nocte dicentia, Sanctus, Sanctus Sanctus, Dominus Deus Omnipotens. Duo igitur chori laudatū deū tam veteris quā noui testamēti, nō sunt curiosi perscrutatores diuinę maiestatis: sed facies suas, sicut faciunt Seraphini, præ reuerentia contegunt, & statim ardentes amore erumpunt in Dei laudes incessabiles: neque contenti, quòd per se laudent Deum, mutuo inuitant se, & exhortantes accedunt ad laudem & gloriam Deo Optimo ac Maximo persoluendas. Quare piētissimè beatus Sixtus Pontifex Romanus instituit ut sacerdote actionem inchoan-

S iii te

te, populus Hymnum hunc decantaret, Sanctus; Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Quin & in concilio Vafensi optimè in hunc modum decretum fuit: In omnibus Missis, siue matutinis, siue quadragesimalibus, siue in illis, quæ pro defunctorum commemorationibus fiunt, semper, Sanctus, Sanctus, Sanctus, eo ordine quo ad Missas publicas, dici debeat. Quis tam dulcis ac desiderabilis vox, etiam si die noctuque posset dici, fastidium non poterit generare.

Cur Trishagio addita

ta sint quædam alia verba quæ in die Dominicæ Crucis referuntur.

Utrum autem trishagio addita sint quædam alia verba, quæ in die Dominicæ Crucis tam græcè, quam latinè proferuntur, in Pentaplo nostro, capite tredecimo Staurici, ostendimus latiùs quàm hic referendum. Ex quibus pauca huc transferenda duximus. Ergo quia quidam hæretici ex quibus fuerat Eutyches & Petrus Napheo, ausi fuerunt tradere, Deum ipsum crucifixum fuisse, atque Christum secundum diuinam passum quoque fuisse naturam, quorum errores multis Conciliis explosi sunt: accedente etiam cœlesti reuelatione atque diuina autoritate, euenit, ut trishagio huiusmodi fieret additio, Sanctus Deus,

Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis: quibus Domini sanctitas, fortitudo, & immortalitas commostratur. Felix itaque Papa aduersus Petrum Episcopum Alexandrinum, qui ausus est trishagio adicere, Qui crucifixus est pro nobis: his verbis agit, Post illud scilicet, Sanctus Immortalis, quod est Spiritus Sanctus: tunc inferens, Qui pro nobis crucifixus es, miserere nobis: quaternitatè, nõ trinitatem populo insinuare vidèris: nepe si ex humana traditione manasset hæc laus: ita quoque incautè, crucem insereres laudi, in qua filii appellatio, fortis scilicet, ponitur. Quoniam verò ab angelis, nobis laus ipsa profluxit, qui ante crucem dicebant, Sanctus, Sanctus, Sanctus: sicut respicere Isaias meruit: Post crucem verò cum laude clamabant, Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis: quam temerè & impiè ausus es illud adicere, qui pro nobis crucifixus es, miserere nobis. vbi nulla de infirmitate nostra à filio assumpta sit mentio. Denique cum terremoto Constantinopols quateretur, populusque terrore concussus in campum progressus oraret, infantulus toto populo spectante, cum Proclo ciuitatis episcopo, in cœlum per vnã horam raptus est, ibique huiusmodi didicit Hymnum: rursumque descendens nuntiavit quæ in æthere audierat, dicēs, de Cœlo quasi de multitudine psallentium huiusmodi laudes insonuisse auribus suis: Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis: dictumque sibi ut eam laudè populo indicaret. Quam vbi populi cantare inceperunt, ciuitatè receperunt: & Deo per huiusmodi laudem

dem propitio factò, ab imminente ira liberati sunt. Hinc demum mos probatissimè inoleuit, in ecclesia catholica tam græca quàm latina, huiusmodi Hymnū dnicæ Passionis die decantari: quo profiteretur populus christianus, nec Deum Patrem, nec Deum Filium, nec Deum Spiritum Sanctum, nec totam Trinitatem fuisse passum: esto quod Filius Dei secundum quod homo, fuerit passus. Porro illud carmen celebratur græcè prius: ἅγιος ὁ θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. Deinde refertur latinè, Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis, miserere nobis: ut ostendatur & ipsum ab ecclesia græca ad latinam profluxisse, & vtraque communi eiusdem fidei confessione in vnã eandemque totam Christi ecclesiam, dilectissimamque sponsam coalescere. Sanè cupias iam merito scire, quare primo loco additum est, Deus: deinde, Fortis: demum autem, Immortalis. quia quarum personarum vna est numero diuinitas, earundem eadem est fortitudo & immortalitas. Et tamè secundum illarum ordinem personarum, Patri merito deitas attribuitur: quoniam ab eo tam Filius, quàm Spiritus Sanctus ab æterno habent quod sint idem cum illo Deus. Deinde, Filio congruenter accommodatur fortitudo, qui ab Apostolo predicatur virtus & sapientia patris, per quam mundus creatus est, atque recreatus. Denique Spiritui sancto conuenienter immortalitas adscribitur: Spiritus enim est qui viuificat, & qui renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, habebit vitam æternam. Attributum itaque trinitati, tria illa applicantur, ut

per attributa talia ad illas ineffabiles sublimium hypostaseon proprietates quæ dantem cognoscendas, credentes Christo manu ducantur. Alioquin, ut Gregorius Theologus inquit, Sancta sanctorum quæ apud Isaiam ipsis Seraphim velatur & glorificatur tribus sanctificationibus, in vnã concurrunt diuinitate & deitate: nam postquam ter repetitum est, Sanctus, Sanctus, Sanctus: statim est appositum, Dominus Deus Sabaoth: ut & personarum Trinitas insinuaretur, & vnitatis Domini Deique assereretur. Eandem rationem secuta est ecclesia catholica dum post professionem virtutis, fortitudinis, & immortalitatis diuinæ sanctitatis, singulari verbo precando subiicit, Miserere nobis: ut in tribus illis sanctis personis, diuinis, fortibus, & immortalibus, vnum Deum, fortem, immortalem, ac perinde misericordem confiteretur.

De Sabaoth.

Sabaoth vel potius Zebaoth: est enim Zeb: oth pluralis numeri nominis Zeba, quod interpretatur exercitus: ut in capite primo libri Numerorum, Omnè qui ingreditur Zeba, id est ad exercitum Israël, numerabis eos. Pro quo Hieronymus trāstulit: Omnium virorum fortium in Israël: nimirum, quia ex viris fortibus exercitus congregari debet. Et in vigesimo secundo capite libri tertii Regum, Micheas Propheta dixit ad Achab regem Israël: Vidi Do-

S iiii minimum

minum sedentem super solium, & omnē Zebaa, id est exercitum cœli assistentē ei à dextris, & à sinistris. Vbi proculdubio exercitum cœli vocat cœtum spirituum cœlestium: sicut in Psalmo trigesimo secundo, idē significasse videtur Prophetā dicens: Verbo domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis virtus eorum: id est exercitus eorum. &c. Beatus Lucas Euangelista græca lingua hebraicum exprimens idiōma, dixit: Et subito facta est cum angelo multitudo cœlestis exercitus, laudantium eum. A Zeba igitur singulari, id est exercitu, declinatur plurale Zebaoth, id est exercitus: ut in Psalmo vigesimotertio Dominus Zebaoth, id est exercituum, ipse est rex gloriæ. Septuaginta autem verterunt, ^{duodecim} quod est virtutum aut potentiarum. Videtur & Seruator noster, vsus fuisse eodem verbo Zebaoth id est exercitus, cum apud Lucam dixit, Nā & virtutes cœlorum mouebūtur. Quid enim aliud possunt intelligi virtutes cœlorum, quā exercitus angelorū? Vnde super illud Isaia capite primo, Nisi dominus exercitūū reliquisset nobis semen, &c. Hieronymus ita differt: Pro, dominus exercitūū, quod nos secuti Aquilam in latinum vertimus, in hebræo legitur, Dominus Sabaoth: quod LXX. interpretes pro locorū qualitate dupliciter transferunt: aut dominum virtutū, aut dominū omnipotentem. Et quærendum, vtrum de Patre dicatur, an de Filio. Nec dubium, quin illud quod in vigesimotertio psalmo legitur, Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit

Rex gloriæ: Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutū, ipse est Rex gloriæ. Dominus Sabaoth, id est virtutū, ipse est Rex gloriæ, ad Christum referatur: qui post passionis triumphū ad cœlos victor ascendit. Et in alio loco dñō dicitur, quod Rex gloriæ sit: Si enim cognouissent, nūquam Dominū gloriæ crucifixissent. Ergo non solū iuxta Apocalypsin Ioannis & Apostolū Paulum, sed in veteri quoque testamēto, Dñs Sabaoth, hoc est omnipotens Christus appellatur. Si enim omnia Patris, Filii sunt: & ut ipse loquitur in euangelio, Data est mihi oīs potestas, in cœlo & in terra: & oīa mea tua sunt: & glorificabor in eis: cur nō etiā omnipotēs nomē referatur ad Christū? ut sicut De⁹ Dei, & Dñs Dñi, ita omnipotens, omnipotentis filius sit. Et in epistola ad Damasum de Seraphim ita scribit: Et dicebāt, Sanctus, Sauctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth: in ambobus testamentis trinitas prædicatur. Quod autē Sabaoth & Saluator noster esse dicatur, accipe exēplum in vigesimotertio Psalmo: Virtutes quæ domino ministrabāt, ad cœlestes alias fortitudines proclamabant, ut pandant domino viam reuertēti: Tollite portas principes vestras: sive ut Aquila interpretatur, Attollite portæ capita vestra: & introibit Rex gloriæ. Rursum illæ, quem indutū carne conspiciunt, nouo mysterio stupefactæ interrogāt, Quis est iste Rex gloriæ? accipiuntque responsum, Dominus virtutū, ipse est Rex gloriæ: quod in hebræo scribitur, Dominus Sabaoth. Mirantur itaque, & meritō, quod Dñs Sabaoth

Sabaoth in forma dei positus, formam serui acceperit, & humiliauerit se vsq; ad mortem, mortem autem Crucis: & nequāquam, ut prius, cœlestia tantū, sed & terrena eum agnoscant. Plena est, inquit, terra gloria tua. Animaduerte lector, Hieronymū fateri, totī sacræ Trinitati conuenire trishagiū, licet censeat ratione quadam dei filio congruere propter carnis assumptæ mysterium: de negotio enim filii iam incarnati cum incredulis Iudeis Ioannes tractabat, quando scribit: Hęc dixit Isaia, quando vidit gloriam eius, non dubiū, quin Iesu Christi: tunc enim omnis terra, id est humana natura, plena fuit gloria, quando Verbum Caro factum est. Enimuerō ecclesia plenitudini gloriæ adiecit, & cœlos plenos esse domini gloria, dicens: Pleni sunt cœli & terra gloria tua. Quia & cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Imō quia nec cœli, neque cœli cœlorū immensam diuinæ maiestatis gloriam capiunt, rectē, Habacuc cecinit: Operuit cœlos gloria eius: & laudis eius plena est terra. Ergo sicut dominus Prophetæ visus est, tanquā Rex sedens super thronum excelsum, & quod fimbriæ maiestatis ei⁹ vniuersa eo inferiora ad terrā vsq; gloria replerent: ita & angeli laudant ipsum, tum in se manentem, tum creaturis sese infundentem, easque gloria complementem. In primis ergo Seraphini laudant deum à propria ipsius maiestate, cum sanctum vocant, atque essentia vnum, personisque trinum glorificant. Deinde laudāt eundem à dominio super spiritus cœlestes, quod dominus sit exer-

citū. Denique à gloriosa maiestate eius per totam terram diffusa, commendāt. Quos imitatus & David in psalmis deo canit, Domine Dominus noster, quā admirabile est nomen tuum in vniuersa terra! Magna proculdubio dñi gloria in tota terra: quia illam ex nihilo creauit, & super nihilum fundauit, aquis cinxit et irrigauit, herbis arboribusque exornauit, animantibus repleuit, hominibusque habitabilem fecit. Verūm hac multo maior est gloria, quæ clarificante Patrem Filio, nomen dei toto mūdo longē lateque innotuit. Hac enim de causa laudant angeli, exultant archangeli, omnesque spirituum cœlestium chori cōgratulantur, & tubilant omnes filii dei. Qui cōcordi quoque concentu testantur, iam non templum Hierosolymorum, sicut prius, sed omnem terram illius gloria plenam esse: qui pro hominum salute dignatus est de cœlis ad terras descendere, humanumque idemque mortale assumere corpus. Impletumque iam est, quod Domin⁹ Mosi præcanti se pro peccato populi, qui vitulū adorauerat, respondit: Propitius ero illis: verūm tamen viuo ego, & viuit nomen meum, quod implebitur gloria mea omnis terra. id quod ad filiū Psaltes retulit dicens, Implebitur gloria eius omnis terra. Quod quia impletum est nato Domino, multitudo cœlestis exercitus Deum laudans coram pastoribus cecinit, Gloria in excelsis Deo: et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Cōcinimus & nos cum illis eandem deo gloriam, quod pax benevolentissima fuerit orta hominibus bonæ voluntatis: quos tales ipsa fecit. Gloriam item Deo da-

mus:

mus: quia annuntiat nobis gaudium magnū, quod erit omni populo. Quod? quia natus est nobis hodie Saluator mundi. Et quis ille? Christus Dominus, id est, is qui Deus est & Homo. Nonne hoc gaudium maximum, maximā dei glorificationem exigit? Exposcit utiq; Enimvero sicut nullus est, qui non egeat salutari Dei, quia omnes peccauerunt, & egent gloria dei: sic & nullus ab ea excluditur, qui eam admittere velit, eius pace potiri, ipsius gaudio perfrui: ex quo fiat, ut iustificati gratis per gratiā ipsius, cum angelis Deum glorificent, nouum letitiæ hymnum concinant, Gloria in excelsis Deo. Quod si glorificandus est Deus ob summam eius maiestatem quarebus omnibus antistatur, & propter supremam potestatem qua vniuersa creat & conseruat, & ob immensam sapientiam qua cuncta gubernat: quanto magis glorificatione dignus est propter effusissimam eius bonitatem? Deniq; hoc glorificationis angelicæ Canticum neutiquam mutis organis, sed humanis vocibus non minus quam Symbolum proferendum est: quod Synodo Toletana & Abulensis ecclesiæ statuto seruari pie ac sanctè decretum est.

Quid Maiestatis nomen in Deo significet: & quo distet à gloria.

Nimvero quoniam in mysteriis, diuinæ tū maiestatis, tū glorię mentio fit, admonendū duximus, maiestatis nomē, quō Deo tribuitur, significare quidem summā diuinitatis magnitudinē, qua nihil maius, neq; esse, neq; excogitari potest: nec tamē preter id significare aliquam perfectionē, ex attributis deo, quemadmodū sapientia, & bonitas, et alia id genus nomina: sed summū quendam & egregium excellentiæ gradum, in cūctis perfectionibus, quas natura diuina amplissimo suo sinu cōplectitur: quo quidē gradu infinito in teruallo cūctis aliis rebus antestatur, tam in his dotibus, quibus prædita creatura autorē suū refert, quā in illis singularibus Optimi ac Maximi rerū Principis dignitatib; ad quas factura ipsius aspirare nequit. Verbi gratia, diuinæ sapientiæ maiestas eo elucet, q̄ omnia nuda & aperta sunt oculis eius: ita ut res alias cognitione superet, & seipsum exequet. Magnitudo diuinæ potestatis eo quoq; præstat, quod non est impossibile apud Deū omne verbum. Misericordiæ item diuinæ celsitudo inde extat, quod sicut deus omnino nequit esse obnoxius alicui miseriæ, ita & cūctis miseris opem ferre potest. Est præterea maiestatis diuinæ ea præstare, quę creatura nullatenus potest: qualia sunt, vniuersum hoc pulcherrimum ex nihilo condere, peccatores iustificare, iustificatos glorificare, animas in corpora refundere, perpetuamq; rediuiuis vitā præstare, ut iniustis miserimā, ita iustis beatissimā. Ad dei maiestatem

statē deniq; pertinet, ea quę rerū natura suis decursibus progressa, aliquādo face re potest, virtute sua efficacissima repētē proferre. E quorū numero fuere pleraque prodigia, quibus Deus Aegyptios afflixit: nec nō multa, quę Dei Verbum in assumpta carne mirificè operatus est. Deniq; dei maiestatem celebrat David, cum lyra personat aurata, Magnus Dominus, & laudabilis nimis! & magnitudinis eius nō est finis! & quę sequuntur. Glorię autem nomen Optimo Maximoq; Deo congruere constat, piēq; commodari, quatenus est clara quędā diuinæ maiestatis cognitio, ac pulchra supremę celsitudinis declaratio, atq; propensa magnificentissimæ bonitatis commendatio. At verò præstat in medium afferre, id quod diuus Hieronymus in commentariis quos super Epistolā Pauli ad Galathas scriptos reliquit, ea de re, tam eruditē quā piē annotauit, dicens: Nē autem penitus verbum glorię prætermittamus intactum, suas philosophis ineptas relinquentes, de scripturis aliqua tractemus. Opinionem vulgi, & laudem hominum fauore quęsitam, glorię nomē sonat, vbi dicitur, Omnia autem faciunt, ut ab omnibus glorificentur. Et alibi: Quomodo potestis credere, gloriam ad inuicem quærētes? Porro in bonam partem in eodem loco: Et gloriam ab eo qui solus est, non queritis. Ex quo intelligimus, idem verbum, nunc virtutem significare, nunc vitium: si ab hoibus quæro gloriā, vitium est: si à deo, virtus est. qui & ad verā nos gloriā cohortatur dicens: Eos autē qui me glorificāt glorificabo. Significat &

aliud in scripturis diuinis gloria, cū augustinus aliquid & diuinū hominū se præbet obtutibus. Visa est in tabernaculo gloria domini: & in templo quod à Salomone constructum est gloria erat. Et in facie Moysi, quando nesciebat, quod glorificatus esset vultus eius. De qua vultus gloria puto & Apostolū dicere, Nos autem omnes reuelata facie gloriām domini contemplantēs, in eandem gloriām trāssformamur à gloria in gloriām, sicut à domini spiritu. Et ipse Saluator, splendor glorię & figura substantiæ dei dictus est. Vidit & Stephanus gloriām dei, & Iēsum statē à dextris eius: quibus in locis proculdubio significat aspectum diuinus aliquid ostendentem. Vnde pleriq; in locis nostri maiestatem pro gloria transtulerunt. Hæc Hieronymus. Nobis autem videtur, maiestatem & gloriā ita apud nos differre, sicut apud Latinos distant rerū gestarum amplitudo, & quę eam sequitur claritas. Et quemadmodū aliud est sol, aliud fulgor ab eo diffusus: ita aliud est, diuina in se maiestas, aliud gloria quę illam obtutibus humanis profert, atque manifestat. Vnde & in scripturis diuinis interdum separantur: ut in Prouerbis Salomon ait, Qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Apud Isaiam: Et introibunt in speluncas petrarum, & in voragine terræ à facie formidinis domini, & à gloria maiestatis eius. Interdum quoq; confunduntur. Nam pro eo quod apud Marcum legimus, Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria: In Luca scriptum, cū potestate

restate magna & maiestate. Et pro eo quod in tertio libro Regū, legis: Impleuerat enim gloria domini domum dñi: in Paralipomenis est, Maiestas domini impleuit domum domini. Quam ob re animaduertet diligens Lector, quando in scripturis sacris hæc duo distinguantur, & quando alterum pro altero ponatur. Nam ubi Stephanus dicitur & pertis cælis vidisse gloriam dei, forsitan maiestas intelligenda est. E diuerso, ubi in Psalmo scriptū est, Et replebitur maiestate eius omnis terra: forsitan gloria accipienda est. De alijs pie Lector tu ipse comecta.

Quid Hofanna significet.

Admodum autem consentaneè, Seraphice laudationi qua rerum conditor ab angelis glorificatur, apposuit Ecclesia eum hymnum, quo Redemptorem generis humani, turbæ quæ præibant & sequebatur, ingenti letitia exultantes diuinis laudibus glorificabant. Ab eoq; coelestem æternamq; salutem petierunt. Legimus apud Matthæum cap. 22. quod ingrediente domino Iesu Hierosolymã, turbæ quæ præcedebant, & quæ sequebantur clamabant dicentes, Hofanna filio David. Benedictus qui venit in nomine domini: Hofanna in excelsis. Quo in loco duo mihi obseruanda videntur. Primum est, q; cum verborum ordo exigeret, vt diceretur, clamabant dicentes

illi, Hofanna in excelsis: Euangelista vtens transpositione, posuit loco pronominis, nomen: dicendo, Clamabant, dicentes, Hofanna filio David. Quod fecit sapienter. Loquutus est enim Emphaticus, vt ostenderet acclamationes illas nequaquam vulgari furore, sed instinctu quodam diuino prolatas, & in illum coiectas, qui esset inter cæteros egregius & vnicus mundi melioris instaurator: idemq; verus deus, verusq; homo: qualẽ fore Regi David, deum fuisse pollicitū diuina oracula testantur. Vnde in græco non simpliciter scriptum est, filio: sed, & id est, illi filio, articulo præposito. Id quod tam apud Hebræos, quam apud Græcos manifestum est, eximie cuiusdam singularitatis indicium: vt iã sit lectiois ordo, Clamabant dicentes illi, tanquam vero, expectatissimoq; filio David. Admirans enim Euangelista tam magnificam confessionem, cum dixisset, clamabant dicentes, Hofanna: interrupit sermonem, exclamando, filio David. Moxq; eundem repleuit sermonem sine acclamatione dicens, Hofanna in excelsis. Simili Tropo dictum est Genesios cap. primo: Creauit Deus hominẽ ad imaginem suam: ad imaginem dei creauit illum. vbi videtur subiiciendum fuisse, ad imaginem sui ipsius creauit illum: nẽ videretur scriptura de alio quopiam deo loqui: verum commoda Emphasi nomen dei est vestigio replicauit, vt dignitas hominis commendaretur. quod nõ ad cuiuspian rei inferioris gradus, sed ad Optimi, atq; Maximi Dei sit imaginẽ conditus. Tale est quoq; illud Genesios. 19. Pluit Dominus a domino, id est a seipso

a seipso. Nec ignoro quosdam his in locis Trinitatis mysterium intelligere, sed nos Augustino atq; Theophylacto autoribus nitimur. Alterum quod hic ad notandum censuimus est verbum Hofanna, quod ex duabus dictionibus hebraicis compositū est: scilicet, Hofiah, & Anna: id est, verbo & dictione. Nesciunt em̄ hebræi Peripateticorum more oēs alias orationis partes: & præter nomen & verbum, cæteras alias, dictiones appellant. Ergo Hofianna compositū est ex verbo Hofiah, & Anna particula. Anna optatiua vox est: valetq; apud nos, vtinã: vel, ô: vel, ô si: vel, amabo: vel, obsecro: vel quouis aliud, quo precatis affectus latine aptius exprimitur. Adscribendum & his, quod Ioannes Eckius perdoctè annotauit, rectè proferri ab ecclesiasticis Hofanna. Quot quot, inquit, adnotarunt, corruptè dici Hofanna, & debere dici Hofianna, vt Stapulen. Erasmus, Capnion, Clichthous, Bebelius, &c. errarunt per imperitiã hebraici sermonis: cũ vtrūq; dici possit, & Hofanna, & Hofianna: vt in Kimbide defectiuus liquet: vbi agit de quiescete Iod in Pepoal. Et pro vsu ecclesie adduco psal. 85. Hofaafdecha. Ieremi. 31. Hofa Adonai mecha. & Isa. 63. Hofa liserogi. Saluifica seruū tuū. Saluifica dñe populū tuū. Saluifica mihi brachitū meū. Et mirū est de Hiero. q; ad hoc nõ penetravit, & putauerit in ecclesia corruptè dici Hofanna, in epli ad Damasum: cũ ecclesia rectè & ex arte dicat, Hofanna: etia, vel age, vel obsecro saluifica. Hosana itaq; clamabāt Iudei, etiã infantes pendentes ab vberibus ma-

trū: iuxta illud, ex ore infantium & lactētū perfecisti laudẽ. scilicet hoc ipso verū cõfiteles Messia, qui saluū faceret Israel: sicut angelus dixerat Ioseph, Quoniã ipse saluū faciet populum suū. Hofia autem verbū est, nõ vtiq; simplicem sed congeminatã habens significationem. Non enim tantū significat salua, sed ferè totum hoc, fac nos saluare nos ipsos: sicut cetera verba eiusdem formæ: qua iuxta linguæ hebraicæ idiõma denotantur duo quædam agentia simul ad eundem effectum conuenire: quorum alterum superius sit, & inferius ad opus impellat. Ea igitur loquendi forma per opportunè turba vsa est, dum spiritu dei acta coelestem a dño cõprecatur salutẽ, Hofiãna: hoc est, fac nos saluare nos ipsos: id est, cõuerte nos dñe ad te, & cõuertemur. Duc nos oues errãtes, et sequemur Pastorem nr̄um. Operare in nobis, & operabimur tecum. Trabe nos et si principio renitentes: tãdem em̄ spõte venimus ad te. Vides q; sic petitur diuinū auxiliū, vt liberum nõ tollatur arbitriū: sic poscã dñi grã, vt sui cõpos maneat nature & rationis vsus. Vides vt hinc Lutheri insania reddẽtis hominem semoto arbitrio in brutū, apertè notatur. Vide parū pradesse vniuersa Legis præcepta, Prophetarū oracula, & Euãgelicõsilia, legales benedictiones, & euãgelicas orones, nisi arbitraria quadã bonitate docilem deo tu temet præbeas, dicasq; verè cum Propheta: Dñs aperuit mihi aurem, & ego nõ contradico: retrorsum nõ abii. Sisq; ex eorum numero, de quibus Saluator ait: Omnis qui audit a patre & didicit, venit ad me. Audit a patre,

T a patre,

Cur additū Symbolo, Secundū scripturas.

à patre, qui gratia diuina præuentus, in tertiori quodā impulsu ad Christū pro-uocatur: Discit, qui gr̄a it̄e celesti comi-tatus internæ inspirationi assentitur: Venit deniq̄, qui subsequēti gr̄a magnis virtutū profectibus auctus ad virū perfectum, qui est in Christo, peruenit. De-niq̄ nō contentæ turbæ infima, id est cor-porali salute, quæ cū belluis est homini cōmunis: neq̄ media, id est ciuili, quæ hu-mana tantū ratione ducitur, atq̄ cū hac vita finitur: supremam, hoc est celestē & æternam, quæ in excelsis, hoc est in altissimis cœlis, his qui per Christū sal-uantur, tribuitur, totis votis expetunt, precibus ac laudibus sibi dari postulant, bona fide expectant. Simulq̄ cōclamāt, iterum atq̄ iterum repetētes, Hosiāna in excelsis: atque angelis canentibus ac-cinunt, vt cum eis vera beatitudine per-fruantur.

Cur in Symbolo

Niceno, Articulo de Resurre-
ctione appositum est, Secun-
dū scripturas.

Adde placuit & his id quod vulgò dubita-ri solet, quā obr̄e Ar-ticulo de Resurrectio-ne, additū est, Secūdu scripturas. Ergo quo-niam rarissimus meritò dubitauerit, eū natum fuisse de fœmina, quæ carne indu-tū humana per alia & alia ætatum au-gmēta incrementē, humanis affectibus, vel potius, vt Hieronymi vtar voca-

bulo propassiomibus tangi videret, quē in cruce moriētē inspexerit, functū fuis-se vita, quem subuectum nube conscen-dentem in cœlum suspexerit, ad dexte-ram maiestatis in excelsis sedere: non ad eò fuit opus, id ipsum diuina authorita-te explicatius stabiliri. At verò qđ hu-manis oculis videre homini nullatenus licuit, vt locum haberet fides Chri-stum à mortuis redeuntem, illud prophe-ticis prædictionibus ex professo confir-mari oportuit. Id quod ex Luca desum-ptum videri potest, vbi Christus Ser-uator noster discipulos minus creden-tes corripit dicens, O stulti & tardi ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophætæ! Nonne oportuit pati Chri-stum, & ita intrare in gloriam suam? Ecce Liberator noster iā immortalis fa-ctus citat scripturas ad suā ipsius Re-surrectionē probandā: quemadmodū an-tea moritur⁹, vt Sadduceis resurrectionē negātibus silentium imponeret, legis testimonio est vsus, dicens: De resurre-ctione aut mortuorū, non legistis qđ di-ctum est à deo, Ego sum Deus Abra-ham, Deus Isaac, & Deus Iacob? Nō est deus mortuorum, sed viuentium.

Accedit et alia ratio, quod nullibi for-sitan scripturarum iunenimus alia my-steria, quæ reliquis articulis denotātur in diem certam aperte fuisse præfinita, quemadmodū dominicæ Resurrectionis sacramentum, intra tertium à morte di-em absoluendis diuinis oraculis præcan-tatum est. Oseas inquit, Viuificabit nos post duos dies: & tertia die viuifi-cabit nos. Et apud Lucam Dominus: Generatio, inquit, praua & adultera signū

Quid sit, Agnus Dei, &c.

110

signū inquerit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophætæ. Quomo-dò enim fuit Ionas in ventre cœti tri-bus diebus, & tribus noctibus: ita erit filius hominis in corde terræ. Quare cō-modè, non solum dictum est, Christū re-surrexisse, sed adiectum quoq̄, die tertia: & id quidem, secundū scripturas, quæ illū neutiquā longo tēpore, sed statim à morte die tertio resurrecturū præmonu-erint. Quod si dixerimus, particulā illā, secundū scripturas, ad singulos de huma-nitate Christi articulos esse referēdam, nonne locupletius asseremus cuncta ver-bi incarnati mysteria, videlicet vt immo-ta fide tenendū sit Christum secundū scripturas nō modò resurrexisse, sed etiā iuxta scripturas easdē, conceptū de Spi-ritu sancto, natū de Maria Virgine, ho-minē factū crucis tormēta subiisse, sepul-tūq̄ ad inferos descēdisse, rursumq̄ ad cœlos conscēdisse: in quo & christiana dogmata maximè firmantur, & Mani-chæorū phāsmata gladio spiritus, quod est Verbū Dei, penitus deturbātur. Suf-fragatur huic sentētiæ Paulus ad Corin-thios in hæc verba: Tradidi enim vobis in primis, quod accepi: quoniā Christus mortuus est, pro peccatis nr̄is, secundū scripturas: & q̄ sepultus est, & q̄ resur-rexit tertia die, secundū scripturas. Hæc de vinea dñi Sabaoth vtcūq̄ decerpim⁹, timentes, nè fortè dum præstantiæ tue inseruire nitimur, ex vineis Engaddi in-sulfas acidasq̄ reddiderimus labruscas.

Quid sit Agnus

Dei: & cur ab eo in sacratissima Synaxi, misericordia petitur.

Agnus ex gr̄eco quibusdā tractū videtur: vn-de aspirata priori syl-laba proferunt. Aγνός gr̄ecis em̄est purus & castus: vt arietis & ouis tenellus filius, agnus dicitur, quod sit hostia pura, & immolationi apta. De quo Festus ita tradit: Agnus ex gr̄eco αγνός deductur, quod nomen apud maiores oīs erat generis. Hinc euenit vt apud Exodum 12. pro eo quod hebræis est, Seh hamá-im zakar, ben, sana, ihieh lakē: Hie-ronymus rectè transtulerit, Erit autem agnus absq̄ macula, masculus, anniculus. Quia enim paruus tā ouium quàm ca-prarū fœt⁹ apud hebræos vocatur Seh: & sub vtroq̄ genere inuenitur: vt à fœ-mella distingueretur, additum est Zakar apud illos, & apud latinos, masculus. Porro agnus propter castitatē, & inno-centiā, & puritatē, & simplicitatē, qua si designat, quæ Deo maximè placet: & in sacrificiū assumebatur. Agnus enim fuit prima victima celesti decreto à fi-liis Israël dño oblata: q̄ purus, & cōti-nens, & innocēs debet esse humanus ani-mus: ab omni it̄e peccati macula alienus. Et mascul⁹, hoc est mascula virtute præ-ditus: Nihil em̄ fœmineū & molle Deo placet. Imò & annicul⁹, hoc est summa simplicitate placidus, vt sit hostia diui-nitati accepta. Quæ oīa quoniā præci-puè Christo adsunt, pculdubio Agn⁹ dicitur. Nā agnus ille Paschalis nō sim-pliciter, sed sapiēter offerebatur: additis scilicet quibusdā ceremoniis diuinis sacra-mētis plenis, vt Augustin⁹ tā copiose, quā succictē explicat. agn⁹, ait, eligit, vt
T ii simplicitas

simplicitas & innocentia designetur: masculus queritur, ut virtus comprobetur: immaculatus, ut sine crimine: anniculus, ut exacto praedicationis tempore: perfectus, ut instructus omni genere virtutis: mense primo, ut totus annus à primordio proprio consequatur: quarta decima die mensis, ut lumine veritatis impleto erroris nox operiatur: ad vesperam, ut saeculi occasus imminens approbetur: electo fermento, ut à corde peruersa metis malitia tollatur: oblitis sanguine liminibus domorum, ut figura dñice Passionis fronte signetur: agne assus, est enim euāgelium & sermo Christi robustus cibus: neq; in aqua madidus, non est enim delicatae interpretationis humido laegore soluedus: nihil praetermittitur, nihil enim in Christo omnino reprobatur: ossa non coteruntur, quia nec cominui, id est vinci in quoquam Christi potest: quicquid superest, diuinis ignibus imponitur: quia quod quis capere non potest, Christi diuinae scientiae remittit: eorum tantum quae manifesta sunt, pro viribus epulatur intentus: nam & quod stantes edunt, forma est, ne quis cadat, aut ne quis in euāgelio ad necessitatem prosternatur: sed in quietis animi robore contra persecutionum prelia inuictus, id est sublimis & erectus assistat. Nam & succinctis lumbis, euāgelicae signum est continentiae, dum locus seminum coercetur & costringitur: additis baculis, Spiritui sancto quisque mititur: pedibus calceatis, id est lubrico erroris cieceto, dum probatione ad fidem coelestium, quasi ferratis praesidiis in euāgelio cuncta sunt fixa, firmissima veritate solidata: festinantes etiam, feruentes enim

fide probantur: tepidi & negligentes respuuntur, & euomuntur. Cum azymus sumuntur: Christus enim omni simplicis animi pura simplicitate sumitur: cum picridis, etenim hoc Pascha in Iudaeorum damnationem & acerbissimas amaritudines cessit. Non nisi circumcisis dabatur: purgatis enim solis, & lauacro indulgentiae coelestis expiatis, percipiendi Christi corporis sacramenti, cibi facultas porrigitur. Vides quomodo hunc Agnum Dei verum, pecualis ille praeformauerit: vides quod sui immolandi ratione, Christi formam expresserit: vides qualiter umbraticus ille ab aegyptiaca seruitute populo liberando, immolatus adumbravit agnum illum solidissimum, per quem genus humanum à diabolica seruitute redimendum esset. Nempe haec mysteria plenissime in Christo cognouit maximus ille prophetarum Ioannes Baptista, cum videns dominum ad se venientem, digito eum indicauit, & dixit: Ecce Agnus Dei. Enimvero, ut recte inquit Origenes, non ideo Agnus Iesus dicitur quasi qui mutatus sit & conuersus sit in speciem pecudis: dicitur tamen agnus, quia voluntas & bonitas eius, qua deum repropitiavit hominibus, & peccatorum indulgentiam dedit, talis extitit humanogenere, quasi agni hostia immaculata: & innocens, qua placari hominibus diuina creduntur. Et re vera, teste Theophylacto, diligenter hoc dictum est, Ecce Agnus Dei: quia sermo est, ad cupientes & quarentes videre illum agnum, qui ab Isaiâ praedictus est, quando Moabiticam regionem allo-

quens,

quens, dixit ei: Emitte agnum dominatorem terrae, de petra deserti, ad montem filiae Sion. Super quo Hieronymus: O Moab, in quem deseruitorum est leo! & de qua reliquae quidem saluari poterunt! habeto solatium hoc: Egredietur de te Agnus immaculatus, qui tollat peccata mundi, qui dominetur in orbe terrarum. De petra, ait deserti: hoc est de Ruth quae mariti morte viduata, de Booz genuit Obed: & de Obed Iesse: & de Iesse Dauid: & de Dauid Christum. Montem autem filiae Sion, aut ipsam Hierusalem interpretabimur, aut iuxta sacramentum in telligentiam, Ecclesiam, quae sit in virtutum culmine constituta. Sed ad Theophylactum: Ecce, inquit, quem queris, ille agnus, ecce adest. Probabile enim est, multum in prophético Isaiâ libro edoctum, quaesuisse, quisnam ille agnus esset: igitur Ioannes demonstrat eum. Non dixit autem tantum, & quibus, agnus: sed dixit, & quibus, id est, ille agnus, addito articulo, qui non modo Emphasim, sed etiam relationem afferret: designans agnum quendam iam antea denotatum: eumque non generali quadam, sed generali & insigni ratione, Agnum Dei dicitur: nam multi quidem agni, sicut & multi christi: sed ille est verus agnus qui à Moysese figuratur, & ab Isaiâ praedicatur. In quam sententiam & Augustinus ita philosophatur: Vtique singulariter Iesus dicitur agnus: nam & discipuli dicti sunt agni: Ecce ego mitto vos sicut agnos, in medio luporum. Dicti sunt & ipsi lumen: Vos estis lumen mundi. Sed aliter ille de quo dictum est,

Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Sic & agnus singulariter solus sine macula, sine peccato: non cuius maculae absterse sint, sed cuius macula nulla fuerit. Quid enim, quia dicebat Ioannes de domino, Ecce Agnus Dei, ipse Ioannes non erat Agnus Dei? non erat vir sanctus? non erat amicus sponsi? Erat utique. Ergo singulariter illum quem Ioannes indicabat, hic demum, hic est Agnus Dei: quia singulariter huius agni sanguine solo homines redimi potuerunt. Theophylactus: Porro agnus dei dicitur Christus, siue quod deus acceperit mortem Christi, pro nostra salute: siue quod deus tradiderit illum pro nobis ad mortem: quemadmodum dicere solemus, sacrificium hoc illius est, hoc est, ille sacrificium hoc obtulit. Sic igitur & dominus dicitur Agnus Dei, eo quod deus pater propter charitatem suam erga nos, illum dederit ad mortem. Nunquid, quia pater in mortem obtulit Iesum, inuitus oblatum est? Absit. Audi Isaiam asserentem, eum non necessitate crucem, sed voluntate sustinuisse. Oblatus est, inquit: quia ipse voluit: & non aperuit os suum. quippe qui dicenti Pilato, Mibi non loqueris? noluit respondere. Qui igitur oblatum est Pilato? Quia ipse voluit: & non respondit, ut patibulum pro nobis damnatus ascenderet. Ipse sicut ovis ad occisionem ductus: & quasi agnus coram tondente se, obmutuit. Qui & de se ipso loquitur in Ieremia, Ego autem sicut agnus innocens, & ductus ad vi-

T iii Etimā,

Etiam nesciebam. Cum enim nesciret peccatum, pro nobis peccatum, id est, victima pro peccato factus est: & sicut agnus cum ducitur ad victimam non repugnat, passus est voluntate, ut destrueret eum, qui mortis habebat imperium, humilians se usque ad mortem, & mortem Crucis. Ecce, inquit, Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Theophylactus: Non dixit autem qui abstulit peccatum, sed qui tollit in presenti peccata nostra, & aliorum quidem per baptismum, & aliorum per poenitentiam: & agni quidem, qui in lege veteri immolabantur, nullius peccatum omnino abolebat. Hic autem totius mundi peccatum tollit e medio, & abolet. Et aduerte, quod aliquid amplius potest intelligi in eo, quod & Chrysostomus annotauit: non esse dictum, tulit, aut tollit: sed tollit verbo presentis: quod ab illo semper proficiatur omnis purgatio criminum, veluti si dicas, Elleborus purgat cerebrum, significans illi perpetuam, & natiuam inesse vim purgandi capitis: ut intelligatur Christum ab aeo condito, usque ad eius finem tollere mundi peccatum, siue illud originale, siue quodlibet aliud: quia quibuscunque a mundi principio, usque ad eius terminum, peccatum aufertur per fidem in Christum, nec id incredibile. Nam licet mors Christi sub Tyberio fuerit perfecta, tamen ab initio mundi, ad peccatorum purgationem fuit deo accepta: nam quantum ad diuina dispensationis propositum attinet, iam tum quod danteus agebatur: quia & ad eam totius mundi innouandi cursus dirigeba-

tur. Et in Abel iusto caeterisque sanctis viris quodam modo Christus patiebatur. Sicut Ioannes in Apocalypsi tradit: ubi de Antichristo sub nomine bestiae agens, ita scripsit: Et data est ei potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem: & adorauerunt eam omnes, qui habitabant terram, quorum non sunt scripta nomina in libro vitae agni qui occisus est ab origine mundi. Deperigitur agnus innocentissimus tollit peccata mundi, id est omnium peccatorum humanorum colluuiem: licet regni caelestis ianuam, iustificatis minime aperuerit, donec exacta satisfactione in cruce fuit immolatus. Denique vnicus ille dei Filius, factus est Agnus, ut immolaretur: immolatus est, ut multos agnos deo redderet, ex quibus constituerit sibi ecclesiam castam, puram, & innocentem, simplicem, obedientem, immaculatam, pietati studentem, caelestia pasqua carpitentem, cum sponso suo per fidem adhuc peregrinantem, & cum illo in hac peregrinatione aduersa tolerantem, ut sit, *πρωτόγονος*, id est omnimode sancta. Hi sunt igitur agni, qui mane & vespere, id est qui a solis ortu usque ad occasum, id est a principio mundi usque ad finem, & ab ortu presentis vitae usque ad eius extinctionem, & in prosperis & in aduersis deo pientissime immolantur. Horum precipit finire illi, ad quos dominus dixit: Ecce ego mitto vos tanquam agnos in medio luporum. Ite, inquit, prorsus intrepidi. Ecce ego, qui vos & tutos & securos reddere possu, mitto vos tanquam agnos, id est pietatis studio, & morum sanctitate, & certissimo patiendi contumelias, & labo-

labores, & iniurias, & verbera, & vulnera, demum mortem pro iustitia promouenda, voto, Dei Agno persimiles. Mitto inquam vos inter lupos, nempe Phariseos, & scribas, & sacerdotes, & tyrannos, & Philosophos, & hereticos: & eos qui ambulant in vestibus ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: ut eorum quosdam seuisimos & pertinacissimos hostes patiamini: alios vero ab innata feritate, & inolita rapacitate reuocantes, in mitissimos & innocentissimos agnos me vobis aspirante reuocetis: Neque id vobis incredibile videatur: tanta est enim Agni Dei vis, ut ex lupis sibi agnos faciat, tales, qualis ille fuit, de quo Isaias foelicia Christi tempora celebrans praedixit: Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hodo ac cubabit. Etenim enarratore Hieronymo, lupus Paulus qui primus persequabatur ecclesiam, & lacerabat: & de quo dictum est, Benjamin lupus rapax, habitauit cum agno, vel Anania, a quo baptizatus est: vel Petro apostolo, cui dictum est, Pasce agnos meos. Et Pardus qui prius non mutabat varietates suas, lotus in fonte domini, accubuit cum hodo, non qui a sinistris est, sed qui immolatur in Pascha Domini. Et hoc notandum, quod non agnus & hodus habitent & accubent cum lupo & pardo: sed lupus & pardus agni imitentur innocentiam, ut per eius gratiam fiant illi agni, quos Dominus Petro pasceudos commisit. Quid autem est pascere agnos Christi, nisi, ut Alcuinus inquit, credentes in Christum ne a fide deficiant, confortare: terrena subsidia, si necesse est, subdi-

tis prouidere: aduersariis adfistere: exempla virtutum, cum verbo praedicationis euangelice impendere: errantes subditos corrigere: cunctos fideles in pace & concordia continere: eosque sub eucharistiae sacramento verissima sacratissimi agni carne alere: & caelesti vitalique pane impinguare: robustosque aduersus omnem potestatem inimici, utpote gratia superna munitos reddere. Haec cum fiunt, proculdubio impletur illud Isaias, Et pasceatur agni iuxta ordinem suum, & deserta in vbertatem versa aduenae comedet. Quoniam enim Agnus dei exaltatus est, & agnitus est sanctus sanctorum: Qui sunt de numero agnorum, non hordorum, qui a sinistris ponuntur, pascentur in ecclesiae pratis, & dicent: Dominus pascit me, & nihil mihi deerit: in loco pascae ibi me collocauit. Et quae a Iudeis deserta sunt Christi sacramenta, versa in vbertatem comedet gentium populus ille credens. Agni autem spirituales agnoscentes vocem Christi, pascentur iuxta ordinem suum: quisque enim sua sorte contentus agit, & manet in ea vocatione, qua vocatus est. Nec sacerdos populi partes, nec populus sacerdotis usurpat. Nullus denique qui re vera Christi sit agnus, aliena aut pasqua, aut officia usurpat. Sed quatenus ei caelesti munere datum est, & Christi pascauis fruitur, & ordine seruato, ne confundatur grex, pastorem suum sequitur. Hi sunt, ut in Apocalypsi legimus, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt. hi sequuntur Agnum quocumque ierit. Hi enim veri agni neque bestibus miscentur, & fidei integritatem seruunt.

seruat: quod Petrus ante crucem prestare non potuit, parati sunt ire cum Domino et in mortem et vitam. In vita quidem, quamdiu ecclesie Christi adhuc in terris peregrinanti, sunt necessarii: In mortem autem, quoties opus est, pro illa mortem oppetere. Ceteram inuenimus et agnos malos, quos pascunt principes Cedar cum arietibus: qui pedibus suis turbant aquas, et ouium latera impingunt, et cornibus dimicant, et cum hœdis ad sinistram ponendis, qui interrim lasciuunt, ad superstitiosam Tyrum apud Ezechiellem adducere legimus. Mali enim sunt: quia mentiuntur imitari verum agnum, a quo procul aberrant: quippe qui sub innocentie specie nocendi studium tegunt: et castitatem simulantes, in occulto libidini seruiunt. Nam ille vecors adolescens iam non tam agnus, quam hircus impudentissimus est habendus. De quo in Proverbiis: Statim eam scilicet impudicam et procacem sequitur, quasi bos ductus ad victimam, et quasi agnus lasciuens, et ignorans quod ad vincula stultus trahatur. O miserandam talium agnorum stultitiam, astutiam, corruptionem, qui a simplicitate et sapientia et integritate Christiana digressi sunt, quos per errorem, et vitiorum latitudinem Deo spatium permittit, ut tandem immanibus lupis deuorandos tradat! Sicut Oseas asserit Propheta, dicens: Quoniam sicut vacca lasciuens, declinauit Israel: nunc pascit eos dominus, quasi agnum in latitudine. Quia enim ab agni immaculati imitatione declinauerunt, et legis notitiam et gratiam

euangelicam reliquerunt: ideo lasciuientes pascuntur in lata et spatiosa via, quae ducit ad mortem, et patientia domini bonique pastoris eos nutriet ad interitum. At veri agni, aut innocentiam dono sibi datam, seruat: aut si forte ab ea ceciderunt, pastoris patientia in salubrem poenitentiam utuntur: ut qui abstulit per baptismum priora crimina, auferat per poenitentiam posteriora. Et amaritudinibus spiritualibus pasti, accedant ad vescendum Agno Dei, qui eos sicut aqua abluit, et sanguine redemit: ita carne nutriat, candido vellere induat, sicutque e numero illorum, qui visi sunt Ioanni in Apocalypsi stantes ante thronum, et in conspectu agni, amicti stolis albis et palmis in manibus eorum: et clamabant voce magna dicentes, Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, et Agno, et cetera: quae de Agno, et eius Sponsa in Apocalypsis libro magnifice referuntur. Haec latius scripsimus: quia in signe Abulensis Ecclesiae est Agnus.

Qualiter sacerdos sermonem ingratum & incommodum vitare, & gratum commodumque populo adhibere tenetur.

Dentque quoniam sacerdotis officium est populum docere, eumque grata commodaque oratione intra vere pietatis caecos continere, meminerit ingratum et incommodum sermonem vitare: ac gratum commodumque

commodumque auribus illius inferre. Caneat igitur, ne predicando aut colloquendo, sit leuis, vel impudicus, ingratus, insuauis, rigidus, asper, aut contumeliosus, et perstreperus: sed gravis, ac prudens, gratus, suauis, placidus, blandus, modestus, honorificus, atque perspicuus: audiaturque Ecclesiasticum dicentem, Homo acharis, id est absque gratia, fabula vana: et in ore indisciplinatorum assidua erit. Vanus enim fabulator est, qui domum spiritus sancti non habet, quo instructus tunc dicenda norit: ea nempe quae sanam doctrinam decent: tum sciat quomodo, et quando, apud quos, habeat proferre sermonem: ut seueritatem sine rigore, grauitatem absque tristitia, sine insuauitate dulcedinem, atque sine difficultate disciplinam dicendis adhibeat. Quod si ineruditus spiritu sancto assidua loquacitate fabuletur, non dubium quin intempestiua narratione, tristi vultu, rigida exactione, insuauis oratione, et intractabili consuetudine auditorum animum alio qui bene affectum a se procul alienet: quamuis quae infert, minus improbanda sint. Quia ut idem autor subiungit, Ex ore fatui reprobatur parabola: non enim dicit illam in tempore suo. Namque si ieiuniorum tempore de sanctorum celebritate sermonem ingerat, non congruit temporis parabola: et est diuerso si dum Ascensio Domini agitur, de abstinentia eloquatur: dixeritque pro commedanda ea virtute pulcherrima, esto: sed non erat his locus. Nonne alienissimum est a commoda predicandi verbi diuini ratione habentem ad sacras virgines de pudicitiae sanctitate orationem, de bellica fortitu-

dine magnifica verba miscere? Expendenda itaque sunt hominum ingenia, vitae instituta, negotia, loca, tempora, ut congrua cuique eorum sermocinatio accommodetur: ut denique dicentis parabola non ut fatui reprobetur, sed ut sapientis aude acceptetur. Huc sane pertinet praecipio illa, qua gentium doctor Colossenses instituit, quae dei sunt sapienter eloqui, ut eorum sermo letior sit, et iucundior, ut oblectet, et audientibus conferat plurimum. Sic tamen ut in scurrilitatem, et lasciuam non recidat. At enim, Sermo vester semper in gratia sale sit conditus. Pulchre Theophylactus, quum inquit, Sit sale conditus: id quidem pretendit, ut non supra modum in letitiam sit, et in iocum effusior, nec prorsus seuerus et asper. Quemadmodum esca si sale careat insuauior erit, nimis salita a gustu repudiatur: ita fit ut his vtrisque vesci nequeant homines. Nonne vides quemadmodum Daniel hominem impium mulceat et soletur? Nonne et pueros illos tres conspicias, nihil graue atque molestum fuisse loquutos: sed veritatem praese et confidentiam tulerint, quum in foueam detrudantur? Efferrit itaque loquendo, et ultra quam deceat audere, nequaquam fiducia est, sed insolentiae argumentum. O utinam scribenti mihi non contingat ut ingrauescente aetate, inolita a teneris mentis acrimonia in animi erumpat insolentiam! sed Christiana modestia praeditus, conuenienter cuique dictionem accommodem! Sicut idem Paulus subsequutus monet dicens, Et sciatis quomodo vos oporteat cuique respondere. Aliter enim respondendum est paga-

De sermone ingrato vitando.

no, aliter Iudeo, aliter haeretico. Nam paganus natura duce, Iudeus legis testimoniis, haereticus enangelicis documentis ad veram pietatem reuocandus est. Aliter item respondendum est doctis, aliter indoctis: aliter sapientibus, aliter insipientibus: aliter perfectis, aliter imperfectis. Doctis enim, & sapientibus, & perfectis, subtiliora mysteria, altiora sacramenta, exactiora consilia sunt exponenda: Indoctis autem, & insipientibus, & imperfectis prima fidei documenta, communia ecclesiae decreta, facilioraque rudimenta sunt proponenda. Aliter item apulento est respondendum, aliter inopi. Nam diuiti est praeranimi imbecillitate indulgendum: inops vero quia firmiter est mente, sustinetque si acrius te illi ingesseris, magis irascendus est. Aliter praeterea cum mansuetis, aliter cum iracundis agendum est. Illis enim amplius loquendum est: his autem cedendum est. Vincis enim cum cedis. Quia si talis persona in medio est quae per strepat, modo reticendum est, modo conuenienter respondendum. Tempus enim tacendi, & tempus loquendi. Denique non modo in diuinis documentis, sed etiam in humanis congressibus curandum est ne sermo noster sit ingratus, rigidus, tristis, insuavis, & difficilis: sed gratus mollis, placidus, suavis, & facilis. Sic enim facilius multo eos quibus cum agimus in sententiam nostram transferemus. Probe Seneca: Liber est animus hominis: duci vult, trahi recusat. Quid si mihi cum homine a christiana pietate alieno sermo sit conferendus? Nempe mitibus alloquis cum in primis conuenias oportet.

Nam probe Theophylactus inquit: Si nulla cogat necessitas nequaquam gentilem foetidum dixeris, & inquinatum, nec illi conuitiaberis: quin potius si principem a Christo alienum ipse adieris, decetes illi honores deferto. Si vero fueris de alienis institutus interrogatus, inquit natiora haec & impia dixeris: quippe quae a vero longius absunt. Neque enim est tolerandum ut impium quis dogma inducat. Nam apud Athenienses & Paulus, vel eorum cum laude multa disseruit: Elymam vero conuitiatus est: erat namque conuitiatio dignus. Denique ut ait Ecclesiasticus sexto capite: verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos: & lingua eucharis. i. gratiosa, in bono homine abundat: si sit orationi adiuncta audientium utilitas. Sic Clemens Papa propter eloquii suauitatem dilectus erat non solum fidelibus, sed etiam Iudeis & gentilibus. Et mitigat inimicos: quia sermo mollis frangit iram, sicut durus excitat furorem. Sic enim Gedeon inclutus ille Israelitarum dux Ephraim in se concitatos mitibus eloquiis mitigauit. Et sermo gratiosus in bono homine abundabit: vir enim benignus comiter eos quibus cum versatur, & urbanè alloquitur. Quod si correctionis seueritas addenda sit, auditorem monet, non contumeliatur: castigat, non traducit: incitat, non conturbat: verberat, non perdit: semperque cauet, ne verbosis minis arrogans aut taetabundus videatur: totusque eo incumbit, ut correctionis modestia auditorem beneuolum, attentum, atque docilem reddat, ut audire quae tradat velit, & percipere, ac praestare. Lege librum Magni Gregorii

De modestia pastorum gregis dominici. 114

Gregorii qui Pastoralis inscribitur.

Parerga.

Chryso.

ABEVCHARIS fit Eucharistia: quae Chrysostomo interpretatur gratiarum actio, gratitudo, comitas: Hieronymus alibi interpretatur, gratiositate: alibi, gratiam: Ambrosius, sermonem ad Dei gratiam facientem. Hinc theologi Eucharistiam pro synaxi. i. communiōe & sacratissimo corporis & sanguinis Christi sacramento accipiunt. Vnde Magister Sententiarum ita disserit: Sacramentum corporis & sanguinis Christi spiritualiter sumentem reficit: vnde excellenter Eucharistia dicitur. i. bona gratia: quia in hoc sacramento, non modo est argumentum virtutis, sed ille totus sumitur, qui est fons & origo totius gratiae. Denique neque Euangelista, neque Paulus, hoc nomine altaris mysterium, sed aliis significant. Alibi quae ad Eucharistiam attinent, congruentius attingemus.

Qua modestia & industria tum episcopus tum qui uis sacerdos animarum curator oues sibi creditas regere debeat.

KΛΗΡΟΣ, Clerus: graecum est. i. sors, hereditas, circumflexa priori: sed vltima acuta κληρος est sorte electus, vel

sorte datus. Hinc in priori Petrus epistola talibus reliquos presbyteros monet: Pascite qui in vobis est gregem Dei, prouidentes non coactè, sed spontaneè secundum Deum: nec turpis lucri gratia, sed voluntariè: neque dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. At vero, ut pulchre quidam annotauit, graecè est κληρος, id est neque ut dominum exercetes aduersus clericos. Cleros autem vocat non tantum diaconos, aut presbyteros, sed Christi gregem, qui cuique sorte contingit gubernandus: ne quis existimet episcopus in clericos interdicitum dominium, & in ceteros esse permissum. Et presbyteros hic episcopos vocat: nondum enim increuerat turba sacerdotum. Sed quot erant presbyteri, totidem erant episcopi. Esto, quod episcopi sint de instituto Christi, gradu superiores simplicibus sacerdotibus, ut in ecclesia illius Hierarchiae ordo seruetur. Praeceptum Apostolorum principis in omnibus omnium Episcoporum aulis, vel aureis literis oportebat inscribi. Pascite, inquit, gregem, non opprimite, non expilate: idque non coactè velut ex officio, sed ex sincero affectu tanquam patres. Non turpis lucri gratia (inquit) quasi praesentiens ecclesiae pestem hinc orituram. Denique non dominantes more regum, sed pastorum exemplo pascite, benefactis vincite. Nunc autem episcoporum vulgus nihil audit ab assentatoribus doctis, nisi dominia, ditiones, gladios, clauas, potestates: atque hinc fastidiorum plusquam regius, seuitia plusquam tyrannica. Cum ergo Petrus ait, Non dominantes clericis, sed forma facti

Et gregis ex animo: tale est ac si dicat, modeste de vobis sentite, benignitatis exemplum praebeate. Ut videlicet humilitatem quam subditos & ad vos & ad inuicem habere desideratis, ipsi, prius & actu monstretis, & in animo seruetis ex integro: iuxta illud Dominicum, Scitis quod hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis: & principes eorum potestatem habent ipsorum. Non autem ita erit in vobis. Sed quicumque voluerit fieri maior, erit vester minister: & quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium seruus. Quod Paulus imperium diligenter obseruans ait: Non nosmetipsos praedicamus, sed Iesum Christum Dominum nostrum: nos autem in seruos vestros per Iesum. Beatus itaque Petrus seipsum modestiae & exemplum ceteris presbyteris, hoc est episcopis, imò & inferioribus sacerdotibus imitandum proponens, suam prius dignitatem extulit, dicens: Presbyteros qui sunt inter vos exhortor, qui sim & ipse presbyter, ac testis afflictionum Christi, atque idem consors gloriae quae reuelabitur. Volens igitur Apostolorum princeps, ut ait Oecumenius, futeminentiam demonstrare, & quod modestiae causa seipsum vocet presbyterum, subiungit suam dignitatem, Testis afflictionum Christi: hoc per ista significare volens. Si ego qui talium vobis interpres sum, non dedignor meipsum appellari presbyterum, nec vos vos qui iusti estis extollamini aduersus eos qui vobis inferiores sunt. Propterea autem Christus huius prae-

ceptor, modestiam docendo, ita pronuntiat: Si ergo ego laui vestros pedes Dominus ac Magister. Addit autem, consors gloriae quae reuelabitur, ut demostret modestiae animi excellentiam: quemadmodum & Paulus dicit: Quum Christus manifestatus fuerit, tunc & nos manifestabimur. Porro hic nequaquam coacte pascet, qui suis subditis proponens seipsum exemplar bonae operationis, discipulos habet se mutuo incitantes ad emulationem praecceptoris. Neque turpiter lucrum affectando, qui non arroganter incedens, neque sese aduersus subiectos erigens: sed humiliter conuersans assiduam habet frugalitatem, quae nullo indiget sumptu, aut vestitium pretiosarum, aut mensae Sybariticae, quae fastum cum plausu excipiunt, & sumptum à turpi lucro expetunt. Quin potius praec oculis semper habere debet non modò episcopus, sed etiam quicumque inferioris gradus sacerdos, praesertim qui illius nomine curator est animarum, id quod Titum instituit Paulus Apostolus, dicens: Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non violentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, benignam, prudentem, sobrium, iustum, sanctum, continentem, cõplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem: ut potens sit exhortari in doctrina sua, & eos qui contradicunt arguere. Postremo, quoniam quae exiguntur à presbyteris huiusmodi, amplioris diligentiae studium, & grauioris operis officium secum ferunt, magnificum illis

illis gloriosumque praemium Petrus ponit dicens: Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriae coronam.

Exacta de ieiuniorum obseruatione Censura.

Ieiunium secundum Iosidorum est parsimonia victus, & abstinentia ciborum, secundum regulam Ecclesiasticam. De ratione itaque ieiunii quadragesimalis sunt tria.

Primum est abstinentia à cibis ab ecclesia prohibitis, scilicet carnibus, ouis, & lacticiis. Nam ut habetur distinctione quarta, capitulo denique. Pare est ut nos qui his diebus à carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque quae semetipsum trahunt originem ieiunemus, à lacte videlicet, caseo, & ouis. Ex quo liquet, quod si cum aliquo dispensatum est, ut ieiunialibus diebus carnes comedat, dispensatum quoque est ne ieiunet: ac subinde absolutus est ab obseruatione ieiunii: quoniam de substantia ieiunii ecclesiastici est, à carnibus abstinere, nisi detur ei qui cum dispensatur ieiunandi facultas, semel tantum per diem carnes comedendo. Attamen ille qui cum iusta de causa dispensatum est, in diebus quadragesimae comedere lacticina & oua, non est absolutus à ieiunio. Sunt enim regiones in quibus ob piscium penuriam, ieiunantes talia comedunt: Papa Praela-

tisque suis id scientibus & consentientibus. Secundum de ratione ieiunii est tempus comestioni decretum. Fuit autem olim hora vespertina, id est ad occasum solis. Deinde reductum est ad nonam dici horam, id est tertiam postmeridianam. Vltimò id temporis reductum est ad meridiem, paulò antè aut paulò post, iuxta cuiusque patriae consuetudinem. Congruentissimum esse arbitror, ut meridies in mensa comedentem excipiat. Praeuenire autem horam coenae multo tempore, est praeuenire vel famem vel afflictionem, quam auctor ieiuniorum inferri praetendit, ac perinde est defraudare ieiunium: qui hoc facit, ut censet Petrus Paludanus in suo Quarto Sententiarum, peccat mortaliter, si non excusetur legitima, id est necessaria, vel rationabili causa: ut si haberet choleram ardentissimam & esset valde detrimentosum suae salutis ulterius comestionem differre: aut si profecturus iter, non habiturus esset extra domum ex qua proficiscitur sufficientem refectonem: aut si vacaturus esset rebus piis & spiritualibus, ex quibus multò maior emolumentum eveniturus esset ecclesiae atque sibi, quam de expectatione horae comedendi vulgo determinatae. Item Martinus de Magistris in quadam quaestione de ieiunio sic inquit: Qui hac tempestate differt refectonem usque ad vespertinam horam, quia si comederet hora duodecima, nimis affligeretur, non male, sed bene facit: praesertim si deinde sequeretur salutis suae notabile nocumentum. Si verò afflictio inde secutura non sit futura valde molesta, licet possit coenam in vespertinam differ-

re,

re, maioris tamen erit meriti seruare consuetudinem. Hæc fundantur in capitul. solent plures. de consecratione, distinctione prima. Tertium denique quod exigitur ad integritatem Ecclesiastici ieiunii, est vnica comestio. Id quod primo constat, eò quod patres veteris testamenti, quos hac in parte imitata est primitiua Ecclesia catholica, semel tantum in die ieiunii comedebant, iubente eis Domino in Leuitico, in die expiationis affligere animas suas vsque ad vesperam. Et Iudicum libro capite vicesimo scriptum est: Ieiunauerunt die illo vsque ad vesperam. Idem patet ex consuetudine populi Christiani. Quilibet enim Christianus existimat se frangere ieiunium si eiusmodi die bis comedat à proposito & per modum cibi: hoc est ad sustinendam vel depellendam famem. Item si vnica comestio non esset de ratione ieiunii, ineptè Magnus Gregorius dominicos quadragesimales à ieiunio subtraxisset, in quibus bis comeditur, cum abstinentia carnis. Sic enim habet, de consecratione, distinctione quinta. Quadragesima sùma obseruatione est obseruanda, vt ieiunium in ea præter dies dominicos, qui de abstinentia subtracti sunt, nisi quem infirmitas impederit, nullatenus solvatur. Quia ipsi dies, decimæ sunt anni. Symposium autem vespertinum licet delibare: id est paulum capere, non quidem per modum cibi, hoc est non ad expellendam famem, neque ad naturæ sustentationem: sed per modum medicamenti, nè noceat potus, quo homines cõmuniter egent, nè vehementi siti naturalis

humor exhauriatur: vel propter cerebrum debilitatem, nè nox ducatur in somnis: vel propter aliquantum cordis vel stomachi dolorem reprimendum: vel ob cõsuetudinẽ scitã & toleratã, quæ tamẽ nõ sit in fraudẽ ieiunii, qualis esset illa cibatio, quæ famẽ tolleret, naturamque sustentaret. Iam enim ex ipso comestio nis modo tolleretur ieiunialis afflictio, quod nec est intentionis Christi, nec ecclesiæ, quantum equidem arbitror. Et licet melius sit facere symposium cum electuario vel frugibus, bene tamen potest fieri cum buccella panis, aut quouis alio quod magis suffragabitur ieiunantis indigentia. Imo & pauperes raro habent aliud vnde symposium sumant, nisi panem. Imò si quis adeo cholera incensus sit, vt nociturum sit ei valde, expectare meridiem stomacho ieiunio, licebit manẽ electuario vti ad id nocuenti vitandum. Non enim exigitur ieiunium naturale adeo exactè ad ieiunium Ecclesiasticum, sicut ad sacramentum Eucharistiæ communicationem. Siquidem in hoc etiam potus est prohibitus, in illo verò non, nisi quis potaret vinum validum ad extinguendam famem. Nam & potus interdum famem mitigat. Debemus hæc, sicut & cetera, beato Thomæ. Iam verò demonstrandum est paucis, quadragesimale ieiunium, non solum à Mose, Helia, sed etiam à Christo cõcepisse: non modò exemplo, sed præcepto, vt credere dignum est. Etsi dominicum de ieiunio quadragesimali institutum literis euangelicis nõ fuerit omnino expressum. Vnde Augustinus ad Casulanum: Ego in

euang

euangelicis & apostolicis literis video, ieiunium esse præceptum: quibus autem diebus nõ oportet ieiunare & quibus oporteat, præcepto Dñi vel Apostolorum nõ inuenio definitum. Enimverò q̄ Augustinus fatetur certos dies ieiunio nõ inuenisse in illis literis definitos esse: tamẽ ieiunium in præcepto aliquatenus esse vt alii patres testantur, sentire oportet. Credendum est enim Dominum Iesum viua voce ap̄lis ieiunium seruandum tradidisse. Siquidem ipsi iidem Ap̄li illud obseruauerunt, vt facile colligi potest ex eo qd̄ Ignatius. S. Ioãnis Euangelistæ discipulus ad Philippenses scripsit, dicẽs: Dies festos nolite in honore, quadragesimã verò nolite pro nihilo habere. Imitationem enim habet conuersationis Dei: hebdomadam etiam passionis nolite despiciere. Quarta & sexta feria ieiunate, reliquas pauperibus porrigentes. Ambrosius quoq; sermone. 25. & in quadrages. sermone. 2. Nõ enim fratres leue peccatum est indictam quadragesimã à domino non ieiunare, & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere. Hieronymus item contra Montanum: Nos vnã, inquit, quadragesimã secundum traditionem Apostolorum toto anno tempore nobis congruo ieiunamus. Illi scilicet Montani hæretici tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint Saluatores: non quo & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare non liceat. Sed quod aliud est necessitate, aliud voluntate munus offerre. Ex his sanctorum dictis manifestè constat Christianos obnoxios esse obseruando ieiunio ex definitione ecclesiæ sanctæ & apostolicæ, innixę tradi-

tionem Apostolorum quam à Christo domino de ieiunandis quadragesima diebus viua voce, siue substricto præcepto, siue vehementi consilio accepisse credere dignum est. Iam verò ex hoc fundamento licet quasdam propositiones ieiuniale negotium tangentes inferre. Quarum sit prima. Quilibet Christianus legitima ieiunandi excusatione carens, est obstrictus ieiunio obseruandi lege: quasi absque idonea causa prætergrediatur, peccat: dicente Domino: Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Quid si quispiam impotenti gula tenuitiam fregit? Peccabit profecto perniciosè: quia eiusmodi comestio fuit voluntaria contra legem Dei. Quid si is qui decreuerat ieiunare die sequenti, summo mane ex more ientaculum omnino inaduertenter accepit? Seruet ieiunium, comedendo tantum meridiem semel. Prima enim comestio non ponit innumerum aduersus ieiunium. Siquidem in casu contra illud nõ fuit intentata, neq; culpabilis. Si autẽ talis inaduertẽtia fuisset culpabilis, fecisset & illud ientaculum culpabile. Quid si Papa sine rationabili causa secũ dispeserit in ieiunio ceteris ieiunantibus? Excipiatũ est etiã peccare mortali ter, si inde sequatur alius scãdalũ, nõ solũ acceptum sed datũ. Quid si inde nullũ sequatur scãdalũ nõnihilominus male facit: quoniam si ieiunium quadragesimale, ve prædictæ autoritates testantur, quodãmodo originaliter sicut decimæ, p̄det quodãmodo diuine naturalis secundũ rationẽ quã tradidit Gregorius de ieiunandis quadragesima diebus: quasi eos ieiunio dedicãtes, dicitur totius anni decimas deo persoluam. Et definitur à

Vii Christi

Christi consilio atque traditione, licet complementum & obligandi vim rationeque mandati simpliciter obtineat ex apostolico precepto, & ecclesiastico mandato, & totius populi Christiani consuetudine, tenetur ipse sicut alia membra ecclesie seruare illud. Quin & si plus habeat quadragesimale ieiunium iuris positui quam diuini, tenetur Papa illud seruare multo magis, quam princeps secularis legem civilem, quam tulit, si illa eandem rationem habeat in eo quam in aliis ciuibus: non quatenus est ea lex coactiua. Quia princeps non habet superiorē hominē, qui eū cogat. Sed quatenus est directiua, iuris naturalis innititur, ut docet. S. Thomas. q. nonagesima sexta, primę partis secundı libri articulo quinto ad tertium. Peccabit igitur Papa si sola libidine secum in ieiunio dispenset. Peccabit inquam vel mortaliter, vel certe venialiter, vel valde grauiter, ut tale veniale sit proximum mortali? Quid de dispensationibus, quę dantur magnatibus? Idem quod de summo Pontifice sentendum est. Id est, quod si habent causam non ieiunandi, Pontificis privilegio excusantur à ieiunio: si verò careant ea, videtur quod non excusentur magis quam summus Pontifex. Quia quod plerique eorum ob gulam & lasciuiam comedendi carnes, eas facultates sibi comparant, qui non dubitū quin peccat eis vtentes, tū quia ieiuniali remedio ipsi indigent ad edomandā carnem, sicut ceteri: quod plerunq; insufficienter per elemosinā suppletur. In carne enim regnat libidinis morbus: non in oculis: tum quia turpis est pars, quę non congruit suo toti:

tum quia tenetur ille subire onera Ecclesie, sicut cetera eius membra. Pręclare Ambrosius, vbi supra: Scriptum est, ait, qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ille ambulare. Si ergo vis christianus esse, debes quod Christus fecit scilicet facere. Ille peccatum non habuit, quadragesimam ieiunauit: Tu non vis quadragesimam ieiunare, qui peccas? Ille pro nostris ieiunauit peccatis: qualis ergo apud tuam consciētiam Christianus es, cū Christo pro te esuriēte, tu prędes? cū Salvatore pro te ieiunāte, tu reficeris? Nō est ergo leue peccatū indictā violare quadragesimā. Quid? si quis nō indiget ieiunio vt temperatē viuat? Responde tur quod tenetur lege ieiunii, quę in comune posita est, cunctis ac singulis ieiunare valentibus, & nō impeditis. Quin imò rarò inuenias quempiam talem, cui ieiunium non sit conueniens remedium spiritus contra carnem, atque vitiorum vel pręteritorum curatiuum, vel iminentium pręseruatiuum. In multis enim delinquimus omnes. Denique autore Sancto Thoma, secunda secundę quęstione cętesima quadragesima septima, articulo secundo ad primum: Ieiunium est de necessitate pręcepti, vnicuique tali remedio indigenti. Quod intelligo etiam si caro inde notabiliter laedatur, dummodò non adsit aliud conueniens remedium ad subiciendam carnē spiritui. Quam enim commutationem dabit homo pro anima sua? Quid si quis infestiora sentiat carnis tentamenta ieiunando? Id planè euenerit per accidens, propter quod non licet relinquere id quod est

est per se. Abstinentia enim per se confert ad restringendam carnis libidinem. Quid igitur iste talis vexatus aget? Vtatur quadragesimalibus cibis, non tantū modicè, sed etiā intra modū. Quid si adhuc sentit carnem molestiorē? resistat libidini alacriter, & Dñs faciet obediēti sibi cum tentatione prouētū. Vel de mū si alia nō patet via, petat à suo Pręlato, ratione reddita, vt eū quoad opus fuerit à ieiunādi obligatione absoluat. Idē fortē cum quibusdā glotonibus qui passim sanctitate ieiunia violāt, cōsultē disponetur, donec paulatim ieiunio assuescāt. Secūda Propositio pricipalis: Frāgens ieiunium sub pręcepto cadē ex cōtēptu iure imponentis illud, siue Christi siue Ecclesie, perniciosè peccat. Quia quasi huiusmodi peccatum est, velle repugnare, & quasi scelus idololatrię, nolle acquiescere. Tertia propositio. Frāgens ieiunium intentione impediendi finem eius peccat exitialiter: quia irritum facit mādatum Domini. Nanq; sicut docet dñs Caietanus, qui hoc modo pręceptum transgreditur, proportionaliter se habet ad finem pręcepti: sicut qui transgreditur ex cōtēptu, se habet ad pręceptū, seu pręcipientem. Nam iste respuit finem, sicut ille respuit pręceptum. Verbi gratia: Circa pręceptum de audiendo Missam, non solum peccat mortaliter, qui omittit audire Missam, quia nō vult subiici pręcepto: sed etiam si ideo omittit, quia non vult mente vacare deo. Id quod paulò post latius declarabitur. Quarta Propositio. Seruans tamen ieiunandi regulam ab ecclesia pręscriptā si consueta hora comedendi famem non

sentiat, non tenetur differre refectionem donec fame sciat: quia pręceptum ieiunandi cadit super ipsa parsimonia vitus, & abstinentia ciborum: & non sub fine à legislatore intento, qui est afflictio carnis & libidinis repressio. Mandata enim per se immediatè sunt de actibus, quibus attingendus est finis. At verò qui ieiunans ea intentione, refert se cibo & potu in vnica meridiana comestione, vt nullam famem nullamq; afflictionem sentiat vsque ad meridiem diei sequentis, mortaliter peccat: quia directè irritum facit mādatum Domini, cū priuet illud eo sine, qui prę tenditur: id est commoda carnis temperatura, qua obediāt spiritui: & vitia comprimantur, & mens in Deum eleuetur, & virtutes augeantur. Eo enim iure, quo nemini licet finem refutare, non est ei fas medium ad illud ordinatum impedire. Hęc est expressa sancti Thomę loco superius citato sententia: vbi in solutione ad secundum, sic pronuntiat: Quia pręcepta quę per modum communis statuti proponuntur, nō eodem modo obligant omnes, sed secundum quod requiritur ad finem, quem legislator intendit. Cuius autoritatem, si aliquis transgrediendo, statutum contemnat: vel hoc modo transgrediatur, quod impediatur finis quem intendit, peccat mortaliter talis transgressor. Et aduerte quod finis intentus à legislatore ieiunii, potest sine ipsius legislatoris contemptu bifariam impediri: vel pręcedendo scienter causam nō rationabilem neq; idoneam ad immunitatem ieiunii: id est ad comedendum

pluribus in die, vel carnes absque necessitate edendas, vel referendo epulis in stomachum ut nulla fames afflictiove sequatur. Vterque namque mortiferè peccat. Nam licet seruans huiusmodi præceptum non teneatur ponere in actu talem particularem finem intentum à legislatore, teneatur tamen, non impedire illum. Quia qui tollit finem, tollit bonum: ac perinde reddit ipsum mandatum frustratorium et inane. Etenim licet huiusmodi deuorator non videatur explicitè transgredi formam ventralis præcepti de semel tantum comedendo: transgreditur tamen eam implicitè et æquiualeuter, ita ut ex proposito finem legislatoris impediatur. Et ideo perniciosè peccat. Quod si quis contentiosus disputator adhuc perneget huiusmodi gluttonem transgredi ieiuniale præceptum: Et ei concedamus, ne improbe contendamus: vel certè negare non poterit eundem peccare mortaliter, id facièdo ex intentione contra proximum ipsius præcepti finem: ut ipsum præpediat, ut declaratum est. Quid si quis repleat se sic alimentis ut postea non fame scat absque vlla dampnabili intentione? Respondetur quod tunc non violaret ieiunium: quia non faceret contra præceptum Ecclesie: peccaret tamen peccato gulae. Cauere tamen debet huiusmodi deuorator, ne adeo frequenter id faciat, ut ex tali reficiendi se immodicis cibariis frequentatione, materia in suam formam redeat, et mala arguatur intentio. Quid si quis precedentibus diebus ieiunii absque vlla praua intentione et nimia ventris repletionem vna vice comedat, quantum duabus? Respondetur quod non peccat, et ieiunii legem adimplet: quo-

ia totus ille cibus simul sumptus, neque tantum alit, neque tantum sedat famem, quantum si diuisim caperetur. Vis enim nutritiua, cum sit finita, tum fortius tum commodius in alimentis partes diuisas agit, quam in totum. Denique ut hæc clarius percipias, et certiora habeas, lege Caietani commentarium ad locum prius citatum: et in Summa Paragraphum primum tituli de præcepto. Quinta Propositio. Frangens ieiunium ex ignorantia, secundum ignorantie qualitatè vel accusatur vel excusatur à peccato. Ex quo fit ut qui frangit ieiunium ex ignorantia venialiter, peccet venialiter: et qui ex mortali, mortaliter: et qui frangit ieiunium ex ignorantia probabili et non sufficienti, peccet tantum venialiter. Sexta propositio. Frangens ieiunium ex rationabili causa sibi nota et indubitata, absente etiam legislatore, non peccat: quia in tali casu quilibet potest sibi ius dicere, alioqui præceptum ieiuniale esset populo Christiano nimis onerosum, et penè intolerabile: cum frequenter incidat tempora in quibus neque licet obseruare ieiunium, neque locus est consulendi summum Pontificem, aut proprium prælatum, aut denique medicum. Septima Propositio. Frangens ieiunium absque rationabili causa, vel merito existimata, vel autoritate alicuius sapientis fulta, et non habita generali vel speciali licentia à summo Pontifice ad illud frangendum: frangens, inquam, vel ex comedendi libidine, vel ex quadam ignauia et inertia, perniciosè peccat. Talis est ecclesiasticorum sententia doctorum, et totius populi Christiani consensus. Octaua Propositio. Frangens ieiunium primo die quadragesimæ pec-

cat

cat mortaliter: item secundo, item tertio, cæterisque sequentibus. Quoniam lex de seruando ieiunio quadragesimali, cadit supra totam quadragesimam et super quolibet eiusdem die. Ex quo fit, et licet primo die proponens nullum se ieiunaturum diem totius quadragesimæ, peccat peccatum æquale, imò maius quam si singulis diebus noua voluntate ieiunium frangeret: quia longè maiore contemptu proposuit, totam simul quadragesimam violare. Attamen singulo quoque die, quo frangit ieiunium, de nouo peccat: quia quolibet eorum die liberè agit contra præceptum ieiuniale, quod de reliquo seruare posset. Sic et qui proposuit contra ius et fas vesci carnibus die ieiunii, quoties eas comedit, mortaliter peccat. Sunt qui dicant, non simile esse de eo, qui semel fregit diem ieiunii comedendo pisces, scilicet quod quia non potest illo die iam seruare ieiunium, liceat ei comedere quoties voluerit: et sic reportabit de improbitate sua commodum. Tutius est igitur deinde abstinere, et reliquo diei tempore à cibis abstinere. Præceptum enim de ieiunio negationem implicat, non comedendi pluries quam semel. Seruet igitur ille ieiunium qualiter poterit, sicut qui emisso simplici castitatis voto uxorem duxit, tenetur quatenus per uxorem liceat illi, seruare castitatè: et hoc ei libenter consulerem, licet non sit euidentis alius pluribus comestionibus sequentibus peccare. Denique studiose curandum est, ut nostra ieiunia sint grata acceptaque deo. Quocirca audiendus est Hieronymus tradens de consec. distin. 5. Sicut tibi quotidiana ieiunia, et refe-

ctio satietatè fugiens. Nihil enim prodest biduo vel triduo transmissio, vacuum portare ventrem, si post pariter obstruatur. Audiendus est et Gregorius, de temperamento diebus ieiuniorum adhibendo, sic admonens: Cæterum piscium esus ita Christiano relinquitur, ut hoc et infirmitatis solatium, non luxuriæ pariat incendium. Quare qui à carnibus abstinent, non delicatoribus cibis indulgent. Qui pretiosiores dapes undique conquirunt, qui sumptuosiora marinarum belluarum conuiuia præparant, neutiquam ieiunium Deo gratum acceptum ieiunant: neque eo innitentes à deo exaudiuntur, quando eum precantur. Unde ut narrat Isaias Deo dicentibus: Quare ieiunauimus, et non aspexisti? humiliuimus animas nostras, et nesciisti? Respondet: Ecce in die ieiunii vestri, inuenitur voluntas vestra, scilicet in cibis lautioribus et in desideris carnis vestre: ita ut intemperantius belluemini ieiuniorum quam prandiorum tempore. Quatenus demum sint immunes à ieiunandi præcepto, alii propter ætatem, ut pueri et senes: alii propter infirmitatem et morbos: alii propter labores corporales, ut agricolæ, opifices, artiumque professores: alii propter pietatis officia, ut curatores animarum, et predicatorum, et theologiæ doctores: Caietanus in Summula sanctum Thomam imitatus copiose satis commostrauit.

Tractatus De furo mulierum.

V iiii

Si

Prima Conclusio.

SI mulier fucet se cum contemptu creatoris, peccat mortaliter. Sicut dicitur Thomas. 2. 2. q. 16. arti. 2. ad secundum. Si queris quando mulier fucat se in contemptu creatoris? Respondet tibi Abulensis episcopus super Matth. cap. 11. q. 13. dicens: Fucatio dicitur esse in contemptu creatoris, quando mulier contemnit naturalem pulchritudinem vult quandam aliam pulchritudinem fingere: quasi non bene sit sibi promissum de pulchritudine, sed aliter prouideri debuisset: et tunc semper, ait, est peccatum mortale. Quia Deum contemnit, qui aliquid de fabrica eius vilipendit.

Secunda conclusio.

SI mulier fucat se vt alliciat alios a viro suo ad libidinem, et si non intendat facere illis copiam corporis sui, peccat mortaliter. Quia directe scandalizat perniciosè proximum: nam intendit peccatum mortale. Et scriptum est, Vae homini illi per quem scandalum venit. Hoc tenet sanctus Thomas. 2. 2. questio. 159. articulo. 2. ad. 2.

Tertia conclusio.

SI mulier fucat se ad iactantiam et humanam gloriam, semper peccat grauius: sed tunc mortaliter, quando in talis gloria delectatione constituit sibi vltimum finem. Queris quando erit hoc?

Nempe quando magis procurat fucare ita se vt appareat videtibus se pulchra, quam salutem animae suae: et quando parata est Dei praeceptum transgredi, ne omittat talem fucationem. Sicut quae omittit audire Missam in die festo, faciens moram fucando se. Lege sanctum Thomam. 2. 2. q. 169. articulo. 2. et questione 1. 3. 2. articulo. 3.

Quarta conclusio.

SI mulier fucet se vt alliciat virum suum ad amorem sui libidinosum, sic et tali amore affectus et si non esset sua, idem incitaretur ad eam et congrederetur cum ipsa, tunc peccat mortaliter fucando se cum tali intentione: quia est ad peccatum mortale. Peccat enim maritus mortaliter, accedens ad suam tanquam non ad suam. Hoc tenet sanctus Thomas. 2. 2. q. 154. articulo. 8. ad secundum. Ad quod facit illud Pauli: Sciat unusquisque possidere vas suum in sanctificatione et honore: non in passione desiderii, sicut et gentes quae ignorant Deum.

Quinta conclusio.

SI mulier fucet se contra praeceptum viri sui expressum vel praesumptum, peccat mortaliter: quia iam videtur fucare se propter superbiam, vel lasciuia, vel inobedientiam mortalem in re quae habet speciem maioris mali: quam tenetur illa vitare propter zelum viri, et iurgia, et alia magna incommoda quae deinde sequuntur. Hanc tenet Viricus libro 6. tractatu. 2. cap. 10. et Cardinalis de Torre cremata, De consecra. di. 5. cap. fucare.

fucare. Nec euadit talem grauitatem si dicat mulier fucare se ob inanem gloriam tantum venialem: quia ex inani gloria veniali potest esse inobediens mortaliter: vt dicit sanctus Thomas. 2. 2. q. 105. articulo. 1. ad. 2.

Sexta conclusio.

SI mulier sciens satis et abunde diligere se ab marito suo, et experta est satis se tractari ab illo affectu maritali, et esse contentum naturali pulchritudine uxoris suae, et esse eundem virum probum et castum, si fucet se adhuc ipsa vt addat maiorem pulchritudinem, vt amplius placeat quam opus est, peccat grauius. Quia iam cessat causa fucandi se tali uxori: qua cessante, videtur illa praetextere causam simulatam ad excusandas excusationes in peccatis. Et hoc casu videtur habere locum illud beati Cypriani: Viderint quid sibi nuptiae per placendi studium de coniugum solatio blandiantur: quos cum ad excusationem suam proferunt, ad societatem criminosa consensio nis actus. Et cum crescit apparatus istius conclusionis ex eo quod dicit sanctus Thomas, pri. ad Timo. 2. lectio. 2. De fucio autem semper est peccatum: mulieribus. non permittitur ornari, nisi propter viros: et viri volunt decipi, vt fucate eis appareant. Idem dicit in. 2. 2. nisi quod in auctoritate quam citat videtur legendum, se nolle decipi: quia sic est in originali beati Augustini, Epistola. 73. et in Decretis, de conse. di. 5. cap. fucare. Ex quo sequitur, voluntatem eorum et si fucum illarum aperte non improbant,

non arridere tali fucationi. An vero in tali casu peccaretur mortaliter, aliorum esto iudicium. Non enim est illa precipienda sententia, vbi errore probabili, vel gloriola veniali potest aliquid tale facere.

Septima conclusio.

SI mulier fucet se vt placeat viro suo, et simul alliciat alios ad amorem sui, licet omnino adulterium facto exhorreat, peccat mortaliter. Quia si oculi tui nequa est, totum corpus tuum tenebrosum erit.

Octava conclusio.

Quando mulier fucat se ad placendum viro suo, iudicans rationabiliter, vel saltem apparenter, id esse necessarium sibi ad allicendum virum suum ad amorem matrimonialem, et ad continentum ipsum intra castitatem coniugalem: non peccat mortaliter: dum modo talis fucatio sit modesta, et verecunda, et pudica, iuxta illud Pauli. p. ad Timot. 2. Similiter et mulieres in habitu ornato: in graeco est nos iuxta, quod est modesto, siue honesto, cum verecundia et sobrietate ornantes se: et non in tortis criminibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa: sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Hanc tenet sanctus Thomas. 2. 2. questione 169. articulo. 2. ad. 2.

Nona conclusio.

SI mulier fucat se ita vt sua fucatio ne in tantum notabiliter excedat vt

per

per illam sufficienter prouocet alios ad maritum suo ad amorem sui, peccare videtur mortaliter. Quod si queris qualis erit fucatio taliter excessiua? Nempe illa que contra preceptum Apostoli fuerit immoderata, & inuerecunda, & impudica. Immoderata inquam ea, quam vir prudens censeret excedere notabiliter modestiam matrimonialem. Inuerecunda ea, que innuit mulierem sic fucantem esse inuerecunda. Impudica ea que arguit mulierem taliter fucantem esse lasciuam: & quodam modo fucatione sua inuitare aspicientes ad amorem sui: nec excusabit taliter fucantem se dicere quod ipsa non intendit prouocare alios ad viro suo ad amorem sui: cum factum sit contrarium dicto. Siquidem in materia moralis, actus exterior notabiliter excedens rationis modum, redit in suam formam, ac si intenderetur: & ideo si est malus, aut habeat speciem mali, est scandalosus respectu eius mali quod ex tali actu solet sequi. Quia sicut dicit sanctus Thomas 2. 2. q. 4. art. 1. ad quartum: scandalum actiuum est, quando aliquis suo malo verbo vel facto intendit alium ad peccatum inducere: vel etiam si ipse hoc non intendat, & ipsum factum est tale quod de sui ratione sit inducendum ad peccandum: puta cum quis publice facit peccatum, vel aliquid quod habeat similitudinem peccati: & tunc ille qui huiusmodi actum facit, proprio dat occasionem: non causam. Quonia videtur sanctus Thomas ibidem dicit in solutione ad 3. Nihil potest esse homini sufficienter causa peccati quod est spiritualis ruina, nisi propria voluntas: & ideo dicta vel facta contra alterius hominum, possunt esse solus

causa imperfecta, aliquantulum inducens ad ruinam. Et propter hoc in definitione scandalum non dicitur, dās causam ruinam, sed dās occasionem: quod significat causam imperfectam. Et ita esse in casu proposito manifeste tradit diuus Hieronymus in Epistola ad Furiū, ita dicens: Christianos oculos scandalizāt quæ purpurisso & qui bus dā fucis ora oculosq; depingūt: quarū facies gypsee, nimio cādore deformes idōlu metiuntur. Vides vt diuus Hieronymus aperte vocat talē fucationem scandalosam: nec mirū, cū sit ea meretricia, non naturalis fucatio, iuxta illud Salomonis Prouer. ca. 7. Occurrit ei mulier in ornatu meretricio, parata ad decipiēdas aīas. Ex quo liquet qd non sequitur, pulchritudo naturalis quā uis magna, non est scandalosa: ergo pulchritudo fucatoria taliter excessiua non est scandalosa quia non est similis ratio. Et quia sumus in materia morali, liceat mihi latius enarrari ad explicandum multas variasq; differentias inter vtrāq; pulchritudinem. Namque altera est naturalis, altera fictitia: altera verò humana, altera verò imaginaria: altera vera, altera fallax: altera immodesta, altera modesta: altera verecunda, altera inuerecunda: altera pudica, altera impudica: altera contenta intra honestatem conjugalem, altera illam excedens: ac perinde illa mouet spectatorem sui ad considerandam sapientiam creatoris, eundemq; laudandum, hæc ad considerandum artificium fucatricis & ipsius curiositatem: illa ostendit decorem naturæ, hæc tam non tantum imitatur naturam, quam deprauat eandem. Omnis enim excessus,

excessus, est quodam modo naturæ deprauatio. Itaq; illa, habentem honestatē, hæc debonestat: illa non fallit, hæc decipit aspicientem: illa est inculpabilis, hæc non est absq; culpa: illa non arguit leuitatem, hæc autē innuit eam. Nemo enim suspicatur esse leuem foeminam suapte natura pulchram, sicut illā quæ eiusmodi fucatione nititur se formosam ostentare. Præterea pulchritudo naturalis non subindicat foeminam pronam ad placendum viris, sicut eiusmodi fucatoria pulchritudo. Quare mulier naturaliter pulchra, non videtur dare audaciam adeundi se spectatoribus, qualem videtur præbere mulier inuerecundē fucata: nec illi insinuat facturam esse sui compotem tētatorem, sicut illa quæ impudicē est fucata. Deniq; mulier naturaliter pulchra delectat & allicit spectatorem: non tamē sufficienter in amorem sui prouocat, sicut eiusmodi fucata quæ videtur se offerre amatoribus & infirmis: nec modo audaciam appetendi, sed etiam fiduciam potiundi, vt experientia constat. Quapropter recte dictum est, pulchritudinem naturalem neutiquam esse scandalosam: fucatoriam autē taliter excessiuam, esse aspicientibus scandalosa. Hanc conclusionem tenet proculdubio Alexander de Hales: & Episcopus Abulensis super Matthæum, cap. 11. q. 13. & Cardinalis de Turre cremata, de consecra. dis. 5. capitu. Fucare. & beatus Antonius Floretus. 2. par. cap. 58. & Syluester in Summa, titulo ornatus. q. 4. Et videntur hi doctores accepisse hanc doctrinam ex sancto Thoma. 2. 2. q. 1. 69. art. 2. ad pri. vbi dicit qd per dictū

Apostolo. 1. ad Timo. 2. datur intelligi qd sobrius & moderatus ornatus non prohibetur mulieribus: sed superfluus, & inuerecundus, & impudicus. Nec refert quod hic sanctus Thomas loquitur de ornatu: quia eadē ratio est in fucatione, si sit similis excessus. Imò maior: quia fit maior deceptio hic quam illic: & facilius prouocantur homines per fucum quam per ornatum: vt aiunt Episcopus Abulensis, & beatus Antonius Florentinus. Nec obstat quod sanctus Thomas dicit, quod in duobus tantum casibus fucando peccatur mortaliter. scilicet quando fit propter lasciuiam, aut in Dei contemptum: quia omnes alii casus in quibus fucando peccatur mortaliter, facile reducuntur ad hos duos. Et forte Caietanus non dissentit ab hac questione sic circumstantiata: quia ille verè loquitur de absoluta pulchritudinis additione: nos verò de pulchritudine per fucum adauctam cum immodestia, & inuerecundia, & impudicitia: sicut superius declaratum est.

Decima conclusio.

Virginem vel viduam fucantem se vt cōplaceat alicui vt ducat ipsam in vxorē, saluare à peccato mortali, difficilius est quā saluare eam quæ habet virum. Tum quia nupta habet certum virum cui placeat: inuupta verò non habet: & dum vult captare vnum, potest multos allicere ad amorem sui fornicarium: tum quia potest decipere ducentem se, credendo quod pulchritudo ei inerat naturalis, et non fictitia. Et in tali casu posset esse peccatum mortale: quia decipit

cum

cum qui decipi nollet in re graui. Hoc tenet episcopus Abulensis super Mattheum cap. 12. q. 13.

¶ Undecima conclusio.

SI fucet se mulier quæ non vult nubere, vt vidua, vel virgo, volens perpetuam seruare castitatē, videtur esse peccatum mortale. Hæc est sententia episcopi Abulensis in loco allegato, dicens ita esse: quia talis vidua & virgo faciunt contrarium proposito suo, & alios fallunt, & seipsas in periculo constituunt. s. vt propter pulchritudinem apparentem sollicitent eas amatores carnis: quas non sollicitarent si simplici habitu vtentes naturali decore contentæ essent. Nam cum talis foemina vtitur fuco, videtur ea quæ sunt carnis diligere: ideo crescit cupido & confidentia amatoribus carnis, quasi illæ sint persuasibiles ad libidinē: quod non fieret si videret eas omnia hæc despicere: ideo talis ornatus vocatur propriè impudicus, & inuerecundus: quem Apostolus prohibet. p. Timo. 2. Posset tamen in hoc casu esse veniale, vt ait Cardinalis de Turre cremata, sequens vestigia sancti Thomæ.

¶ Duodecima conclusio.

Quæcumq; mulieres religiose, professæ castitatem, fucantes se, peccant mortaliter. Quia hoc est contra professionem sam: & statim in quo tenetur soli Deo placere, & cogitare ea quæ dei sunt, iuxta Apostolicam sententiam. Hoc tenet Abulensis vbi su-

præ, & Cardinalis de Turre cremata in cap. fucare. & beatus Antonius Florent.

¶ Decimatertia conclusio.

SI fucat se vetula quæ non posset nubere propter ætatem, videtur semper peccare mortaliter. Quia turpissimū est & veterana fuco vti velit: cum hæc sit quasi quædam alienatio mentis, & pessimum exemplū adolescentioribus. Hoc tenet episcopus Abulen. vbi supra. Videtur tamen mihi hæc cōclusio est moderanda, sicut fuit moderata undecima.

¶ Decimaquarta conclusio.

Fucans se ad tegendam aliquam turpitudinem notabilem, non peccat: vt ait. S. Tho. 2. 2. q. 169. Et hoc, inquit Abulensis, est verum nisi sit contra consuetudinem regionis. Quia si sit omnino inconsumtum vti fucis, vsus eius generat scādalu: & certè scādalu semper est vitādū, quandiu vitari potest. Est & secundū limitanda hæc cōclusio, q. fucās se ad tegendam aliquā turpitudinē, caueat ne hac occasione fucet se amplius quàm opus est ad cooperiendam talē maculā & turpitudinē, vt nullatenus peccet. Tertio limitat hanc conclusionē Petrus de Bergamo, dicens esse intelligendam de turpitudine causata ex morbo, aut ex alia causa accidentali.

Constantibus his conclusionibus, viderint obsecro confessores & predicatorum quam pauca sint mulieres, quibus liceat fucare se absque peccato vel graui,

gravi, vel mortali. Hæc dicta sint sub correptione Matris Ecclesie: quæ ego in vnum collegi non innitens prudentiæ meæ, sed tantum referens doctorum approbatorum sententias: quæ si ita prædicarentur vt hic sunt digesta, spero quod multum vtilitatis afferrent animabus hac tempestate, qua totus mundus in maligno positus est. Vide salubre documentum hac de re in Summa Florentina, titulo quarto, cap. 5. §. 8.

¶ Tractatus insignis De salubri peccatorū cōtritione.

Caput Primum.

Am verò placet breuissimo verborum compendio, nonnulla de peccatorū cōtritione percurrere: quæ ab ecclesiasticis tum primæ tum secundæ classis tractatoribus, multis exactisq; disputationibus discutiuntur. In primis igitur constat contritionis nomen à corporali comminatione ad spirituale esse trāsflatum: hoc est ad significandum poenitentis animi affectum, quo comminuta oblatq; omni superbæ mētis duritia anima mollescit, seq; Spiritui sancto ductilem substernit: & ob peccata cōmissa semet afflicta, atq; contundit: vt sit spiritus contribulatus, & cor contritū & humiliatum, ac perinde Deo acceptum. Hoc enim est quod Augustinus in libro de vera poenitentia tradit, inquiens: Ad poenitentiam agendam non sufficit mores immutare in melius, & à factis ma-

lis recedere, nisi de his quæ facta sunt peccator satisfaciatur per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per cōtritionis cordis sacrificium: hoc est quod Ecclesiasticus faciendum peccatori suadet, dicens: Fili peccasti, ne adicias iterum: sed pro pristinis deprecare, vt dimittatur tibi. Offensus enim peccatis si deus sit, placandus est humili resipiscētia, pia conuersione aduocandus, iusto dolore mitigandus, rectè deniq; factis promerendus: vt offensam reo dimittat, poenā remittat, gratiam reponat, amicitia restituat. Quare valeat Luthērus qui contra naturalis iustitię rationem, absq; vilo pro perpetrato crimine dolore sola propositi de malo in bonum mutatione satis ad reconciliandum Deo peccatorē esse putauit. Condemnat enim eum Dñs in Isaiā, dicens: Ad quem respiciam? nisi ad pauperculū contritū corde, & tremētē sermones meos. Exigit itaq; deus à peccatore quatenus eum oculis misericordie respiciat, vt sit pauper spiritu, & de omnibus peccatis dolore assumpto affectus, & tremore quodā instigatus ad custodienda dei præcepta. Est igitur cōtritio, dolor de peccatis voluntarius propter dei offensam, cū emendationis proposito in futurū. Id quod in primis patet ex ipsa conterendi ratione. Nam cū animus conteritur, haud vtiq; verberibus, sed doloribus patitur. Item in Concilio Florentino sic habet: Ad contritionem spectat dolere de peccato commisso, cum proposito non peccandi. Augustinus in libro de poenitentia: Non dolere quia peccaueris, magis indignari & irasci faciat de-

X um

um quam id ipsum quod antea peccaeris. Scilicet quia illud fuit passionis, hoc pertinacitatis: illud ignorantiae, hoc malitiae: illud temeritatis, hoc desperationis. Pertinet et ea indolentia, ad contemptum eius qui tam suo quam ore sui praecursoris indefinenter clamat: Poenitentiam agite, appropinquabit regnum caelorum. Quod si velis scire quis motus animi sit iste dolor, quem dicimus contritionem, Animaduerte quantum ad propositum attinet tria quaedam, quae in nobis ipsis experimur, odium, tristitiam et dolorem. Et quidem odium est actus voluntatis quo nolumus, ac detestamur aliquid vel esse, vel fuisse, vel futurum esse. Tristitia est aegritudo animi de his quae nobis nolentibus accidunt. Estque passio naturali cursu odium subsequens. Dolor autem est inquietudo sensus de aliquo affligente atque vexante effectus: cuius indices sunt defluentes per ora lachrymae. Haec autem omnia inter se differre eod constat aperte quod nos experimur inesse nobis sensibilem dolorem absque ulla lachrymarum effusione. Inest et aliquando voluntati tristitia: sed nullus in sensitivo appetitu dolor esse percipitur. Id quod multis de causis euenire solet: vel quod superioris appetitus tristitia non est tanta quae sese ad inferiorem diffundat: vel quia hic inferior alio sit a Deo distractus, ut superior perturbationem minus percipiat: vel quod sit adeo durus inferior appetitus, ut superioris affectum minimè molestat: vel quia demum voluntatis tristitia est adeo exigua, praesertim si aliquid inter sit impedimentum, ut inferior

rem appetitum tangere non valeat. Hoc et in odio euenire contingit, ut adeo sit exile, ut tristitiam in voluntate gignere nequeat. Iam verò ex his inferre conuenit aliqua dicta. Quorum sit primum: Contritio non est ipsa lachrymarum pro peccatis diluendis effusio. Quia est effectus quidam suapte natura tristitiam, doloremque consequens. Imò interdum lachrymae sunt fallaces verae contritionis indices: ut est in quibusdam incōtinētibus deprehendere, qui non constati voto peccata odio habent. Etenim haud certo mentis decreto, sed perturbatione quadam commoti dolent, et illachrymantur ad tempus, et breui quae dolent repetunt. Haec autem non tollunt quin nonnulli incontinentes contritorias lachrymas non raro effundunt. Sit secundum dictum. Dolor sensibilis non est ipsa contritio. Quia est displicentiae peccati effectus, idque media tristitia: qui et interdum inuenitur ille maior in eo qui aut non sit contritus, aut minus contritus. Talis erat dolor in illis, qui apud Isaiam dixerunt: Quare ieiunauimus, et non aspexisti? humiliuimus animas nostras, et nescisti? Sed quia eiusmodi ieiunium et animarum humiliatio vera contritione carebat, eis a Domino responsum est: Ecce in die ieiunii vestri inuenitur voluntas vestra: id est cor incontritum et re vera intrinsecus elatum, atque latenti superbia tumens. Tertiū dictū. Contritio non est ipsa voluntatis tristitia. Haec enim est quidam ipsius odii in voluntate effectus, atque passio ipsius naturaliter consequens: nisi aliunde eiusmodi tristitiae processio praepediatur: sicut in beatis contingit qui cum summo odio peccata ha-

ta habeant, nihil contristantur. Tantum enim est eorum gaudium ut non modo contrariam, sed etiam quamlibet tristitiam ab eis excludat. Praeterea cum ea tristitia per se sola nec sit laudabilis nec meritoria, cum sit naturalis quaedam voluntatis affectio: passionibus et habitibus nihil promeremur, neque commeremur, sed actionibus aut probis aut improbis: liquet eam non esse ipsam contritionem, quae actio quaedam est voluntatis, tum laudabilis, tum meritoria. Siquidem per integram peccatorum displicentiam deo reconciliamur. Sit quartum denique dictum. Contritio est actus voluntatis liberè elicitus quo poenitens peccata detestatur. Quis actus? Proculdubio peccati odium: id est, detestatio et displicentia aduersus peccatum liberè concepta, qua contritus, nullum peccatum esse vult: ut sit contritus de peccatis perpetratis, nolle ea perpetrasse: vel nolle ea fuisse: vel nolle offendisse Deum. Ut sit contritio potius actus complexus quam incomplexus: quia displicentia peccati incomplexa, plus habet passionis quam libertatis: et e contrario. Displicentia complexa, plus multo habet libertatis, quam passionis: imò est actio prorsus libera a voluntate elicitā. Sicut enim velle bonum si sit laudabile meritorium, est actio liberè producta: ita et nolle malum si sit laudabile ac meritorium, est actio libera. Denique sicut amare aliquid est, ei velle bonum: ita odisse aliquid est, velle illi malum. Sicut ergo amare virtutes, est velle eas esse: ita odisse vitia, est velle ea non esse. Odio igitur

tur habere peccata praeterita est, nolle ea fuisse: siue id fiat desiderio quodam absoluto, siue nolitione conditio nata. Nam et haec nata est tristitiam efficere, etiam si conditio sit impossibilis. Vel displicentia eorum tam conditio nata quam absoluta: qua simpliciter verè contrito omnia peccata, tam praeterita quam praesentia, quam denique futura displicent. Eaque vel in seipsis vel eorum effectus, scilicet auersionem a Deo, ipsius offensam poenarum pro eis debeatam reatum aboleri desiderat et conatur. Denique contritio peccatorum spiritualis, essentialiter est efficax peccati ad ipsum abolendum nolitio, ac detestatio eius atque displicentia: siue ex ea sequatur tristitia, et dolor, et lachrymae, siue non inde ista exoriantur. Quod si haec ita sese habent, merito quisquam querat quomodo non sit eis contraria contritionis definitio: qua a magistris dicitur, eam esse voluntarium dolorem de peccatis, cum proposito ea confitendi, proque eis satisfaciendi. Huic respondet Sanctus Thomas, Contritionem quidem suapte essentia esse peccatorum displicentiam: denominari tamen dolorem sicut causa plerumque effectus sui nomen sortitur. Dolor autem, tam mentalis, id est, tristitia, quam sensibilis, et quae eum sequuntur gemitus et lachrymae, verae contritionis sunt effectus. Cur ergo ponitur in contritionis definitione? Quonia licet per se ac in se non sit voluntarius, ac perinde nec laudabilis et meritorius, nec vituperabilis: attamen in sui causa et voluntarius et laudabilis, et meritorius

Xii est.

est. Quoniam ex libera poenitentis voluntate procedit: peccator enim considerans se deum perperam offendisse, dignumque esse qui pro suis peccatis omnino puniatur, elicit voluntatem qua vult in se bene punire quod male commisit. Deinde voluntarie quoque elicit actum detestationis, quo displicet sibi peccatum commissum. Hanc sequitur naturaliter de eodem tristitia: hanc sensibilis dolor, et gemitus, et lachrymae: quae omnia tam sponte excitata, quam accepta, quam tolerata, sunt utique pia, sancta, et poenitentibus salutaria. Si tamen ea peccatorum displicentia concepta sit propter deum, super omnia dilectum. Namque non ea sufficit ad peccatorum remissionem obtinendam: si peccata poenitenti duntaxat propter poenarum timorem, vel eorum turpitudinem, vel contractam ex eis apud homines infamiam, quantumvis vehementer displiceant. Oportet enim eiusmodi peccatorum displicentiam, tum ex iustitiae aequitate, tum ex amicitiae affectu exhiberi, ut deo placeat, eumque peccatori conciliet. Id quod et ad civilem inter homines reconciliationem exigitur. Nemo enim in pristinam pacem cum eo qui iniuriam intulerit redit, nisi nouerit eum amica mente ab illo veniam petere. Hinc Augustinus: Sine charitate quomodo quis veram cordis contritionem habere poterit? quomodo ergo delictorum remissionem? Quae si non sunt dimissa, quomodo non omnia prorsus ad poenam exigenda sunt? Quasi dicat: Nullo modo. Quare necesse est ut vera sit contritio, deo-

que accepta, esse charitate formatam: hoc est, propter Deum super omnia dilectum elicita, vel ei coniuncta. Iam quaerat aliquis utrum charitas et poenitentia distinctae sint virtutes? Sunt utique. Quoniam charitate fertur homo in Deum absolute, qua est summum bonum, sed dignos beatificans. Poenitentia vero fertur in eundem quatenus placabilis est ac peccatori reconciliabilis. Ex quo sit ut quemadmodum haec duae virtutes inuicem distinguuntur: ita et earum actus distinguantur. Namque a virtutibus diuersis, diuersae producuntur actiones. Etenim charitatis actio est diligere Deum super omnia. Poenitentiae autem, odio habere omne peccatum supra omne odibile propter deum. Quod si ulterius quaerere pergas, Vtrum harum virtutum actus simul coueniant, an alter alterum praecedat ad peccatorem iustificandum? Responsum accipe ex aliorum authorum, praecipue sancti Thomae, dictis. Quorum primum sit: Aliquando charitatis motus poenitentiae motum antecedit: ut cum Deus praedicatur, cogitaturque summa Dei maiestas, atque perfectissima et aeterna sublimitas: quibus consideratis in animis pie affectis prono quodam conseruio, intimus illius amor exoritur. iuxta illud Psalmi: Concaluit cor meum intra me: et in meditatione mea exardescet ignis. Secundum dictum. Interdum motus poenitentiae, charitatis motum praecedat. Quando videlicet Deus ipse praedicatur et consideratur iustus peccatorum ultor, iudexque seuerus: simulque

simulque misericors, et qui parcat peccatoribus propter poenitentiam. His enim consideratis peccator homo Dei timorem atque obtinendae veniae fiduciam concipit: ac subinde peccata sua tanquam Dei offensiuam, sibique noxia, detestatur, et ad Deum totus conuertitur. Sicut ille qui dicebat: Conuersus sum in aerumna mea dum configitur spina. Sit tertium dictum. Charitatis motus, poenitentiae motum communiter praecedat. Quia sicut se habet amor ad odium: ita se habet ad poenitentiam charitas. Amor autem communi rerum cursu odium antecedit. Ideo enim aliquid odimus, quoniam aliud amamus: sicut illud fugimus, quia hoc prosequimur. Sic et motus charitatis quo Deo et nobis bene volumus, praecedat poenitentiae motum quo nobis esse male nolumus. Quod ergo dicitur simpliciter charitatem praecedere contritionem, de communi euentu est accipiendum: iuxta quem morales regulae tradi solent. Nam cum morales actiones nequaquam necessario exerceantur, sed de libero arbitrio procedant, non est danda aliqua certa ratio, ex qua poenitentis actus semper procedat: sed ex qua ut plurimum contingat. Quod si ulterius quaeras, si quando dilectio dei super omnia, et peccati displicentia super omne odibile peccati ad deletionem simul concurrant, ratione cuius illud deleatur? Respondemus quod propter poenitentiae actum. Unde id constat? Nempe ex sacris scripturis: dicente Domino in Ezechiele, Quaecumque hora peccator

ingemuerit, et conuersus fuerit, omnium iniquitatum eius non recordabor amplius. Et Dominus: Poenitentiam agite, appropinquabit regnum caelorum. Omnes item ecclesiastici doctores testantur, sacramentum poenitentiae, cuius potissima pars est habita de peccatis commissis contritio, ad delenda peccata institutum esse. Hinc et poenitentia praedicatur secunda tabula post naufragium: quia gratia per baptismum obtenta, et postea per peccatum amissa, per veram de eis contritionem recuperatur, iterumque homo in salutis portu constituitur. Quod si actus charitatis poenitentiae actum praecesserit, peccatum remittitur propter peccati displicentiam ac dei dilectionem implicitam. Qui enim actu diligit Deum super omnia, certe vel voto detestatur quicquid deo contrarium sit. Quod si contrario poenitentiae motus charitatis motum praecedat, remittitur quoque peccatum. At nondum est charitas sine qua peccata non remittuntur. Imo iam est ibi habitus charitatis a Deo infusus, actusque eius implicitus: quia qui detestatur peccatum supra omne odibile, iam super omnia Deum diligit. Et profecto nolle offendere omnino Deum, vera dei dilectio est: actusque virtutis poenitentiae, et ab ea ex charitatis inclinatione productus. Et quemadmodum eodem actu tum medium tum finem homo velle potest: ita eodem actu peccatum detestari, et Deum diligere valet. Hic denique actus est perfecta peccatorum displicentia: quam cordis contritionem scriptura sacra vo-

cat, & per quã omnia peccata tolluntur.

Caput secundum.

Illud præterea similiter tractandum, attritionem esse imperfectam displicentiam de peccato: contritionem verò perfectam. Quod ita declarat Sanctus Thomas: Attritio, ait, non dicitur accessum ad perfectam contritionem. Unde in corporalibus dicuntur attrita quæ aliquomodo sunt minuta, sed non perfectæ: sed contritio dicitur quando omnes partes tritæ sunt simul, per diuisionem ad minima: & ideo significat attritio in spiritualibus quandam displicentiam de peccatis commissis, sed non perfectam: contritio autem perfectam. Hæc ille. Quod si ulterius quæras quæ sit illa attritionis imperfectio? nonnulli dicunt esse displicentiam vnus peccati cum alterius complacentia: vel certè absque alterius displicentia. Talis autem attritio, nõ potest sic manens fieri contritio, quæ est omnium peccatorum detestatio: nisi fortè quis dolet de altero peccato, factaque diligenti conscientie discussione, licet non sufficienti in alterius latetis peccati notitiam non peruenit: tunc ille ex attrito fiet contritus sacramenti virtute. Siquidem sacramenta per se iustificanc, vbi infundendæ gratiæ actualem contrariæ voluntatis obicem non inueniunt. Alii dicunt attritionem esse displicentiam omnium peccatorum remissam. Sed obstat eis, quod sicut quælibet deliberata contra præcepta complacentia sufficit ad

peccatum mortale: ita quælibet peccatorum displicentia propter deum appositis cunctis debitis circumstantiis sufficit ad recuperandam gratiam: cum pronior sit Deus ad saluandum quã ad cõdemnandum. Est autem verum intensiorẽ exigendum ad liberandum peccatorem non solum à culpa, sed etiam ab omni poenarũ reatu. Alii dicunt attritionis imperfectio nõ eo constare quod per certũ aliquod tẽpus continuo seruata non sit. Verũm si alioqui ea displicentia est perfecta, cur expectet ulterius Deus vt gratiam infundat: cum natura in primo instanti in quo materia est sufficienter disposita ei formam inducat? Quæ igitur est ea imperfectio? Duplex esse potest. Vel quia non est peccati detestatio propter Deum: vel si sit propter deum, habet cõiunctam aliquam malam circumstantiã. Vtrouis horum modorum eiusmodi peccati displicentia est attritio: id est, imperfecta & insufficientis dispositio ad gratiam percipiendam. Contritio autẽ quæ est detestatio omnium peccatorum propter Deum summè dilectum, est dispositio perfecta & sufficiens ad gratiam habendam. Ita quod licet non ex natura rei, ex lege tamen ordinata in quocunque instanti peccator est verè & sufficienter contritus, infunditur ei diuinitus gratia. Quin & tenet sanctus Thomas, quod cum exclusio culpæ & infusio gratiæ fiant in eodem instanti, & ex parte subiecti: prius natura excludatur culpa quàm infundatur gratia. Tamen ex parte Dei gratificantis, prius natura gratia infunditur quàm culpa excludatur. Sed hoc quid ad rem?

Non

Non quidem parum. Nam cum contritio per quam remittuntur peccata sit actus elicitus à virtute poenitentie cum gratia infusæ, attritio quæ est actus elicitus absq; gratia & virtute poenitentia infusæ, non potest fieri contritio: cū sit altera tantum producibilis à virtute naturali, altera à supernaturali: & altera absque charitatis forma, altera per charitatẽ formata. Quod si dicas, cum eadem materia prius informis, postea eadem materia prius informis, postea forma ei induta maneat eadem, cur similiter eadem peccatorum displicentia ante à informis non potest poenitentia virtute simul & charitate formari, vt ex attritioe fiat cõtritio? Quia, vt ait. S. Thomas. 2. quæst. ad decimam septimã distinctionem quarti libri Sententiarum, Materie essentia non habet originem à forma: sicut actus habet originem ab habitu quo formatur. Unde non est inconueniens materiam informari aliqua forma de nouo, qua prius non informabatur. Sed hoc de actu est impossibile. Sicut impossibile est quod aliquid idem numero & oriatur à principio, à quo prius non oriabatur. Quia res semel tantum in esse procedit. At Caietanus putat, odium peccatorum propter Deum summè dilectum non esse dispositionem immediatam ad habendam dei gratiam. Nam cum quisque possit hanc perfectã peccatorum displicentiam in se experiri, experimẽto sciret esse se in Dei gratia. Cui refragatur Salomon, dicens: Sunt iusti, & opera eorum in manu Dei: & tamen nemo nouit vtrum sit dignus amore, vel odio. Respondetur esse ita, & nemo nouit euidenter an habeat gratiam poenitentia: quia nemo nouit forsitan e-

Thom.

uidenter vtrum habeat perfectam illam peccatorum displicentiam necne. Nam quamuis illam habeat non est sibi euidenter se nihil omittere eorum quæ ad perfectã contritionem requiruntur. Sicut scriptũ est: Delicta quis intelligit? Etenim in multis delinquim? omnes. Satis est quinde maximam obtinet probabilitatẽ se esse sufficienter dispositum ad diuinam gratiã absq; vlla temporis mora habendam: et si clarè id non videat, sed optimis argumẽtis cõiectet esse se Deo gratum: id quod sufficit ad vitam christianam tũ diligẽti studio, tum mente tranquilla peragendam. Alii aliter hunc nodum soluerint: nobis hæc solutio nunc placuit.

Caput tertium.

Am verò cum contritionis ratio in se concludat displicentiam cunctorum peccatorum à poenitente perpetratorum, re vera constat neminem de vno quodam peccato mortifero plenè contritum nisi simul alia de quibus non est contritus penitus detestetur. Etenim sicut nemo potest deo simul esse amicus & inimicus: ita nõ potest esse plenè accepta vnus lethalis peccati detestatio sine alterius displicentia. Hinc August.

Sunt plures quos poenitet peccasse, sed tamen omnino reseruantes sibi quædam in quibus delectentur: non animaduertentes Dominum simul mutum & surdum à dæmonio liberasse. Per hoc docet nos nunquam nisi de omnibus sanari. Si enim vellet peccata ex parte reseruanti habentem septem dæmonia, perficere potuit sex expulsis: expulit autem

August.

Matth. 12

tem septem, ut omnia crimina simul citi-
 cienda doceret. Legionem vero demonū
 ab alio citiens, nullum reliquit de omni-
 bus qui liberatum possideret. Ostendens
 quod si etiam peccata sint mille, oportet
 de omnibus poenitere. Nunquā aliquem
 sanauit Dominus, quem non omnino li-
 berauit. Totum enim hominem sanauit
 in sabbatho: quia & corpus ab omni in-
 firmitate, & animam ab omni contagio-
 ne: indicans poenitentem oportere si-
 mul dolere de omni crimine. Scio enim
 Dominum inimicum esse omni crimino-
 so. Quomodo ergo qui crimen reseruat,
 de alio reciperet veniam? Sic enim sine
 amore Dei consequeretur veniam, sine
 quo nemo vnquam inuenit gratiam.
 Hostis enim Dei est dum offendit
 perseueranter. Quaedam enim impietas
 infidelitatis est ab illo qui iustus est.
 Et in iustitia est dimidiam sperare ve-
 niam. Quia inde, ut ait sanctus Tho-
 mas, sequeretur, quod vel Deus non sci-
 ret omnia peccata: vel non omnia hor-
 reret: vel non omnia remittere posset.
 Iam verò queras vtrum sit necesse poe-
 nitentem dolere simul de cunctis pecca-
 tis à se perpetratis: an seorsum de singu-
 lis: an speciatim de aliis atque aliis?
 Hanc quæstionem subiectis propositioni-
 bus absolueri placuit. Quarum sit
 Prima: Ad obtinendam culpæ ac æter-
 næ poenæ remissionem, satis est poe-
 nitenti generalis quaedam & indistin-
 cta vniuersarum criminum suorum con-
 tritio. Id quod vnius rationis compen-
 diō facile declaratur. Etenim si ad ve-
 niam obtinendam particularis de quoli-
 bet indiuiduo peccatore greretur dolor,

inde fieret ut aliquis in quodam certo
 ac determinato tēpore peccatorum suo-
 rum remissionem acquirere minimē vale-
 ret. Quoniam ad multa peccata parti-
 culatim memoranda cogitandaque, ali-
 quanto tempore homo indiget: ac perin-
 de ad dolendum de eisdem tantundem
 temporis opus: nequiret aliquis pecca-
 tor multis criminibus implicitus quoli-
 bet temporis spatio, quantumuis breuis-
 simo, de illis omnibus conteri. Id quod
 alienum est à communi sapientum senten-
 tia. Omnes enim theologi tradunt, quem
 libet peccatorem factō super eum repen-
 tē Spiritus sancti sono, posse repentē
 ad veram poenitentiam velociter exci-
 tari: & in qualibet temporaria moru-
 la exactē de omnibus suis peccatis con-
 teri. Hoc est enim Domini decretum
 apud Ezechielem, dicentis: Iustitia iusti
 non liberabit eum in quacunque die pec-
 cauerit: & impietas impii non nocebit
 ei in quacunque die conuersus fuerit ab
 impietate sua. In hoc vtiq; loco dies
 non ponitur pro certo determinatōque
 vigintiquatuor horarum spatio. Li-
 quet enim plerunque haud esse opus tan-
 to tempore ad peccatorum contritio-
 nem acquirendam. Sed ponitur pro qua-
 libet temporis morula, quantumuis minu-
 tula, etiā momentanea. Siquidē tā volun-
 tatis quā intellectus actio in momēto eli-
 ci potest. Constat & idem de latrone in
 cruce, & de apostolo Paulo, atq; aliis nō
 paucis, qui breuissimo tēporis intercedē-
 te curriculo, plene à peccatis conuersi
 sunt ad eū: deque ipsis perfecte fuere cō-
 triti. Secūda propositio. Nō exigitur
 singulis secundum eorū numerum distin-

ctis

ctis mortalibus peccatis, totidem singu-
 lares contritiones reddere, ut poeniten-
 tes à culpa & poena temporali eis debi-
 ta liberetur. Tum quia sicut ille vnica
 enumeratione tria simul furta confiteri
 potest: sic & vnica restitutione pro il-
 lis satisfacere: ita & vna displicentia
 potest de eiusdem simul conteri. Tum
 quia in hisce rebus potius est expendē-
 da earum perfectio quā numerus. Po-
 test enim vna concepta de peccatis di-
 splicentia esse adeo perfecta, ut æquiu-
 leat pluribus non æque perfectis: quem
 ad modū vnus aure' nūm' multis argē-
 teis valore pstat. Tertia Propositio. Vt
 contritio peccatorum sit salutaris de-
 bet intendi ac terminari ad omnia singu-
 laq; peccata à poenitente commissa, actu
 vel voto, atq; detestatione omnium ac sin-
 gulorum explicita, vel implicita. Quia
 ut superius attigimus, aliquod lethale
 peccatum absq; alio remitti, & chari-
 tati repugnat, & impium est dimidiam
 à Deo sperare veniam. Quarta Pro-
 positio. Et qui multis criminibus est im-
 plicatus, paulatimq; modò hoc modò il-
 lo reprobato ad iustitiam fidei colendā
 conuertitur, ut tandem iustificetur, suf-
 ficiunt particulares illarum detestati-
 ones, quas vocāt attritiones: si per eas
 demum perueniat ad vnā generalem
 perfectam de omnibus displicentiam, de
 bitisq; circumstantiis conuestitam: que
 vera absolutaq; contritio nuncupatur.
 Hoc contingere solet magnis diutur-
 nisq; peccatoribus. Est enim conditio-
 nis humanæ, ab imperfecto ad perfectū
 sensum gradatimq; promoueri. Talibus
 per Prophetā precipitur: Conuertimini

sicut in profundum recesseratis. Ex his
 sunt pleriq; qui sacramentorum effica-
 cia ex attritis fiunt contriti. Quinta
 Propositio. Qui semel generali illa di-
 splicentia de omnibus peccatis suis con-
 tritus fuerit, non tenetur de eisdem spe-
 ciatim conteri, vsque ad confitendi ea
 tempus: tunc enim sicut ea distinctē con-
 fitetur, distinctē debent ei displicere. Cō-
 fessio enim peccatorum nō sit ficta, de-
 bet esse eorum displicentia adornata.
 Nanque esset ficta, si poenitens præten-
 dat actu sibi displicere peccata: que tūc
 actualiter ei non displicent. Esto tunc tē-
 poris eidem minimē placeāt. Sexta Pro-
 positio. Si quis confessionis tempore ha-
 beat generalem de omnibus suis pecca-
 tis displicentiam perfectam, & ex illis
 instinctu sacerdoti vel tria furta vel du-
 as fornicatōes simul manifestat, nō te-
 netur necessario super quamlibet earum
 fornicationum reflecti, neq; singulatim
 vnāquamque earum detestari. Puta di-
 cendo, de te doleo, & de te doleo: quia
 de eis virtute particulatim dolet, quan-
 do ex illa actuali displicentia, et si cō-
 muni, easdem sacerdoti distinctē confite-
 tur. Quoniam quælibet eiusmodi parti-
 cularis cuiuslibet culpæ confessio, in se
 virtualiter, ut aiunt, particulare ipsius
 dolorē implicitum continet. Hoc enim
 ipso quod equidem ex eiusmodi generali
 displicentia volo Dei ministro pecca-
 tum hoc confiteri, quò à Deo veniam im-
 petrem, & gratiam illius promerear: in
 particulari saltem implicitē illud detes-
 tor. Eago postquam aliquis semel de
 omnibus suis peccatis doluit, satis est ad
 salutem si ex eo dolore motus de singu-
 lis

lis diuisim vel coniunctim i: particulari à Deo veniam petat. Nec hæc propositio proxime superiori repugnat. Quia illa intelligitur de illa vniuersali displicentia quæ nec actu virtute confessione attingit: hæc verò de illa quæ actu vel virtute cum particulari peccatorum confessione coniuncta est. Septima Propositio. Ad plenam remissionem peccatorum, quantum ad culpam & simul quantum ad omnem poenam pro eis debitam redimendam, requiritur formalis singulorum peccatorum detestatio: id est quod ad singula eorum siue singulatim, siue speciatim obiecta, actualis displicentia terminetur. Quoniam de communi cursu non fit peccatorum remissio quantum ad culpam & omnem poenam: nisi homo quantum in se est, singula peccata mortalia distincte auersetur: ita quod sicut in singulis plus sibi indulget quam Deo: ita & pro singulis plus Deo quam sibi placeat: pro eis demum sese torqueat. Prodest & ad hoc plurimum diligens inquisitio per quam omnia peccata ad memoriam reuocentur: inter memorandum enim displicere solent. Nam prorsus oblita, nec facta diligenti eorum perscrutatione nullatenus occurrentia, sicut in seipsis poenitentis menti non adsunt: ita neque in seipsis eiusmodi displicentiam terminant. Suppletur autem hæc non actualis terminatio ad plenam eorum remissionem ex illa generali actuali displicentia, per quam poenitens omnia sua crimina tam memorata quam non memorata detestatur: atque eiusmodi vniuersali tristitia, non modo pro suis peccatis quorum remiscitur, sed etiam quorum non recordatur volutarie sese

afficiat, atque Deo satisfacere seipsum dolendo punit. Has denique propositiones in scriptis sancti Thomæ sparsas, in vnum congesimus, & ita ex sententia Caietani explicauimus: ut lectori eas, veluti in tabella depictas, proponeremus. Qualis autem debeat esse contritionis dolor, in sequenti tractatu explicabitur.

Caput quartum.

Mpoenitens is est, quem erratorum peccatorumque suorum non poenitet ita, quod non respiciat: id est non animaduertit se peccasse: vel si id rescuerit, non tamen inde dolet. Hic est de quo sanctus Iob inquit: *Iob. 24.* Dedit ei Deus locum poenitentiae, & ille abutitur eo in superbia. Super quo Gregorius ita differit: Quisquis delinquit & viuit, idcirco hunc diuina dispensatio in iniquitate tolerat, ut ab iniquitate cõpescat. Sed quod diuini toleratur, nec tamen ab iniquitate cõpescitur, munus quidem supernae patientiae percipit, sed reatus sui vinculis ex ipso se munere arcti astrigit. Nam quia accepta poenitentiae tempora diuertit ad culpam, districtius in vltimis iudex impensa augmenta misericordiae conuertit ad poenam. Hinc nanque paulum talis impoenitens in hunc modum exostulatur. Existimas autem hoc homo omnis qui iudicas eos qui talia faciunt, quod tu effugas iudicium Dei? an diuitias bonitatis eius, & poenitentiae, & longanimitatis contemnis? Ignoras quod benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Tres gradus peccatorum in his

tribus

tribus versibus ponit. Primum: vbi impunitatem sibi peccator promittit. Hoc est quod ait: Existimas autem hoc homo omnis qui iudicas eos qui talia faciunt, quod tu effugas iudicium Dei? Ne quaquam euades supplicium: qua enim in re alterum iudicas, teipsum condemas. Multi autem stulte arbitrantur, & imprudenter dicunt: Etsi ego pecco cum alios peccare prohibeo, mercedem ex hoc habeo. Verum illud audiet: Medice, cura teipsum: primum enim condemnacionem in teipsum induxisti. Secundus gradus est grauior, quod peccator contemnit donum Dei; peccas, ait, dum impunitatem tibi promittis. Scilicet velut is qui impunitatem scelerum sibi praesumit, diuina iustitiae maiestatem diminuens: quod ad quandam peccatorum speciem pertinet, quæ contra Spiritum sanctum perpetrari computantur. Grauius, quia contemnis bonum Dei. Hoc enim est quod ait: An diuitias bonitatis eius, & patientiae, & longanimitatis contemnis? Super quo Ambrosius: Copiosa est bonitas Dei, quæ multa vel multis peccantibus multa bona ministrat, blandiens, ut ad poenitentiam attrahat. Copiosa patientia quæ tot & tanta peccantes sustinet: nec citò punit. Et hoc est longanimitatis: quia non ad horam est, sed longa, per multa expectans tempora. Hæc contemnit qui non sic veitur ad poenitentiam ut Deus intendit: sed ad impunitatem vertit. Et profecto qui Dei bonitatem negligit, vel potius eius misericordia abutitur, plerumque in profundum peccatorum venit: non solum ut Dei iustitiam contemnat, sed etiam de diuina misericordia

desperans, omni immunditie, atque turpitudini sese tradat. Sic enim peruenitur ad tertium peccatorum gradum, quando peccator vitiorum somno obrutus, minime cogitat expectari se à Deo ad poenitentiam: cuius neglectu, cotidie grauiora sibi supplicia commercatur & coaceruet. Quæ Paulus tertio loco acri in crepatione vrget dicens: An ignoras quod benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Quod si hæc malo tuo ignoras, & es rebellis diuino lumini, & dices Deo, Recede à me, scientiam viarum tuarum nolo: resipisce obsecro & vel hoc vnum audi ac cogita, quod secundum duritiam tuam & cor impoenitens, thesaurizasti tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicii dei: qui reddet unicuique secundum opera sua. Super quo Oecumenius: Quum enim quis pia neque benignitate emolliri potest, neque iram timet, quid eo durius esse potest? & cum ait, thesaurizat, id est recondit: significat quod certissimo seruabitur, & quod tibi causa sis: nam tu tibi recondis & reponis Dei iram. Ne autem iram Dei audiens, affectum arbitreris, subdidit: & reuelationis iusti iudicii. Vbi enim iustum est iudicium, ibi non est affectus. Nam tunc maxime iustum iudicium reuelatur, quando Deus reddit unicuique iuxta opera sua: scilicet & mala malis, & bona bonis. Denique impoenitens ad perseverantiam in malo duratur, ex animi electione: qua non solum est affectus, sed etiam intus infectus. Inde fit malitiae pertinax, & veniæ desperans, ac denique prorsus impoenitens. Quod bifuriam contingere solet: vel quia homo impius & improbus

ex animo proponit se nunquam à peccando recessurū: & huiusmodi impoenitentia est spectale aduersus Spiritū sanctū peccatū: cuius bonitatē negligit impoenitens. Alio modo dicitur impoenitens non ex proposito se, quod accidit ei inconsideratō, perseverare in peccato usque ad extremum halitum. Et hæc impoenitentia non est malitia per se poenitentis, sicut illa prior: sed poenitentiae negatio concomitans, siue priuatio, & circumstantans peculiaria peccata. Puta cum fornicator, aut auarus, aut quispiam alius, antequam resipiscat, moritur. Et profectō quando est pura poenitendi negatio, est simplex quoque circumstantia. Puta si quis priusquam peruenerit tempus in quo tenetur peccati sui poenitere, sit repentina morte sublatus. Est autem poenitentiae priuatio, ac perinde spectale peccatum, quando quis ubi accesserit, tempus in quo peccati sui poenitere tenetur, poenitere minimè curat, et si non proponat se nunquam poeniturum. Impoenitentia igitur negatiua, utpote circumstantia aggrauat peccatum: priuatiua addit omissionem: contraria addit specialem malitiam atque grauissimam, quæ dicitur peccatū in Spiritum sanctū. Sed de hoc aliàs exactius disputandum est.

Tractatus de dolendi ratione piè ac salutariter pro peccatis.

Caput primum.

Dolere est dolore affici, cruciatu tangi. Et ut Cicero in primo Tusculanarum Questionum definit, Dolor est motus asper in corpore, à sensibus alienus: id est fuga perceptæ lesionis: cuius prima causa est, & sine qua non fieret. Dolor est apprehensio obiecti secunda, per quam sic est disconuenientiae perceptio: siue quia ledit potentiam, corrumpendo organum naturali corruptione, ut corrumpatur tangendi organum: vel quia corrumpit virtutis sensitiuæ proportionē, hoc est temperamentum, quæ est disposita ad suum ipsius usum. Quod accidit quādo excellens sensibile opponitur sensui, eumque corrūpit. Sic enim si quis directo aspectu Solare corpus diu intueatur, excæcatur: sic & vasto tonitru surdescit. Vel quia percipit operationis suæ imperfectionem. Tristatur enim animal si percipiat se non perfectè vel gustare, vel videre, vel audire. Vel demū quia obiectū nō est tale, quale secundū naturā vel artem esse debet. Etenim animalia quoque bruta experimur vocum consonantia delectari: dissonantiā verò auersari. Sic & rerum imaginibus aptè formatis oblectamur: & male dispositis offendimur, et si nulla inde utilitas nullumue nocumentum sit accessurum. Ex apprehensione itaque obiecti ac disconuenientis nocentis que perceptione fit, ut appetitus perturbetur, illud que fugiat: & perinde quandiu illud

depellere nequit, manet ac dolet. Illa enim passio appetitum ipsum sollicitans, atque inquietans, est ipse dolor. Enimuerò si assimilis displicentia in appetitu intellectiuo facta sit ex perceptione eorum, quæ nobis nolentibus accedunt, vel quia nocent, vel quia minimè congruunt, sed dissonant, tristitia dicitur. Vnde Augustinus super illud Psalmi quadagesimifecundi: Vt quid tristis es anima mea? & ut quid conturbas me? ita philosophatur: Queritur persona loquens nunquid caro animæ loquitur, cum caro sine anima non loquatur. Proprium enim magis ut anima carnem alloquatur, quàm ut caro alloquatur animam. Sed quia non dixit, Quare tristis es caro mea? si enim carnem alloqueretur, fortasse non diceret, quare tristis es, sed quare doles? Dolor enim animæ tristitia dicitur, molestia verò quæ fit in corpore, dolor dici potest, tristitia non potest. Sed ex dolore corporis plerunque anima contristatur: interest tamen quid doleat, & quid contristetur. Dolet enim caro, tristis est anima: & aperta ista vox est, Vt quid tristis es anima mea? Non enim anima alloquitur carnem, quia non dixit, quare tristis es caro mea? nec caro animam: quia absurdum est ut inferior alloquatur superiorem. Ergo intelligimus nos habere aliquid ubi imago Dei est: mentem scilicet, atque rationem. Ipsa mens inuocabat lucem Dei, & veritatem Dei: ipsa est qua capimus iustum & iniustum: ipsa est qua discerni-

mus verū à falso: ipsa est quæ vocatur intellectus, quo intellectu carent bestie: quem intellectum quisquis in se negligit & postponit ceteris, & ita abicit quæ si non habeat, audit ex Psalmo: Nolite esse sicut equus & mulus, quibus nō est intellectus. Intellectus ergo noster, alloquitur animam nostram. Ista in tribulationibus marcida est, fessa in angoribus, contracta in tentationibus, egra in laboribus. Erigit eam mēs cupiens veritatē, & dicit: Vt quid tristis es anima mea? & quare conturbas me? Hæc Augustinus. Enimuerò in sacris literis, non perpetuò seruatur hæc differentia inter dolere & tristitiam, in quibus nōn quā dolor tam intellectiuo, quā sensitiuo appetitu accommodatur. Nam cum dolens Paulus & conuersus spiritui dixit, Constat non carnem, sed animam eius doluisse. Iam verò illud in primis notandum, dolendi verbum non posse Deo ipsi propriè conuenire: quoniam cum sit actus purissimus, nullo extraneo affectu tangi potest: & cum sit ipsa de per se delectatio, atque ipsum gaudium per essentiam: id est enim ei esse, & delectari, & gaudere: nec dolere potest, nec tristarī. Quod si obicias huic sententiæ, multa displicere Deo, ac perinde ei dolere: non bene colligis. Licet enim multa displiceant, quia ei non placent, quia ea fieri prohibet ac reprobatur: sed nullo inde dolore mouetur, nulla tristitia tangitur. Ego, inquit, Deus, & nō mutor. Nonne in libro Genes. Deo ipsi dolor adscribitur: dū de eo narratur: Vidēs autem Deus quod multa malitia hominū esset in terra, & quod cuncta cogitatio

Y cordis

cordis intēta esset ad malū omni tēpore, pœnituit eū quod hominem fecisset interra: & pœcauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinsecūs, Delebo, inquit hominem quē creavi à facie terre. Ad scribūtur vtiq; Deo humanę affectiões, sed nullatenus pprie, sed translata: neq; enī re vera in Deū cadit pœnitentia. Est Deo omnibus rebus tā fixa sentētia, quā certa scientia: nec aliquo cruciatur ut doleat. Cur ei adscribūtur? quia cōdescendit Spiritus sãctus humanę infirmitati, dū diuina mysteria stylo hominis hominibus tradūtur, ut ea vtiq; capere valeant. Scriptura ergo vsitatis verbis & humanis Tropis humanę paruitati sese coaptās, sic loquitur, ut ex cognitio nobis, diuinitatis sacramenta vel ex parte cognoscant. Sicut itaq; ira dei nō est in eo animi perturbatio, sed iudiciū quod irrogatur peccatori: & cogitatio cordis ei est mutadārū rerū immutabilis ratio: Sic pœnitere Deo, nullo modo significat ipsum vel aliquā pœnā subire, vel aliquatenus respiscere, sed eius immobile decretū puniendi hominem delendiq; totū genus humanū Diluuiō: exceptis eis per quos melior ples succresceret, & per alias atq; alias generationum successiones ad Christi gratiā perueniretur. Sic & pœcauere dicitur & dolere, quod velut vade sollicitus & anxius malis futuris restringendis intentus sit, & velut penitissimē doleat: id est maximē nolit mortaliū peccata exigere, ut ad eos puniendos omnium ferē excidio abutatur. Quin & alibi dolere Deum positū est pro eo quod est misereri, id est hominum miseris subuenire: hoc est miseris

à calamitatibus liberare. Vnde in decimo Iudicū capit. Fili, ait, Israël, seruiuerūt Dño Deo, qui doluit super miseris eorū. Quin etiā ve alibi scripsim⁹, iuxta secretiores intellectus omēs hi affectus, qui deo à deo non adscribi solent, appositē valde adubrāt futurū quoddā tempus fuisse, in quo, is qui Deus foret, in assumpta carne ex clementissima misericordia mœstissimo dolore, vsq; ad pietissimarū lachrymarū effusionē tāgendus esset. Id qđ expletū esse cōstat cū vidēs Iesus ciuitatē Hierusalem miserimē desolādā, flevit sup illā: & quū instāte Passione sua cœpit tristari, & tēdere, & mœstus esse: nempe iā iā deletur⁹ legē veterem, sacratissimo sanguine & aquę de latere pendentis in cruce effluētū profluuiō, ut in semetipso nouū cōderet hominem, qui secundū deum creatus est. Sed de Christi dolore atq; tristitia, vnum atque alterum caput scripsimus, quæ ad, verbum tristari, remittimus.

Caput secundum.

ET profectō creaturārū dolor bifariā considerari potest: vel prout est passio quædam, quacunq; de causa oriatur, patientem infestans & affligens: vel prout probē vel improbē infertur aut toleratur, siue fuerit sponte excitatus, siue aliunde illatus: & quidē nunquam dolore affectus homo fuisset, nisi peccasset. Quippe qui originalis iustitię pœsidiō defendebatur, nē vel morbo corrumpereetur, nē vel lapide aut ferro

ferro vulneraretur, deiq; providentia p̄munitus seruatusq; , nec nō & propria ratione semper vigilans, perpetuō custodiretur, nūquā in aliquid sibi molestum quo doleret incideret. Sicut enī propter peccatū homo morti fuit obnoxius, sic et laboribus atq; doloribus addictus: dicēte Domino ad Vnū: In sudore vultus tui vescēris pane tuo. & ad Mulierem: In dolore paries filios. Et profectō cū omnis dolor affligat & conterat naturam, parientem vehementissimē cruciat atque opprimit. Siquidem parientis dolorem esse acerrimum, tum eo constat, & plerunque sua nimietate parturientem ita degrauat, ut ei viribus defectæ p̄sentaneam afferat mortem. Hinc illud Evangelicum: Mulier cū parit tristitiam habet, quia venit hora eius: scilicet in qua amittendæ vitæ discrimine laborat, tum quod huic dolori velut grauissimo, acerrimi illi damnatorum cruciatibus, quos apud inferos patiuntur, in sacris scripturis assimilantur. Vnde illud: Ibi dolores vt parturientibus. Quod in commodum proculdubio mulier euasisset, si diuinis iustionibus obtemperans iustitiam coluisset. Præclarē Augustinus in decimoquarto de Diuina ciuitate libro: Sic tum temporis ad parientem non doloris gemitus, sed maturitatis impulsus, fœminea viscera relaxaret: sicut ad concipiendum non libidinis appetitus, sed voluntarius vsus naturam vtriusque coniungeret. Enimvero ab eius maledictō exempta fuit Dei par. Virgo, quæ, vt ait Isaias, antequam parturiret peperit, & antequam partus adueniret peperit masculum:

hoc est antequam difficultas pariendī eam interciperet. Peperit enim illa asq; vlla difficultate: idēo antequam dolor eueniret peperit masculum. Non enim beata Virgo ante ipsum pariendī tempus filiū edidit, sed antequam dolor qui solet parturientes cruciare, eā attigeret, Saluator eleuiter effudit. Vnde Septuaginta pro eo qđ apud nos est partus, posuerūt dolor: id iure suo. Siquidē Leche hebraicū, vtrūq; significat. partū scilicet & dolorē. Cōgruebat autē huic loco ad dei Genitricē accōmodādo hebraicū vocē, dolorē potī⁹ quā partū interpretari. Pulchrē autē Gregorius Nyssic⁹: Apparens enim Dñs vt homo, nō per omnia legib⁹ humanę nature subiicitur. Nā qđ ex muliere nascitur, humilitatem redolet: virginitas verō, quæ ortui deseruuit ostendit qđ transcendere hominem. Huius ergo iucunda portatio, ortus immaculatus, part⁹ facilis, absq; corruptela natiuitas, nec ex luxu incipiens nec de laboribus edita: quia nāq; ea quæ naturæ nostræ mortem per culpam inferuit damnata est vt cū doloribus pareret, oportebat parentem vitę cū gaudio perficere. Hęc ille. Sed & tu expende vtrū iuxta mysticos intellectus possit illud Isaię ad Virginē Deiparā comodē referri: Letabitur deserta & inuia, & exultabit solitudo, & florebit quasi liliū: germinans germinabit, & exultabit letabūda & gaudēs. Cæterū sicut vidimus illius filiū virum dolorū, & scientem infirmitatem, vt languores nostras ipse tolleret & labores nostros ipse portaret: ita & matris animam doloris gladius pertrāsuit, vt esset cōsors p̄e alius

maximi doloris, que futura esset pre aliis maxime glorie particeps. Fuit tamen Marie dolor multo inferior: Christi dolore: quia illius dolor mysteriorum consideratione nonnihil mitigabatur: non autem huius dolor in quo portio inferior a superiori non accipiebat consolationem, ut Doctores tradunt: ut sicut charitas Christi erat maxima, esset dolor acerbissimus & compensatio plenissima, ac perinde deo gratissima. Nullus enim unquam hominum adeo vehementer doluit sicut Christus: quia totum obiectum contristatiuum erat maximum eorum que in hac vita contristari possunt. Et eiusdem complexio in eo tenerima, ac perinde ad patiendum caro eius aptissima. Coniunctio demum inferentis dolorem penitissima, ideoque maior ipsius dolor quam cuiuslibet martyrum, sed non quam cunctorum stimulatorum. Non enim si tanto dolore oppressus fuisset, vivere posset, praesertim si verum est eum ab instanti conceptionis suae, crucem ante oculos habuisse: ideoque nunquam visum fuisse ride re, flere autem sic. Non tamen Christi dolor est comparandus damnatorum dolori quem ipse minime gustavit: ut qui id eum gustaret cum damnatos non esset ad quietem reuocaturus? Nec te moueat quod Petrus asseruit Iesum a Deo suscitatum solutis doloribus inferni, apud quem impossibile erat, eum detineri. Id enim Petrus dixit: Quia Dominus Patriarchas aliosque iustos solutis tantis doloribus inferne habitationis, secum reduxit ad gloriam. Etenim quauis illi iusti in sinu Abrahamae quiescentes sensibile poenam minime paterentur, ab ea poena non erant immunes quam sustinebant, dei visione priuati: spes enim que dis-

fertur, affligit animam. Beda demum ea de re ita differit: Cum scriptum est de Christo, quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri eum ab eo: videtur esse sensus huius sententiae, quod Domino ad inferos descende dolores poenarum soluti sunt: quia eum tenere non potuerunt. Sed iuxta Graecum scriptum est *λυγες*, id est soluens per ipsum: mortis, graecis est *ἀδου*: iuxta quod impossibile erat teneri, id est deuinci seu costringi illum ab eo: patet quod per descensum eius liberati sunt sancti a locis infernorum, qui licet in sinu Abrahamae, id est in locis quietis essent: a dolore tamen mortis, id est inferni non erant soluti ex toto: quia non meruerunt gaudia coeli intrare, donec fieret illud Prophetarum: Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinculos tuos de lacu in quo non erat aqua. Soluit & dolores multorum, qui in Purgatorio loco tenebantur, ut in hac quoque parte dolor eius actu cruciatibus & dolentibus salutaris esset. Imo & ex damnatorum numero aliquos forsitan a doloribus eripuisse, tanta est eius pietas, si iustitiae ratio id fieri pateretur: quae tunc solummodo misericordiae cedit, quam diuinae dispositioni de bonorum malorumque finibus non aduersatur. Quod si quaeras cur humane generis Saluator a sibi creditibus in hac etiam vita dolores non abstulit? In primis quoniam non est hic locus primorum, sed meritorum: ad merendum autem per commoda est equanimis dolorum patientia. Doloribus enim corporalibus affecti a voluptatibus refrenamur, ab inferenda iniuria prohibemur, a mendacibus ambitionibus coercemur, a diuitiarum cupiditate restringimur, ab huius vitae amore

amore auertimur. Doloribus corporis compuncti ad sapientiam capessendam incitamus, ad prudentiam erudimur, futura bona meditamus, aeternamque vitam illorum tolerantia nancisci conamur: scientes quod vexatio dat intellectum, & tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem: nosque ad hanc spem Psalmista erigit dicens: Surgite, postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Super quo sapienter Hilarius differit ac dicit: Sessio quiescentis requies est, a qua surgere iubetur qui ad perfectam hanc Dei ciuitatem sunt comparandi. Et qui tandem sunt isti qui surgere postquam sederint iubentur? nempe qui manducant panem doloris. Panem doloris manducat quisquis se hominem in vitis natum ac vivere meminit. Cum enim voluntas nostra per dei metum & spem eternorum ad perfectam innocentiae opera contendat, & contra naturalis quaedam consuetudo vitiorum in ipsis illis est quibus emergere nititur, immoretur, vitae dolore per infirmitatem destitutae voluntatis accipimus, secundum dictum Prophetarum: Qui apponit scientiam, apponit dolorem. Cum enim veritatis cognitio voluntatem nostram ad perfectum consequendum utilitatis instiget, & naturae consuetudo voluntatem scientem oportere se proficere detineat, profectus scientiae profectus doloris est: cum in tantum se per naturam doleat detineri, in quantum naturam sibi per cognitionem intel ligat relinquendam. Huic ergo dolor vitae est, huic panis doloris est: cuius vitae & doloris hic idem. Prophetarum meminit, dicens: Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nos lachrymarum mensuram.

Tendendum est autem semper non etiam desiderandum: neque idcirco ad perfectum non contendum, quia doleamus id quod teditur non posse contingi: sed in ipsa contumacia pertinacia doledum est, nos contingere non posse, quod tendimus. Doloris huius Dominus meminit dicens: Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur. Beatitudinem consolationis, ob luctum & dolorem non adeptae consummationis, impertiens.

Caput tertium.

Porro quoniam quidam vere dolens de se loquitur: Ego sum pauper & dolens: salus tua suscepit me: quaerat quispiam quantum debeat peccatoris esse dolor ut sit ei salutaris? Et forsitan videretur alicui oportere eum esse infinitum. Siquidem peccando infinita bonitas offenditur. Sed e contrario stat illud eiusdem poenitentis: Potum dabis nobis in lachrymis in mensura. Ex quo liquet, certam quaedam mensuram dolentis lachrymis esse adhibendam. Pro hac quaestione decidenda in primis est annotandum, quolibet criminaliter peccante crimine suo Dei inimicum sese constituere, atque videri Dei iure priuari, aeternisque cruciatibus obnoxium fieri. Notandum & illud, quod quauis dignum peccatorum suorum dolorem concipiens per eum ab illis tribus incommodis liberetur: remanet tamen ordinariereus persoluedae alicuius temporalis poenae in hoc vel alio saeculo. Namque David vere de peccatis suis ad ulterio videlicet homicidio, doluerat: & tamen temporaria poena, id est filiali morte mulctatus fuit. Dixi autem ordinari idem

Y iii Quia

Quia tantus potest esse interdum cordis contritus dolor, ut omnem poenam alioqui luendam aboleat. Nota idū deniq; quadrifariam contingere. Deum ab homine super omnia diligere. Primò quidem eum cæteris omnibus æstimatione præferendo, quòd sit cunctis bonis excellentior. Secundo modo affectus benignitate: quod fit si quis Deo velit summum præ cæteris bonum: idque ei placeat. Tertio dilectionis firmitate, ita quòd aliquis prius desisteret à cuiuslibet inferioris boni amore, quā ab illius charitate. Quarto demum dilectionis magnitudine: ut si quispiam intensiori dilectionis gradu Deum quā quicquam aliud prosequatur: & quidem maiestatis æstimatione, beatitatis complacentia, dilectionisq; constantia, quilibet homo cæteris omnibus Deum præferre tenetur. At verò amoris gradu nõ debet semper præferre Deum proximo: quia quolibet charitatis gradu adimplet præceptum de charitate, & cum maiori dilectionis intensione patris erga filium, stat ab eo verè Deum diligere. Quòd si dilectio filii adeò cresceret, ut Dei dilectionem excluderet, iam remittenda esset filii dilectio: deiq; dilectio esset intendenda, quousque hæc illam superaret atque vinceret. E diuerso autem talis esse debet displicentia atque dolor de peccato in Deum commissò, quòd temperetur ad analogiam eorum quatuor quæ in diligendi modis modò explicauimus: Id quod commatice stylo decernere præstat. Sit itaque Prima Propositio. Opus est ut peccatori remittatur à deo peccatum suum quantum ad culpam & poenam

æternam, de eo maxime dolere, æstimatione, displicentia, & firmitate. Hoc est ut peccatum odio habeatur supra omne odibile, & displiceat supra omne tristabile, & stet firma sententia non peccandi, vitandiq; peccatum plus quàm omne aliud vitabile damnatum. Sicut enim se habet propositum ad propositum: ita & oppositum ad oppositum. Sed Deus est diligendus, æstimatione, affectu, atque perseverantia, plus quàm omne diligibile, atque delectabile. Peccatum igitur est odio habendum atque detestandum supra omne odibile, atque detestabile. Supra omnem vitæ pauperiem, morbum, ignominiam, cruciatum, membrorum detractionem, ipsamque mortem: quin & supra omnem poenam quantumuis perpetuam, atque ipsam separationem à Deo. Maius enim malum est peccando mereri à Deo separari, quàm id ipsum separari. Illud enim malitia est, quæ non potest esse non iniusta: hoc autem est poenæ iustæ à iudice iustè irrogatæ. Plus enim tenetur peccator de testari peccatum, quatenus eo Deum offendit, quàm prout sibi ipsi nocet. Quia amplius Deum quàm seipsum diligere obligatur, nè creaturam creatori diligendo præferat. Id quod rerum natura minime patitur. Testatur & hoc Augustinus in libro de contritione cordis, dicens: Peccare est deum offendere: quod homo facere non deberet, et si sciret interiturum quicquid Deus non est. E hinc igitur verè contritus potius pati omnia illa superiora damna ut maneat absque peccato, quàm illa vitare, deum offendendo: nè Dei dilectio

Augusti.

ne

ne carens, à morte temporali in æternam decidat: dicente Ioanne Evangelista: Qui nõ diligit, manet in morte. Sed dicet quispiam: Estne opus, verè poenitètem suorum criminum, ista inuicem comparare, in hunc videlicet modum? Prius equidem admitte: em rerum mearum dispendium, & vxoris filiorumq; nec non & mortem meam, quàm gratiam Dei amittere: non est necesse id facere, nec est vllum dei mandatū quo id fieri debeat. Satis est ad legitimam contritionem, in generali velle deo in omnibus placere, & in nullo ei displicere: atq; habere definitum propositum, vltius nunquā peccandi. Esto non ille ad id teneatur, nunquid expedit eam collationem facere? Respondetur cum sancto Thoma articulo nono primæ questionis quolibetice, duobus dictis. Primo: Si quis esset in proposito vitandi quælibet peccata adeò constans, ut per tales particulares comparationes ab eo non desisteret, quo usq; perfectum cordis contriti gradum attingeret, non ab eo quem habet, illorū damnorū terrore decideret: proculdubio plurimū ille spiritu proficeret, et toti poenæ pro peccatis suis alioqui luendæ penè satisfaceret. Quoniam eiusmodi actio, quo distinctior est, eo difficilior, & perfectior: ac perinde Deo gratior habetur. Secundo: Si quis verò hac expectatissima virtute non polleat, non expedit ei in istiusmodi peculiare considerationes descendere. Id enim vel à se vel ab alio exigere, esset dubiæ atq; periculose tentationi semet exponere. Unde quæ nostra est infirmitas, qui id ipsum faceret, frequentius victus teneretur, quàm vi-

tor euaderet: sicut scriptum est, Qui amat periculum, peribit in illo. Secunda Propositio principalis. Sicut qualibet dilectione dei, qua diligitur sup omnia, adimpletur præceptum de eo diligendo: ita quælibet displicentia de peccato charitati copulata, est sufficiens ad delendam in poenitente culpam, & potens est tollere æternæ poenæ reatum, quantumlibet remissa sit ac tenuis. Dicente Domino per Ezechielē: In quacūq; hora peccator conuersus fuerit, & doluerit, omnium iniquitatum eius amplius non recordabor. Hic autem nulla fit mentio de doloris magnitudine: nec est reperire in vniuersa scriptura sacra locum in quo ad certum quendam doloris gradū poenitentem Deus obliget. Quid? quòd nec id fieri decuit, cum nullus sit tā perspicax displicentiæ expensor, qui nouerit certum suæ tristitiæ gradum, ac perinde nunquam haberet probabile cognitionem se attingisse illum doloris gradū sibi præscriptum. Quòd si ad amittendam dei amicitiam satis est quælibet plena complacentia in eo quòd sit sub mortifera comminatione prohibitum, ex aduerso quælibet deliberata displicentia de eodem suis circumstantiis adornata, sufficiet ad reconciliandum deo peccatorem. Siquidem multò pronior est Deus ad absoluendum quàm obligandū, & ad dimittedum quàm ad puniendum. Secundum illud Propbetæ: Miserationes eius super omnia opera eius. Suffragatur & huic sententiæ Ioannes Chrysostomus in libro de reparatione lapsi: dicens, Talis est, crede mihi, talis est erga hominem pietas dei: nunquam spernit Y iiii poenitentē,

Chryso.

penitentem, si ei sincerè & simpliciter offeratur: etiam si ad summū quis perueniat malorum, & inde tamen velit reuerti ad virtutis vitam, suscipit libèter & amplectitur, & facit omnia quatenus ad priorem reuocet statum: quod est adhuc præstantius & eminentius: etiam si non potuerit quis explere omnē satisfaciendi ordinem, quatuor tamen & quamlibet breui tempore gestā non respuit penitentiam. Suscipit etiā ipsam: nec patitur, quauis exiguæ conuersionis, perdere mercedē. Tertia Propositio. Expediit penitentibus displicentiā de suis peccatis habendam esse maximā. Quia sicut Dei dilectio quanto est maior tanto est magis meritoria atque satisfactoria: sic quanto displicentiā criminum est vehementior, tātō est magis meritoria, atque satisfactoria: secū dum illud Domini ad Simonē pro Magdalena: Amen dico tibi, remittuntur illi peccata multa: quia dilexit multum. Quarta Propositio. Dolor intellectualis qui suapte natura in viatoribus eiusmodi displicentiā sequitur, quæ est tristitia in voluntate, eidem conformatur. Nam sicut illa displicentiā per se nō potest esse nimia, sic nec tristitia. Id quod sanctus Thomas hoc probat modo. Contritionis dolor de charitate amore procedit: Amor autem charitatis nimius esse non potest: nimius igitur esse nequit contritionis dolor. Dicitur est per se nō esse nimium: Quoniam ex accidenti metas rationis excedere potest. Nempe si in tantum cresceret vt inferiorem appetitum attingeret, eum male afficeret. Sed pro hoc declarando sit Quinta Propo-

fitio. Dolor sensibilis de peccato potest esse nimius. Siquidem potest esse superabundans, modumque excedere: quod cum fit, improbus est ille habendus. Virtus enim medio consistit. Excedit autem talis dolor rationis medium, quando eo adeo dolentis corpus agrescit, vt inde vel mors, vel grauis morbus, vel impedimentum debitis persoluendis, potioribus agendis sequatur. Hinc Apostolus ^{2. Cor. 2} Corinthios admonet, consolari cum quē ipse ob immane quoddam flagitium punierat, nē nimio dolore tabesceret: nē absorbeat, inquit, abundantiori tristitia, qui huiusmodi est. Sexta Propositio. Sicut dolor sensitius nimius esse potest, sic & lachrymarum copia ab eo effusa modū excedere valet. Potest enim esse tantus illarum excessus vt penitus exciccent naturalem illum humorem, vel ad lachrymantis vitæ conseruationem, vel ad bonam sensuum tam interiorum quam exteriorum habitudinem. Sequitur enim ex nimio fletu in capite vertigo, in oculis hebetudo, & in toto ferè corpore ad præstandum officium infirmitas. Sed non ita sentimus mala nostra vt liceat nobis cum Psalmorum cantore ^{psal. 118} oculi mei: quia non custodierunt mādāta tua. Non decet penitentem plorando excæcari, sed scire cum Augustino se dignum esse non tantum cæcitate, sed etiam morte, tum temporaria, tum perpetua. Septima Propositio. Stat quem piā habere maiorem displicentiā atque tristitiā de suo peccato in voluntate, & in sensitiuo appetitu grauiori de morte filii sui dolore premi: nec tamen

ideo illius contritio non est vera. Siquidem talis manū filii mortem permittere, quā peccando eant inhibere: cui similis est is qui iniuriam sibi illatam maxime sentit, ac deflet. Mente tamen & verbo reo eam remittit: & ille qui cum molestissima sensus tristitia afficiatur, quod non cedit improbæ tētationi. At tamen ei voluntate omnino aduersatur, nē deum rursus offendant eisdem actio nibus, quibus fuerat antea deprauatus: Dicente Apostolo: Nihil igitur nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Octaua Propositio. Consideranti sua peccata absolutè, siue ea generaliter siue specialiter ea cogitet, non est necessarium plus de alio quā de alio dolere. Quia sicut superius declaratum est, quilibet dolor de peccatis charitate perfectus, quātumuis remissus sit, est deo gratus: ac perinde sufficit ad tollendam omnem culpam, atque sempiternæ pœnæ reatum. Sed estne opus, & cere istiusmodi peccatorum inter se comparationē? Minimè ad primam gratiā à deo obtinendam. Multi enim peccatores iidemque maximi, sicut latro in cruce, repente ad deum conuersi, illico iustificati fuerunt. Alioqui rusticus qui nescit inter peccata distinguere, vtum de duobus, puta detractione ac furto, sit maius, non posset simul eorum pœnitere, facto super eum de cælo repente sonitu ad penitentiam subitam eum prouocante: quod non est admittendum. Siquidem nescit vlla tarditatis molimina Spiritus sancti gratia. Nona Propositio. Quisquis probè pœnitens suorum peccatorum, si ea in

uicem comparet, de grauiori magis dolere debet. Plus enim dolere debet de homicidio, vel adulterio, quā de furto vel fornicatione: quia illa his sunt peiora, ampliusque eis Deus offenditur. Et quemadmodum de duobus malis cautius est malus vitandum: ita & de eo magis est dolendum, vt culpæ pœnitentiā congruat. Oportet & id ipsum facere vt tam citò ac plenè pro maiori, sicut pro minori peccato, Deo hæc in vita satisfaciatur, vt purgatorias illas pœnas effugiat. Id quod & commodissimum fuerit ad vitanda alia peccata. Quanto enim quisque de peccato à se commisso dolet intensius, tātō cautius & diligentius, constantius atque diutius, & illud et alia peccata auersatur, fugit, eorumque causas excidit: ac perinde tanta dei gratia cōstabiliri meretur, vt tardius vel potius illa nunquam repetat. Vnde Propheta ait: Iustum adiutorium meum à Domino, qui saluos facit rectos corde. Hæc de necessario dolore peccatoris ad obtinendā veniam suorum criminum digestimus. Nunc autē salubre consilium adhibendum fuit: id est, egregius pœnitens, nec nuda peccatorum suorum displicentiā, nec sola intellectuali tristitia sit contentus, doleat & sensu atque defleat: lachrymis interiorum animi dolorem exterius ostendat. Nonne omnes sancti testantur pro peccatis diluendis maximum subeundum esse dolorem? Constat & pœnitentes, quos legimus in sacra scriptura Deo placuisse, acerbis doloribus, magnis gemitibus, assiduis ieiuniis, & continuis precationibus, atque frequentibus elemosynis Deū

sibi

De dolendo pro peccatis.

Ambrosi. sibi reconciliare procurasse. Accipite tandem omnium præscriptorum summam ex Ambrosio in libro de Pœnitentia. Deus, inquit, definitionem non facit, qui misericordiam suam omnibus promisit, & relaxandi licentiam sacerdotibus suis sine ulla exceptiõe cõcessit: sed quæ culpam exaggeravit, exaggeret pœnitentiam. Maiora enim crimina maioribus

abluuntur fletibus: quia iuxta mensuram delicti, erit plagarum & modus. Et quid aliud insignis ille predicator baptismi ac pœnitentiæ à turbis ad se fluentibus exigebat? dicens: Facite fructus dignos pœnitentiæ: nisi ut criminum tum qualitati tum quantitati satisfactionum & qualitas & quantitas responderet.

Denique pleraque horum quæ in hoc

Codice continentur discussimus, quum in Salmanticensi

Academia, toto terrarum orbe florentissima,

Theologiam profiteremur: agentes in

nobili Collegio cui est ritu-

lus, Sanctæ Mariæ.

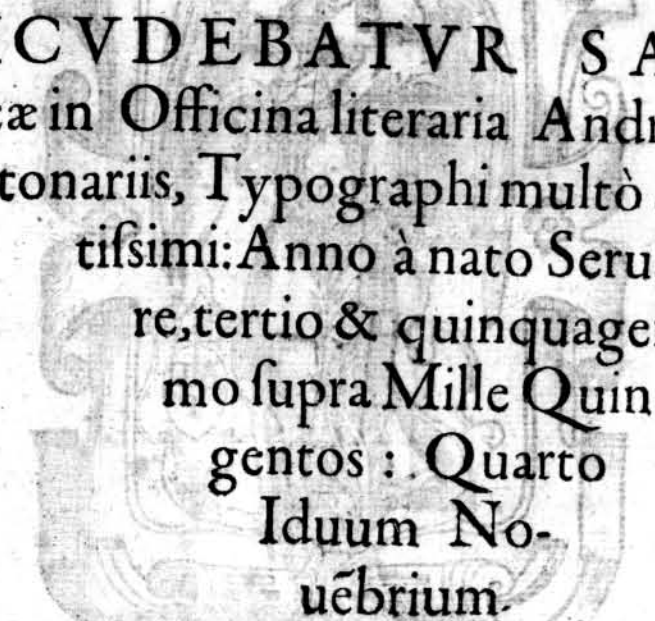
Finis.

Hallucinationes aliquot leuiculae, variaeque lectiones, ita castigantur & adduntur.

Fol. 17. columna. 1. linea à summo. 2. legito, septemq.
Fo. 56. col. 2. linea ab imo quarta, exstuat.
Fol. 67. col. 1. lin. à summo. 6. Celebravit.
Ibidem, linea sexta, suo.
Fol. 76. col. 3. linea ab imo. 19. aliàs lege, intentam.

Ibidem, li. 5. pro &, aliàs, aut.
Ibidem, col. 4. li. ab imo. 10. aliàs sic legitur: et qui credit in Deum, id est credendo tenet &c.
Fol. 102. pagina prior, in titulo lege, Neumatis.
Fo. 116. pa. 1. titul' esto, De ieiuniorum obseruatione.

Monitus mihi semel tandem sis probe Lector, subinde elementum, n. pro. u. ac contra. u. pro. n. nostram diligentiam in castigando fecerit, eod quod admodum similia sibi sint: id quod, quum attento lectori imponere haud possit, tu pro tuo candore nobis condones oro. Vire felix.

EXCVDEBATUR SALMAN
tica in Officina literaria Andreæ à Por
tonariis, Typographi multò accura
tissimi: Anno à nato Seruato
re, tertio & quinquagesi
mo supra Mille Quin
gentos: Quarto
Iduum No
uëbrium.

UNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

GREDO S. SALES

